വിഷവൃക്ഷം

ബങ്കിംചന്ദ്രചാറ്റർജി

സാഹിത്യസഖി ടി. സി. കല്യാണിയമ്മ

പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയത്

വിഷവൃക്ഷം

പ്രസാധകന്മാർ
സാഹിത്യപ്രവർത്തക സഹകരണ
സംഘം ലിമിററഡ്

VISHAVRIKSHAM

(NOVEL)

BY

Bankim Chandra Chatterjee.

Translated by

T. C. KALLYANI AMMA.

FIRST IMPRESSION JULY 1913

SECOND IMPRESSION AUGUST 1954

Rights Reserved

PUBLISHERS

SAHITHYA PRAVARTHAKA C. S. LTD.

NATIONAL BOOKSTALL

POST BOX 40, KOTTAYAM

Rs. 2-8-0

വിഷവൃക്ഷം

(ബങ്കിംചന്ദ്ര ചാറ്റർജി)

സാഹിത്യസഖി ടി. സി. കല്യാണിയമ്മ

പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയതു്

നാഷനൽ ബുക്ക്സ്റ്റാൾ

കളരിക്കൽ ബസാർ കോട്ടയം

വില 2-8-0

ബങ്കിംചന്ദ്ര ചാറ്റർജിയുടെ

കൃതികൾ (മലയാളത്തിൽ)

വിഷവൃക്ഷം

കൃഷ്ണകാന്തന്റെ മരണപത്രം

മോഹനപത്നി

ചഞ്ചലകുമാരി

ആനന്ദമഠം

ദുർഗ്ഗേശനന്ദിനി

നവാബനന്ദിനി

കുലസ്ത്രീ

പരിമള

മാതംഗിനി

ദേവിചൗധുറാണി

PRINTED AT
INDIA PRESS, KOTTAYAM

INTRODUCTION

Thomas Hardy was right in recently protesting against the "appalling increase of slip-shod writing" and Lord Rosebery was justified in entering a plea for the "Conflagration of Books." These cobwebs of the Temple of Knowledge, .the "Settle's Numbers" of Pope, the "Nine Days' Wonders" of Byron, and the "Forests of Gourds" of Carlyle, deserve no mercy and need isntant brushing with a capital brush. The niches won by the old masters are safe. Those giants stand, foot-fixed and firm, now laughing at, now sighing for the pigmies who would, but could not, oust them from their places. In the region of tale telling in particular, the disorder is dangerous and the confusion all but complete. Every other man—and woman too—is a novelist, and, as a result, the reader gets "sensation" without perception, and imagination, more reproductive, than constructive, without reason. As a widower pithily and pathetically put it, "the first is always the first" alike in the walks of love and art. The Richard Marshes and Guy Boothbies of the present day have their own limited coterie of worshippers. But the ocean that separates them from Sir Walter Scott and William Makepiece Thackery is both

wide and deep. That fact is a stubborn thing and admits of no blinking.

What it is in England, so it is also in India. Since Bankim Chandra Chatterjee published his "Durgesanandini," our country too in a small degree has had her own quota of story-writing. Both Anglo-Indians and Indians have freely put their hands to the plough, and novels have been forthcoming here, if not in thousands as in the West, at least in scores in English, Bengalee, Tamil, Telugu and other languages. But the master-novelist of Bengal still stands where he was, on an eminence evidently enviable, unapproached and unapproachable. Who ever dreamt even in the wildest of his dreams that India, so bleak and barren in the growth of history and tale, would produce a creative genius of his type? But so it has been in all ages and countries. To put it in the beautiful words of Carlyle, "Is not every genius an impossibility till he appear? Why do we call him new and original if *we* saw where his marble was lying and what fabric he could rear from it?"

There are some critics who hold that the modern Indian story is a *fac-simile* of the European novel To say so is a travesty of truth, and Mr. J. D. Anderson, I. C. S., (Retd.), who is at present the University teacher of Bengalee at Cambridge, referred to the theory as baseless in one of his

recent speeches. All that Europe supplied India was but a new treatment, a new technique. Bankim Chandra put the fresh methods to indigenous uses and the resulting work of art was as purely Indian as anything in Sanskrit literature. "It would be futile and ungrateful," remarks Mr. Anderson, "to deny that India owes a debt to Western culture, but the nature of the debt must not be misunderstood," in illustration of which he points out the remarkable fact that one of Bankim's novels has precisely the same plot as Edward Rod's *La' vie Priveede Michael Teissier* which succeeded Bankim's novel by some 20 years, and which Mr. Rod said was based on the private life of Parnell.

"Vishavriksha" or the "Poison Tree" is not the least important of Mr. Chatterjee's works. It is a simple picture of modern Hindu life, drawn in no light-hearted fashian for the amusement of the hour, but with a steady hand to meet a set purpose. Bankim was on one hand no hide-bound conservative and on the other no root-and-branch revolutionary in social matters. He realised that early marriages are the bane of Hindu Society, which will be apparent to the reader from the manner of his portraiture of Devendra in this novel. But he wase in no wise satisfied with the necessity for the introduction of widow-marriages

as advocated by Ram Mohan Roy and Isvara Chandra Vidyasagar. He thought that as a Hindu and Bengalee it was his duty to stem the surging tide of protestant thought in this matter, and the result was the publication of "Vishavriksha." How Nagendra, who would not at the beginning of the tale even remain in his boat in obedience to the orders of Sumukhi, abandons her and marries Kundanandini, the widow of Taracharan at the end, how his whole family life—nay, the comfort of every actor in the drama is marred by the new thought movement, how Kamalamani and Sirish Chandra alone, the couple that do not deviate from golden mean, lead a happy life, &c., &c., are described in the great master's own inimitable manner which I leave the reader to peruse, re-peruse and enjoy. Every true genius knows his power which is assuredly not in his theme but within himself. That is why the author of Ivanhoe could be the author of "The Heart of Midlothian," and the author of "Durgesanandini" could be the auther of "Vishavriksha" with equal success at one and the same time. How life-like are the pictures of the Hindu Mansion and the Wintry Night? It is only men like Bankim Chandra that could be so indifferent to their subjects.

I am glad that this interesting novel has been rendered into Malayalam by Srimati Kalyani

Amma, M. R. A. S., (Mrs. T. K. Krishna Menon) for the benefit of her less cultured brothers and sisters. The suggestion that I made when writing my opinion of Mr. T. N. Narayanan Tampi's translation of "Chandrasekhar" has been evidently taken in earnest. Mrs. Krishna Menon is too well known as a writer of sweet and elegant Malayalam prose to need any introduction. I need say nothing more on the style of her present work than that it is still further bound to advance her name and fame. She is verily a noble and gifted lady of whom the West Cost should be legitimately proud. The reading public of Kerala will, I have no doubt, be ever deeply grateful to her. If she has the convenience, I may next request her to translate another novel of Chatterjee "Kapalakundala" which is cast in a mould quite different from that of "Vishavriksha." Its excellent English rendering by Mr. H. A. D. Philips may be utilised for the purpose with safety. In conclusion, I, with all my heart, wish the talented young authoress godspeed in her literary career.

Trivandrum,
14th July, 1912.

KERALA VARMA.

ആമുഖോപന്യാസം

സൂക്ഷ്മമില്ലാതെ സ്ഖലിതശിഥിലങ്ങളായി രചിച്ചിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ ഭയങ്കരബാഹുല്യത്തെപ്പററി തോമസ്സ് ഹാർഡി പ്രത്യക്ഷമായി ആക്ഷേപിച്ചിട്ടുള്ളതു ശരിയായിരിക്കുന്നു. ബയറൺ 'നവദിനാൽഭുതങ്ങൾ' എന്നും, കാർലൈൽ 'ചുരയ്ക്കക്കാടുകൾ' എന്നും പറയുന്ന പണ്ഡിതമ്മന്യന്മാരായ ചില അല്പബുദ്ധികളുടെ കൃതികൾ വിദ്യാമണ്ഡപത്തിൽ അങ്ങുമിങ്ങും പററിക്കിടക്കുന്ന വലകളോടു സദൃശങ്ങളാകുന്നു. അവയെ ലേശംപോലും ദയകൂടാതെ നല്ല ചൂലുകൊണ്ടു് അടിച്ചുകളയേണം. പൂർവ്വസൂരികൾക്കു സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള മാന്യസ്ഥാനങ്ങൾ സുസ്ഥിരങ്ങൾ തന്നെ. അനശ്വരയശസ്വികളായ ആ മഹാശയന്മാരെ ധിക്കരിച്ചു തൽസ്ഥാനാരോഹണേച്ഛുക്കളായ മുൻപറയപ്പെട്ട സ്ഥാനലോലുപന്മാരുടെ ഗോഷ്ഠികളേയും വിഫലങ്ങളായ ശ്രമങ്ങളേയും കണ്ടു് അവരാകട്ടെ മന്ദഹസിക്കയും അജ്ഞത്വം വിചാരിച്ചു വ്യസനിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പ്രായേണ കഥാനിർമ്മിതിയിൽ ദുർഘടങ്ങളും സ്ഖലിതങ്ങളും പൂർണ്ണപ്രായങ്ങളായിരിക്കുന്നു. നാട്ടിൽ കാണുന്നതിൽ ഒട്ടേറെ ജനങ്ങളും—സ്ത്രീകളാകട്ടെ പുരുഷന്മാരാകട്ടെ—കഥാരചനയിൽ വിശാരദന്മാരെന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരാണു്. ഇവരുടെ കഥകൾ എന്തോ ചില ക്ഷോഭങ്ങളെ അവയെ വായിക്കുന്നവരിൽ ജനിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നില്ല; പക്ഷെ ആലോചനയ്ക്കു വിഷയമായി അവയിൽ യാതൊന്നും കാണുമാറില്ല. എന്നു

മാത്രമല്ല, മിക്ക കഥകളും മററൊന്നിൻെറ പ്രതിഛായകളായി ട്ടാണു കാണപ്പെടുന്നതു്. നൂതനമായ രചനാപടുത്വത്തെ പ്രത്യക്ഷീകരിക്കുന്ന കൃതികൾ എത്രയോ അപൂവ്വമാണു്. പ്രഥമാനുരക്തയായ പ്രിയതമയെന്നപോലെ പ്രഥമകല്പിതയായ കഥയും അദ്വിതീയതന്നെ എന്നു മൃതകളത്രനായ ഒരുവൻ തൻെറ അനുഭവത്തെപ്പററി സംക്ഷിപ്തമായി പ്രലപിച്ചിട്ടുള്ളതു വളരെ വാസ്തവമാണു്. റിച്ചർഡു് മാർഷു്, ഗൈ ബൂത്തു്ബി എന്നിങ്ങനേയുള്ള ഇദാനീംതനഗ്രന്ഥകത്താക്കന്മാരെ വന്ദിക്കുന്നവരായി ചിലരില്ലെന്നില്ല. എന്നാൽ അവക്കും സ്കാട്ടു്, താക്കറെ മുതലായ ഉത്തമഗ്രന്ഥകാരന്മാക്കും തമ്മിലുള്ള അന്തരം കുറച്ചൊന്നുമല്ല. ഈ സംഗതി സമ്മതിക്കാതെ തരമില്ല; കണ്ണടച്ചതുകൊണ്ടു് ഒരു ഫലവുമില്ല.

ഇംഗ്ലണ്ടുരാജ്യത്തിലെ ഏതാദൃശങ്ങളായ സ്ഥിതിഭേദങ്ങൾ ഏറക്കുറെ ഇൻഡ്യയിലും കാണുന്നുണ്ടു്. ബങ്കിമചന്ദ്രശതോപാദ്ധ്യായൻ തൻെറ 'ദുർഗ്ഗേശനന്ദിനി' എന്ന പുസ്തകത്തെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയതിനു ശേഷം, നമ്മുടെ രാജ്യത്തിൽ വേറെയും ചില കഥാപുസ്തകങ്ങൾ അവതരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇൻഡ്യയെ അധിവസിക്കുന്ന ഇംഗ്ലീഷുകാരും നാട്ടുകാരും, അവസ്ഥാനുസരണം, അനേക ഗ്രന്ഥങ്ങളെ ഇംഗ്ലീഷു്, ബങ്കാളി, തെലുങ്കു്, തമിഴു്, മലയാളം എന്നീ ഭാഷകളിൽ നിമ്മിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ സങ്കല്പകഥാരചനയിൽ അനന്യസാധാരണ നൈപുണ്യമുള്ള നമ്മുടെ വംഗദേശജൻ അന്യാദൃശ്യവും അഭ്യസൂയാജനകവും ആയ ആ ഉന്നതപദവിയിൽതന്നെ ഇന്നും ശോഭിക്കുന്നു. ചരിത്രത്തിൻേറയും കഥാരചനയുടേയും ആവിർഭാവത്തിനു് ഇത്രത്തോളം ശുദ്ധശൂന്യമായി കിടന്നിരുന്ന ഇൻഡ്യാരാജ്യത്തു കഥാനിമ്മാണത്തിൽ അത്ഭുതപൂവ്വമായ ബുദ്ധിസാമത്ഥ്യത്തോടും വൈഭവത്തോടുംകൂടി ബങ്കിമചന്ദ്രനെപ്പോലെ ഒരാൾ അവതരിക്കുമെന്നു് ആരെങ്കിലും വിചാരിച്ചിരുന്നോ? പക്ഷെ, ഇതും എല്ലാക്കാലങ്ങളിലും എല്ലാ രാജ്യത്തും നടപ്പുള്ള ലോകരീതിയെ അനുസരിച്ചു സംഭവിച്ചിട്ടുള്ളതുതന്നെ,

'അനിതരസാധാരണമായ ബുദ്ധിസാമൎത്ഥ്യത്തോടു കൂടിയ ഒരു മഹാന്റെ ആവിർഭാവംവരെ തത്ത്വം അസാദ്ധ്യമായിട്ടാണു കരുതിപ്പോതന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പരിശ്രമവിഷയങ്ങളായ സാധനങ്ങളും ഉപകരണങ്ങളും എവിടെ വൎത്തിക്കുന്നു എന്നും അവയെ അദ്ദേഹം ഏതുവിധത്തിൽ ഉപയോഗപ്പെടുത്തുന്നു എന്നും നമുക്കു കാണുവാൻ സാധിക്കുമെങ്കിൽ, നാം അദ്ദേഹത്തിനെ ഒരു അപൂൎവ്വപുരുഷനെന്നൊ അത്ഭുതപുരുഷനെന്നൊ ഗണിക്കുമൊ?' എന്നാണു് കാർലൈൽ ഹൃദയംഗമമായി അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്.

ഇദാനീന്തനങ്ങളായ ഇൻഡ്യാദേശനിൎമ്മിതികൾ പാശ്ചാത്യ കഥകളുടെ നേരുപകൎപ്പുകൾ ആണെന്നുള്ള ചിലരുടെ വാദം വാസ്തവവിരുദ്ധമാകുന്നു. കേംബ്രിഡ്ജ് സൎവ്വകലാശാലയിൽ ബങ്കാളിഭാഷാദ്ധ്യാപകനായിരിക്കുന്ന മിസ്റ്റർ ജെ. ഡി. ആൻഡർസൺ ഈയിടെ ചെയ്ത ഒരു പ്രസംഗത്തിൽ പൂൎവ്വോക്തമായ അഭിപ്രായം അടിസ്ഥാനമില്ലാത്തതാണെന്നു സ്ഥാപിച്ചിട്ടുണ്ടു്. യൂറോപ്പിൽനിന്നു് ഇൻഡ്യയ്ക്കു സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതു നവീനമായ ഒരു രചനാരീതിമാത്രമാകുന്നു. ഈ നൂതനരീതിയെ ബങ്കിമചന്ദ്രൻ സ്വദേശമാൎഗ്ഗേണ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയതിനാൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികൾക്കു്, സംസ്കൃതകൃതികളെപ്പോലെ, ആപാദചൂഡമായ ഒരു സ്വദേശിത്വം സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇത്രയും പ്രതിപാദിച്ചതുകൊണ്ടു്, സ്വദേശഗ്രന്ഥകാരന്മാൎക്കു് ആംഗ്ലേയപാണ്ഡിത്യത്തിൽനിന്നു യാതൊരു ഗുണവും സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലെന്നു പറഞ്ഞതായി വിചാരിച്ചുപോകരുതു്. അങ്ങനെ വാദിക്കുന്നവരുണ്ടെങ്കിൽ, അവരുടെ വാദം കൃതഘ്നതാസൂചകമായ ഒരു മിത്ഥ്യാലാപമെന്നേ വിചാരിക്കാനുള്ളു. പക്ഷെ, ഇൻഡ്യാക്കാൎക്കു പാശ്ചാത്യരോടു് ഈ വിഷയത്തിലുള്ള കടപ്പാടിനെ തെററിദ്ധരിക്കരുതെന്നു മാത്രമേ പറയുന്നുള്ളു. മിസ്റ്റർ ആൻഡർസൺ ഇതിലേയ്ക്കു് ഉദാഹരണമായി പറയുന്നതു ബങ്കിമചന്ദ്രന്റെ ആഖ്യായികകളിൽ ഒന്നിനെത്തന്നെയാണു്. ഈ ഗ്രന്ഥം പ്രസിദ്ധീകരിച്ചതു് ഇരുപതു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം, പാർണലിന്റെ ജീവിതത്തെ അടിസ്ഥാന

പ്പെട്ടത്തി മിസ്റ്റർ എഡ്വേർഡ് റാഡ് നിമ്മിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു കഥയിൽ ബങ്കിമചന്ദ്രൻെറ പൂവ്വകൃതിയിലെ കല്പനയെ പൂർത്തിയായി അനുകരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതു് ഇതിലേയ്ക്കു തക്കതായ ദൃഷ്ടാന്തമാണല്ലൊ.

'വിഷവൃക്ഷം' എന്ന പേരായ ഗ്രന്ഥം മിസ്റ്റർ ശതോപാദ്ധ്യായൻെറ കൃതികളിൽവെച്ചു് ഒട്ടും അപ്രധാനമല്ലാത്ത ഒന്നാകുന്നു. ഇതു് ആധുനികകാലത്തുള്ള ഒരു ഹിന്ദുവിൻെറ അകൃത്രിമമായ ജീവിതരീതിയുടെ ഒരു പ്രതിഛായയാകുന്നു. അതു തല്ക്കാലവിനോദത്തെ മാത്രം ഉദ്ദേശിച്ചു് അലക്ഷ്യമായി നിമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതല്ല. നിശ്ചിതമായ ഒരു പ്രത്യേക ഉദ്ദേശത്തെ സാധിക്കേണമെന്നുള്ള ഏകോദ്ദേശത്തോടുകൂടിയാണു് ഇതു് എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതെന്നു പ്രത്യക്ഷമാണു്. ബങ്കിമചന്ദ്രൻ പൂവ്വാചാരങ്ങളെ മക്കടമുഷ്ട്യാ അവലംബിക്കേണമെന്നൊ, പ്രത്യുത അവയെ 'അലകും പിടിയും മാറി തീക്കേണമെന്നൊ' ശഠിക്കുന്ന ഇരുകക്ഷികളിലും ചേന്ന ആളല്ലായിരുന്നു. ശൈശവവിവാഹം ഹിന്ദുസമുദായത്തിനു് അപായകരമായ നാശകാരണമാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു ബോദ്ധ്യമുണ്ടായിരുന്നു എന്നു 'വിഷവൃക്ഷ'ത്തിലെ ദേവേന്ദ്രൻെറ പാത്രവണ്ണനയിൽനിന്നു പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ രാമമോഹനൻ റായി, ഈശ്വരചന്ദ്രവിദ്യാസാഗരൻ മുതലായ മഹാന്മാർ പ്രബലമായി വേണമെന്നു നിർബ്ബന്ധിച്ചിരുന്ന വിധവാവിവാഹപരിഷ്കാരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു ലവലേശം ഭ്രമമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഒരു ഹിന്ദുവിൻെറയും ഒരു ബങ്കാളിയുടെയും നിലയിൽ ഈ വിഷയത്തിൽ ജനങ്ങൾക്കുള്ള പരിഷ്കാരഭ്രമത്തെ ഉന്മൂലനം ചെയ്യേണ്ടതു തൻെറ കത്തവ്യകമ്മങ്ങളിൽ ഒന്നാണെന്നും പൊങ്ങിപ്പൊങ്ങി വന്നിരുന്ന ആ പരിഷ്കാരപ്രവാഹത്തിൻെറ ശീഘ്രഗതിയെ തടയുന്നതിനു 'വിഷവൃക്ഷം' ഉപയോഗപ്പെടേണമെന്നും ഗ്രന്ഥകത്താവു മനഃപൂവ്വമായി ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു സ്പഷ്ടമാണു്. നാഗേന്ദ്രൻെറയും സൂമുഖിയുടെയും മററും പാത്രകല്പനകൾ ഇതിനെ ദൃഷ്ടാന്തീകരിക്കുന്നു. കഥയുടെ ആദിഭാഗത്തിൽ സൂമുഖിയുടെ

ആജ്ഞയനുസരിച്ച തോണിയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യാത്ത നാഗേന്ദ്രൻ, ഒടുവിൽ അവളെ നിരാകരിച്ചു താരാചരന്റെ വിധവയായ കുന്ദനന്ദിനിയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നു. അതുനിമിത്തം അയാളുടെ ഗൃഹസ്ഥാശ്രമസ്ഥിതിക്കു മാത്രമല്ല, ഈ കഥയിൽ ഉൾപ്പെട്ടതീട്ടുള്ള സകല സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെയും സുഖസ്ഥിതിക്കു എത്രത്തോളം മാലിന്യം ഭവിച്ചു എന്നും, 'അതി സർവ്വത്ര വർജ്ജയേൽ' എന്നുള്ള തത്വത്തെ നിയമേന പരിപാലിക്കുന്നതിൽ ജാഗരൂകരായിരുന്ന കമലാമണിയും ശിരീഷചന്ദ്രനും എത്ര സുഖമായി കാലം കഴിച്ചു എന്നും മറ്റും നമ്മുടെ മഹാശയനായ ഗ്രന്ഥകർത്താവു് അനന്യസാധാരണമായ പാടവത്തോടെ വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ളതിന്റെ മധുരിമയെ സഹൃദയന്മാർ വീണ്ടുംവീണ്ടും ആസ്വദിച്ചു് ആനന്ദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. അതിബുദ്ധിമാനായ ഒരു മഹാപുരുഷന്റെ ബുദ്ധിശക്തി തന്റെ കഥാവിഷയത്തിലല്ലാ, തന്നിൽത്തന്നെയാണു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു് എന്നു പ്രത്യക്ഷമാണല്ലൊ. പരിണതപ്രജ്ഞനായി, വശ്യവാക്കായിരുന്ന ഉത്തരരാമചരിത ഗ്രന്ഥകർത്താവിനു മാലതീമാധവത്തെ നിർമ്മിക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തിയെപ്പറ്റി ആർക്കെങ്കിലും ആശങ്ക ജനിക്കുമോ? അതുകൊണ്ടാണു 'ദുർഗ്ഗേശനന്ദിനി'യുടെ ഗ്രന്ഥകർത്താവിനു തത്തുല്യയോഗ്യതയോടുകൂടി 'വിഷവൃക്ഷ'വും നിർമ്മിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമായതു്. ഒരു ഹിന്ദുസൌധം, വർഷകാലരാത്രി ഇത്യാദി വിഷയങ്ങളെപ്പറ്റി ഗ്രന്ഥകർത്താവു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ തന്മയത്വവും, ഓജസ്സും അത്ഭുതമായിരിക്കുന്നു. ബങ്കിമചന്ദ്രനെപ്പോലെയുള്ളവർക്കല്ലാതെ മററാർക്കും തങ്ങളുടെ പ്രബന്ധവിഷയങ്ങളെ തുല്യഭാവനയോടുകൂടി പെരുമാറുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല.

രാജശ്രീ തോട്ടയ്ക്കാട്ടു കുഞ്ഞിക്കൃഷ്ണമേനോൻ അവർകളുടെ പ്രിയതമയായ ശ്രീമതി ടി. സി. കല്യാണിഅമ്മ, എം. ആർ. എ. എസ്., ഈ രസകരമായ ആഖ്യായികയെ, ഇംഗ്ലീഷ് പരിചയം ഇല്ലാത്ത നാട്ടുകാരുടെ ഉപയോഗാർത്ഥം മലയാളത്തിൽ ഭാഷാന്തരംചെയ്തു കാണുന്നതിൽ ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. മി: ടി. നാരാ

യണൽനമ്പി മൃണ്മയ ൻ' എന്ന ഗ്രന്ഥത്തെ ഭാഷാന്തരം ചെയ്ത സന്ദർഭത്തിൽ ഞാൻ ചെയ്ത ന-അഭിപ്രായപ്രകടനയിൽ സൂചിപ്പിച്ചിരുന്ന സംഗതിയെ നമ്മുടെ ഗ്രന്ഥകർത്രി കാര്യമായി അംഗീകരിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചുകാണുന്നതു ചാരിതാർത്ഥ്യജനകംതന്നെ. ലളിതമധുരങ്ങളായ പദവിന്യാസങ്ങളാൽ മലയാളഗദ്യം എഴുതുന്നതിൽ ഇതിനുമുമ്പുതന്നെ വിഖ്യാതി ലഭിച്ചിട്ടുള്ള കല്യാണിഅമ്മയെ ഈ ആമുഖോപന്യാസംമുഖേന വായനക്കാൎക്കു പരിചയപ്പെടുത്തേണ്ട ആവശ്യമേ ഇല്ല. പ്രസ്തുത ഭാഷാന്തരത്തിന്റെ രചനാരീതിയെപ്പററി പര്യാലോചിക്കുന്നതായാൽ, അതു് അവരുടെ യശസ്സിനും പേരിനും പൂർവ്വാധികമായ പ്രചാരം വരുത്തത്തക്ക യോഗ്യതയോടുകൂടിയതാണെന്നല്ലാതെ മറെറാന്നും പറവാൻ കാണുന്നില്ല. നിർവ്യാജമായ ബുദ്ധിഗുണവും നൈപുണ്യവും ഉള്ള കല്യാണിഅമ്മയുടെ നാമധേയം കേരളീയൎക്കു വാസ്തവത്തിൽ അഭിമാനജനകമായിരിക്കത്തക്കതാണെന്നുള്ളതു നിർവ്വിവാദമാണു്. സാഹിത്യവാസനയുള്ള എല്ലാവരും അവരോടു ഗാഢമായ കൃതജ്ഞതയുള്ളവരായിരിക്കുമെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഇനി എന്റെ താല്പര്യം ശരതോപാദ്ധ്യായന്റെ 'കപാലകുണ്ഡല' എന്ന ആഖ്യായികയെ കല്യാണി അമ്മ ഭാഷാന്തരം ചെയ്തുകണ്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു്. ഇതിന്റെ കല്പനാരീതി 'വിഷവൃക്ഷ'ത്തിന്റെ രീതിയിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തമായിട്ടുള്ളതാണു്. മിസ്റ്റർ എച്ച്. എ. ഡി. ഫിലിപ്സിന്റെ വിശേഷമായ ഇംഗ്ലീഷ് പരിഭാഷ നിരാക്ഷേപമായി ഇതിലേയ്ക്കു് ഉപയോഗപ്പെടുത്താം. ഈ ആമുഖോപന്യാസത്തെ ഉപസംഹരിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി, വിദുഷിയും യുവതിയും ആയ ഈ ഗ്രന്ഥകർത്രിക്കു്, സാഹിത്യസംബന്ധമായ അവരുടെ ഉദ്യമങ്ങളിൽ, വിജയം നൽകുന്നതിനായി ജഗദീശ്വരനെ ഞാൻ സർവ്വാത്മനാ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം,
1912 ജൂലൈ 14.

കേരളവൎമ്മ (ഒപ്പു്)

മുഖവുര

ബങ്കിമചന്ദ്രൻ 1838 ജൂൺ മാസത്തിൽ ജനിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അച്ഛൻ ബ്രിട്ടീഷ് ഗവമ്മേണ്ടിൻെറ കീഴിൽ ഡെപ്യൂട്ടികളക്ടർ ഉദ്യോഗം ഭരിച്ചു യാദവചന്ദ്രശതോപാദ്ധ്യായനായിരുന്നു. ബങ്കിമചന്ദ്രൻ ഹൂഗ്ലിയിലെ കലാശാലയിൽ ഇംഗ്ലീഷ് വിദ്യാഭ്യാസം ആരംഭിക്കയും പ്രസിഡൻസി കലാശാലയിൽ അതു് അവസാനിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. കല്ക്കത്താ സവ്വകലാശാലയിൽ ഒന്നാമനായി ബി. എ. പരീക്ഷ ജയിച്ചതു് അദ്ദേഹമായിരുന്നു.

ഒരു വൃത്താന്തപത്രത്തിൻെറ പ്രവത്തകനായിത്തീരേണമെന്നായിരുന്നു ബങ്കിമചന്ദ്രൻെറ താല്പര്യം. ബി. എ. ബിരുദ് നേടുന്നതിനു മുമ്പ്, അതിനനുസരിച്ചുള്ള ചില പണികളെല്ലാം ഈശ്വരചന്ദ്രഗുപ്തൻ നടത്തിവന്ന 'പ്രഭാകരൻ' എന്ന സംഭാഷാപത്രത്തിൻെറ ആപ്പീസിൽപ്പോയി പഠിക്കയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്നാൽ ബി. എ. പരീക്ഷ ജയിച്ചു ഉടനെ, ഒരു ഡെപ്യൂട്ടിക്കളക്ടർ ഉദ്യോഗം കൊടുക്കാമെന്നു ഗവമ്മേണ്ടു പറകയാൽ, അദ്ദേഹം അതിനെ കൈക്കൊണ്ടു. 1891-ൽ അദ്ദേഹം ജോലി രാജിവെച്ചു സമയം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൃത്യനിഷ്ഠയേയും മററും നല്ലപോലെ പരിചയിച്ചു് അറിഞ്ഞിരുന്ന ഗവമ്മേണ്ടു് ബങ്കിമചന്ദ്രക്കു 'റായിബഹദൂർ, സി. ഐ. ഇ.' എന്നീ സ്ഥാനപ്പേരുകൾ കൊടുത്തു് അദ്ദേഹത്തെ ബഹുമാനിച്ചു.

വേലയിൽ ഇരുന്ന കാലത്തും സാഹിത്യസംബന്ധമായി ഒരു പ്രശസ്തി സമ്പാദിക്കേണമെന്നുള്ള മോഹത്തേയും, 'പ്രഭാകര' പത്രശാലയിൽവെച്ചു പരിപകപത വരുത്തീട്ടുള്ള എഴുതാനുള്ള വാസനയേയും അദ്ദേഹം വിശേഷവിധിയായി പോഷിപ്പിച്ചുപോന്നു. എന്നുതന്നെയല്ല, അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൃതികളുടെ എണ്ണത്തേയും

വണ്ണത്തേയും അവരുടെ [illegible]ഷ്[illegible]ൽ ബങ്കാളികളുടെ ഇടയിൽ പ്രതിഷ്ഠിതമായ സ്വഭാവാളി[illegible] ത്തയും കുറിച്ചു് ആലോചിക്കുന്ന സമയം, അദ്ദേഹം ഈ കഴിഞ്ഞ വഷ്ശതത്തിൽ ഇൻഡ്യയിലുണ്ടായിട്ടുള്ള ആഖ്യായികാകാരന്മാരിൽ പ്രഥമസ്ഥാനത്തിന്നു് അഹനാണെന്നു നിസ്സംശയം അഭിപ്രായപ്പെടാവുന്നതാകുന്നു.

ബങ്കിമചന്ദ്രന്റെ വിദ്യാഭ്യാസം നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിന്നു് ഇംഗ്ലീഷുഭാഷയിലുള്ള പല കല്പിതകഥകളെ വായിക്കുവാനും, അവയുടെ രീതികളനുസരിച്ചു ബങ്കാളിയിൽ ആഖ്യായികകൾ എഴുതി ജനങ്ങൾക്കു കഥകളിലും സ്വഭാഷയിലും ഒരു അഭിരുചി ജനിപ്പിക്കുവാനും സാധിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒന്നാമതായി എഴുതി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയതു് 'ദുർഗ്ഗേശനന്ദിനി' എന്നൊരു ചരിത്രവിഷയകമായ കഥയെയാണു്. അതു ബങ്കാളരാജ്യത്തുള്ള ജനങ്ങളുടെ മനസ്സിന്നു് ഒരു പുതിയ ജീവനും ഉണർച്ചയും ഉണ്ടാക്കി. ഇതു 1864-ലാണു്. അടുത്തു തുടരെ ആയി 'കപാലകുണ്ഡല,' 'മൃണാളിനി' എന്നീ ആഖ്യായികകളെ അദ്ദേഹം പുറപ്പെടുവിച്ചു. ഇവ മൂന്നുംകൊണ്ടുതന്നെ അദ്ദേഹത്തേക്കാളധികം കല്പനാശക്തിയും മനുഷ്യരുടെ ചിത്തവൃത്തികളും ജീവജാലങ്ങളുടെ സ്വഭാവങ്ങളും പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ മഹിമയും, അവയുടെ പ്രതിഛായകളെന്നപോലെ, സാഹിത്യരസികന്മാക്കു് ആഹ്ലാദകരമായ രീതിയിൽ വണ്ണിപ്പാനുള്ള സാമത്ഥ്യവും ഉള്ള ഒരു ഗദ്യകാരൻ അതിനുമുമ്പു് ഇൻഡ്യയിലുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നുള്ള ഒരു യശസ്സിനെ ബങ്കിമചന്ദ്രൻ സ്ഥിരമായി സ്ഥാപിച്ചു കഴിഞ്ഞു.

1872-ൽ, അദ്ദേഹം 'ബംഗദർശനം' എന്നൊരു പത്രത്തെ ആരംഭിച്ചു. ബങ്കാളിഭാഷയിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിവന്ന ഈ ഉത്തമപത്രം ജനങ്ങളുടെ പ്രീതിക്കു് ഒരു പാത്രമായിത്തീന്നു. 'വിഷവൃക്ഷ'ത്തെ ആദ്യമായി ഈ പത്രംമുഖേനയാണു പരസ്യപ്പെടുത്തിയതു്. ഇതിൽ ബങ്കാളരാജ്യത്തിലുള്ള ജനസമുദായത്തിന്റെ സ്ഥിതിയെ, ഇതു വായിക്കുന്നവക്കു സ്വാനുഭവമാകുംവണ്ണം, വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ കൃതിയെ ഇംഗ്ലീഷിലേയ്ക്കും പരന്ത്രീസിലേയ്ക്കും

ഭാഷാന്തരം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നു പ്രസ്താവിക്കുമ്പോൾതന്നെ ഇതിന്റെ കീർത്തി എത്രത്തോളം പ്രചരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് ഏകദേശം ഊഹിക്കാവുന്നതാണല്ലോ. 'കൃഷ്ണകാന്തന്റെ മരണപത്രം,' 'ദേവീചൌധുറാണി,' 'ആനന്ദമഠം' എന്നിവയും അദ്ദേഹം എഴുതീട്ടുള്ള കഥാപുസ്തകങ്ങളാകുന്നു. ഇൻഡ്യയിൽ അടുത്ത കാലത്തൊരു ഏളക്കത്തിനു കാരണമാക്കിത്തീർത്ത 'വന്ദേമാതരം' എന്ന സ്തോത്രം 'ആനന്ദമഠം' എന്ന ആഖ്യായികയിലുള്ളതാകുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു വയസ്സായതോടുകൂടി സ്വമതത്തിൽ വലിയൊരു പ്രതിപത്തിയും ഈശ്വരഭക്തിയും ജനിക്കയും അതനുസരിച്ചു ചില കൃതികൾ ഉണ്ടാക്കയും ചെയ്തു.

ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ മൂലഗ്രന്ഥമായ ഇംഗ്ലീഷ്പരിഭാഷയുടെ ഒരു പ്രതി മൂന്നു സംസ്ഥാനത്തുള്ള പ്രധാന പുസ്തകവ്യാപാരികളോട് ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടു കിട്ടാതെ ഇരിക്കുന്ന സന്ദർഭത്തിലാകുന്നു, അതിനെ മിസ്റ്റർ ബി. എസ്സ്. ഗണപതിസിങ്ങ്, ബാബു കേതാരനാഥ ഹസ്ര എന്നാളുടെ അടുക്കൽനിന്നു വരുത്തിത്തന്നതു് എന്നു നന്ദിയോടുകൂടി ഇവിടെ പ്രസ്താവിക്കുന്നു.

പ്രായാധിക്യത്താലും ശീലായ്മകൊണ്ടും മററും മനസ്സിനും ദേഹത്തിനും അസ്വാസ്ഥ്യം നേരിട്ടിരുന്നിട്ടും ഞങ്ങളുടെ അപേക്ഷയെ അംഗീകരിച്ചു ഈ പരിഭാഷയെ പരിശോധിച്ചു തെററുകൾ തീർക്കുകയും ഇതിൽ ചേർത്തിട്ടുള്ള ശ്ലോകങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിത്തരികയും ഇതിനൊരു ആമുഖോപന്യാസം എഴുതുകയും ചെയ്ത ആ മഹാത്മാവിന്റെ നേരെ ഞങ്ങൾക്കുള്ള വാചാമഗോചരമായ കൃതജ്ഞതയേയും ഭക്തിബഹുമാനങ്ങളേയും ഞങ്ങൾ ഏതുവിധമാണു തിരുമനസ്സറിവിക്കേണ്ടതു്? ഞങ്ങൾ നോക്കീട്ട് ഒരു വഴിയും കാണുന്നില്ല. കവിതാവിഷയത്തിൽ കാളിദാസനെന്നും കവികളെ പലവിധം പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു സഹായിക്കുന്നതിൽ ഭോജരാജനെന്നും ഉള്ള കീർത്തി നിഷ്പ്രയാസം പ്രതിഷ്ഠിച്ചു പ്രതിദിനം വിദ്വാന്മാരുടെ ഗദ്യപദ്യസമ്മിളിതങ്ങളായ സ്തോത്രങ്ങളാൽ ആരാധിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആ പുണ്യശ്ലോകനെ വീഴക്ഷരക്ക

ക്ഷികളായ ഞങ്ങളുടെ വാക്യപങ്ക്തികളെക്കൊണ്ടു ഞങ്ങൾ എങ്ങനെ ആരാധിക്കേണ്ടു? അപ്രത്യനിവൃത്തിശേഷമായി ഞങ്ങളെ കാത്തുപോരുന്ന പൊന്നുതിരുമേനി ഞങ്ങളുടെ അന്തർഗ്ഗതങ്ങൾ അറിഞ്ഞു സന്തോഷിച്ചു ഞങ്ങളെ അനുഗ്രഹിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്നു വിശ്വസിച്ചു സമാധാനപ്പെടുകയും തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു് അരോഗദൃഢഗാത്രതയോടും സകല സുഖങ്ങളോടും ദീർഘായുസ്സായിട്ടിരിപ്പാൻ പ്രാർത്ഥിക്കയും ചെയ്യുന്നതല്ലാതെ ഗത്യന്തരമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

തുക്കൈക്കൊ വിളയാടീട്ടുള്ള ഈ കൃതിയുടെ ഭാവിയെപ്പററി ഞങ്ങൾക്കു പരിഭ്രമമൊന്നുമില്ല: 'വാക്കാം ബ്രഹ്മമറിഞ്ഞ ദിവ്യകവിതൻ വാക്കാണിതിൽ കൌതുകം.'

1913 ജനുവരി

ടി. കെ. കൃഷ്ണമേനോൻ

1

നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ വഞ്ചിയാത്ര

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വഞ്ചിയിൽ കയറി യാത്രയ്ക്കാരംഭിക്കുന്നു. കാലം, കൊടുങ്കാററുകളും മററും ഉണ്ടാകാറുള്ള മിഥുനം, കർക്കടകം ഈ മാസങ്ങളിലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാര്യ സൂമുഖി, "സൂക്ഷിച്ചിരിക്കണെ; കോളിളകാൻ ഭാവമുണ്ടെങ്കിൽ, ബോട്ടു കരയ്ക്കടുപ്പിക്കാൻ അമാന്തിച്ചു് അതിൽതന്നെ ഇരിക്കരുതെ,"എന്നു ഭർത്താവിനെ പറഞ്ഞേല്പിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അങ്ങനെതന്നെ ആവാമെന്നു സമ്മതിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്; ഇല്ലെങ്കിൽ, സൂമുഖി അദ്ദേഹത്തെ വീട്ടുവിട്ടു പുറത്തിറങ്ങുവാൻ സമ്മതിക്കയില്ല. അദ്ദേഹം കല്ക്കത്താവിൽ ചെല്ലാഞ്ഞ പക്ഷം, അവിടെ കൊടുത്തിരുന്ന പല വ്യവഹാരങ്ങൾക്കും ദോഷം നേരിടുവാൻ എടയുണ്ടായിരുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഏകദേശം മുപ്പതു വയസ്സു പ്രായമുള്ള ഒരു ചെറുപ്പക്കാരനും, ഗോവിന്ദപുരം ജില്ലയിലെ

ഒരു വലിയ ജന്മിയും ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ താമസം ഹരിപുരം എന്ന ചെറിയ ഗ്രാമത്തിലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം യാത്ര ചെയ്തിരുന്നതു സ്വന്തം ബോട്ടിൽതന്നെയായിരുന്നു. ഒന്നോ രണ്ടോ ദിവസം സുഖമായി യാത്രചെയ്തു. വെള്ളം സാവധാനത്തിൽ മനോഹരമായി ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പുഴയുടെ ഇരുകരകളിലും ഇടയന്മാർ ആടുമാടുകളെ മേയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവരിൽ ചിലർ മരത്തണലുകളിലിരുന്നു മൂളിപ്പാട്ടു പാടുന്നുണ്ടു്; ചിലർ പുരട്ടു വലിക്കുന്നു. കുറേപ്പേർ തമ്മിൽ കലഹിക്കുന്നുണ്ടു്; മററു ചിലർ വിശ്രമസല്ലാപങ്ങളെക്കൊണ്ടും സമയം കളഞ്ഞിരുന്നു. ഉൾഭാഗങ്ങളിലെ നിലങ്ങൾ കൃഷിക്കാർ കാളകളെ തല്ലിയും ശകാരിച്ചും ഉഴുതുകൊണ്ടിരുന്നു. കറുത്ത മഷിപോലെയുള്ള ദേഹവർണ്ണത്തോടും നാലുമാസമായി വെള്ളം കാണാത്ത നാറിപ്പറിഞ്ഞ വസ്ത്രങ്ങളോടും കൂടിയ അവരുടെ ഭാര്യമാർ ചോറും, കറിയും, കുടിക്കുവാൻ വെള്ളവും കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്. അവരിലൊരു തരുണി കബരീഭാരത്തിൽ മണ്ണുകുഴച്ചു തേയ്ക്കുന്നു; വേറെ ഒരുത്തി അവളുടെ കുട്ടിയെ ശാസിക്കുന്നു; മറെറാരുത്തി അയൽപക്കക്കാരിൽ ആരെയോ ദൂഷ്യം പറയുന്നു. അല്പം ദൂരെയായി ഇതരകളായ മാന്യയുവതികളാൽ ആ പുഴവക്കുകൾ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അവരിൽ പ്രൌഢകളായവർ വെടിപറഞ്ഞുകൊണ്ടും, ചെറുപ്പക്കാർ ആ നിർമ്മലജലത്തിൽ കളിച്ചുകൊണ്ടുമിരുന്നു. അവരുടെ കുട്ടികളും സ്വസ്വാനുരൂപങ്ങളായ വിവിധ വിഷയങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടിരുന്നു. മറെറാരു ഭാഗത്തു വളരെ ബ്രാഹ്മണർ ഗംഗാഭഗവതിയെ സ്തോത്രം ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. ഇവരിൽ ചിലർ, മുങ്ങിനിവരുമ്പോൾ, മുഖത്തു

നിന്നു രോമം മാററുന്നു എന്ന നാട്യത്തിൽ ചില യുവതികളെ ശ്രദ്ധമായി നോക്കുന്നുണ്ടോ എന്നൊരു സംശയം കാണികളിൽ ജനിപ്പിക്കുന്നു.

ആകാശത്തിൽ, ചൂടുള്ള വായുവിൽ, വെളുത്ത മേഘങ്ങൾ അങ്ങുമിങ്ങും പോയിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവയുടെ താഴെയായി, കറുത്ത പാട്ടുകൾപോലെ, പക്ഷികൾ പറന്നിരുന്നു. തെങ്ങുകളിൽ പരുന്തുകൾ, ചില ഗവൎമ്മെണ്ടുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ മാതിരി, ആരുടെ മെക്കട്ടാണു കയറേണ്ടതു് എന്നു തരം നോക്കിക്കൊണ്ടു വളരെ ഗൌരവമായി ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്; കൊററികൾ അങ്ങുമിങ്ങും ചാടി ചിന്നിച്ചിതറിക്കൊണ്ടിരുന്നു; അത്യുത്സാഹികളായ നീൎക്കാക്കകളും വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു; അനവധി ചെറിയ, ചെറിയ പക്ഷികൾ പറന്നു കളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പലതരം വഞ്ചികൾ പുഴയിൽകൂടി പോയിരുന്നു. ആഢ്യന്മാരെങ്ങളോടുകൂടി യാത്രചെയ്യുന്ന കപ്പിള്ള പാട്ടുകൾ പാടി വലിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതിമനോഹരമായ ബോട്ടിൽ പോകുന്നു. ചരക്കുസാമാനങ്ങൾ കയററിയ വലിയ വഞ്ചികൾ പായകൾ കെട്ടി അതിവേഗം പോകുന്നുണ്ടു് കണ്ടാലറപ്പുതോന്നുന്ന കടത്തുവഞ്ചികൾ വല്ലപ്പോഴും ഒന്നു തുഴയുന്ന അമരക്കാരന്റെ നല്ല മനസ്സോടുകൂടി എഴുന്നു കൊണ്ടിരിക്കുന്നു; കാത്തുപിരിക്കുന്നതു സൎക്കാരുകാൎയ്യം; ശേഷമുള്ളതിനു് ഈശ്വരസഹായം വേണം. അതാണു് കടത്തുകാരന്റെ മതം. കടത്തുവഞ്ചികളും ബോട്ടുകളും കടത്തുകാർ ശരിയായി നടത്തുന്നുണ്ടോ എന്നു് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ നോക്കായ്കകാരണം, എത്രപേർ കാററിലും കോളിലും സങ്കടപ്പെട്ടു ബുദ്ധിമുട്ടുകയും മരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ യാത്രതുടങ്ങി മൂന്നാംദിവസമായപ്പോഴയ്ക്കും മട്ടെല്ലാം മാറി. കാർമേഘങ്ങൾ വന്ന് ആകാശത്തെ മൂടിത്തുടങ്ങി. പുഴവെള്ളം കറുത്തിരുണ്ടു. വൃക്ഷാഗ്രങ്ങൾ തൊഴുക്കത്തി. നെൽക്കണ്ടങ്ങളിലിരുന്നിരുന്ന പക്ഷികൾ പൊക്കത്തിൽ പറന്നു. വെള്ളത്തിന്നും അനക്കമില്ലാതായി. ഇതെല്ലാം കണ്ട സമയം, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, വേഗത്തിൽ തുഴഞ്ഞു വഞ്ചിയെ കരയ്ക്കടുപ്പിക്കുവാൻ പറഞ്ഞു. ആ സമയം വഞ്ചിക്കാരൻ റഹമത്തു പ്രാർത്ഥിക്കയായിരുന്നു. അതുകാരണം,അയാൾ മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. റഹമതിന്ന് അയാളുടെ ജോലിയെക്കുറിച്ച് അറിവൊന്നും ഇല്ലായിരുന്നു. അയാളുടെ പെണ്ണ് ഒരു വഞ്ചിക്കാരന്റെ മകളായിരുന്നു; അതാണ് അയാൾക്കു വഞ്ചിയുമായുള്ള ബന്ധം. റഹമത്തുള്ളയുടെ അമരം കാററിന്റെ ഗതിയനുസരിച്ചേ ചലിച്ചിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും അയാൾക്കു വാക്സാമത്ഥ്യം അതികലശലായുണ്ടായിരുന്നു. പ്രാത്ഥന കഴിഞ്ഞശേഷം, "എജമാനെ, പരിഭ്രമിക്കേണ്ട, പേടിക്കാൻ തക്ക കാരണമൊന്നും കാണാനില്ല," എന്ന്, ബോട്ട കരയ്ക്കടുക്കാറായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, യജമാനനെ പറഞ്ഞു് ആശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ റഹമതിന്ന ധൈയ്യമുണ്ടായതാണ് വേഗം വലിച്ചു ബോട്ട കരയ്ക്കടുപ്പിച്ചു. ഉടനെ കൊട്ടങ്കാററടിപ്പാൻ തുടങ്ങി. ഒന്നാമത്തു പുറപ്പെട്ടതു കാററായിരുന്നു; കുറച്ചു സമയംകൊണ്ടു വൃക്ഷശാഖകളെയെല്ലാം അടിച്ചുവച്ചതിന്റെ ശേഷം, കാററ് സഹോദരനായ മഴയേയും കൂട്ടി ഒരു കളി തുടങ്ങി. അതിഘോരമായ കൊട്ടങ്കാററുനിമിത്തം കുറച്ചു നേരം കൊണ്ടു വളരെ മരങ്ങൾ കടമറിഞ്ഞു വീഴുവാനും, വന്മര

ങ്ങളുടെ കൊമ്പുകളൊടിഞ്ഞു വീഴുവാനും, പുഷ്പങ്ങളെല്ലാം ചിന്നിച്ചിതറിപ്പോവാനും, പുഴയിൽ വലിയ ഓളങ്ങളടിപ്പാനും ഇടയായി. ആകപ്പാടെ അവിടെയെല്ലാം വലിയ ലഹളയായിത്തീൎന്നു. ഒരു ചുഴലിക്കാററു വന്നു റഹമ്മതിന്റെ തലപ്പാവു തട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി. മഴ അയാളുടെ താടിയെ ധാരായന്ത്രവുമാക്കി. യജമാനനും ശിഷ്യരും സാമാനങ്ങളെല്ലാം ഒതുക്കിവെച്ചു വാതിലുമടച്ചു് അകത്തിരുപ്പായി.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വലിയ കുഴപ്പത്തിലായി. കൊടുങ്കാററു ഭയപ്പെട്ടു ബോട്ടിൽനിന്നിറങ്ങിപ്പോകുന്നതായാൽ, പൌരുഷത്തിന്നു പോരല്ലൊ; ധൈൎയ്യപ്പെട്ടു ബോട്ടിൽതന്നെ ഇരിക്കയാണെങ്കിൽ, ഭാൎയ്യയോടു ചെയ്തിട്ടുള്ള വാഗ്ദത്തത്തിന്നു ഭംഗം വരാതെയും നിവൃത്തിയില്ല. 'ഭംഗം വന്നാലെന്താ?' എന്നു ചിലർ ചോദിക്കുമായിരിക്കാം. കാൎയ്യമാണെങ്കിൽതന്നെ, പുരുഷന്മാർ പെണ്ണുങ്ങളുടെ വാക്കു കേൾക്കുന്നതു ദോഷതച്ചമാണെന്നാണു് അവരുടെ മതം. ഏതായാലും, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പ്രേയസീവചനത്തിന്നു വളരെ വിലവെച്ചിരുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ കഴിഞ്ഞല്ലൊ. ആ സമയത്തു റഹമ്മതു്, "യജമാനനെ, വഞ്ചിക്കയറു വളരെ പഴക്കമുള്ളതാണു്. അതുകൊണ്ടു് എന്തൊക്കെയാണു വരുവാൻ പോകുന്നതെന്നു് എനിക്കറിയാൻ പാടില്ല; കൊടുങ്കാററിന്റെ ശക്തി സഹിപ്പാൻ പാടില്ല; കരയ്ക്കിറങ്ങുകയാണു നല്ലതെന്നു തോന്നുന്നു," എന്നുപറഞ്ഞു. കേട്ടപാതി കേൾക്കാത്തപാതി, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ബോട്ടിൽനിന്നിറങ്ങി.

മഴയോടുകൂടി അത്യുഗ്രമായ കൊടുങ്കാററടിക്കുമ്പോൾ, യാതൊരു മറവുമില്ലാത്ത ഒരു പുഴവക്കത്തു നി

ല്ലാൻ ഒരുത്തൎക്കും സാധിക്കുന്നതല്ല. കാററു ശമിക്കാനുള്ള ഭാവവും കാണാനില്ല; അതുഹേതുവായിട്ടു്, എവിടെയെങ്കിലും ചെന്നു രക്ഷ പ്രാപിക്കുന്നതായിരിക്കും നല്ലതെന്നു നിശ്ചയിച്ചു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു ചളിവഴികളിൽക്കൂടി പുറപ്പെട്ടു. കുറച്ചു വഴി നടന്നപ്പോഴെയ്ക്കും മഴ നിന്നു; കാററിന്റെ ശക്തിയും ഒന്നു കുറഞ്ഞു; എങ്കിലും, ആകാശം മുഴുവനും കാൎമ്മേഘങ്ങളാൽ മൂടപ്പെട്ടിരുന്നതുകൊണ്ടു്, രാത്രിയിലും പകലത്തെപ്പോലെ തന്നെ കോളിളകാൻ ഇടയുണ്ടെന്നൂഹിക്കാമായിരുന്നു. അതിനാൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു തന്നെ മുറയ്ക്കു നടന്നു.

സൂൎയ്യൻ അസ്തമിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും, സൂൎയ്യമണ്ഡലം ഇരുണ്ട മേഘങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂടപ്പെട്ടിരുന്നതു കാരണം, അവിടങ്ങളിലെല്ലാം ഒരുമാതിരി ഇരുട്ടുതന്നെയായിരുന്നു. സമീപത്തെങ്ങും ഒരു ഗ്രാമമോ വീടോ പുഴയോ ഒന്നുംതന്നെ ഉള്ളതായി തോന്നിയിരുന്നില്ല. അസംഖ്യം മിന്നാമിനുങ്ങുകളെക്കൊണ്ടു ചുററപ്പെട്ടിരുന്ന അനവധി വന്മരങ്ങളല്ലാതെ മററൊന്നും അവിടെ കാണാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. കറുത്ത മേഘങ്ങളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെ മിന്നൽപിണരുകളുടെ പ്രകാശം ആവൎത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. വലിയ തവളകൾ നവവൎഷസുഖം അനുഭവിച്ചു കൂട്ടംകൂടി കോലാഹലമായി ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ചീവീടുകളും അവിടവിടെ മനുഷ്യരുടെ കണ്ണുപൊട്ടുമാറു ശബ്ദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ ഝില്ലീഝങ്കാരനാദങ്ങളോടു ചേൎന്നു വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇലകളിൽ വലിയ മഴത്തുള്ളികൾ വീഴുന്ന ശബ്ദവും അവിടെനിന്നു ചുവട്ടിൽ കെട്ടിനില്ക്കുന്ന ആലവാല

ജലത്തിൽ വീഴുന്ന ഗുളുഗുളുശബ്ദവും കേൾക്കാമായിരുന്നു. ചളിപ്രദേശങ്ങളിൽ ഓടിനടക്കുന്ന കുറുനരികളുടെ കാലടിശബ്ദങ്ങളും, വൃക്ഷങ്ങളിലിരിക്കുന്ന പക്ഷികൾ അവയുടെ നനഞ്ഞ ചിറകുകളെ കുടയുന്ന ശബ്ദവും, മിക്കവാറും ഒതുങ്ങിയ കാററിന്റെ ചില മൂളക്കങ്ങളും കേൾക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ആ സമയത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വളരെ ദൂരത്തായി ഒരു വെളിച്ചം കണ്ടു. വെള്ളപ്പൊക്കത്താൽ മൂടിക്കിടന്നിരുന്ന ആ പറമ്പിൽകൂടി നടന്ന് ഒരുവിധത്തിൽ ആ വെളിച്ചത്തിനു സമീപം എത്തി. ബുദ്ധിമുട്ടി അടുത്തുചെന്ന സമയം, ആ വെളിച്ചം ഇഷ്ടികകൊണ്ടുണ്ടാക്കിട്ടുള്ള ഒരു പഴയ കെട്ടിടത്തിൽ നിന്നാണെന്നു മനസ്സിലായി; അതിന്റെ വാതിൽ തുറന്നുകിടന്നിരുന്നു. കൂടെയുണ്ടായിരുന്ന ഭൃത്യനെ പുറത്തു നിർത്തിക്കൊണ്ടു്, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഭയങ്കരസ്ഥിതിയിൽ കിടന്നിരുന്ന വീടിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു.

അതു സാധാരണ മട്ടിലുള്ള ഒരു ചെറിയ വീടായിരുന്നു. എങ്കിലും അതിനകത്തു ശുഭസൂചകങ്ങളായ യാതൊരു വസ്തുക്കളും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കട്ടളകളും കതകുകളുമെല്ലാം പൊട്ടിപ്പൊളിഞ്ഞും ചളിപിടിച്ചും ഇരുന്നിരുന്നു; അവിടെ മനുഷ്യസഞ്ചാരത്തിന്റെ ലക്ഷണമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. മൂങ്ങകളും എലികളും ചില ഇഴജാതികളും മററനേകം ചെറുപ്രാണികളുമായിരുന്നു അവിടെ അധിവസിച്ചിരുന്നതു്. വെളിച്ചം ഒരുഭാഗത്തു നിന്നു മാത്രമേ കാണുന്നുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഒരു മൂലയിൽ മനുഷ്യർക്കുപയുക്തങ്ങളായ ചില സാധനങ്ങൾ കിടപ്പുണ്ടായിരുന്നു. അവിടെ കണ്ട എല്ലാ സാധനങ്ങളും വിലക്ഷണങ്ങ

ളായി തോന്നിയിരുന്നു. അവിടത്തെ മുതലായി ഒന്നോ രണ്ടോ വെപ്പുപാത്രങ്ങളും, ഒരു ഉടഞ്ഞ ചൂട്ടടുപ്പും മൂന്നോ നാലോ പിച്ചളത്തളികകളും മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ചുമരിന്മേലെല്ലാം മഷി പിടിച്ചിരുന്നു; മുക്കമൂലകളിലെല്ലാം എട്ടുകാലികൾ വല കെട്ടി സുഖമായി പാൎത്തിരുന്നു; ചിലന്തികൾ, പല്ലികൾ, എലികൾ മുതലായവ സൈ്വരമായി അങ്ങുമിങ്ങും സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയുടെ ഇടയിൽ ഒരു ഭാഗത്തു പൊട്ടിപ്പൊളിഞ്ഞ ഒരു കട്ടിലിന്മേൽ അത്യന്തം പ്രാകൃതാവസ്ഥയിൽ ഒരു കിഴവൻ കിടക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകൾ കുഴിഞ്ഞും ശ്വാസോച്ഛ്വാസങ്ങൾ ബദ്ധപ്പെട്ടും ചുണ്ടുകൾ വരണ്ടു വിറച്ചുകൊണ്ടും ഇരുന്നിരുന്നു. സ്ഥാനഭ്രംശം വന്ന ഒരു ഇഷ്ടികക്കഷ്ണത്തിന്മേൽ ഇരുന്ന ഒരു ചെറിയ ചട്ടിയിലെ തിരി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കിടക്കയുടെ സമീപം ഇരുന്നു കത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എണ്ണയുടെ ദൌർല്ലഭ്യത്താൽ മങ്ങി മയങ്ങിയ വിളക്കും അടുത്തു കിടന്നിരുന്ന രോഗിയുടെ ശരീരവും തമ്മിൽ വളരെ സാമ്യമുണ്ടായിരുന്നു. കിടക്കയുടെ അടുക്കൽ മറെറാരു വിളക്ക് അതിതേജസ്സോടുകൂടി പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. നിസർഗ്ഗസുന്ദരമായ മുഖകമലത്തോടുകൂടി ഒരു പെൺകുട്ടി അവിടെ ഇരുന്നിരുന്നു.

പടുതിരി കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന വെളിച്ചത്തിന്റെ മങ്ങലിനാലൊ, അവരുടെ അടുത്ത വേർപാടിനെപ്പററിയുള്ള ആധിയാലൊ അവർ രണ്ടുപേരും നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വരവിനെ കണ്ടില്ല. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, അവിടെ ആ വൃദ്ധന്റെ വായിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന വ്യസനകര

ങ്ങളായ ചാമവാക്കുകളെ കേട്ടുകൊണ്ടു നിന്നു. ജീവജാലങ്ങളാൽ പരിപൂർണ്ണമായിരിക്കുന്ന ഭൂമിയിൽ ആ വൃദ്ധനും പെൺകുട്ടിയും അനാഥകളായിരുന്നു. ഒരു കാലത്തു് അവൎക്കും ധനവും ബന്ധുക്കളും അവസ്ഥയുമെല്ലാമുണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ ശ്രീഭഗവതിയുടെ ചപലതനിമിത്തം ഓരോരോന്നോരോന്നായി എല്ലാം നശിച്ചു. ആ കുടുംബത്തിലെ ഗൃഹിണി, ദാരിദ്ര്യത്തിന്റെ കാഠിന്യം നിമിത്തം, മഞ്ഞുകൊണ്ടു മൂടപ്പെട്ട താമരപ്പൂപോലെ, അവരുടെ കുട്ടികളുടെ മുഖകാന്തി ക്ഷയിച്ചുവരുന്നതുകൊണ്ടുണ്ടായ വ്യസനം ഹേതുവായി വെറുപ്പത്തിൽതന്നെ മരിച്ചുപോയി. ആ മരണത്തോടുകൂടി കുടുംബത്തിലെ സകലാഭ്യുദയങ്ങളും അസ്തമിച്ചു. ഉടനെ, ആ കുടുംബത്തിന്റെ ആധാരവും പിതാവിന്റെ വാത്സല്യഭാജനവും വാർദ്ധക്യദശയിലെ രക്ഷകത്താവും ആയിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏകപുത്രനും അമ്മയെ അനുഗമിച്ചു. വൃദ്ധനും ഒരു പെൺകുട്ടിയും ഒഴികെ എല്ലാം നശിച്ചുപോയി. അതിനുശേഷം, അവർ രണ്ടുപേരും മാത്രം വിജനമായ കാട്ടിൽവന്നു് പ്രസ്തുത വീട്ടിൽ താമസം തുടങ്ങി. അവിടെ അന്യോന്യ സഹായികളായി അച്ഛനും മകളും മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

കുന്ദനന്ദിനി യൌവനയുക്തയായിരുന്നു. എന്നാൽ അവൾ അച്ഛന്റെ ആധാരയഷ്ടിയും, ഇഹലോകത്തിലെ ഏകബന്ധുവുമായിരുന്നു. അച്ഛൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ മകളെ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുപ്പാൻ കഴികയില്ല. 'എനിക്കു് ഇനി കുറച്ചുദിവസമേയുള്ളു; കുന്ദയെ വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കുന്നതായാൽ പിന്നെ എന്റെ ഗതിയെന്താണു്,' എന്നായിരുന്നു മകളുടെ വിവാഹാലോചന തു

ടഞ്ഞിയപ്പോൾ ആ വൃദ്ധനുണ്ടായിരുന്ന വിചാരം. തന്റെ മരണാനന്തരം മകളുടെ അവസ്ഥ എന്തായിരിക്കുമെന്ന് ആലോചിപ്പാൻ അദ്ദേഹത്തിന് ഒരിക്കലും സംഗതി വന്നിട്ടില്ലെ? ഇപ്പോൾ യമദൂതൻ അടുത്തു വന്നിരിക്കുന്നു; ജീവൻ ശരീരത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാറായി; കുന്ദനന്ദിനിയുടെ നാളത്തെ സ്ഥിതി എന്തായിരിക്കും!

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസാനകാലത്തെ വികാരങ്ങളെക്കണ്ടാൽ, പ്രിയപുത്രിയിലുള്ള ആസക്തി നിമിത്തമാണൊ ഇങ്ങനെ ബുദ്ധിമുട്ടുന്നതെന്നു തോന്നിപ്പോകും. പതിമ്മൂന്നു വയസ്സായ പെൺകുട്ടി, യമകിങ്കരന്മാരുടെ നിഴലുകളാലാവൃതയായി, അച്ഛന്റെ മുഖത്തു മാത്രം സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയ്ക്കൽ ഇരിക്കുമ്പോൾ, അസ്വാസ്ഥതയോടുകൂടി എപ്പോഴും അടഞ്ഞും തുറന്നും ഇരുന്നിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു കണ്ണുനീരൊലിച്ചിരുന്നു. ആ സമയം, മകൾ അവളുടെ സകല കാര്യങ്ങളും മറന്നു് പിരിയുവാൻപോകുന്ന അച്ഛന്റെ മുഖത്തുമാത്രം നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ക്രമേണ ആസന്നമരണനായ ആ വൃദ്ധന്റെ ശബ്ദം മന്ദീഭവിക്കുകയും ശ്വാസങ്ങൾ നേർക്കുകയും കണ്ണുകൾക്കു പ്രകാശമില്ലാതാകുകയും ചെയ്ത സമയം, പല പ്രകാരത്തിൽ കഷ്ടപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവൻ ദേഹത്തെ വിട്ടു. ആ ഇരുട്ടറയിൽ, ആ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തിനരികെ, കുന്ദനന്ദിനി അവളുടെ അച്ഛന്റെ ശിരസ്സ് മടിയിൽ വെച്ചുകൊണ്ടു് ഏകാകിനിയായി ഇരുന്നു. ആ രാത്രി ക്രൂരിരുട്ടുള്ളതായിരുന്നു; മഴയും ചാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു; കാററുകൊണ്ടു വൃക്ഷശാഖകൾ ഇളകിക്കൊ

ണ്ടിരുന്നു; പഴയ കെട്ടിടത്തിന്റെ ജനാലവാതിലുകൾ കാററുകൊണ്ടടഞ്ഞു പലപ്പോഴും വലിയ ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിച്ചിരുന്നു. വീട്ടിനകത്തു പടുതിരി കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന വിളക്കിന്റെ വെളിച്ചം ആ ശവത്തിന്മേൽ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക പ്രകാശിച്ചു പിന്നെയും പൂർവ്വസ്ഥിതിയെ പ്രാപിക്കുന്നു. വിളക്കിലെ എണ്ണ അവസാനിച്ചിട്ട് വളരെ നേരമായി. ഒടുവിൽ രണ്ടോ മൂന്നോ പ്രാവശ്യം അടുത്തടുത്തു പ്രകാശിച്ചതിനുശേഷം, തിരി തീരെ കെട്ടുപോയി. അതോടുകൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ നിശ്ശബ്ദമായി പുറത്തേയ്ക്കു പോന്നു.

2

"മാതംഗം വരുംമുമ്പേ മണിനാദം ശ്രവിക്കുന്നു."

രാത്രിസമയം. ജീർണ്ണിച്ച വീട്. അതിനകത്ത് അച്ഛന്റെ ശവത്തിനടുക്കൽ കുന്ദനന്ദിനി ഏകാകിയായിരിക്കുന്നുണ്ട്. ഒരിക്കൽ അവൾ 'അച്ഛാ' എന്നു വിളിച്ചു. ആരും വിളികേട്ടില്ല. അച്ഛൻ ഉറങ്ങുകയാണെന്നു തന്നെ കുന്ദനന്ദിനി വിചാരിച്ചു; മരിച്ചിരിക്കുമോ എന്നും അവൾ സംശയിക്കാതിരുന്നില്ല; എങ്കിലും രണ്ടു സംഗതികളും അവൾക്ക വിശ്വസിപ്പാൻ തരമുണ്ടായില്ല. പിന്നെ അവൾ അച്ഛനെ വിളിപ്പാനൊ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അവസ്ഥയെപ്പററി ആലോചിപ്പാനൊ അശക്തയായിരുന്നു. അവൾ അപ്പോഴും ആ ശവത്തിന്മേൽ വീശിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ അച്ഛൻ ഉറങ്ങുക

യാണെന്നുതന്നെ മകരം ഉറച്ചു; മറിച്ചു വിചാരിക്കുന്നതാ യാൽ, അവളുടെ ഗതിയെന്താണു്?

രാവും പകലും ഊണുമുറക്കവുമുപേക്ഷിച്ചു ശുശ്രൂ ഷിച്ചതിനാലുണ്ടായ ക്ഷീണംകൊണ്ടും സഹിപ്പാൻ പാടി ല്ലാത്ത വ്യസനംകൊണ്ടും തളൎന്നു കുന്ദനന്ദിനി ഉറങ്ങി. ഇ ടിഞ്ഞുപൊളിഞ്ഞു നനഞ്ഞൊലിച്ച മുറിക്കകത്തു്, കൈ യിൽ ഒരു വിശറിയോടുകൂടി, പൂവോടുകൂടിയ താമരത്ത ണ്ടുപോലെ, സുകുമാരിയായ കുന്ദനന്ദിനി കൈയിന്മേൽ തലവെച്ചുകൊണ്ടു് ഉറങ്ങി.

ഉറക്കത്തിൽ അവൾ ഒരു സ്വപ്നം കണ്ടു. ആ രാത്രി ആകാശം നിൎമ്മലമായ നീലനിറത്തോടുകൂടിയതായിരു ന്നു. പരിവേഷത്തോടുകൂടിയ ചന്ദ്രൻ ഉദിക്കുമ്പോൾ ഉ ണ്ടാകാറുള്ള മനോഹരമായ നീലനിറമായിരുന്നു അന്നു ണ്ടായിരുന്നതു്. അന്നത്തെപ്പോലെ അത്ര വലിയ ഒരു പ രിവേഷം കുന്ദനന്ദിനി അതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ല. ചന്ദ്രിക നയനാനന്ദകരമാകുംവണ്ണം പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എ ങ്കിലും, ആ വലിയ പരിവേഷത്തിനകത്തു ചന്ദ്രനുണ്ടായി രുന്നില്ല; ആ സ്ഥാനത്തു് അതിതരസാധാരണമായ തേജ സ്സോടുകൂടിയ ഒരു ദേവീരൂപത്തെയാണു് അവൾ കണ്ട തു്. പരിവേഷാവൃതയായ ആ ദേവി ആകാശത്തിൽനി ന്നു സാവധാനത്തിൽ ഇറങ്ങി കുന്ദയുടെ തലയ്ക്കുമീതെ വ ന്നുനിന്നു. കരുണാപൂരിതമായ ആ മുഖത്തു മന്ദസ്മിതാർ ദ്രമായ സ്നേഹഭാവം വിളയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതു വള രെക്കാലംമുമ്പു പോയ അവളുടെ അമ്മയുടെ സ്വരൂപമാ ണെന്നും അവൾക്കു തോന്നി. ആ രൂപം വളരെ സ്നേഹ ത്തോടുകൂടി കുന്ദയെ ഭൂമിയിൽനിന്നു പൊക്കി മാറോടണ

ച്ചുപിടിച്ചു; ആ സമയത്തു ആനന്ദസാഗരത്തിൽ മുങ്ങി ക്കിടന്നിരുന്ന ആ അനാഥയുവതിക്ക് എത്രയോ മാധുര്യ്യമുള്ള 'അമ്മ' എന്ന രണ്ടക്ഷരംപോലും പുറപ്പെടുവിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

പിന്നെ, ആ തേജസ്സ്വരൂപം, കുന്ദയുടെ മുഖത്തെ ചുംബിച്ചുകൊണ്ട്, ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "കുട്ടി, നീ വളരെ കഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിച്ചു; ഇനിയും അനേക കഷ്ടങ്ങളെ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുമെന്നും എനിക്കറിയാം. കുട്ടിയായ നീ അവയെ സഹിപ്പാൻ ശക്തയാവില്ല. അതുകാരണം, നീ ഇവിടെ ജീവിച്ചിരിക്കേണ്ട; ഭൂമിയെ ഉപേക്ഷിച്ച് എൻെറകൂടെ പോരു."

"ഞാൻ എവിടേയ്ക്കു പോരണം?" എന്നു ചോദിച്ചതായി കുന്ദയ്ക്കു തോന്നി.

അപ്പോൾ, അമ്മ, ആകാശത്തിൽ പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന നക്ഷത്രങ്ങളെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ട്, "അവിടേയ്ക്ക്," എന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

അവസാനമില്ലാത്ത നക്ഷത്രസാഗരത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ട്, "എനിക്കു ശക്തിയില്ല; അത്ര ദൂരെ പോകുവാൻ എനിക്കു സാധിക്കയില്ല," എന്ന് അവൾ പറഞ്ഞതായി സ്വപ്നത്തിൽ തോന്നി.

ഇതുകേട്ട സമയം അമ്മയുടെ സന്തോഷഗൌരവാദികളോടുകൂടിയ മുഖം വാടി; അവരുടെ പുരികക്കൊടികളെ ചുളുക്കിക്കൊണ്ട്, അല്പം രൌദ്രഭാവത്തിലെങ്കിലും, മധുരസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"കുട്ടീ, നീ നിൻെറ ഹിതമനുസരിച്ചു നടന്നൊ;

എന്റെ കൂടെ പോരുന്നതായിരിക്കും നിനക്കു നല്ലതു്. നീ ആ നക്ഷത്രങ്ങളോടുകൂടി ചേരുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന കാലം വരും. ഞാൻ ഒരിക്കൽ നിനക്കു പ്രത്യക്ഷമാകും, അപ്പോൾ നീ ദുഃഖപരവശയായി എന്നോടുകൂടി പോരുവാൻ കരഞ്ഞുതുടങ്ങും, ഞാൻ തിരിച്ചുപോകും. അപ്പോൾ നീ വരും. എന്നാൽ നീ ചക്രവാളത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ടു് എന്റെ വിരലിന്റെ ഗതിയെ നോക്കു. മനുഷ്യാകൃതിയിലുള്ള രണ്ടുപേരെ ഞാൻ നിനക്കു കാണിച്ചുതരാം. ഈ ലോകത്തിൽ ഈ രണ്ടു ജീവികളും നിന്റെ വിധികർത്താക്കന്മാരായിരിക്കും. കഴിയുമെങ്കിൽ, കാണുന്ന സമയമെല്ലാം, അവരെ, ഘോരസർപ്പങ്ങളെ എന്നപോലെ, ഭയപ്പെട്ടു മാറിപ്പോകണം. അവരുടെ മാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടി നീ ഒരിക്കലും നടക്കരുതു്."

പിന്നെ ആ തേജസ്സ് ആകാശത്തിന്റെ മറുഭാഗത്തേയ്ക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു. കുന്ദ ആ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു നോക്കി. ആ സമയം, അവിടെ അതിമനോഹരരൂപത്തോടുകൂടിയ ഒരു പുരുഷനെ കണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉയൎന്നു വിശാലമായ നെററിയും, നിഷ്കളങ്കവും ദയാമസൃണവുമായ നോട്ടവും, ദീർഗ്ഘമായ കണ്ഠപ്രദേശവും മററും കണ്ടാൽ, അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു് ഒരുവനും ഒന്നും ഭയപ്പെടുവാനുണ്ടെന്നു് ആരും വിശ്വസിക്കയില്ല.

ആ രൂപം മേഘമായി മാറുവാൻ തുടങ്ങി. അപ്പോൾ അമ്മ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"ഈ രൂപത്തെ മറക്കരുതു്. ദയാലുവായി കാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും, അവൻ നിന്റെ ആപത്തുകൾക്കെല്ലാം

ഹേതുഭൂതനായിത്തീരും; അതുകാരണം, ഒരു സർപ്പത്തെപ്പോലെ അയാളെ നീ ഭയപ്പെടേണം."

പിന്നെയും അവർ ആകാശത്തിൽ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ട്, "ഇവിടെ നോക്കു," എന്നു പറഞ്ഞു.

കുന്ദ, അവിടെ നോക്കിയപ്പോൾ, അവിടെയും ഒരു രൂപംകണ്ടു; അതു കൃഷ്ണശിലാകാന്തിയോടും കമലദളലോചനങ്ങളോടും കൂടിയ ഒരു സ്ത്രീയുടേതായിരുന്നു. ഇതു കണ്ടപ്പോൾ അവൾക്ക് ഒട്ടുംതന്നെ ഭയം തോന്നിയില്ല. അപ്പോഴും അമ്മ ഈ വിധമാണു പറഞ്ഞത്:

"ഈ സ്ത്രീ ഒരു രാക്ഷസിയാണ് ഇവളെ കാണുമ്പോഴും നീ ഒഴിഞ്ഞു് ഓടിപ്പോകേണം."

അവർ ഇതെല്ലാം പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും ആകാശമണ്ഡലം കറുത്തിരുണ്ടു. ആ പരിവേഷവും അതോടുകൂടി അതിന്റെ നടുവിൽ കണ്ടിരുന്ന തേജസ്സ്വരൂപവും മറഞ്ഞു.

അപ്പോൾ കുന്ദ ഉറക്കമുണർന്നു.

നാഗേന്ദ്രൻ ഝുനപുരം എന്ന ആ ഗ്രാമത്തിൽ എത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശുപാർശയിന്മേലും ചെലവിന്മേലും ആ ഗ്രാമത്തിലെ ചിലരെല്ലാംകൂടി മരിച്ചയാളുടെ ശേഷക്രിയകളെല്ലാം കഴിക്കയും കുന്ദനന്ദിനിക്കു സഹായത്തിന് ഒരു സ്ത്രീയെ നിയമിക്കയും ചെയ്തു. ശവസംസ്കാരത്തിനായി അച്ഛന്റെ മൃതശരീരത്തെ എടുത്തുകൊണ്ടുപോയ സമയം, കുന്ദനന്ദിനി ഉറക്കെ കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

പ്രകാശമായപ്പോൾ, കുന്ദനന്ദിനിയുടെ കൂട്ടുകാരി അവളുടെ സ്വന്തഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോയി; എങ്കിലും

കുന്ദയെ ആശ്വസിപ്പിക്കാനായി അവൾ അവളുടെ പുത്രിയായ ചെമ്പകത്തെ പറഞ്ഞയച്ചു.

ചെമ്പകം കുന്ദയുടെ സമപ്രായക്കാരിയും ഒരു സ്നേഹിതയും ആയിരുന്നു; അവൾ പല വിനോദവർത്തമാനങ്ങളും സാന്ത്വനവചനങ്ങളും പറഞ്ഞു കുന്ദയുടെ മനസ്സിനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചു; എന്നാൽ, അവയിലൊന്നിലും കുന്ദ മനസ്സുവെയ്ക്കുന്നില്ലെന്നു ചെമ്പകം മനസ്സിലാക്കി. ആകാശത്തിൽനിന്ന് എന്തോ വരുന്നതുപോലെ അവൾ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു മേല്പോട്ടു നോക്കി കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

"ആകാശത്തിൽ നീ ഇങ്ങനെ കൂടെക്കൂടെ നോക്കുന്നതെന്താണ്? അവിടെനിന്നു വല്ലവരും വരുവാനുണ്ടോ?" എന്നു ചെമ്പകം ചോദിച്ചു.

"എന്റെ അമ്മ ഇന്നലെ രാത്രി എനിക്കു പ്രത്യക്ഷയായി, എന്നോട് ഒരുമിച്ചു ചെല്ലുവാൻ പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ അങ്ങനെ പോകുവാൻ എനിക്കു ഭയം തോന്നി; പോയില്ലല്ലോ എന്നുവിചാരിച്ച് ഇപ്പോൾ പശ്ചാത്തപിക്കയാണ്. ഇനിയൊരിക്കൽ അമ്മ വരുമെങ്കിൽ, ഞാൻ നിശ്ചയമായിപ്പോകും ഞാൻ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് ആകാശത്തിൽ നോക്കുന്നതിന്റെ കാരണം അതാണ്," എന്നു കുന്ദ പറഞ്ഞു.

"മരിച്ചവർ എങ്ങനെയാണു തിരിച്ചുവരുന്നത്?"

അതിനുത്തരമായി കുന്ദ അവളുടെ സ്വപ്നത്തെ ചെമ്പകത്തിനോടു വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു.

"ആകാശത്തിൽ കണ്ട രൂപങ്ങളുമായി നിനക്കു

പരിചയമുണ്ടോ?"എന്നു ചെമ്പകം വളരെ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല; അതിനു മുമ്പെ ഞാൻ അവരെ കണ്ടിട്ടില്ല. അത്ര സൌന്ദര്യമുള്ള മറെറാരു പുരുഷനെ ഒരു സ്ഥലത്തും കാണ്മാൻ കഴിയുമെന്നു തോന്നുന്നതുമില്ല. ആ ആൾക്കു് അത്ര അംഗഭംഗിയുണ്ടു്."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ രാവിലെ എഴുന്നേററു മരിച്ചയാളുടെ മകളുടെ മേലാലുള്ള ഗതി എന്തായിരിക്കുമെന്നും, അവൾ ഇനി എവിടെ പാക്കുമെന്നും, അവൾക്കു ബന്ധുക്കളുണ്ടോയെന്നും ആ ഗ്രാമക്കാരുടെ ഇടയിൽ തിരക്കി. അവൾക്കു ഭവനമോ ബന്ധുക്കളോ യാതൊന്നും ഇല്ലെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി.

"നിങ്ങളിലാക്കെങ്കിലും അവളെ സ്വീകരിച്ചു, വിവാഹം കഴിച്ചുകൊടുപ്പാൻ വിരോധമുണ്ടോ? അതിനു വേണ്ട ചെലവെല്ലാം ഞാൻ തരാം. വിവാഹകാലംവരെ അവളെ നിങ്ങളുടെകൂടെ താമസിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടിവരുന്ന ചെലവുകളും ഞാൻ മാസംതോറും തന്നുകൊള്ളാം."

രൂപ മുഴുവനും റൊക്കം കൊടുത്തിരുന്നുവെങ്കിൽ, കുന്ദയെ സ്വീകരിപ്പാൻ വളരെ പേർ ഉണ്ടായിരുന്നേനെ; പക്ഷെ അദ്ദേഹം പോയാൽ അവളെ പുറത്താക്കുകയോ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുകയോ ചെയ്യുമായിരിക്കാം. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അത്ര വിഡ്ഢിയായിരുന്നില്ല. പണം റൊക്കം കൊടുക്കാത്തതുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപേക്ഷയെ ഒരുത്തരും കൈക്കൊണ്ടില്ല.

ഒടുവിൽ, ഒരാൾ നാഗേന്ദ്രനാഥനു് ഇങ്ങനെ ഒരു

വഴി പറഞ്ഞുകൊടുത്തു:"പെൺകുട്ടിയുടെ അമ്മയുടെ ഒരു സജാതി കല്ക്കത്താവിൽ കള്ളക്കടയിൽ താമസിക്കുന്നുണ്ടു്; അവളുടെ ഭർത്താവിന്റെ പേർ വിനോദഘോഷൻ എന്നാണു്. നിങ്ങൾ കല്ക്കത്താവിലേയ്ക്കു പോകുന്ന വഴിയുമാണല്ലോ. അവളെ നിങ്ങളുടെകൂടെ കൊണ്ടുപോയി അവളുടെ ചിററമ്മയെ ഏല്പിച്ചാൽ, അവർ അവളെ നല്ലവണ്ണം രക്ഷിക്കും; നിങ്ങൾ കൃതാർത്ഥനുമാവും."

വേറെ ഒരുപായവും കാണാഞ്ഞകാരണം, അവളോട്ടു് ഈ വിവരം പറയുവാൻ കുന്ദയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഒരാളെ അയച്ചു.

ചെമ്പകവും കുന്ദയുമൊരുമിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. അവർ വരുന്നവഴി, കുന്ദ, നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ദൂരെ കണ്ടയുടനെ, ഇടിവെട്ടു കൊണ്ടതുപോലെ, സ്തംഭിച്ചു നിന്നുപോയി. അവളുടെ കാലുകൾ ഇളകിയില്ല. അവൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുതന്നെ ആശ്ചര്യഭരിതയായി നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു.

"നീ ഇങ്ങനെ നില്ക്കുന്നതെന്താണു്?" എന്നു ചെമ്പകം ചോദിച്ചു.

"അതു് ആ ആൾ ആകുന്നു," എന്നു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു കുന്ദ പറഞ്ഞു.

"അയാളോ? ആരു്?"

"ഇന്നലെ രാത്രി എന്റെ അമ്മ ആകാശത്തിൽ കാണിച്ചുതന്ന ആൾ."

അപ്പോൾ ചെമ്പകവും ഭയപ്പെട്ടു പരിഭ്രമിച്ചുനിന്നു. പെൺകുട്ടികൾ അടുത്തു ചെല്ലുവാൻ മടിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു്

നാഗേന്ദ്രനാഥൻതന്നെ അവരുടെ സമീപത്തു് ചെന്നു വിവരമെല്ലാം പറഞ്ഞു. കുന്ദയ്ക്കു് ഒന്നും മറുപടി പറയാൻ ശക്തിയുണ്ടായില്ല. അവൾ അവിടെത്തന്നെ മിണ്ടാതെ നിന്നതേയുള്ളു.

3

പല സംഗതികളെക്കുറിച്ചു്

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, വളരെ മടിയോടുകൂടി, കുന്ദയെ കല്ക്കത്താവിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. അവിടെ കുന്ദയുടെ ചിററമ്മയുടെ ഭർത്താവിനെ കണ്ടെത്തുവാൻ അദ്ദേഹം വളരെ ശ്രമിച്ചു. കുള്ള ക്കടയിൽ വിനോദഘോഷൻ എന്നൊരാൾ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. വിനോദദാസൻ എന്നൊരാളെ കാണുകയുണ്ടായി. പക്ഷെ ആയാളും ഈ കുട്ടിയുമായി ഒരു ബന്ധവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്തിനു വളരെ പറയുന്നു? കുന്ദനന്ദിനിയുടെ ഭാരം മുഴുവൻ നാഗേന്ദ്രനാഥൻതന്നെ വഹിക്കേണ്ടിവന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥനു കമലാമണി എന്നു പേരായി ഒരു കനിഷ്ഠ സഹോദരിയുണ്ടായിരുന്നു. അവളുടെ ശ്വശുരൻെറ സ്വദേശം കൽക്കത്തതന്നെയായിരുന്നു. ശിരീഷചന്ദ്രമിത്രൻ എന്നായിരുന്നു അവളുടെ ഭർത്താവിൻെറ പേരു്. അദ്ദേഹം തട്ടിപ്പറിക്കമ്പനിയിലെ ഒരു സറാപ്പായിരുന്നു. കല്ക്കത്താവിൽ അദ്ദേഹത്തിനു വലിയ ബംഗ്ലാവും തോട്ടവും മററുമുണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥനും ചന്ദ്രമിത്രനും തമ്മിൽ ഗാഢമായ സ്നേഹബന്ധമാനാദികളോടുകൂടിയാണു് ക

ഴിഞ്ഞുവന്നിരുന്നത്. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദനന്ദിനിയെ അവിടെ കൊണ്ടുപോയി കമലയോട് അവളുടെ വൎത്തമാനമെല്ലാം പറഞ്ഞു.

കമലയ്ക്കു് അന്നു് ഏകദേശം പതിനെട്ടുവയസ്സു പ്രായമായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥനെപ്പോലെ തന്നെ കമലയ്ക്കും സൌന്ദൎയ്യമുണ്ടായിരുന്നു. ഇവൎക്കു സഹോദരത്വമുണ്ടെന്നു് ഇവരുടെ മുഖച്ഛായകൊണ്ടുതന്നെ എളുപ്പത്തിൽ അറിയാമായിരുന്നു. കമലയുടെ ആകൃതിഗുണത്തിനപ്പുറമെ,അവൾക്കു നല്ല പഠിപ്പുമുണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ അച്ഛൻ ഇംഗ്ലീഷറിയാവുന്ന ഒരു ഗുരുനാഥാനെ താമസിപ്പിച്ചു്, കമലാമണിയേയും സൂൎയ്യമുഖിയേയും നല്ലവണ്ണം പഠിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കമലയുടെ ഭൎത്താവിൻെറ അമ്മ ജീവിച്ചിരുന്നിരുന്നു എങ്കിലും, അവരുടെ താമസം ശിരീഷചന്ദ്രൻെറ തറവാട്ടുവക ഗൃഹത്തിലായിരുന്നു. അതുകാരണം കല്ക്കത്താവിലെ വീട്ടിലെ യജമാനത്തി കമലാമണിതന്നെയായിരുന്നു എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലൊ.

കുന്ദനന്ദിനിയുടെ വൎത്തമാനമെല്ലാം പറഞ്ഞശേഷം, "നീ ഇവളെ ഇവിടെ കുറച്ചുദിവസം താമസിപ്പിക്കേണം; നീയല്ലാതെ ഇവൾക്കു മറ്റൊരാശ്രയമില്ല. കുറെ ദിവസം കഴിഞ്ഞു്, ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോകുമ്പോൾ, ഇവളെ എൻെറ കൂടെ ഗോവിന്ദപുരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയിക്കൊള്ളാം," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പറഞ്ഞു.

കമല അല്പമൊരു ദുസ്സാമൎത്ഥ്യക്കാരിയായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പുറത്തേയ്ക്കു പോയ ഉടനെ, കമല കുന്ദയെ പിടിച്ചുവലിച്ചുകൊണ്ടോടി കളിമുറിയിൽ വെച്ചിരുന്ന

ഒരു പാത്രം ചൂടുവെള്ളത്തിലേയ്ക്കു് ഇട്ടു. കുന്ദ വല്ലാതെ പരിഭ്രമിച്ചു വശായി. പിന്നെ ഒരു സൌരഭ്യമുള്ള സോപ്പെടുത്തു കമലതന്നെ കുന്ദയെ തേപ്പിച്ചുതുടങ്ങി. കമലയുടെ പ്രവൃത്തികളെ കണ്ടുനിന്നിരുന്ന ഒരു ശിഷ്യത്തി, "ഞാൻ തേപ്പിക്കാം കൊച്ചമ്മെ, ഞാൻ തേപ്പിക്കാം," എന്നു പറഞ്ഞു. അതിനു മറുപടിയായി കമല ഒരു കിണ്ടി ചൂടുവെള്ളം എടുത്തു ശിഷ്യത്തിയുടെ തലയിൽ ഒഴിച്ചു് അവളെ ഓടിച്ചുകളഞ്ഞു. കുളിയെല്ലാം കഴിഞ്ഞ സമയം, കുന്ദനന്ദിനി അഭിനവസംഫുല്ലമായ ഒരു താമരപ്പൂപോലെ പ്രകാശിച്ചു. അതിനുശേഷം, കമല അവളെ ഒരു നല്ല വസ്ത്രമുടുപ്പിച്ചു്, പരിമളധോരണി പുറപ്പെടുന്ന തൈലം പുരട്ടി, വേണീസംസ്കാരം ചെയ്തു്, ആഭരണങ്ങളും അണിയിച്ചു്, "ജ്യേഷ്ഠനെ അഭിവാദ്യംചെയ്യുവരു. ഇവിടത്തെ യജമാനൻെറ മുമ്പിൽ പോകരുതു് അദ്ദേഹം നിന്നെക്കണ്ടാൽ കല്യാണം കഴിക്കേണമെന്നാകും," എന്നും കളിപറഞ്ഞു് അയച്ചു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയുടെ വൎത്തമാനം സൂര്യമുഖിക്കു് എഴുതി അയച്ചു. ഈ വൎത്തമാനംതന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഒരു വലിയ സ്നേഹിതനായ ഹരദേവഘോഷനും എഴുതീട്ടുണ്ടായിരുന്നു. വിശേഷിച്ചു് അതിൽ ഇപ്രകാരം സംഘടിപ്പിച്ചിരുന്നു:

"ഒരു സ്ത്രീക്കു സൌന്ദൎയ്യപൂൎത്തി വരുന്നതു് ഏതു വയസ്സിലായിരിക്കുമെന്നാണു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതു്? നാല്പതിനു ശേഷമെന്നു നിങ്ങൾ പറയുമായിരിക്കാം. നിങ്ങളുടെ ബ്രാഹ്മണിക്കു നാല്പതിച്ചിലപാനം വയസ്സായല്ലൊ. എഴുത്തിനു കാരണഭൂതയായ കുന്ദയ്ക്കു വയസ്സു പതിമൂന്നാ

യിക്കാണും. കുന്ദനന്ദിനിയെ കാണുമ്പോൾ, സൗന്ദര്യ പൂൎത്തി വരുന്ന പ്രായം അവളുടെ വയസ്സുതന്നെയോ എന്നു ശങ്കിച്ചുപോകും. യൗവ്വനലത പുഷ്പിക്കുന്ന സമയം പുറപ്പെടുന്ന ലാവണ്യസുഷമയും കളങ്കമില്ലായ്മയും പിന്നെ ഒരിക്കലും കാണാൻ സാധിക്കയില്ല ഈ കുന്ദയുടെ ശുദ്ധത അതിരമണീയം തന്നെ! അവൾ ഐഹികവിഷയങ്ങളെ ഒന്നും തന്നെ അറിയുന്നില്ല. ഇതാ, ഇന്നുംകൂടി അവൾ ആൺകുട്ടികളൊരുമിച്ചു വഴിയിൽ ഓടിക്കളിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. അതു നിരോധിച്ചപ്പോൾ, അവൾ ഭയപ്പെട്ടു മാറിക്കളഞ്ഞു. ഇപ്പോൾ കമല അവളെ പഠിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു് അവൾ അനന്യചിന്തയോടുകൂടിയവളും, പഠിപ്പിൽ നല്ല ജാഗരൂകയുമാണെന്നു കമല പറയുന്നു. കുന്ദയുടെ അംഗങ്ങൾക്കു മററു ചിലരുടേതിനോടുപമിക്കുമ്പോൾ, അത്യധികമായ ഉൽക്കൎഷമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല; എങ്കിലും ഇത്ര തികവായ ഒരു സൗന്ദര്യം ഞാൻ ഇതിനു മുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലെന്നുതന്നെ പറയാം. കുന്ദനന്ദിനിയെ കാണുമ്പോൾ, 'മനുഷ്യലോകാംബലമാരിലീദൃശം മനോജ്ഞമാം രൂപമുദിപ്പതെങ്ങനെ?' എന്നും, അഥവാ ഇവളുടെ ജനനം ചന്ദ്രികാസൗരഭ്യസമ്മേളനത്തിൽനിന്നായിരിക്കുമോ എന്നും ഞാൻ സംശയിച്ചുപോകുന്നു. ഏകദേശമെങ്കിലും ഇവളോടു് ഔപമ്യമുള്ള ഒരു സാധനം ഇതുവരെ എന്റെ സ്മൃതിഗോചരമായിട്ടില്ല. അന്യാദൃശമായ ജീവിതന്നെ! ശരല്ക്കാലത്തിലെ ചന്ദ്രിക നല്ലതായൊരു ജലാശയത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുമ്പോൾ അതിലുണ്ടാകുന്ന തേജസ്സുമാത്രം ഏകദേശം ഇവൾക്കു് ഉപമയായി പറയാം. മറെറാന്നിനും ഒരു സാമ്യം തോന്നുന്നില്ല."

കുറച്ചു ദിവസത്തിനകത്തു സൂമുഖിയുടെ മറുപടി വന്നു. അതിൽ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരിക്കുന്നു:

"അങ്ങയുടെ ഭൃത്യൻ എന്താപകടം പററിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് എനിക്കറിയാൻ പാടില്ല. കാൎയ്യം തീരുന്നതുവരെ കല്ക്കത്താവിൽ താമസിക്കുവാൻ വിചാരിക്കുന്നപക്ഷം, അങ്ങയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിന്നു ഞാനും കൂടെ വന്നാലെന്താണ്? ഇതു് എന്റെ പ്രത്യേക ഒരു അപേക്ഷയാണ്; അനുവാദം കിട്ടിയ ഉടനെ ഞാൻ പുറപ്പെട്ടും.

"ഒരു ചെറിയ പെൺകുട്ടിയെ കിട്ടിയതുകൊണ്ടു് അങ്ങ് എന്നെ മറന്നോ? പുതിയ സാധനങ്ങൾക്കു ചിലർ അധികവില കാണുന്നതു സാധാരണയാണല്ലോ. ഈ പെൺകുട്ടിക്കു ചെറുപ്പമാണെന്നു ഞാനൂഹിക്കുന്നു; അല്ലെങ്കിൽ, ഇവളുടെ ദൎശനമാത്രത്താൽതന്നെ അങ്ങ് എന്നെ മറക്കുവാനുള്ള കാരണമെന്താണ്? ഈ പെണ്ണിന്റെമേലുള്ള അവകാശങ്ങൾ നിങ്ങൾ കൊടുത്തുകഴിഞ്ഞോ? ഇല്ലെങ്കിൽ, അവളെ എനിക്കു കിട്ടിയാൽ കൊള്ളാം. അവളെ വേണ്ടതുപോലെ കൊണ്ടുനടക്കേണ്ടതു് എന്റെ ചുമതലയാണ്. അങ്ങയെസ്സംബന്ധിച്ച വസ്തുക്കളിലെല്ലാം എനിക്കും അവകാശമുണ്ടല്ലോ; എന്നാൽ ഈ കാൎയ്യത്തിൽ സകല അവകാശവും പൂൎണ്ണകൈവശവും സഹോദരിക്കു കൊടുത്തതുപോലെ തോന്നുന്നു. കമല എന്റെ അവകാശങ്ങളെ അപഹരിക്കുന്നു എങ്കിലും എനിക്കു വലിയ വിരോധമില്ല.

"ആ പെൺകുട്ടിയെക്കൊണ്ടു് എനിക്കെന്താവശ്യമാണെന്ന് അങ്ങു ചോദിക്കുന്നോ? പറയാം. അവളെ എനിക്കു താരാചരനു കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുത്താൽ

കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്. അയാൾക്ക് അനന്തരുപായായ ഒരു സ്ത്രീക്കവേണ്ടി ഞാൻ എത്ര ക്ലേശിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് അങ്ങെയ്ക്കറിയാമല്ലൊ. അതിനായി ദൈവം നമുക്ക് ഒരു നല്ല പെൺകുട്ടിയെ തരുന്നു എങ്കിൽ, എന്നെ നിരാശപ്പെടുത്തരുതെ. കമലയ്ക്കു വിരോധമില്ലെങ്കിൽ, അവിടുന്നു വരുമ്പോൾ, അവളേയും ഒരുമിച്ചു കൊണ്ടുവരുമല്ലൊ. ഈ വിവരത്തിന്നു ഞാൻ കമലയ്ക്കും എഴുതീട്ടുണ്ട്. കല്യാണത്തിന്ന വേണ്ട ആഭരണം മുതലായവയേയും ഞാൻ തയ്യാറാക്കുന്നുണ്ട്. കാര്യമില്ലാതെ കല്ക്കത്താവിൽ താമസിക്കയില്ലല്ലൊ. ഒരു മനുഷ്യൻ ആറു മാസം തികച്ച് ആ പട്ടണത്തിൽ താമസിക്കുന്നു എങ്കിൽ, അയാളുടെ സ്വഭാവം തീരെ കെട്ടുപോകുമെന്നു കേൾക്കുന്നതു വാസ്തവമല്ലേ? അങ്ങെയ്ക്കുതന്നെ അവളെ കല്യാണം കഴിപ്പാൻ മോഹമുണ്ടെങ്കിൽ, അവളെ ഇങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവന്നാൽ ഞാൻ അങ്ങെയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ സാധിപ്പിച്ചുതരാം. അങ്ങെയുടെ ഇഷ്ടം ഇന്നതെന്നു മാത്രം എനിക്കറിവു തന്നാൽ മതി, ശേഷം കാര്യമെല്ലാം ഞാൻ ചെയ്തുകൊള്ളാം."

ഈ താരാചരൻ ആരാണെന്ന് ഇനിയൊരിക്കൽ വിവരിച്ചുകൊള്ളാം. അയാൾ ആരെങ്കിലുമാകട്ടെ, സൂമുഖിയുടെ ഉദ്ദേശത്തെ നാഗേന്ദ്രനും കമലാമണിയും സമ്മതിച്ചു. അതുകൊണ്ട്, നാഗേന്ദ്രൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു പോകുമ്പോൾ, കുന്ദയും ഒരുമിച്ചു പോകേണമെന്നു തീർച്ചയാക്കി. എല്ലാവരും സന്തോഷത്തോടുകൂടി സമ്മതിച്ചു; കമലയുംകൂടി അവൾക്കായി ചില ആഭരണങ്ങൾ പണിയിച്ചു. മനുഷ്യൻ ഭാവിയെപ്പററി എന്തറിയുന്നു! കുറെ സംവത്സരങ്ങൾ കഴിഞ്ഞശേഷം, 'നമ്മൾ, എത്ര കഷ്ട

കാലത്താണു കുന്ദനന്ദിനിയെ കണ്ടെത്തിയതു്? ഏതു നാശകാലത്താണു നമ്മൾ സൂര്യമുഖിയുടെ എഴുത്തിലെ താല്പര്യത്തെ സ്വീകരിച്ചതു്?' എന്നു പറഞ്ഞു ദുഃഖിച്ചു നാഗേന്ദ്രനാഥനും കമലാമണിക്കും തലതല്ലേണ്ട ഒരു ദിവസം വരും. ഇതാ കമലാമണിയും സൂര്യമുഖിയും നാഗേന്ദ്രനാഥനും കൂടി വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ വിത്തു പാകിക്കഴിഞ്ഞു. ഒടുവിൽ അവർ എല്ലാവരും അതിനെപ്പററി പശ്ചാത്തപിക്കും.

വഞ്ചിയെല്ലാം തയാറാക്കി കുന്ദനന്ദിനിയോടുകൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഗോവിന്ദപുരിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. ആ സമയം, കുന്ദ അവളുടെ സ്വപ്നത്തെ മുക്കാലും വിസ്മരിച്ചിരിക്കുന്നു; നാഗേന്ദ്രനാഥനോടുകൂടി പോകുന്ന വഴിക്കു് ഒരിക്കൽ അവൾക്കു് അതോർമ്മവന്നു; എന്നാൽ പരോപകാരതല്പരനും ദയാലുവുമായ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു കുന്ദയ്ക്കു് ഒരു ആപത്തുണ്ടാകുമെന്നുള്ളതു വിചാരിപ്പാൻ അവൾക്കു സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. അഗ്നിജ്വാലയെക്കണ്ടു ഭ്രമിച്ചു് ഈയാംപാററകൾ അതിൽ പതിക്കാറുണ്ടല്ലൊ.

4

താരാചരൻ

മഹാകവി കാളിദാസനു ദേവാരത്തിനു പുഷ്പങ്ങൾ സംഭരിച്ചുകൊടുത്തിരുന്ന മാലിനിക്കു്, അദ്ദേഹം ദരിദ്രനായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, പുഷ്പങ്ങൾക്കു വില കൊടുപ്പാൻ സാധിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ പുഷ്പലാഭത്തിനുത്തരമായി സ്വകീയകൃതികളിൽ ചിലവയെ കേൾപ്പിച്ചു മാലിനിയെ സ

സന്തോഷിപ്പിക്കുക പതിവായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം അവളുടെ കുളത്തിൽ അനിതരസാധാരണമായ ഒരു താമരപ്പൂവു വിടൎന്നു. മാലിനി അതിനെ പറിച്ചുകൊണ്ടുപോയി കാളിദാസനു കൊടുത്തു. അതിന്നു അദ്ദേഹം മേഘദൂതിലെ ചില ഭാഗങ്ങൾകൊണ്ടു് അവളെ സമ്മാനിച്ചു. ആ കാവ്യം വളരെ ആസ്വാദ്യമാണെങ്കിലും, അതിലെ ആദ്യഭാഗങ്ങൾ ഹൃദയംഗമങ്ങളല്ലെന്നു് ഒരു പക്ഷമുണ്ടു്. മാലിനിക്കു് ആ ഭാഗത്തിൽ അശേഷം രസം തോന്നാത്തതിനാൽ മുഷിഞ്ഞു പോകുവാനായി പുറപ്പെട്ടു.

"സഖി, മാലിനി! നീ പോകയാണോ?" എന്നു കവി ചോദിച്ചു.

"അങ്ങയുടെ കവിതയിൽ എനിക്കു് ഒരു രസവും തോന്നുന്നില്ല."

"മാലിനീ, നീ ഒരിക്കലും സ്വർഗ്ഗത്തിൽ എത്തുകയില്ല."

"എന്തുകൊണ്ടു്?"

"സ്വൎഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു കയറിച്ചെല്ലുവാൻ ഒരു കോണിയുണ്ടു്. അതിന്റെ അനേകായിരം സോപാനപംക്തികൾ കയറിയാൽ മാത്രമേ സ്വൎഗ്ഗത്തിൽ എത്തുകയുള്ളു. എന്റെ കവിതയ്ക്കും അതുമാതിരി ഒരു കോണിയുണ്ടു്. ഈ രസമില്ലാത്ത ശ്ലോകങ്ങളെല്ലാം ആ കോണിയുടെ പടികളാണു്. ഈ മാതിരി കുറെ പടികൾ കയറുവാൻ നിനക്കു സാധിക്കയില്ലെങ്കിൽ, സ്വൎഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കുള്ള ആ കോണിപ്പടികളെ നീ എങ്ങനെ കയറും?"

ബ്രാഹ്മണശാപത്താൽ സ്വൎഗ്ഗപ്രാപ്തിക്കു നാശം വ

നൊങ്കിഃലാ എന്നു ഭയപ്പെട്ടു്, മേഘദൂതിന്റെ അവസാനംവരെ അവൾ കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ പദ്യപ്രബന്ധം അവളെ വളരെ വിസ്മയിപ്പിച്ചു. സന്തോഷഭരിതയായി അവൾ പിറേറദിവസം ഒരു വിശേഷമായ മാലയുണ്ടാക്കി കവിയുടെ ശിരസ്സിനെ അലങ്കരിച്ചു എന്നൊരു കിംവദന്തിയുണ്ടു്.

എന്റെ ഈ കൃതിയുടെ ഈ ഭാഗത്തു പ്രായികപ്രയോഗമല്ലാതെ വിശേഷവിധിയൊന്നുമില്ല; ഇതിനു ദീർഘമായ ഒരു കോണിപ്പടിയുമില്ല. ഇതിൽ രസങ്ങൾ അനല്പങ്ങളായിട്ടും സോപാനം ചുരുങ്ങിയും കാണുമായിരിക്കാം. അതുകൊണ്ടു മാലിനിയെപ്പോലെ ക്ഷമയില്ലാത്ത ക്രൂരർ എന്റെ വായനക്കാരിൽ ഉണ്ടെങ്കിൽ, ഈ ഭാഗങ്ങൾ വായിച്ചുതീക്കാഞ്ഞാൽ കഥയുടെ പൂണ്ണമായ രസാസ്വാദനത്തിനു ഹാനി വരാനിടയുണ്ടെന്നു്, ഞാൻ അവരെ അറിയിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

സൂമുഖിയുടെ പിതൃഗൃഹം കോന്നനഗരം എന്ന പട്ടണത്തിലായിരുന്നു. പിതാവു കായസ്ഥവംശത്തിൽ ഒരു നല്ല സ്ഥിതിയുള്ളയാളും കല്ക്കത്താവിൽതന്നെ ഒരു വലിയ കമ്പനിക്കാരുടെ മുതൽപിടിയും ആയിരുന്നു. സൂമുഖി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏകപുത്രിയായിരുന്നു. അവളുടെ ബാല്യത്തിൽ, സ്വജാതിയിൽ ശ്രീമതി എന്നു പേരായ ഒരു വിധവ അവളെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനു ശിഷ്യത്തിയുടെ നിലയിൽ അച്ഛന്റെ വീട്ടിൽ താമസിച്ചിരുന്നു. അവൾക്കു സൂമുഖിയുടെ സമപ്രായത്തിൽ ഒരു മകനുണ്ടായിരുന്നു. അവനൊരുമിച്ചു സൂമുഖി വളരെക്കാലം കളിച്ചിട്ടു

ണ്ടു്. ബാല്യത്തിലെ ഈ കൂട്ടുകെട്ടു നിമിത്തം പ്രായേണ അവൾക്കു് അവനിൽ സഹോദരസ്നേഹം ജനിച്ചു.

ശ്രീമതി വിധവയായിരുന്നെങ്കിലും, യൗവനക്ഷയം വന്നിട്ടില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു്, അചിരേണ അവൾ പല അനത്ഥങ്ങൾക്കും പാത്രീഭൂതയായി. ആ ഗ്രാമത്തിൽ തന്നെ ധനികനും ദുസ്സ്വഭാവിയുമായ ഒരാൾ അവളെ വ്യാമോഹിപ്പിച്ചതിനാൽ, അവൾ സുമുഖിയുടെ വീട്ടിൽ നിന്നു ചാടിപ്പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. അവൾ എവിടേയ്ക്കു പോയി എന്നു് ഒരുത്തക്കും അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല; അവൾ പിന്നെ തിരിച്ചു വന്നതുമില്ല. അമ്മയാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ട താരാചരൻ സുമുഖിയുടെ അച്ഛന്റെ വീട്ടിൽതന്നെ താമസിച്ചു; അദ്ദേഹം വളരെ ദയയുള്ള ഒരാളായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, ആ നിരാശ്രയനായ കുട്ടിയെ ദാസ്യപ്രവൃത്തികളിൽ ഏർപ്പെടുത്താതെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഔരസ പുത്രനെപ്പോലെ വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്യിപ്പിച്ചു വളൎത്തിക്കൊണ്ടുവന്നു. താരാചരൻ ഒരു ധൎമ്മപാഠശാലയിൽ ചെന്നു് ഇംഗ്ലീഷു പഠിച്ചു. പുത്രിയുടെ വിവാഹാനന്തരം, അധികകാലം കഴിയുന്നതിനുമുമ്പു്, പ്രിയപിതാവും ഇഹലോകത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു. അതിനു മുമ്പുതന്നെ താരാചരൻ ഇംഗ്ലീഷിൽ അതുമിതുമായി ഏതാണ്ടൊക്കെ പഠിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ അതുകൊണ്ടു് ഉപയോഗം ഒന്നും ഉണ്ടായില്ല. സുമുഖിയുടെ പിതാവിന്റെ മരണം നിമിത്തം പെരുവഴിയാധാരമായിത്തീൎന്ന താരാചരൻ സുമുഖിയുടെ ഭൎത്തൃഗൃഹത്തിൽചെന്നു താമസിച്ചു. സുമുഖിയുടെ പ്രേരണയാൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരു പാഠശാല ഏർപ്പെടുത്തി അതിൽ താരാചരനെ ഒരു വാ

ദ്ധ്യാരായി നിയമിച്ചു. പരിഷ്കൃതരാജ്യങ്ങളിൽ ശിഷ്യ ക്കളെ പഠിപ്പിക്കുവാൻ അതിവിദഗ്ദ്ധന്മാർ വേണമെന്നാ ണു വെയ്പ്പ് എങ്കിലും, ഈ നാട്ടിൽ ആ നിയമത്തിനു നേ രെ വിപരീതമായിട്ടാണു നടപ്പ്. പള്ളിക്കൂടങ്ങളുടെ നിലനില്പിനായി സൎക്കാരിൽനിന്നും സഹായധനം കൊടു ക്കുന്ന ഈ കാലത്താകട്ടെ, അൎദ്ധക്ഷൌരവും കഴിച്ചു തല മിനുക്കി പൊട്ടുതൊട്ടു മുറിക്കുപ്പായവും ഇട്ടു തെററാതെ പാട്ടുകൾ പാടിയും ശ്ലോകങ്ങൾ ചൊല്ലിയും നടക്കുന്ന പ ല വാദ്ധ്യാന്മാരേയും നിങ്ങൾക്കു പരിചയമുണ്ടായിരിക്കാം. അക്കാലത്തു് ആ ഗുണക്കാർ ചുരുക്കും. അക്ഷരം പിഴ ച്ചു് അമരകോശം ചൊല്ലിക്കൊടുക്കാനും, അക്ഷരം പി ടിച്ചു രാമായണം വായിക്കാനും വശമുള്ളവരും കൂട്ടക്ഷര ങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിത്യവൃത്തി കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നവരും ആയിരു ന്നു അധികം. അതുകാരണം, ശ്രീകൃഷ്ണവിലാസത്തിൽ ര ണ്ടുമൂന്നു സൎഗ്ഗങ്ങൾ പഠിച്ചവനും വിശേഷവിധിയായി കു റച്ചു ഇംഗ്ലീഷുംകൂടി അറിയാവുന്നാവനും ആയിരുന്ന താരാ ചരനെ ഒരു ഗ്രാമ'പരദേവനെ'പ്പോലെയാണു് അവിട ത്തുകാർ മാനിച്ചുപോന്നതു് ഈ ഗുണങ്ങളെല്ലാംകൊണ്ടു് താരാചരന്, ദേവീപുരം ജില്ലയിലെ ഒരു ജമിന്ദാരായി രുന്ന ദേവേന്ദ്രബാബുവിനാൽ നടത്തപ്പെട്ടിരുന്ന ബ്രഹ്മ സമാജത്തിൽ ഒരു സ്ഥാനം ലഭിപ്പാനിടയായിത്തീൎന്നു; എന്നു മാത്രമല്ല, താരാചരൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേ വകന്മാരിൽ ഒരാളാണെന്നുകൂടി ജനങ്ങൾ കരുതിവന്നു.

വിധവാവിവാഹം, സ്ത്രീവിദ്യാഭ്യാസം, വിഗ്രഹാരാ ധന ഈ വിഷയങ്ങളെപ്പററി താരാചരൻ പല ഉപന്യാ സങ്ങളും എഴുതി ആഴ്ചതോറും സമാജത്തിൽ വായിക്കയും

അതിനെപ്പററി പല വാഗ്വാദങ്ങരം നടത്തുകയും ചെയ്തു. ഇവയിൽ ചിലതു താരാചരൻ 'തത്വബോധിനിയി'ൽ നിന്നു് എടുത്തു സ്വന്തമായി എഴുതിയവയും ചിലതു പണംകൊടുത്തു് ഒരു ശാസ്ത്രിയെക്കൊണ്ടു് എഴുതിച്ചവയും ആയിരുന്നു. "വിഗ്രഹാരാധനയെ ഉപേക്ഷിക്ക, സ്ത്രീകരംക്കു കല്യാണത്തിൽ സ്വയംവരാവകാശം സ്ഥാപിക്ക, സ്ത്രീകളെ വിദ്യ അഭ്യസിപ്പിക്ക; പക്ഷികളെപ്പോലെ അവരെ കൂട്ടിലിട്ടടയ്ക്കുന്നതിൽ നിങ്ങരംക്കുള്ള ഉദ്ദേശമെന്താണു്? സ്ത്രീകരം സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടുകൂടി പുറത്തിറങ്ങി സഞ്ചരിക്കട്ടെ," എന്നു താരാചരൻ എല്ലായ്പോഴും പ്രസംഗിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. താരാചരന്നു സ്വന്തമായി വീടോ സ്ത്രീകളോ ഇല്ലാതിരുന്ന സംഗതി സ്ത്രീസ്വാതന്ത്ര്യവിഷയത്തിൽ അയാളെ ഇത്രയധികം നിഷ്കർഷിക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു പ്രത്യേക കാരണമായിരിക്കാം. ഇതുവരെ അയാരം കല്യാണം കഴിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. താരാചരൻെറ കല്യാണത്തിന്നുവേണ്ടി സൂര്യമുഖി പലവിധത്തിൽ ഉത്സാഹിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്; എങ്കിലും അയാളുടെ അമ്മയുടെ വർത്തമാനം ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ എല്ലാവരും അറിഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടു്, സാമാന്യക്കാരാരും അവരുടെ പുത്രിയെ അയാരംക്കു കൊടുപ്പാൻ സമ്മതിച്ചില്ല. അയാരംക്കു സ്വജാതിയിൽതന്നെ കുറെ അപകൃഷ്ടഭവനങ്ങളിൽ നിന്നു് ഒരു പെണ്ണിനെ കിട്ടുമായിരുന്നു. എങ്കിലും, താരാചരനെ ഒരു അനുജൻെറ നിലയിൽ സൂര്യമുഖി സ്നേഹിച്ചുവന്നിരുന്നതുകൊണ്ടു്, അപ്രകാരമുള്ള ഒരു പെണ്ണിനു സഹോദരീസ്ഥാനം കൊടുപ്പാൻ അവരംക്കു സമ്മതമുണ്ടായില്ല; നല്ല തറവാട്ടിൽനിന്നുതന്നെ ഒരു കുട്ടിയെ കിട്ടുവാൻ ശ്രമിച്ചുകൊ

ണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണു്, കുന്ദനന്ദിനിയുടെ സൗന്ദര്യാദിഗു ണങ്ങളെപ്പററി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എഴുതി അയച്ചതു്. അ പ്പോൾ അവളെ താരാചരന്നു കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടു പ്പാൻ സൂര്യമുഖി നിശ്ചയിക്കയും ചെയ്തു.

5

"കമലലോചനേ, ചാരുകനീയാരെന്നു്."

കുന്ദ നാഗേന്ദ്രനാഥനോടുമിച്ചു ഗോവിന്ദപുരത്തെത്തി. നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭവനവും അതിരിക്കുന്ന പറമ്പും ക ണ്ട സമയം, കുന്ദ അത്ഭുതപരവശയായിത്തീൻ. പറമ്പു് ഏകദേശം ഒരുനാഴിക സമചതുരമുണ്ടു്; അതിനു ചുററും നല്ല ഉറപ്പുള്ളതും പൊക്കമുള്ളതും വിചിത്രതരവുമായ ഇ രുമ്പുവേലിയുണ്ടു്. അതിനടുത്തുള്ളിൽ ചുററും ഒരു നടവ ഴിയും വഴിക്കിരുപുറവും ആഹ്ലാദനത്തിനും തണലിനും ആയി വരി ചരിയാതെ നട്ടുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള അനവധി വൃക്ഷങ്ങളുമുണ്ടായിരുന്നു. കിഴക്കെ വേലിയുടെ നടുക്കാ യി വലിയ പടിയും അതിനു സമീപം അകത്തായി ഓ രോ ഭാഗത്തു പാറാവുകാൎക്കു് ഇരിപ്പാനുള്ള ചെറിയ കെ ട്ടിടങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. പടി മുതൽ ശരിക്കു പടിഞ്ഞാ ട്ടു് അരയ്ക്കാൽ നാഴിക നീളത്തിലും മൂന്നു വണ്ടികൾ എട ച്ചിൽ കൂടാതെ ഓടിക്കത്തക്ക വീതിയിലും കല്ലിട്ടിടിച്ച ഒരു വഴിയും, അതിന്റെ നടുക്കുനിന്നു തെക്കോട്ടും വട ക്കോട്ടും അതിന്റെ പകുതി നീളവും വീതിയുമുള്ള ഓരോ വഴികളും ഇവയുടെ ഇരുവശത്തും തോട്ടങ്ങളും ഉണ്ടായി

രുന്നു. വലിയ വഴി അവസാനിക്കുന്ന ദിക്കിലാകുന്നു സല്ക്കാരശാല. പ്രഭുക്കന്മാർ, രാജാക്കന്മാർ, ഗവർണ്ണർമാർ മുതലായ അതിഥികൾക്കു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ യഥോചിതം ആചാരോപചാരങ്ങൾ ചെയ്യുവന്നതു് അതിമനോഹരമായ ഈ ദിവ്യമന്ദിരത്തിൽ വെച്ചായിരുന്നു. അവിടെ വെച്ചു ചില വൈസ്രായിമാർ കൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ സല്ക്കാരത്തെ സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വലിയ വഴി ഇതിൻെറ മുമ്പിൽവെച്ചു രണ്ടായി പിരിഞ്ഞു് ഇതിൻെറ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽക്കൂടി ഉള്ളിലേയ്ക്കു പോകുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ സല്ക്കാരശാലയെ അതിക്രമിച്ചു വടക്കുള്ള ഉൾഭാഗങ്ങളിൽ അന്യന്മാൎക്കു സാധാരണ കടന്നുകൂടെന്നാകുന്നു ചട്ടം. വടക്കുപുറത്തുള്ള ചെറിയ വഴിയിൽക്കൂടി പോയാൽ കച്ചേരികൾ ചെയ്യുന്നതും ഖജനാവു സൂക്ഷിക്കുന്നതും കാവൽക്കാർ താമസിക്കുന്നതുമായ കെട്ടിടത്തിൽ ചെല്ലാം. തെക്കുവശത്തുള്ള വഴി പോകുന്നതു വിശിഷ്ടന്മാരും സാധുക്കളുമായുള്ള വഴിയാത്രക്കാൎക്കു താമസിപ്പാനുള്ള സ്ഥലത്തേയ്ക്കാകുന്നു. ഇവ പെരുമാറുന്നവരുടെ ആവശ്യത്തിന്നായി കുളങ്ങളും കിണറുകളും ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ടു്. അവയുടെ പുറമെ ഒരു മതിലുണ്ടു്. ഈ മതിൽ കച്ചേരി, ചാവടി, സൽക്കാരശാല എന്നിവയെ ശേഷം ഭാഗത്തുനിന്നു വേർതിരിക്കുന്നു. സൽക്കാരശാലയുടെ ഇരുവശവും ഓരോ വണ്ടിപ്പടികൾ വെച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇതിൽ വടക്കെപ്പടി കടന്നു പോയാൽ അന്തഃപുരത്തിലും തെക്കുപുറത്തു ചെന്നാൽ ഒരു ക്ഷേത്രത്തിലും ചെല്ലാം. ക്ഷേത്രത്തിനും അന്തഃപുരത്തിനും ചുററും എടയ്ക്കും മതിലുകളുണ്ടു്. എടമതിലിൽ വടക്കുനിന്നു പൂട്ടാവുന്ന ഒരു പടിയും ഉണ്ടു്. വട

ക്കഭാഗത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥനും ഭാൎയ്യയ്ക്കും താമസിക്കുവാൻ ഒരു പുതിയ മാളികയും ശേഷം ബന്ധുജനങ്ങൾക്കു താമസിക്കുവാൻ പല വലിപ്പത്തിൽ അനേകം മുറികളുള്ള ഒരു വലിയ കെട്ടിടവും ഉണ്ട്. പിന്നെ ശിഷ്യഗണങ്ങൾക്ക് ഒരു സ്ഥലം, അടുക്കള, ഊട്ടുപുര, കലവറ എന്നിങ്ങനെ പല സ്ഥലങ്ങളും കാണാം. ക്ഷേത്രം ദുൎഗ്ഗാഭഗവതിയുടേയാണ്. നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ കുലദേവത ദുൎഗ്ഗയാണ്. ദുൎഗ്ഗാപൂജകാലത്തു് ആ ക്ഷേത്രത്തിലെ കോലാഹലം ഒന്നും പറയേണ്ടതില്ല. പതിവായി അവിടെ മൂന്നുനേരം പൂജയും നിവേദ്യവുമുണ്ട്. ക്ഷേത്രത്തിനും അന്തഃപുരത്തിനും തൊട്ടു പടിഞ്ഞാറായി ഒരു പൂങ്കാവനവും അതിനു നടുക്ക് ഒരു താമരപ്പൊയ്കയും പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇതിലേയ്ക്കു കടക്കുവാൻ വടക്കുപുറത്തുള്ള മതിലിൽ പടിയുമുണ്ട്. ഇരിമ്പുഃവലിക്കു സമീപം ആനപ്പന്തി, കുതിര ലായം, പശുത്തൊഴുത്തു് ഇതുകൾ ഉണ്ടെന്നു പ്രത്യേകം പറയേണമെന്നില്ലല്ലൊ. പറമ്പിൽ ബാക്കിയുള്ള സ്ഥലമെല്ലാം പലതരം ഫലവൃക്ഷങ്ങൾ, സസ്യങ്ങൾ, മുന്തിരി മുതലായ വള്ളീകൾ എന്നിവയാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ഇന്ദ്രലോകത്തിൻെറ ഒരു പ്രതിച്ഛായ ഭൂമിയിലിരിക്കട്ടെ എന്നു കരുതി ഈ സ്ഥലം നിൎമ്മിച്ചതാണെന്നു് ഇതിൻെറ ഭാഗിക്കുന്നു പലരും പറയാറുണ്ട്. അതങ്ങനെ ഇരിക്കട്ടെ. ഇനി അവിടെയുള്ള ആളുകളെക്കുറിച്ചുകൂടി സ്വല്പം പറയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ പാറാവുകാർ ഉറക്കംതൂങ്ങി നില്ക്കുന്നവരൊ തോക്കിൻെറ മാട്ട് അടയ്ക്കു ഇടിപ്പാൻമാത്രം ഉപയോഗിപ്പാൻ ശീലമുള്ളവരൊ അല്ലായിരുന്നു. കച്ചേ

രിയിൽ ഒരു കുംഭവയറൻ വളരെ ഘനഭാവത്തിൽ ഇരുന്നു് ഒരു കണക്കുബുക്കു നോക്കുകയും കീഴുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ നേരെ തട്ടിക്കയറുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. അയാളാണത്രെ മാനേജർ. ഒരു കാലത്തു് അയാൾ നല്ല പ്രാപ്തിയുള്ള ഒരാളായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇക്കാലത്തു്, പ്രായവും മേദസ്സും അധികമായതുകാരണം, കൈകാലുകളെ സ്വേച്ഛപോലെ ചേഷ്ടിക്കാൻ വഹിയാതെ മാനേജർ തട്ടിക്കയറുന്ന അധികാരത്തെ മാത്രമെ ക്രമമായി നടത്തിവന്നിരുന്നുള്ളു. മററാരാൾ പണിയെടുക്കുന്നതിൽ അത്യുത്സാഹിയാണെന്നു നടിക്കുന്നതിൽ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്. വാസ്തവം ഈ വിധമെങ്കിലും, പണി വദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു, ആളുകൾ പോരാ എന്നിങ്ങനെയുള്ള ആവലാതിയില്ലാത്ത ദിവസവുമില്ല.

ചാവടിയിൽ ആളുകൾ പോരാത്ത കുറവില്ല. അവിടെ ആളുകൾ ഒഴിഞ്ഞ ദിവസവുമില്ല. നഖശിഖാന്തം ഭസ്മഭൂഷണം ചെയ്തു ജടാഭാരത്തെ മേല്പോട്ടു കെട്ടി രുദ്രാക്ഷമാലകളെക്കൊണ്ടു ബന്ധിച്ചു കഴുത്തിൽ രുദ്രാക്ഷമാലകൾ ധരിച്ചു ചിലർ കണ്ണടച്ചു് ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്. മററു ചിലർ തുളസിമാലകൾ കഴുത്തിൽ ഇട്ടു നാമവും തൊട്ടു വിഷ്ണുസഹസ്രനാമവും ചൊല്ലിക്കൂടീട്ടുണ്ടു്. ചില സ്ത്രീകൾ പാടുന്നുണ്ടു്. ചിലർ ഭക്ഷണം പാകം ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. കുട്ടികൾ അന്യോന്യം അടിപിടികൂടി തെറികൾ പറയുന്നുണ്ടു്; കുറെപ്പേർ നെയ്യു്, പരിപ്പു്, വിറകു് ഇവ കിട്ടിയതു പോരെന്നു ശണ്ഠയിടുന്നു.

ക്ഷേത്രത്തിൽ ഭാഗവതം, ഭഗവൽഗീത ഇതുകൾ ചിലർ വായിക്കുന്നുണ്ടു്. ചിലർ അത്യുച്ചത്തിൽ സ്തോത്രങ്ങൾ ഉച്ചരിക്കുന്നുണ്ടു്. പൂജിക്കുന്നയാൾ വലിയ ഈശ്വര

ഭക്തനാണ്. പക്ഷെ പരികർമ്മി ബിംബം മോഷ്ടിക്കു വാൻ തരം കിട്ടാഞ്ഞതിനാൽ നിവേദ്യസാമാനങ്ങളെ കട്ടു കാലം കഴിക്കുന്നയാളാകകൊണ്ടു, ദേവനു വയറുനിറയുന്ന ദിവസം ചുരുങ്ങുമെന്നു കുട്ടികൾ പരിഹസിക്കുന്നതു് ഒരു പതിവായിരിക്കുന്നു.

അന്തഃപുരത്തിലെ കോലാഹലം ഒന്നും പറവാനില്ല. നേരം വെളിച്ചമായാൽ സന്ധ്യയാകുന്നതുവരെ, കാക്കക്കൂട്ടിൽ കല്ലിട്ടപോലെ, അവിടെ ഒഴിവില്ലാതെ ഒച്ചകൾ കേൾക്കാം. 'വെള്ളം കൊണ്ടുവരു;' 'അരിവെന്തോ?' 'പാലെവിടെ?' 'കുട്ടി കരയുന്നു;' എന്നും മററും ഒരിക്കൽ കേൾക്കാം. പച്ച വിറകു ഊതീട്ടും ഊതീട്ടും കത്താഞ്ഞിട്ടു വേലക്കാരൻ വിറകുകാരനേയും വിചാരിപ്പുകാരനേയും ഒരുപോലെ ചീത്ത പറയുന്നുണ്ടു്. അരി ശരിയായി കൊട്ടത്തില്ലെന്നുള്ള കാരണത്തിനു വെപ്പുകാരും കലവറക്കാരുമായി ശകാരിക്കുന്നുണ്ടു്. നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ബന്ധുജനങ്ങളിൽ ചിലർ തലമുടി വേർപെടുത്തി കെട്ടുന്നുണ്ടു്. ചിലർ ഒരുമിച്ചിരുന്നു് അന്യന്മാരെക്കുറിച്ചു കുററവും കുറവും പറയുന്നുണ്ടു്. ഇതാണെല്ലൊ വലിയ കുടുംബങ്ങളിൽ വിദ്യാഭ്യാസമില്ലാത്ത സ്ത്രീകളുടെ മുഖ്യമായതൊഴില്. ഒരു പൂച്ച ഞാനൊന്നുമറിഞ്ഞില്ലെന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ കണ്ണടച്ചു് ഒരു മുക്കിൽ ഇരിക്കുന്നു. ഉടമസ്ഥനില്ലാത്ത ഒരു പശു എങ്ങനെയോ അകത്തു കടന്നുകൂടി മത്തങ്ങയുടെ തൊണ്ടും നാളികേരത്തിന്റെ പിശരും രസമായി തിന്നുന്നുണ്ടു്.

അപ്പോഴാണു കുന്ദനന്ദിനി ഒരു പല്ലക്കിൽ കയറി അകത്തേയ്ക്കു ചെന്നതു്. സൂര്യമുഖി വേഗം വന്നു കുന്ദയെ ആലിംഗനംചെയ്തു് അനുഗ്രഹിച്ചു.

കുന്ദ വിചാരിച്ചിരുന്നതു സുമുഖിക്കു സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ട സ്ത്രീയുടെ ഛായയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നായിരുന്നു. എന്നാൽ അവരെ കണ്ടമാത്രയിൽ കുന്ദയുടെ ആ സന്ദേഹം തീൎന്നു. സുമുഖി തങ്കനിറമായിരുന്നു; സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടവർ കറുത്ത നിറമായിരുന്നു. സുമുഖിയുടെ നീണ്ട നേത്രങ്ങളും വളഞ്ഞ പുരികക്കൊടികളും അവരുടെ പേരിനെ അൎത്ഥവത്താക്കിച്ചെയ്തു. ചില കവികളെപ്പോലെ സുമുഖിയുടെ കേശാദിപാദം വൎണ്ണിച്ചു വായനക്കാരെ ക്ലേശിപ്പിച്ചിട്ടാവശ്യം കാണുന്നില്ല. സുമുഖിയുടെ ദേഹമാസകലം യൌവ്വനത്തിൻേറയും സൌന്ദൎയ്യത്തിൻേറയും വാഴ്ച്ചയ്ക്കു കീഴടങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ മതിയല്ലൊ. സ്വപ്നദൃഷ്ടമായ രൂപവും സുമുഖിയുമായി യാതൊരു സാമ്യവും കുന്ദനന്ദിനി കണ്ടില്ല. സുമുഖി കുന്ദയുമായി കുറച്ചുനേരം സംസാരിച്ചതിനുശേഷം, ഒരു ശിഷ്യത്തിയെ വിളിച്ചു്, "ഇവരം താരാചരനു കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുപ്പാൻപോകുന്ന കുന്ദയാണു്; ഇവളെ എൻെറ സഹോദരപത്നിയെപ്പോലെ ആദരിച്ചുകൊള്ളണം," എന്നു് ആജ്ഞാപിച്ചു പോയി.

ശിഷ്യത്തിയെ കണ്ട സമയം, കുന്ദയുടെ ശരീരമാസകലം ഒന്നു വിറച്ചു, ഒന്നു വിയൎത്തു. സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ട സ്ത്രീ തൻെറ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതുപോലെ കുന്ദയ്ക്കു തോന്നി. പരിഭ്രമിച്ചു്, "നിങ്ങരം ആരാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു. "എൻെറപേർ ഹീരാംബയെന്നാണു്," എന്നു് അവരം മറുപടിയും പറഞ്ഞു.

6

വായനക്കാൎക്കു രസമില്ലാത്ത സംഗതികൾ

ഈ അദ്ധ്യായം വായിക്കുന്നവൎക്ക് ആ സമയം കുറെ ആശാഭംഗത്തിനു കാരണമുണ്ടാകുന്നതാണ്. കല്പിതകഥകളെ കല്യാണത്തോടുകൂടി അവസാനിപ്പിക്കുന്നതാണല്ലൊ ആഖ്യായികാകാരന്മാരുടെ സാധാരണ പതിവ്. എന്നാൽ ഇവിടെ നമുക്കു കുന്ദനന്ദിനിയുടെ വിവാഹം മുതല്ക്കാണ് ആരംഭിക്കേണ്ടതു്. പിന്നെ ഒരു കല്യാണത്തെപ്പററി പറകയാണെങ്കിൽ, വരൻ അസാമാന്യമായ സൌന്ദൎയ്യത്തോടുകൂടിയവനും സദാചാരസമ്പന്നനും പരാക്രമിയും നായികയിൽ അനുരാഗമുള്ളവനും ആയിരിക്കേണമെന്നുകൂടി മുമ്പ് അവൎക്കു നിൎബന്ധമുണ്ടു്. സാധുവായ താരാചരന്ന് ആവക ഗുണങ്ങളൊന്നുംതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അയാൾക്കു സൌന്ദൎയ്യം തൊട്ടുകളിപ്പാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇരുനിറത്തിൽ വളരെ സാധാരണയായ ഒരുത്തൻ എന്നു പറഞ്ഞാൽ അയാളുടെ ആകൃതിയുടെ ഒരു സംക്ഷിപ്തവിവരണമായി. ശൌൎയ്യവീൎയ്യപരാക്രമങ്ങളെല്ലാം പള്ളിക്കൂടത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ സാധുക്കളായ കുട്ടികളുടെ നേരെ കാണിക്കാറുണ്ടത്രെ. അതിനു പുറത്തുവന്നാൽ, ആവക ഗുണങ്ങൾ വാക്കുകളായി പരിണമിക്കുമാത്രമാണു പതിവു്. അയാൾക്കു കുന്ദനന്ദിനിയിൽ എത്രത്തോളം അനുരാഗമുണ്ടായിരുന്നു എന്ന് ആൎക്കും നല്ല നിശ്ചയമില്ല; എങ്കിലും അവിടെ വളൎത്തിയിരുന്ന ഒരു കുരങ്ങന്റെ പേരിൽ അയാൾക്കു കുറെ സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല.

അതുപോകട്ടെ; നമുക്കു കഥയിൽ പ്രവേശിക്കാം. നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വീട്ടിൽ കുന്ദനന്ദിനി എത്തിയ ഉടനെ അവളെ താരാചരന്നു കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുത്തു. താരാചരൻ സുമുഖിയായ ഭാൎയ്യയെ വീട്ടിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. ഒരു സുന്ദരിയെ കിട്ടിയതുതന്നെ അയാൾക്ക് ആപത്തായിത്തീൎന്നു.

ദേവേന്ദ്രബാബുവിന്റെ ഭവനത്തിൽവെച്ചു സ്ത്രീവിദ്യാഭ്യാസത്തേയും സ്ത്രീസ്വാതന്ത്ര്യത്തേയും സംബന്ധിച്ച പല പ്രബന്ധങ്ങളും താരാചരൻ വായിച്ചിട്ടുള്ള സംഗതി വായനക്കാർ ഓൎക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അവയെപ്പററിയുണ്ടായ വാഗ്വാദങ്ങളിൽ താരാചരൻ വളരെ വാശിയോടുകൂടി ഇങ്ങനെയെല്ലാം പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്: "എപ്പോഴെങ്കിലും എനിക്കു സംഗതി വന്നാൽ, ഈ കാൎയ്യങ്ങളെ പരിഷ്കരിക്കുന്നതിൽ ഞാൻ ഒന്നാമനായിരിക്കും. ഞാൻ കല്യാണം കഴിച്ചാൽ, ഞാൻ പോകുന്ന എല്ലാ സദസ്സുകളിലും എന്റെ ഭാൎയ്യയെ ഒരുമിച്ചു കൊണ്ടുപോകും."

ഇപ്പോൾ അയാളുടെ കല്യാണം കഴിഞ്ഞു; കുന്ദയുടെ സൌന്ദൎയ്യവിശേഷം നാടൊക്കെ പരക്കുകയും ചെയ്തു. "ഇപ്പോൾ അയാളുടെ പ്രതിജ്ഞ എവിടെപ്പോയി?" എന്നു ജനങ്ങൾ ആക്ഷേപിച്ചു. "എന്താ ഹേ! നിങ്ങളും ഇപ്പോൾ പഴയ പണ്ഡിതമൂഢന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ പെട്ടോ? ഞങ്ങളെ നിങ്ങളുടെ ഭാൎയ്യയുമായി പരിചയപ്പെടുത്താത്തതെന്താ?" എന്നൊക്കെ ദേവേന്ദ്രബാബുവും കാണുമ്പോഴെല്ലാം ചോദിച്ചുതുടങ്ങി.

താരാചരന്നു നാണംകൊണ്ടു തലപൊക്കി നടപ്പാൻ

പാടില്ലാതെയായി. അയാൾക്ക ദേവേന്ദ്രൻെറ പരിഹാസങ്ങളേയും കൊള്ളിവാക്കകളേയും ഒഴിഞ്ഞുപോകുവാൻ മാൎഗ്ഗമില്ലാതെയുമായി. ഒടുവിൽ അയാളുടെ ഭാൎയ്യയുമായി ദേവേന്ദ്രനെ പരിചയപ്പെടുത്താമെന്ന താരാചരൻ സമ്മതിച്ചു. ആ നടപടി സുമുഖിക്ക രസമായില്ലെങ്കിലോ എന്ന താരാചരന്ന പിന്നെ തോന്നി. അതുകാരണം, ഏകദേശം ഒരു കൊല്ലത്തോളം താരാചരൻ ഉരുട്ടും പെരട്ടുമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി; അതുകൊണ്ടും ഇനി നിലയില്ലെന്ന കണ്ടിട്ട, താരാചരൻ മറെറാരു സൂത്രമെടുത്തു; താമസിക്കുന്ന സ്ഥലത്തു ചില മരാമത്തുകൾ നടത്താനെന്ന നാട്യത്തിൽ കുന്ദനന്ദിനിയെ നാഗേന്ദ്രൻെറ വീട്ടിലേയ്ക്കയച്ചു.

മരാമത്തുകൾ കഴിഞ്ഞതിന്നശേഷം, കുന്ദനന്ദിനി വീട്ടിലേയ്ക്ക തിരിച്ചുവന്നു. ആ വൎത്തമാനം അറിഞ്ഞു്, ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു ദിവസം വേറെ ചില സ്നേഹിതന്മാരൊരുമിച്ചു താരാചരൻെറ വീട്ടിൽചെന്നു് അയാളുടെ കപടമായ ആത്മപ്രശംസകളെക്കുറിച്ചു വളരെ കളിയാക്കി. അപ്രകാരം അപഹാസ്യനായ താരാചരൻ അകത്തുപോയി കുന്ദനന്ദിനിയെ യഥോചിതം വസ്ത്രാഭരണഭൂഷിതയാക്കി ദേവേന്ദ്രബാബുവിൻെറ മുമ്പിൽക്കൊണ്ടുവന്നു. അവൾക്ക് അയാളുടെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുവാൻ എങ്ങനെ ധൈൎയ്യമുണ്ടാകും? അവൾ അയാളുടെ മുമ്പിൽ കുറച്ചുനേരം മുഖംമറിച്ചു നിന്നശേഷം, കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഓടിപ്പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. എങ്കിലും അവളുടെ സൌന്ദൎയ്യയുക്തമായ യൌവനവിശേഷം ദേവേന്ദ്രനെ അപഹൃതചിത്തനാക്കിച്ചെയ്തു. അതിനെ വിസ്മരിക്കുവാൻ അയാൾ ആജീവനാന്തം അശക്തനായിരുന്നു.

അതു കഴിഞ്ഞ ഉടനെത്തന്നെ, ദേവേന്ദ്രൻെറ വീട്ടിൽ ഒരു അടിയന്തിരത്തിന്നു കുന്ദയെ ഊണിന്നു ക്ഷണിച്ചു. എന്നാൽ, ആ വർത്തമാനം സൂൎയ്യമുഖി മുമ്പേക്കൂട്ടി അറിഞ്ഞതിനാൽ, ദേവേന്ദ്രൻെറ ക്ഷണം സ്വീകരിപ്പാൻ കുന്ദയെ സമ്മതിച്ചില്ല. എന്നിട്ടും മടങ്ങാതെ ദേവേന്ദ്രൻ കൂടെക്കൂടെ താരാചരൻെറ വീട്ടിൽച്ചെന്നു കുന്ദയെ കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ വർത്തമാനം കേട്ട്, ഒരുദിവസം സൂൎയ്യമുഖി താരാചരനെ വളരെ ശകാരിച്ചു; അന്നുമുതൽ ദേവേന്ദ്രൻെറ വരവും നിന്നു.

ഇങ്ങനെ ഏകദേശം മൂന്നുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും, കുന്ദനന്ദിനി വിധവയായിത്തീൎന്നു. താരാചരൻ സന്നിപാതജ്വരത്താൽ മരിച്ചുപോയി. സൂൎയ്യമുഖി, താരാചരന്നു കൊടുത്തിരുന്ന വീടു വിററു പണം കുന്ദയുടെ പേരിൽ പലിശയ്ക്കു കൊടുത്തു, കുന്ദയെ അവളുടെ വീട്ടിൽ കൊണ്ടുപോയി താമസിപ്പിച്ചു.

ഈ സംഗതി വായിക്കുന്നവൎക്കു കുറെ ഇച്ഛാഭംഗത്തിന്നു കാരണമുണ്ടാകുമായിരിക്കാം; എന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ ഇതാണു നമ്മുടെ കഥയുടെ ആരംഭം. ഇവിടെ വിഷവൃക്ഷത്തിൻെറ വിത്തു പാകിക്കഴിഞ്ഞു.

7

ഹരിദാസി വൈഷ്ണവി

വിധവയായ കുന്ദനന്ദിനി നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഭവനത്തിൽ കുറെ ദിവസം കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഒരുദിവസം ഉച്ച

തിരിഞ്ഞ നേരം, ആ വലിയ തറവാട്ടിലെ സ്ത്രീകളെല്ലാം അവരവരുടെ ബുദ്ധിരസികത്വത്തേയും ഗ്രാമീണസ്വഭാവത്തേയും അനുസരിച്ച് ഓരോ വിനോദങ്ങളിലും സൈ്വരസല്ലാപങ്ങളിലും പ്രവേശിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. ചെറുപ്പക്കാരും തല നരച്ചവരും രസികത്തികളും പ്രൌഢകളും എന്നുവേണ്ട, എല്ലാത്തരക്കാരും അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു സ്ത്രീ തല മിനുക്കിക്കെട്ടിയിരുന്നു. മറെറാരു സ്ത്രീ കുട്ടിക്കു മുലകൊടുത്തു് ഉറക്കുന്നു. ഒരു സ്ത്രീ കിടക്ക തുന്നിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒരു വിദ്രഷി രാമായണം വായിക്കുന്നുണ്ടു്; അതു കേട്ടുകൊണ്ടും 'രാമ, രാമ' എന്നു ജപിച്ചുകൊണ്ടും ചില വൃദ്ധകഠം തുളസിമാലകളുമായി ഇരിപ്പുണ്ടു്. ചിലർ വിരഹതാപത്താൽ പീഡിതകളായവരെ ഉല്ലസിപ്പിക്കുവാൻ പല ഫലിതങ്ങളും പറഞ്ഞു ചിരിക്കുന്നുണ്ടു്. മററുചിലർ അവരുടെ മക്കളേയും അവരുടെ ഭാര്യമാരേയും ശകാരിക്കുന്നുണ്ടു്. ഒരു കൂട്ടക്കാർ അവരുടെ മണ്ടന്മാരായ ഭർത്താക്കന്മാരുടെ ബുദ്ധിവൈഭവത്തേയും കണ്ടാലറയ്ക്കുന്ന കുട്ടികളുടെ സൌന്ദര്യത്തേയും കൊണ്ടാടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ടു്. സൂമുഖി ഒരു പ്രതാപക്കാരിയായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, മേല്പറഞ്ഞ പെണ്ണുങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽകൂടി വെടിപറഞ്ഞു് അധികസമയം കളയുക പതിവില്ലായിരുന്നു. അതുകാരണം, അവൎക്കെല്ലാവൎക്കും അവളിൽ കുറെ ശങ്കയുണ്ടായിരുന്നു. അവർ വെടിപറഞ്ഞു രസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ സൂമുഖി കടന്നു ചെന്നാൽ, പെട്ടെന്നു് അവൎക്കെല്ലാം ഒരു തടസ്സം നേരിടുക പതിവാണു്. കുന്ദനന്ദിനി അങ്ങനെയായിരുന്നില്ല; അവഠം അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ കൂടും. ആ ദിവസം

കുന്ദയും അവരുടെ ഇടയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അവൾ അവിടെ ഒരു കുട്ടിയെ, അതിന്റെ അമ്മയുടെ ആവശ്യ പ്രകാരം, പഠിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ കുട്ടിയുടെ മനസ്സുമുഴുവനും വേറെ ഒരു കുട്ടിയുടെ കയ്യിലുള്ള പലഹാരത്തിന്മേൽ ആയിരുന്നതുകൊണ്ടു്, പാഠം മുറയ്ക്കു നടന്നിരുന്നില്ല. ആ സമയത്തു് ഒരു വൈഷ്ണവി അവിടെ കയറിച്ചെന്നു ഭിക്ഷയ്ക്കാവശ്യപ്പെട്ടു.

ഞായറാഴ്ചതോറും നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ചാവടിയിൽ കൊടുത്തിരുന്ന അരികൊണ്ടു നിത്യവൃത്തി കഴിച്ചു് അസംഖ്യം ജനങ്ങൾ ജീവിച്ചുപോന്നു. എന്നാൽ സ്ത്രീപുരുഷന്മാരായ യാചകന്മാരാരും അന്തഃപുരത്തിൽ കയറിച്ചെന്നുകൂടെന്നാണു നിശ്ചയം. പതിവില്ലാത്തവിധം ധർമ്മത്തിനായി ഒരു സ്ത്രീ അകത്തു കടന്നുചെന്നതു കണ്ട സമയം, ഒരു സ്ത്രീ അവളോടു പുറത്തു കടന്നുപോകുവാൻ പറഞ്ഞു എങ്കിലും, അവളുടെ മനോഹരമായ സൌന്ദര്യം കാണികളുടെ മനസ്സിനെ ആകർഷിച്ചതുകൊണ്ടു്, ചിലർ അടുത്തുചെന്നു വർത്തമാനം ചോദിപ്പാൻ തുടങ്ങി. അത്ര സൌന്ദര്യം ആ കൂട്ടത്തിൽ, കുന്ദനന്ദിനിക്കൊഴിച്ചു്, മറ്റൊരുത്തൎക്കും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾക്കുള്ളതുപോലെ അത്രഭംഗിയുള്ള അധരങ്ങളും, ലക്ഷണമൊത്ത നാസികയും, ദീർഘനേത്രങ്ങളും, ചുരുണ്ട പുരികക്കൊടികളും, അഴകുള്ള നെററിയും, താമരത്തണ്ടുകൾ പോലെ ലളിതങ്ങളായ ഭുജങ്ങളും, ചെമ്പകപ്പൂവിനു സമാനമായ വർണ്ണവിശേഷവും, കുന്ദനന്ദിനിക്കെന്നല്ല, ആ കുടുംബത്തിൽ ഒരുത്തൎക്കും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എങ്കിലും, ആകപ്പാടെ നോക്കിയാൽ, അവൾക്കു സ്ത്രീത്വം പൂർത്തി

യായിട്ടില്ലെന്നും അവളുടെ ചേഷ്ടകളിൽ പുരുഷസ്വഭാവമുണ്ടെന്നും സൌന്ദൎയ്യത്തെക്കുറിച്ചു ഗുണദോഷവിവേചനം ചെയ്യു പതിവുള്ളവൎക്കു പറയുവാൻ കാരണങ്ങളുമുണ്ടു്.

അവൾ ചന്ദനപ്പൊട്ടുതൊട്ടു്, തലമുടി ഭംഗിയായി പിന്നിക്കെട്ടി, ഒരു നല്ല സാരിയുടുത്തു്, കയ്യിൽ ഒരു ചെറിയ തംബുരു പിടിച്ചുകൊണ്ടാണു് അവിടെ വന്നതു്. അവളുടെ കൈകളിൽ കുപ്പിവളകളും പിച്ചളവളകളും ഭംഗിയായി യോജിപ്പിച്ചിട്ടിരുന്നു.

"നീ ആരാണു്?" എന്നു് ഒരു പ്രായംചെന്ന സ്ത്രീ ചോദിച്ചു.

"എന്റെ പേർ ഹരിദാസി എന്നാണു്. അമ്മമാൎക്കു പാട്ടുകൾ കേൾക്കുവാൻ ഇഷ്ടമുണ്ടോ?" എന്നു വൈഷ്ണവി ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

"ഉവ്വു്, ഉവ്വു്, പാടു," എന്നു് എല്ലാവരുംകൂടി പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഉടനെ, വൈഷ്ണവി, അവളുടെ തംബുരുവിന്റെ കമ്പികളെ ശരിയായി മീട്ടി, ആ സ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽ ഒരു കുട്ടിയെ പഠിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കുന്ദയുടെ സമീപം ചെന്നിരുന്നു. കുന്ദയ്ക്കു പാട്ടു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു; വൈഷ്ണവി പാടുവാൻ ഭാവിക്കുന്നതുകണ്ടു്, കുന്ദയും അവളുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു നീങ്ങിയിരുന്നു. ആ തരത്തിൽ കുട്ടി എണീറ്റോടി മറ്റേക്കുട്ടിയുടെ കയ്യിൽനിന്നു പലഹാരം തട്ടിപ്പറിച്ചു തിന്നുതുടങ്ങി.

"ഏതു പാട്ടാണു കേൾക്കേണ്ടതു്?" എന്നു വൈഷ്ണവിയുടെ ചോദ്യം കേട്ട ഉടനെ, ഓരോരുത്തർ ഓരോന്നു പറയുവാൻ തുടങ്ങി. ഭാഗവതം വായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന

ഒരു മുത്തശ്ശിക്ക ഗീതഗോവിന്ദം കേൾക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല. പരിഷ്കാരികളായ ചില ചെറുപ്പക്കാൎക്കു ഹിന്ദുസ്ഥാനിയും, പാർസിഭാഷകളിലെ ചില പാട്ടുകളുമല്ലാതെ മറെറാന്നും വേണ്ട; മററുചിലൎക്കു രാഗം ആലാപിച്ചു കേൾക്കണം. അവരുടെ ഈ ഭിന്നാഭിപ്രായങ്ങൾ കേട്ടു്, യാതൊരു ഇളക്കവും കൂടാതെ, ആ വൈഷ്ണവി കുന്ദയുടെനേരേ നോക്കിക്കൊണ്ടു്, "നിങ്ങൾക്കൊന്നും പറവാനില്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

കുന്ദ, ലജ്ജിച്ചു പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി തല താഴ്ത്തി, ഒരു സഖിയുടെ ചെവിയിൽ എന്തോ പറഞ്ഞു.

"കുന്ദയ്ക്കു ഒരു കീൎത്തനം പാടി കേൾക്കണമത്രെ," എന്നു കുന്ദയുടെ സഖി പറഞ്ഞു. ഉടനെതന്നെ, വൈഷ്ണവി അതിനാരംഭിച്ചു. മറെറല്ലാവരുടേയും ആവശ്യങ്ങളെ അഗണ്യമാക്കി, കുന്ദയുടെ ആഗ്രഹത്തെ മാത്രം അവൾ കൈക്കൊണ്ടതു കണ്ടപ്പോൾ, കുന്ദനന്ദിനിക്കുണ്ടായ ലജ്ജയെ വിവരിക്കുവാൻ അസാദ്ധ്യമാണു്. ഒന്നു രണ്ടു കീൎത്തനങ്ങൾ പാടിയതിനു ശേഷം, സൌന്ദൎയ്യലഹരിയിലെ ഒന്നുരണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ ശങ്കരാഭരണത്തിൽ ചൊല്ലി. അതിൽപിന്നെ, തംബുരുവിന്മേൽ നേരംപോക്കെന്നപോലെ പതുക്കെ തട്ടി, വസന്തകാലത്തു പുഷ്പരസം ആസ്വദിക്കുവാൻ വരുന്ന ഭ്രമരങ്ങളുടെ ശബ്ദമൊ, ത്രപാനമ്രമുഖികളായിരിക്കുന്ന നവവാധുകൾ അവരുടെ വരന്മാരോടു സംസാരിക്കുന്ന ഒച്ചയോ എന്നു തോന്നുമാറു ചില പാട്ടുകൾ പാടി. പെട്ടെന്നു തന്ത്രികളെ ഉച്ചത്തിൽ മീട്ടി, ഇടിവെട്ടുന്ന മാതിരിയുള്ള ഒച്ചയിൽ ഒരു പാട്ടുപാടി നിൎത്തി.

വൈഷ്ണവിയുടെ അമാനുഷമായ ആ ശബ്ദം സ്ത്രീകളെയെല്ലാം അത്ഭുതപരവശകളാക്കിത്തീൎത്തു. അന്തഃപുരസ്ത്രീകളുണ്ടോ ആ പാട്ടിൻെറ വഴിയറിയുന്നു. ഹരിദാസിക്കു വാസനാബലം മാത്രമല്ല ഉള്ളതെന്നും അഭ്യാസവിശേഷംകൊണ്ടു സംഗീതത്തിൽ അവൾക്കു പാണ്ഡിത്യം ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും അല്പം ബുദ്ധിയുള്ളവൎക്കു എളുപ്പത്തിൽ ഗ്രഹിക്കാമായിരുന്നു.

വൈഷ്ണവി പാട്ടു നിൎത്തിയ ഉടനെ രണ്ടാമതും പാടുവാൻ കേട്ടിരുന്നവർ നിർബ്ബന്ധിച്ചുതുടങ്ങി. ഹരിദാസി, കുന്ദയെ കാമപാരവശ്യത്തോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു്, ഇങ്ങനെ പാടിത്തുടങ്ങി:—

"വെണ്മതിരുചി നിൻവദനം
കാണ്മതിനിഹ കാംക്ഷപൂണ്ടുഞാൻ വന്നേൻ
പെണ്മണിയേ! നിൻ കഴലിണ
പൂണ്മതിനനുമതിയെനിക്കു നല്കുണമേ.

കൊടിയ കയപ്പിതു തീൎപ്പാൻ
ഝടിതി സമീപം തവാഗമിച്ചു ഞാൻ
വടിവിവിധമായ്ക്കൊ-
ണ്ടടിതൊഴുമെന്നെസ്സജീവനാക്കീടുക.

കരുണാഗിരമരുളുക നീ,
തരുണാംബുജചാരുനിൻപദം പുല്കു,
രാധേ! യെന്നുടെ നിലയം
നാഥേ! നലമൊടു തേടുവേനുടനേ.

വേണുവുമായലയുന്നേൻ
കേണു ഭവൽകായകാന്തി കണ്ടീടാൻ

ഇത്ര നിൻപേരോതുമ്പോൾ
ചതിയല്ലെൻ മിഴിയിലശ്രുവൊഴുകുന്നു.

മമ നീ മാപ്പരുതരാഴ്കിൽ
കമനീ! യമുനാതടത്തെ ഞാൻ തേടും
മുരളിമുറിച്ചെറിയുമുടൻ
വിരളിതസുഖമായ ജീവനും വെടിയും.

മതിമതി ഹന്ത കയപ്പിതു
മതിമുഖി നീ മത്സരത്തെയും കളക
മതിയിലെനിക്കു സുഖോദയ-
മതിനാലത്രേ ഭവിക്കമീയുലകിൽ.

അൻപോടു ഞാൻ വെടിഞ്ഞേ-
നൻപാടിയിലെ വിഹാരസുഖമെല്ലാം
നിൻപദപത്മയുഗത്തിൻ
മുൻപിലിട്ടാസനായി വാണീടാം.

നിൻകാൽച്ചിലമ്പുകൾ ഗളേ
നിൻകാമുകനേഷ ചേർത്തു കെട്ടിയുടൻ
കാളിന്ദീസ്രോതസ്സിൽ
കാന്തേ! ഞാനാണ്ടു കണ്ടിടാമഭയം."

പാട്ടു നിർത്തിയ ഉടനെ വൈഷ്ണവി, കുന്ദയെ നോക്കി, "പാടിപ്പാടി എൻെറ തൊണ്ട വരണ്ടുപോയി, അല്പം വെള്ളം കുടിക്കാൻ തരു," എന്നു പറഞ്ഞു.

കുന്ദ ഒരു പാത്രത്തിൽ വെള്ളം കൊണ്ടുവന്നു; എന്നാൽ, "ഞാൻ നിങ്ങളുടെ പാത്രം തൊടില്ല; ഇങ്ങോട്ടു

നീങ്ങിനിന്നു വെള്ളം എന്റെ കയ്യിൽ ഒഴിച്ചുതന്നാൽ കൊള്ളാം. ഞാൻ ജനനാൽ ഒരു വൈഷ്ണവിയല്ല," എന്നു അവൾ കുന്ദയോടു പറഞ്ഞു. അവൾ ജനിച്ചതു വളരെ താന്ന ജാതിയിലായിരുന്നു എന്നും, ഒരു വൈഷ്ണവി ആയതു് അടുത്ത കാലത്താണെന്നും ഉള്ള അവളുടെ അന്തഗ്ഗതത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി.

അതുകാരണം, വൈഷ്ണവിക്കു വെള്ളമൊഴിച്ചു കൊടുപ്പാൻ കുന്ദ അവളുടെ പിന്നാലെ ചെന്നു. അവർ അന്യോന്യംസംസാരിച്ചാൽ മററുള്ളവക്കു കേൾക്കുവാൻ പാടില്ലാത്തവിധം ദൂരത്തേയ്ക്കു കുന്ദയെ ഹരിദാസി കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. കുന്ദ വെള്ളമൊഴിച്ചു കൊടുത്തു; വൈഷ്ണവി കയ്യും കാലും മുഖവും കഴുകി.

അതിനിടയ്ക്കു്, "കുന്ദനന്ദിനി നീതന്നെയല്ലേ?" എന്നു വൈഷ്ണവി ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾ എന്തിനാണു് ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നതു്?" എന്നു കുന്ദ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

"നീ നിന്റെ ശ്വശ്രുവിനെ എപ്പോഴെങ്കിലും കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?"

"ഇല്ല."

ഭത്താവിന്റെ അമ്മ, അവരുടെ നല്ല പേരിനെ നശിപ്പിക്കകാരണം നാടുവിട്ടു പോയിട്ടുണ്ടെന്നു കുന്ദ കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

"നിന്റെ ശ്വശ്രു ഇപ്പോൾ ഈ ദിക്കിലുണ്ടു്. അവൾ എന്റെ വീട്ടിൽ പാക്കുന്നു; നിന്നെ കാണാനുള്ള ആഗ്രഹം നിമിത്തം അവൾ എപ്പോഴും കരഞ്ഞുകൊണ്ടി

രിക്കുന്നു. സൂര്യമുഖിയെ ഭയപ്പെട്ട് ഇവിടെ കടന്നുവരുവാൻ അവൾക്കു ധൈര്യവുമില്ല. അവളെ കാണുവാൻ എന്റെ കൂടെ പോരുന്നതിൽ നിനക്കെന്താ വിരോധം? അവൾ തെററുകാരിയായിരുന്നിരിക്കട്ടെ; എന്നാലും അവൾ നിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ അമ്മയല്ലെ?'' എന്നെല്ലാം വൈഷ്ണവി കുന്ദയോടു പറഞ്ഞു.

കുന്ദയുടെ മനസ്സു കളങ്കമില്ലാത്തതായിരുന്നു എങ്കിലും, ഈ തരക്കാരോടു സംസർഗ്ഗം ചെയ്യുന്നതു നല്ലതല്ലെന്ന് അവൾ കരുതി. അതു കാരണം, അവൾ 'ഇല്ല' എന്ന ഭാവത്തിൽ തലകുലുക്കി. വൈഷ്ണവി, അതു വകവെയ്ക്കാതെ പിന്നെയും നിർബ്ബന്ധമായി പറഞ്ഞുതുടങ്ങി.

''എന്റെ യജമാനത്തിയുടെ അനുവാദംകൂടാതെ എനിക്കു പുറത്തിറങ്ങുവാൻ പാടില്ല."

ഇതും ഹരിദാസി വകവെച്ചില്ല, "എന്നാൽ ഇതൊന്നും നിന്റെ യജമാനത്തിയോടു പറയരുതെ. അവൾ ഒരിക്കലും നിന്നെ പുറത്തുപോകുവാൻ സമ്മതിക്കില്ല. ഒരു സമയം, നിന്റെ ഭർത്താവിന്റെ അമ്മയെ ഇങ്ങോട്ടു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ അവൾ ഉത്സാഹിക്കുമായിരിക്കും; അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, നിന്റെ ശ്വശ്രു ഇനിയും നാടുവിട്ടു പോകുവാൻ എളുപ്പമുണ്ട്."

വൈഷ്ണവിയുടെ നിർബ്ബന്ധം കൂടുന്തോറും, യജമാനത്തിയുടെ അനുവാദം കൂടാതെ പുറത്തു വരില്ലെന്നുള്ള കുന്ദയുടെ ശാഠ്യവും വർദ്ധിച്ചുവന്നു.

അവളുടെ ഉപായങ്ങളെല്ലാം നിഷ്ഫലങ്ങളെന്നു കണ്ടു്, വൈഷ്ണവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ആട്ടെ, ഈ വിവരമെല്ലാം യജമാനത്തിയോടു പറയൂ. ഞാൻ ഇനിയൊരു ദിവ

സം വരാം. സംഗതികളെല്ലാം നയത്തിൽ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കേണം; പോരെങ്കിൽ കുറെ കരയുകയും ചെയ്യോളൂ, ഇല്ലെങ്കിൽ അവൾ സമ്മതിക്കില്ല."

ഇതും കുന്ദ സമ്മതിച്ചില്ല; വിസമ്മതിക്കാനുംപോയില്ല.

അവളുടെ മുഖവും കൈകളും കഴുകിയശേഷം, ഹരിദാസി തിരിച്ചുവന്നു പെണ്ണുങ്ങളോടു ഭിക്ഷയ്ക്കാവശ്യപ്പെട്ടു. ആ സമയത്തു സൂര്യമുഖി അവരുടെ ഇടയിൽ ചെന്നു. തൽക്ഷണം അവർ നേരംപോക്കുകളെല്ലാം നിർത്തി; എല്ലാവരും അവരവരുടെ ജോലിയിൽ പ്രവേശിച്ചിരുപ്പായി.

സൂര്യമുഖി, ആ വൈഷ്ണവിയുടെ കേശാദിപാദം സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടു്, "നീ ആരാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അവൾ ഒരു വൈഷ്ണവിയാണു്, നല്ലവണ്ണം പാടും. ഇത്ര ഭംഗിയുള്ള പാട്ടു് ഇതിനുമുമ്പു ഞാൻ കേട്ടിട്ടില്ല. നിങ്ങൾക്കു കേൾക്കുവാൻ ഒന്നു പാടിക്കട്ടെ? ദേവീപരമായ ഒരു പാട്ടു പാടു," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഒരു ചിററമ്മ പറഞ്ഞു.

ഹരിദാസിയുടെ പാട്ടുകേട്ടു സന്തോഷിച്ചു്, സൂര്യമുഖി ഒരു നല്ല സമ്മാനം കൊടുത്തു് അവളെ പറഞ്ഞയച്ചു. വൈഷ്ണവി ആദരവോടുകൂടി എല്ലാവരേയും വന്ദിച്ചു്, സൂര്യമുഖി കേൾക്കില്ലെന്നായപ്പോൾ, കുന്ദയെ ഒന്നു പ്രത്യേകമായി നോക്കി, ഇപ്രകാരം പതുക്കെ പാടിക്കൊണ്ടു പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

"ഹാ! മമ ദയിതതമേ! ഞാൻ
ത്വമധുരതരവേൻ സമാസാദിപ്പാൻ തേ!

ഹേമമയ കഞ്ചുകങ്ങളും
ഓമൽ പൂമേനിയിൽ ധരിപ്പാനായ്.
അത്തൽ പനിനീരമേകാം
തത്തൽ പാത്രത്തിൽ ഞാൻ നിറച്ചു തവ
ചെല്ലം നിറച്ചു നൽകാം
നല്ലോരലാദിചേർത്തു ഞാൻതന്നെ."

അവൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോയശേഷം, കുറെ നേരത്തേയ്ക്കു് അവളേയും അവളുടെ പാട്ടിനേയും പററി പറയുന്നതല്ലാതെ ആ സ്ത്രീകൾക്കു മററൊരു ജോലിയുമുണ്ടായിട്ടില്ല. ആദ്യം എല്ലാവരുംകൂടി അവളെ കുറെ സ്തുതിച്ചു. പിന്നെ അവളുടെ ആകൃതി, സ്വഭാവം, വിദ്യ മുതലായവയിലുള്ള കുറവുകളെ വിസ്തരിച്ചുതുടങ്ങി. "അവൾ കണ്ടാൽ വേണ്ടില്ല. എന്നാൽ അവളുടെ നിറം കുമ്മായം പോലെ വെളുത്തിരിക്കുന്നു. ഒരു ഭംഗിയുമില്ല," എന്നായിരുന്നു ഭാമയുടെ അഭിപ്രായം.

"ഒരു മരപ്പാവയുടെമാതിരി, ജീവനില്ല," എന്നായി പ്രമദ.

"ആകൃതിക്കു വിശേഷമില്ലെങ്കിലും, പാട്ടു രസികനാണെ," എന്നു ലളിത പറഞ്ഞു.

അതിനു മറുപടിയായി, "നല്ല പാട്ടു് താളം തീരെയില്ല. കണ്ഠശുദ്ധി വേണമെങ്കിൽ, കടം വാങ്ങിക്കേണം," എന്നു കനകാംഗി പറഞ്ഞു.

എന്തിനു വളരെപ്പറയുന്നു, കുറച്ചു സമയംകൊണ്ടു്, അവർ ആ വൈഷ്ണവികക്കു ഗുണമൊന്നുംതന്നെ ഇല്ലെന്നാക്കിത്തീർത്തു. വിദ്യാഭ്യാസമില്ലാത്ത സ്ത്രീകളുടെ സ്വഭാവത്തിന്റെ വൈഭവം!!

8

യജമാനൻ

ഹരിദാസീവൈഷ്ണവി നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭവനത്തിൽനിന്ന ദേവീപുരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെ ഇരുമ്പുവേലികൊണ്ട ചുററപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതും അനവധി ഫലവൃക്ഷങ്ങളും പൂച്ചെടികളും വെച്ചുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതുമായ ഒരു വലിയ തോട്ടവും, അതിന്റെ നടുവിൽ ഒരു താമരപ്പൊയ്കയും, പൊയ്കയുടെ വക്കത്ത് ഒരു ഉദ്യാനവാടികയും ഉണ്ടായിരുന്നു. വൈഷ്ണവി ആ വീട്ടിനകത്തു ചെന്നു വസ്ത്രങ്ങൾ മാറിയതോടുകൂടി കൃത്രിമമായ തലമുടിയും കുചങ്ങളും താഴെ വീണു. തത്സമയം അതികോമളനും യൌവ്വനയുക്തനുമായ ഒരു പുരുഷൻ അവിടെ പ്രത്യക്ഷമായി; ഈ യുവാവുതന്നെയാണ്, നമുക്ക് മുമ്പു കുറച്ചു പരിചയത്തിനിടവന്നിട്ടുള്ള ദേവേന്ദ്രബാബു.

ദേവേന്ദ്രബാബുവും നാഗേന്ദ്രനാഥനും ഒരു കുടുംബത്തിലെ രണ്ടു താവഴികളിൽ ജനിച്ചവരായിരുന്നു. എങ്കിലും അക്കാലത്ത്, രണ്ടു ശാഖക്കാർ തമ്മിൽ സംസാരിക്കപോലും ചെയ്യാത്തവിധം അവർ അത്ര ബദ്ധവൈരികളായിരുന്നു. വളരെ നാളായി അവർതമ്മിൽ വ്യവഹാരമില്ലാത്ത കാലം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഒടുവിലുണ്ടായ വലിയ വ്യവഹാരത്തിൽ ദേവേന്ദ്രബാബുവിന്റെ മുത്തച്ഛനെ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുത്തച്ഛൻ തോല്പിച്ചതുമുതല്ക്കു ദേവീപുരം താവഴിക്കാർ ബലഹീനന്മാരായിത്തീൎന്നു. അവരുടെ പണമെല്ലാം വ്യവഹാരത്തിൽ നശിച്ചു എന്നുമാത്രമല്ല, വസ്തുക്കളും കൂടി ഗോവിന്ദപുരം താവഴിക്കാർ വിറെക്കടുത്തു. അന്നുമു

തൽ ദേവീപുരം താവഴി ക്ഷയിച്ചും, മറേറത്താവഴി അഭിവൃദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചും വന്നതല്ലാതെ അവർ ഒരിക്കലും യോജിക്കയുണ്ടായിട്ടില്ല.

ക്ഷയിച്ചുവന്ന തൻെറ താവഴിയെ നല്ല സ്ഥിതിയിൽ കൊണ്ടുവരുവാൻ ദേവേന്ദ്രൻെറ പിതാവു് ഒരു വഴി ശ്രമിച്ചുനോക്കി. ഹരിപുരം ഗ്രാമത്തിൽ ഗണേശൻ എന്നൊരു വലിയ ജന്മിയുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു കല്യാണം കഴിയാത്ത ഹേമവതി എന്നു പേരുള്ള ഒരു മകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. ആ പെൺകുട്ടിയെ ദേവേന്ദ്രനെക്കൊണ്ടു കല്യാണം കഴിപ്പിച്ചു. അവൾക്കു പല ഗുണങ്ങളുമുണ്ടായിരുന്നു! അവളൊരു വിരൂപിയും കോപിഷ്ഠയും തന്നിഷ്ടക്കാരത്തിയും ആരായിട്ടും യോജിക്കാത്തവളും ആയിരുന്നു. അവളെ കല്യാണം കഴിക്കുന്നതുവരെ ദേവേന്ദ്രൻെറ സ്വഭാവത്തിനു യാതൊരു മലിനതയുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അയാൾ നല്ല ഒരു വിദ്യാർത്ഥിയും ദൃഢചിത്തനും സത്യസന്ധനും ആയിരുന്നു. എന്നാൽ അവളുടെ വിവാഹം ദേവേന്ദ്രനു് ഒരു കോടാലിയായിത്തീൎന്നു. അയാൾക്കു പ്രായപൂൎത്തി വന്ന സമയം, തൻെറ ഭാൎയ്യയുടെ ദുസ്വഭാവംനിമിത്തം ദാംപത്യസുഖമനുഭവിപ്പാൻ വഴിയില്ലെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ മനസ്സിലാക്കി. യൌവനദശയിൽ സാധാരണ മനുഷ്യൎക്കുണ്ടാകുന്നവിധം ദേവേന്ദ്രനും സൌന്ദൎയ്യാവലോകനത്തിൽ മോഹം തോന്നിത്തുടങ്ങി. എന്നാൽ സൌന്ദൎയ്യം തൻെറ കുലദേവതയിൽ കണികാണ്മാൻപോലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നുതന്നെയല്ല, ഭാൎയ്യയുടെ ദുശ്ശീലംനിമിത്തം അവളുടെ ദൎശനമാത്രത്താൽതന്നെ അയാൾക്കു സകല വിഷയസുഖങ്ങളിലും വിരക്തി തോന്നിത്തുടങ്ങി.

വിഷയസുഖം വേണ്ടേടത്തോളമെല്ലാം. എന്നാലും ഹേമവതിയുടെ നാവിന്റെ വിഷജ്വാല ഏററുകൊണ്ടു വീട്ടിൽ താമസിക്കുന്നതു് അസാദ്ധ്യമെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ നിശ്ചയിച്ചു. ഒരുദിവസം, പതിവുപോലെ, ഹേമവതി ഭർത്താവിനെ കഠിനമായി ശകാരിച്ചു; അയാൾ അതുവരെ ക്ഷമിച്ചു; അന്നു സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാതെയായിട്ടു്, ആ കുമതിയുടെ തലമുടി വലിച്ചിഴച്ചു നല്ല പ്രഹരം കൊടുത്തു. ആ ദിവസംതന്നെ വീടുവിട്ടു, സ്വന്തം ഭൂവശ്യത്തിന്നു തോട്ടത്തിൽ ഒരു ബംഗ്ലാവു പണിയുവാൻ ശട്ടംകെട്ടി, ദേവേന്ദ്രൻ കല്കത്താവിലേയ്ക്കു പോയി. ഈ സംഭവത്തിനു വളരെ മുമ്പുതന്നെ ദേവേന്ദ്രന്റെ അച്ഛൻ മരിച്ചിരുന്നതിനാൽ, അയാൾക്കു് ഇഷ്ടംപോലെ നടക്കുവാൻ സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടായിരുന്നു. കല്കത്താവിൽ അയാൾ, തൃപ്തിവരാത്ത പല ആഗ്രഹങ്ങളേയും സാധിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി പല ദുർമ്മാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടി നടന്നു. മലിനമാക്കപ്പെട്ട മനസ്സാക്ഷിയെ മദ്യംകൊണ്ടു കഴുകി ശുദ്ധിവരുത്തുവാൻ തുടങ്ങി. അതിൽപിന്നെ അയാൾക്കു പശ്ചാത്താപം ഉണ്ടായിട്ടില്ല; അധർമ്മങ്ങളിൽ സന്തോഷിച്ചതേയുള്ളൂ.

സുഖോപഭോഗങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതിനു കല്കത്താവിൽനിന്നു് അഭ്യസിക്കാനുള്ളതെല്ലാം പഠിച്ചശേഷം, അയാൾ നാട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവന്നു; ആരാമഗൃഹത്തിൽ വെച്ചും മററും അവയെ ഉരുവിടുവാൻ ആരംഭിച്ചു. അതിലൊന്നാണു വേഷംകെട്ടി നടക്കൽ. ചിലസമയം താടിയും മീശയും നീട്ടിയവിധം കെട്ടി ചില കപടസ്സന്യാസിമാരുടെ വേഷം എടുത്തു നടക്കും. സന്യാസിമാൎക്കു് ഒരിടത്തും തടവില്ല. ഇല്ലത്തെ പൂച്ചയെപ്പോലെ അവൎക്കു

കന്യകമാരുടെ വാസസ്ഥലത്തും ചെന്നു പോരുവാൻ വിരോധമില്ലല്ലൊ. മററു ചിലപ്പോൾ കമനീയാകൃതിയിലുള്ള വല്ല കാമിനിമാരുടെ രൂപവും കെട്ടി നടക്കും. ഉദ്ദേശമെല്ലാം ഒന്നുതന്നെ.

ദേവേന്ദ്രൻ കല്ക്കത്താവിൽനിന്നു പല പുതിയ സമ്പ്രദായങ്ങളും പഠിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു; ദേവീപുരത്തിൽ തിരിച്ചെത്തിയതുമുതൽ താനൊരു പരിഷ്കാരിയെന്ന് അയാൾ നടിച്ചുവന്നു. ഒന്നാമത്ത്, അയാൾ ഒരു ബ്രഹ്മസമാജം ഏൎപ്പെടുത്തി; താരാചരനെപ്പോലെ പലരും ആ വലയിൽപ്പെട്ടു. അയാൾ ഒരു പെൺപള്ളിക്കൂടം ഏൎപ്പെടുത്തുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചുനോക്കി; അതിന് അയാളാൽ കഴിയുന്നതിലധികം പരിശ്രമം വേണ്ടിവന്നതിനാൽ, അതു സാധിച്ചില്ല. വിധവാവിവാഹത്തെ നടപ്പാക്കുവാൻ വേണ്ടി എന്തു ചെയ്യാനും അയാൾ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. ഹീനജാതിക്കാരുടെ ഇടയിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ വിധവാവിവാഹം നടന്നു. എന്നാൽ ആ കാൎയ്യങ്ങളിൽ ദേവേന്ദ്രൻ പ്രശംസാവഹനായിരുന്നില്ല. സ്ത്രീകൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യം കൊടുക്കേണ്ടതാണെന്നും അവർ യഥേഷ്ടം പുറത്തിറങ്ങി സഞ്ചരിക്കട്ടെ എന്നും മററും വാദിക്കുന്നതിൽ ദേവേന്ദ്രനോടു താരാചരൻ വളരെ യോജിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ സ്ത്രീകൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യം കിട്ടുവാൻ അവർ ഉത്സാഹിച്ചതിന്നു പ്രത്യേകം ഒരു അൎത്ഥമുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ വാക്കുകൾ കേട്ടാൽ ഇതു പച്ചപ്പരമാൎത്ഥികളും സ്വദേശാഭിമാനികളും ആയിട്ട് അവരെപ്പോലെ ആരുംതന്നെ ഇല്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകും.

ദേവേന്ദ്രൻ ഗോവിന്ദപുരത്തിൽനിന്നു തിരിച്ചുവന്നു കപടവേഷമെല്ലാം മാററി ഒരു മുറിയിൽ ചെന്നിരുന്നു. അയാളുടെ ശിഷ്യൻ താപനാശിനിയായ ഹുക്കയെ തയാറാക്കി ദേവേന്ദ്രൻെറ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുപോയി വെച്ചു. കുറെ നേരം ദേവേന്ദ്രൻ ആ ഹുക്കയുടെ സുഖത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. കുറെ ആയപ്പോൾ, അയാൾ ഈ വിധം തുടങ്ങിയല്ലോ: "ഹാ, സൎവ്വലോകതൃപ്തികാരിണി! ഹാ, സൎവ്വജനമോഹിനി! ഞങ്ങൾ നിൻെറ പാദശുശ്രൂഷകന്മാരായി ഭവിക്കട്ടെ! നിൻെറ വാഹനങ്ങളായ ഹുക്കയും കുഴലും എല്ലാ സമയത്തും ഞങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ സ്ഥിതിചെയ്യട്ടെ! അവയുടെ ദർശനമാത്രത്താൽത്തന്നെ ഞങ്ങൾക്കു സ്വൎഗ്ഗസുഖം ലഭിക്കുന്നു. ഓ, ഹുക്കാ! ആകാശമണ്ഡലത്തെ അലങ്കരിക്കുവാൻ ചുരുളുകളായി പുറപ്പെടുന്ന ധൂമജാലങ്ങളെ! ഹുക്കേ! നിൻെറ ചുവട്ടിൽ മഞ്ഞുപോലെ തണുത്തു കിടക്കുന്ന ആ വെള്ളത്തിൻെറ മൎമ്മരധ്വനി കൎണ്ണപീയൂഷമായിരിക്കുന്നു. ഹാ! സമസ്തജനമോഹിനി! ഹാ! സകലതരശ്രമനാശിനി! നിൻെറ മഹിമയെ അറിയുന്നവരാർ! നീ ഭീരുക്കളെ ധൈൎയ്യശാലികളാക്കുന്നു; നീകാരണം മൂഢന്മാർ പണ്ഡിതന്മാരായിത്തീരുന്നു. കോപാന്ധന്മാരെ ക്ഷമാശീലന്മാരാക്കിത്തീൎക്കുന്നു. നിൻെറ പരിമളധോരണി ഉപൎയ്യുപരി വർദ്ധിച്ചുവരട്ടെ. നിൻെറ കുഴലിൻെറ മുഖം എൻെറ അധരങ്ങളിൽ എന്നും ഉറച്ചിരിക്കട്ടെ!"കഷ്ടം! പുകയിലയും മററു ലഹരിപദാൎത്ഥങ്ങളുംതലച്ചോറിനെ ഈവിധം ചുട്ടുപിടിപ്പിച്ചിട്ടും അതിനെ പലതരത്തിലായി സേവിക്കുന്നവർ എത്ര! യാതൊരാവശ്യവുമില്ലാതെ എത്ര വിദ്യാൎത്ഥികളാണു സിഗ

ററും ചുരുട്ടുംപൊടിയും ഉപയോഗിച്ചുവരുന്നതു്. കഷ്ടം! ഇവയുടെ അതിഭയങ്കരമായ ദോഷഭാഗത്തെ കുറിച്ചു് ഇവർ ഒട്ടുംതന്നെ ചിന്തിക്കാത്തതു വലിയ കഷ്ടംതന്നെ!

ആനന്ദാസക്തനായ ദേവേന്ദ്രൻ ആ പാരാശക്തിയുടെ സ്നേഹസുഖത്തെ വളരെ നേരം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു; എന്നിട്ടും അയാൾ തൃപ്തനാകാതെ, മറെറാരു മഹാശക്തിയെ സേവിപ്പാൻ തുടങ്ങി. വയ്ക്കോൽകൊണ്ടു പൊതിഞ്ഞിട്ടുള്ള കുറെ കുപ്പികൾ അയാളുടെ ശിഷ്യൻ അവിടെ കൊണ്ടുവന്നു വെച്ചു. ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു വിശേഷമായ കിടക്കയിൽ കയറിയിരുന്നു്, ആ കുപ്പികളിൽനിന്നു് അസ്തമനസൂര്യന്റെ സദൃശമായ നിറത്തോടുകൂടി ജലമയിയായിരിക്കുന്ന ദേവിയെ വീര്യപ്രദമായിരിക്കുന്ന പാത്രത്തിങ്കൽ ആവാഹിച്ചു. പൂജാപാത്രങ്ങളായി രണ്ടു മൂന്നു തംബ്ലറുകളും എടുത്തു നിരത്തി. കറുത്ത ഒരു പരിചാരകൻ, സുഗന്ധപുഷ്പങ്ങളുടെ സ്ഥാനത്തു്, കുറെ പാത്രങ്ങളിൽ നിറച്ചു മാംസഭക്ഷ്യങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നു. അതിനുശേഷം, ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു ദൃഢഭക്തനെപ്പോലെ ഇരുന്നു പൂജിപ്പാൻ തുടങ്ങി.

ദേവേന്ദ്രൻ പാട്ടുകാരികളുടെ സംഗീതത്തോടുകൂടി ആരാധന അവസാനിപ്പിച്ചു.

ഒടുവിൽ, ഏകദേശം ദേവേന്ദ്രന്റെ സമവയസ്യനും പ്രസന്നവദനനുമായ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരൻ അയാളുടെ അടുക്കൽ വന്നിരുന്നു. അതു് അയാളുടെ ഒരു ബന്ധുവായ സുരേന്ദ്രനാഥനായിരുന്നു. സുരേന്ദ്രനാഥൻ എല്ലാ സംഗതികളിലും ദേവേന്ദ്രന്റെ മറുകക്ഷിയായിരുന്നു; എന്നാലും അവർ വലിയ സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നു. ദേവേന്ദ്രനു

സുരേന്ദ്രനാഥനെയൊഴിച്ചു ലോകത്തിൽ ആരും ബഹുമാനമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എല്ലാ ദിവസവും വൈകുന്നേരം സുരേന്ദ്രനാഥൻ അയാളെ കാണുവാൻ ചെന്നിരുന്നു. എങ്കിലും മദ്യപാനത്തിലുള്ള ഭയം നിമിത്തം കുറച്ചുനേരം മാത്രമേ സുരേന്ദ്രനാഥൻ ദേവേന്ദ്രൻെറ അടുക്കൽ ഇരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

ലഹള ഒന്നു് ഒതുങ്ങിയപ്പോൾ, സുരേന്ദ്രനാഥൻ ദേവേന്ദ്രനോട്ട് ഇങ്ങനെ സാവധാനത്തിൽ ചോദിച്ചു:

"ഇന്നു കുറെ സുഖമുണ്ടോ?"

"ഈ ശരീരം സുഖക്കേടുകളുടെ ഇരിപ്പിടമാണു്," എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങളുടെ ശരീരം പ്രത്യേകിച്ചും. ഇന്നു പനിയുണ്ടോ?"

"ഇല്ല."

"യകൃത്തിനു വല്ല കേടും ഉണ്ടോ?"

"അതു പൂർവ്വസ്ഥിതിയിൽ തന്നെ ഇരിക്കുന്നു."

"ഈ നീചസ്വഭാവം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതായാൽ അധികം സുഖം കിട്ടുകയില്ലേ?"

"എന്തു്, മദ്യപാനമൊ? നിങ്ങൾ അതിനെപ്പററി എത്രതവണ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്? മദ്യം എൻെറ ഒരു അത്യന്തസ്നേഹിതനാണു്," എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞു.

"എന്തിനാണു് അതിനെ അത്ര സ്നേഹിക്കുന്നതു്? ലഹരിപദാർത്ഥങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ കൂടെ ജനിച്ചവയല്ല; മരിക്കുമ്പോൾ അവയെ ഒരുമിച്ചു കൊണ്ടുപോകുവാനും

സാധിക്കയില്ല. അതിനെ സ്നേഹിക്കാത്തവർ അസംഖ്യമുണ്ടു്; എന്തുകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്കങ്ങനെ ചെയ്യാൻ പാടില്ല?" എന്നു സുരേന്ദ്രനാഥൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

"അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു് എനിക്കു് എന്തു കിട്ടാനാണു്? അതിനെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നവർ വല്ല ഭാഗ്യോദയത്തെയും കാംക്ഷിച്ചായിരിക്കാം. എനിക്കു് എന്തു സുഖമാണു കിട്ടാനിരിക്കുന്നതു്?"

"നിങ്ങളുടെ ജീവരക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടി അതിനെ ഉപേക്ഷിക്കു."

"സന്തോഷത്തോടുകൂടി ജീവിച്ചിരിക്കാവുന്നവർ മദ്യമുപേക്ഷിക്കാം; എൻെറ ജീവിതത്തിനു് എന്തു ലഭിക്കാനാണു്?"

സുരേന്ദ്രനാഥൻെറ കണ്ണുകളിൽ കണ്ണുനീർ നിറഞ്ഞു. തൻെറ സ്നേഹിതനിലുള്ള പ്രാണസ്നേഹം നിമിത്തം അയാൾ ദേവേന്ദ്രനോടു്, "എന്നാൽ എനിക്കു വേണ്ടിയെങ്കിലും അതിനെ ഉപേക്ഷിക്കു," എന്നു നിർബന്ധിച്ചു.

അതിനുത്തരം പറഞ്ഞപ്പോൾ, ദേവേന്ദ്രൻെറ കണ്ണുകളിലും അശ്രുക്കൾ നിറഞ്ഞു: "എന്നെ സന്മാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുവാൻ നിങ്ങളല്ലാതെ മററാരും എന്നെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ എപ്പോഴെങ്കിലും ഈ സ്വഭാവത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു എങ്കിൽ, അതു നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി മാത്രമാണു്, പിന്നെ—"

"പിന്നെ എന്തു്?"

"എൻെറ ഭാര്യ മരിച്ചു എന്നു ഞാൻ എപ്പോൾ കേൾക്കുന്നുവോ, അപ്പോൾ ഞാൻ മദ്യപാനത്തെ ഉപേ

ക്ഷിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ജീവിച്ചാലും മരിച്ചാലും എനിക്കു വിരോധമില്ല."

സുരേന്ദ്രൻ അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങളോടുകൂടി ഹേമവതിയെ ശപിച്ചുകൊണ്ടു പുറത്തേയ്ക്കുപോന്നു.

9

സുമുഖിയുടെ എഴുത്ത്

"അല്ലയൊ പ്രിയപ്പെട്ട ശ്രീമതി കമലാമണി, നീ ചിരഞ്ജീവിയായിരുന്നാലും!

"ഇനിയും നിന്നെ ആശീർവ്വദിച്ചുകൊണ്ട് എഴുതുവാനായി ഞാൻ ലജ്ജിക്കുന്നു. നീ ഇപ്പോൾ ഒരു യുവതിയും ഒരു വീട്ടിലെ യജമാനത്തിയും ആയിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും നിന്നെ എൻെറ അനുജത്തിയെപ്പോലെയല്ലാതെ മറിച്ചുവിചാരിപ്പാൻ എനിക്കു തരമില്ല നിന്നെ വേണ്ടവിധത്തിൽ വളർത്തിക്കൊണ്ടുവന്നതും എഴുത്തു പഠിപ്പിച്ചതും ഞാനാണ്; എങ്കിലും ഇപ്പോൾ നിൻെറ എഴുത്തു കാണുമ്പോൾ കാക്കക്കാൽ വടിവിൽ എഴുതീട്ടുള്ള എൻെറ എഴുത്തയപ്പാൻ എനിക്കു ലജ്ജയുണ്ട്. എന്നാൽ നാണിച്ചിട്ടു പ്രയോജനമെന്താണ്? എൻെറ ഇഹലോകവാസത്തിൻെറ അവസാനമായി; ഇല്ലെങ്കിൽ, എൻെറ അവസ്ഥ ഇങ്ങനെയാവാനുള്ള കാരണമെന്താണ്?—അത് എനിക്കാരോടും പറയുവാൻ പാടില്ലാത്ത ഒരു സംഗതിയാണ്. പറഞ്ഞാൽ നാണവും വ്യസനവും ഉണ്ടാകും; എൻെറ മനോവേദനയെ ആരോടും പറയാതിരിക്കയാണെങ്കിൽ, അതു സഹിപ്പാൻ എനിക്കു ശക്തിയുമില്ല. ആരോടാണു

ഞാൻ പറയേണ്ടതു്? നീ എന്റെ പ്രിയപ്പെട്ട അനുജത്തിയാണു്; നീയൊഴികെ ഒരുത്തരും എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ല. എന്നുതന്നെയല്ല, വിഷയം നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനെ സംബന്ധിച്ചതുമാണു്. അതുകൊണ്ടു്, അതിനെപ്പററി നിന്നോടല്ലാതെ മററാരോടും എനിക്കു പറയുവാൻ തരമില്ല.

"എന്റെ സ്വന്തം പട്ടറ പൂട്ടിക്കൊണ്ടാണു ഞാൻ ഇരിക്കുന്നതു് ഞാൻ കുന്ദനന്ദിനിയെ രക്ഷിക്കാതിരിക്കയൊ, അവൾ മരിക്കയൊ ചെയ്തിരുന്നു എങ്കിൽ, എനിക്കു് എന്തെങ്കിലും നഷ്ടമുണ്ടായിരുന്നൊ? ദൈവം മററസംഖ്യം ജീവികളെ കാക്കുന്നുണ്ടു്—അദ്ദേഹം അവളേയും രക്ഷിക്കാതിരിക്കുമൊ? എന്റെ സ്വന്ത നാശത്തിനുവേണ്ടി എന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു ഞാൻ അവളെ എന്തിനു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു! ആ നിർഭാഗ്യജീവിയെ നീ കണ്ട കാലത്തു് അവൾ ഒരു പെൺകുട്ടിയായിരുന്നു; ഇപ്പോൾ അവൾക്കു പതിനേഴൊ പതിനെട്ടോ വയസ്സായി. അവൾ സുന്ദരിയാണെന്നു ഞാൻ സമ്മതിക്കുന്നു; അവളുടെ സൗന്ദര്യം എന്റെ പ്രാണനാശത്തെ ചെയ്യുന്നു. എനിക്കു് ഈ ലോകത്തിൽ എന്തെങ്കിലും ഒരു സുഖമുണ്ടെങ്കിൽ, അതു ഭർത്തൃസുഖമാണു്; ഇഹലോകത്തിൽ എനിക്കു് ഒരു സ്വത്തായിട്ടുള്ളതും എന്റെ നാഥനാണു്. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഭർത്താവിനെ എന്നിൽനിന്നു കുന്ദനന്ദിനി അപഹരിക്കുന്നു. ഭൂമിയിൽ ഞാൻ ഏതിനെയെങ്കിലും കാംക്ഷിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അതു ഭർത്തൃസ്നേഹത്തെയാണു്. ആ സ്നേഹത്തെയും കുന്ദനന്ദിനി എന്നെ വഞ്ചിച്ചു് എടുക്കുന്നു. നീ നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠനിൽ ദോഷം ഒന്നും ആരോപിക്കരുതു്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ശകാരിക്കയല്ല. അദ്ദേഹം സച്ചരി

തനാണു്, ശത്രുക്കൾക്കുപോലും അദ്ദേഹത്തിൽ ഒരു ദോഷം കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ കഴികയില്ല. അദ്ദേഹം തന്റെ മനസ്സിനെ അടക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നതു ഞാൻ ദിവസേന കാണുന്നുണ്ടു്. കുന്ദനന്ദിനി എവിടെ നിന്നാലും, അദ്ദേഹം കഴിയുമെങ്കിൽ, അങ്ങോട്ടു നോക്കാതെതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നു. അത്യാവശ്യമുള്ള സംഗതികളിലല്ലാതെ അദ്ദേഹം അവളുടെ പേർതന്നെ പറയുന്നില്ല. അദ്ദേഹം അവളോടു കഠിനമായി പെരുമാറുന്നു; തെററു ചെയ്യാത്തപ്പോഴും അദ്ദേഹം അവളെ കുററം പറയുന്നതു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. പിന്നെ എന്റെ ഈ നിരർത്ഥകപ്രലാപം എന്തിനാണു് എന്നു് ഒരു പുരുഷൻ ചോദിക്കുന്നതായാൽ, അയാളെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാൻ പ്രയാസമാണു്; എന്നാൽ നീ ഒരു സ്ത്രീയായതുകൊണ്ടു് എന്റെ അന്തർഗ്ഗതം മനസ്സിലാക്കുമല്ലോ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകൾക്കു കുന്ദനന്ദിനി ഇതരസ്ത്രീകളെപ്പോലെ മാത്രമാണെങ്കിൽ, അവളുടെ നേരെ നോക്കാതിരിപ്പാൻ എന്തിനാണു് അദ്ദേഹം അത്ര മനസ്സു നിർത്തുന്നതു്? അവളുടെ പേർ പറയാതിരിപ്പാൻ അത്ര ക്ലേശിക്കുന്നതെന്തിനാണു്? കുന്ദനന്ദിനിയിൽ താൻ അപരാധിയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനറിയാം; അതു കാരണം, കാരണം കൂടാതെതന്നെ അദ്ദേഹം അവളെ ശകാരിക്കുന്നു; ആ ദേഷ്യം അവളോടല്ല, അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരെ തന്നെയാണു് ഇതു് എനിക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയും. വളരെക്കാലമായി എല്ലാ പ്രകാരത്തിലും അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എനിക്കു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിഴലിൽ നിന്നു ഭർത്താവിന്റെ ചിത്താഭിപ്രായങ്ങളെ മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയും.

അദ്ദേഹത്തിന് എന്തു കാര്യത്തെ എന്നിൽനിന്ന മറയ്ക്കുവാൻ കഴിയും? അദ്ദേഹം മനോരാജ്യത്തിലിരിക്കുമ്പോഠം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃഷ്ടികഠം എന്തോ അന്വേഷിക്കുന്നതുപോലെ അങ്ങുമിങ്ങും പരിഭ്രമിക്കുന്നു; അവ അന്വേഷിക്കുന്നതെന്തെന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടെ? അതിനെ കണ്ടെത്തിയാൽ, പിന്നെയും പണിപ്പെട്ട് അവയെ പിൻവലിപ്പിക്കുന്നു; അതും എനിക്ക മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴികയില്ലെ? അദ്ദേഹം ഉരുള ഉരുട്ടുന്നതിനിടയിൽ ആരുടെ ശബ്ദത്തെയാണ ശ്രദ്ധിക്കുന്നത്? അതും ഒരുവഠംക്ക മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴികയില്ലെ? എൻെറ പ്രാണപ്രിയൻെറ മുഖം എപ്പോഴും പ്രസന്നമായിരുന്നു. ഈയിടെ അദ്ദേഹം എന്താണ് അത്ര ശൂന്യഹൃദയനായിരിക്കുന്നത്? അദ്ദേഹത്തോട് ആരെങ്കിലും സംസാരിക്കുന്ന സമയം, അതു കേഠംക്കാതെ, തെററായ മറുപടി പറയുന്നു. ശുണ്ഠിയെടുത്തു ഞാൻ 'മരിക്കട്ടെ' എന്ന ചോദിച്ചാൽ, ശ്രദ്ധവെയ്ക്കാതെ, 'ആയിക്കൊള്ളു' എന്ന പറയുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിചാരമെല്ലാം എവിടെയെന്ന ഞാൻ ചോദിച്ചാൽ, അവ അദ്ദേഹത്തിൻെറ വ്യവഹാരങ്ങളിലാണെന്ന പറയും. അതല്ലെന്ന് എനിക്കറിയാം. വ്യവഹാരങ്ങളെക്കറിച്ചു പറയുന്ന സമയം, അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു കളിയായിരിക്കുന്നു. മറെറാരു സംഗതി: ഒരു ദിവസം സമീപത്തുള്ള ചില വൃദ്ധകഠം കുന്ദനന്ദിനിയുടെ വൈധവ്യത്തേയും അവളുടെ നിസ്സഹായതയേയും കുറിച്ചു പറകയായിരുന്നു; ആ സമയം അദ്ദേഹം അവിടെ വന്നു. അവരുടെ വർത്തമാനം അല്പം കേട്ടനേരം, കണ്ണുകളിൽ കണ്ണുനീരും നിറച്ചു പെട്ടെന്ന് അവിടംവിട്ടു പോയി. കുമുദ എന്നൊരു വേലക്കാരത്തിയെ ഞാൻ താമസിപ്പിച്ചു. കുമുദ എന്ന

തിന്ന പ്രകാരം കണ്ട എന്ന് അദ്ദേഹം അവളെ വിളിക്കും. അപ്പോഴത്തെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിഭ്രമം കാണേണ്ടതാണു്. അദ്ദേഹം എന്തിനാണത്ര പരിഭ്രമിക്കുന്നതു്? അദ്ദേഹത്തിന് എന്നിൽ സ്നേഹമില്ലെന്നൊ എന്നെ വകവെയ്ക്കുന്നില്ലെന്നോ എനിക്കു പറവാൻ തരമില്ല; നേരെമറിച്ച്, അദ്ദേഹം എന്നെ മുന്നിലുമധികം സ്നേഹിക്കയും എൻെറ കാൎയ്യങ്ങളിൽ അതിന്മായ ശ്രദ്ധ കാണിക്കയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. ഇതിൻെറ കാരണം എനിക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നോടു ചെയ്യുന്ന തെററ് അദ്ദേഹം തനിച്ചു് അറിയുന്നുണ്ടു്; എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിൽ എനിക്കു സ്ഥലമില്ലെന്നു ഞാൻ അറിയുന്നു. അഭിനിവേശം എന്നതു് ഒരു സംഗതി; സ്നേഹം എന്ന സംഗതി ഒന്നു വേറെ; ഈ രണ്ടു സംഗതികൾ തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം സ്ത്രീകളായ നമുക്ക് എളുപ്പത്തിൽ മനസ്സിലാക്കാം.

"വേറെ ഒരു നേരമ്പോക്ക്. കല്ക്കത്തയിൽ ഈശ്വരചന്ദ്രവിദ്യാസാഗരൻ എന്നൊരു പണ്ഡിതൻ വിധവാ വിവാഹത്തെപ്പററി ഒരു പുസ്തകം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടു്. വിധവാവിവാഹത്തെ നടപ്പാക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്ന ഒരുവൻ പണ്ഡിതനാണെങ്കിൽ, പിന്നെ ആരെയാണ് മൂഢൻ എന്നു വിളിക്കേണ്ടതു്? ഇപ്പോൾതന്നെ ഭട്ടാചാൎയ്യർ ആ പുസ്തകം ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നു്, അതിനെപ്പററി തൎക്കിക്കുന്നതു കേട്ടു.

"ആ ബ്രാഹ്മണൻ വിധവാവിവാഹത്തിന്നനുകൂലമായി വളരെ സംസാരിച്ചശേഷം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ സംസ്കൃതപാഠശാലയുടെ ആവശ്യത്തിന്നു യജമാനൻെറ കയ്യിൽനിന്നു പത്തുറുപ്പികയും തട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി.

"എൻെറ ദുഃഖങ്ങളെ പറഞ്ഞു ഞാൻ നിന്നെ കുറെ അധികനേരമായി ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്നു. നിനക്കു നന്നേ മുഷിഞ്ഞിരിക്കും എന്നു് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടെ? എങ്കിലും ഞാൻ എന്തു ചെയ്യട്ടെ, എൻെറ അനുജത്തി, എൻെറ ദുഃഖങ്ങളെ നിന്നോടല്ലാതെ മററാരോടാണു ഞാൻ പറയേണ്ടതു്? ഇനിയും ഞാൻ മുഴുവൻ പറഞ്ഞിട്ടില്ല; എങ്കിലും നീ കാരണം എനിക്കു് അല്പം ആശ്വാസമുണ്ടാകുമെന്നു വിചാരിച്ചു കുറെ സമാധാനപ്പെടുന്നു. ഇതിനെപ്പററി ഒരുത്തരോടും ഒന്നും പറയരുതെ; എന്നുതന്നെയല്ല, ഈ എഴുത്തു നിൻെറ ഭത്താവിനെക്കൂടി കാണിക്കരുതെന്നു ഞാൻ നിന്നോടപേക്ഷിക്കുന്നു. നീ വന്നു് എന്നെ കാണുകയില്ലെ? നീ ഇപ്പോൾ വരുന്നു എങ്കിൽ എനിക്കു വളരെ സമാധാനമുണ്ടാകും. നിൻെറ ഭത്താവിൻെറയും കുട്ടിയുടേയും വത്തമാനം ഉടനെ എഴുതി അയയ്ക്കുമല്ലൊ.

എന്നു്

സൂര്യമുഖി."

"ഒരു വാക്കുകൂടിയുണ്ടു്. ഈ പെൺകുട്ടിയെ ഇവിടെനിന്നു പറഞ്ഞയയ്ക്കാമെങ്കിൽ, ഒരിക്കൽകൂടി എനിക്കു സുഖമുണ്ടായേക്കാൻമതി; എങ്ങനെയാണു് ഇവളെ അയയ്ക്കേണ്ടതു്? നീ ഇവളെ കൊണ്ടുപോകാമോ? നിനക്കതിനു ഭയമില്ലെ?"

കമലാമണി ഇപ്രകാരം മറുപടി അയച്ചു: .

"നിങ്ങൾ തീരെ ഒരു വിഡ്ഢിയായിത്തീന്നിട്ടുണ്ടു് അല്ലെങ്കിൽ നിങ്ങളുടെ ഭത്താവിൻെറ മനസ്സിനെ നിങ്ങൾ എന്തിനാണു സംശയിക്കുന്നതു്? അദ്ദേഹത്തിലുള്ള വിശ്വാസത്തെ കളയരുതെ; അദ്ദേഹത്തെ നിങ്ങൾക്കു സത്യ

മായി വിശ്വസിക്കാൻ കഴികയില്ലെങ്കിൽ, മുങ്ങിച്ചത്തു പോകയാണു നിങ്ങൾക്ക് അധികം നല്ലതു് മുങ്ങിച്ചാവുകയാണു് അധികം നല്ലതെന്നു കമലാമണിയായ ഞാൻ പറയുന്നു. ഭർത്താവിൽ വിശ്വാസമില്ലാത്തവർക്കു മരണമാണു് ഉത്തമമായിട്ടുള്ളതു്."

10

മുള

അല്പകാലത്തിനുള്ളിൽ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ സ്വഭാവമെല്ലാം മാറി വശായി. നല്ല ദേവനല്ക്കാലത്തുംകൂടി മേഘങ്ങൾവന്നു പെട്ടെന്നു് ആകാശത്തെ മൂടാറുണ്ടല്ലോ. അതു മാതിരി നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മനസ്സും ഒരുതരം മേഘങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂടി. സുമുഖി ഓരോ ദിക്കിൽ മറഞ്ഞുനിന്നു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

"ഞാൻ കമലാമണിയുടെ ഉപദേശത്തെത്തന്നെ കൈക്കൊള്ളും. എന്തിനാണു ഞാൻ എന്റെ ഭർത്താവിനെ ശങ്കിക്കുന്നതു്? അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു മലപോലെ ഇളക്കമില്ലാത്തതാണു്. എന്റെ ബുദ്ധിയാണു ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പക്ഷെ, അദ്ദേഹത്തിനു ശരീരസുഖമില്ലായിരിക്കാം," എന്നെല്ലാം സുമുഖി തന്നത്താൻ വിചാരിച്ചു. കഷ്ടം! സുമുഖി മണൽകൊണ്ടു കോട്ട പണിയുകയായിരുന്നു.

വീട്ടിൽതന്നെ ഒരു വൈദ്യനെ താമസിപ്പിച്ചിരുന്നു. സുമുഖി അവിടത്തെ യജമാനത്തിയും ആയിരുന്നു. മറയു

ടെ പുറമെ വൈദ്യനെ വിളിച്ചുനിൎത്തി സുമുഖി അകത്തു നിന്നു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"യജമാനന്നു സുഖമില്ല; നിങ്ങളെന്താണു് അതിനൊന്നും നോക്കാത്തതു്?"

"അദ്ദേഹത്തിന്നു സുഖമില്ലെ? ഞാനറിഞ്ഞില്ലല്ലൊ! ഞാനതിനെപ്പററി ഒന്നും കേട്ടതുമില്ല!"

"യജമാനൻ നിങ്ങളോടൊന്നും പറഞ്ഞില്ലെ?"

"ഇല്ല, എന്താണു സുഖക്കേടു്?"

"എന്താണെന്നൊ? നിങ്ങൾ ഒരു വൈദ്യനായിട്ടു് എന്നോടാണൊ ചോദിക്കുന്നതു്? എനിക്കറിയാമോ?"

വൈദ്യൻ ലജ്ജിച്ചുപോയി; "ഞാൻ പോയി അന്വേഷിക്കട്ടെ?" എന്നു പറഞ്ഞു് അയാൾ പോകാൻ ഭാവിച്ച സമയം, സുമുഖി അയാളെ തിരിയെ വിളിച്ചു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "യജമാനനോടു് അതിനെപ്പററി ഒന്നും ചോദിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല; എന്തെങ്കിലും മരുന്നു കൊടുത്താൽ മതി."

ഇതൊരു പുതിയതരം ചികിത്സയാണെന്നു വൈദ്യൻ വിചാരിച്ചു; അവിടെ മരുന്നുകൾക്കു ക്ഷാമം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവിടത്തെ ആസ്പത്രിയിൽ പോയി കുറെ സോഡയും പോർട്ടുവൈനും മററു ചില മരുന്നുകളും എല്ലാം ചേൎത്തു് ഒരു കുപ്പിയിലാക്കി, 'ദിവസത്തിൽ രണ്ടു നേരം സേവിപ്പാൻ,' എന്നു് ഒരു കടലാസ്സിൽ എഴുതി പററിച്ചു കൊണ്ടുവന്നു വെച്ചു.

സുമുഖി അതെടുത്തു ഭൎത്താവിന്റെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുചെന്നു് അദ്ദേഹത്തോടു് അതു സേവിപ്പാൻ അപേക്ഷി

ച്ചു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കപ്പിയെടുത്തു് അതിന്മേലെഴുതിയിരിക്കുന്നതു വായിച്ചുനോക്കി കപ്പിയെ വലിച്ചെറിഞ്ഞു; കപ്പി ഒരു പൂച്ചയുടെ മേൽകൊണ്ടു പൊട്ടുകയാൽ, മരുന്നിൽ മുങ്ങിക്കൊണ്ടു പൂച്ച ഓടിപ്പോയി.

"മരുന്നു സേവിക്കയില്ലെങ്കിൽ, സുഖക്കേടു് എന്താണെന്നെങ്കിലും എന്നോടു പറയാമൊ?"

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, "എനിക്കെന്താണു സുഖക്കേടു്?" എന്നു സൈ്വരംകെട്ട ഭാവത്തിൽ ചോദിച്ചു.

"ശരീരം നോക്കു; എത്ര ചടച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു നോക്കു," എന്നു പറഞ്ഞു്, സൂര്യമുഖി ഒരു കണ്ണാടിയെടുത്തു ഭർത്താവിന്റെ നേക്കു കാണിച്ചു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അവളുടെ കയ്യിൽനിന്നു കണ്ണാടി വാങ്ങി ദൂരത്തു് ആഞ്ഞെറിഞ്ഞു. അതു തവിടുപൊടിയായി.

സൂര്യമുഖി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ദേഷ്യഭാവത്തോടുകൂടി പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. പോകുന്ന വഴിക്കു പുറത്തുനിന്നിരുന്ന ഒരു വാലിയക്കാരനെ ഒരു കാരണവുംകൂടാതെ, അദ്ദേഹം ഒന്നടിച്ചു. ആ അടി സൂര്യമുഖിക്കു കൊണ്ടതുപോലെ അവൾക്കു് അത്ര വേദന തോന്നി. മുമ്പു നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ സ്വഭാവം വളരെ ശാന്തമായിരുന്നു; ഇപ്പോൾ സ്വല്പസംഗതികളിൽകൂടി അദ്ദേഹത്തിന്നു ശുണ്ഠിവരുന്നു.

ഇതു മാത്രമൊ? ഒരു രാത്രി ഭക്ഷണത്തിനുള്ള സമയം കഴിഞ്ഞിട്ടും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പുറത്തുനിന്നു വന്നില്ല. സൂര്യമുഖി അദ്ദേഹത്തിനെ കാത്തിരുന്നു. ഒടുവിൽ, നാഗേന്ദ്രനാ

ഥൻ വന്ന സമയം, അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖഭാവംകണ്ടു സൂര്യമുഖി അത്ഭുതപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖവും കണ്ണുകളും തുടുത്തു രക്തവൎണ്ണമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം മദ്യപിച്ചിരുന്നു; ഭൎത്താവിനെ ആ വിധം അതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു്, ഭാൎയ്യ നടുങ്ങിപ്പോയി. അന്നുതുടങ്ങി അതൊരു പതിവായിത്തീൎന്നു.

ഒരു ദിവസം സൂര്യമുഖി, ഭൎത്താവിൻെറ കാല്ക്കൽ വീണു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു്, "എനിക്കുവേണ്ടി ഈ ശീലത്തെ കളയണെ," എന്നു വളരെ താഴ്മയോടുകൂടി അപേക്ഷിച്ചു.

"എൻെറ പേരിൽ തെറെറന്താണു്?" എന്നു നാഗേന്ദ്രൻ വളരെ കോപത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

സൂര്യമുഖി പറഞ്ഞു: "തെറെറന്താണെന്നു് അങ്ങയ്ക്കറിവാൻ പാടില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ഞാനെങ്ങനെ അറിയും? എനിക്കുവേണ്ടി അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു മാത്രമേ ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നുള്ളൂ."

"സൂര്യമുഖി, ഞാനൊരു മദ്യപാനിയാണു്. ഭയഭക്തിവിശ്വാസത്തോടുകൂടി ഒരു മദ്യപാനിയെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാൻ കഴിയുമെങ്കിൽ, എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കു. ഇല്ലെങ്കിൽ അതിനായി ആവശ്യപ്പെടുന്നില്ല," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

തൻെറ കരച്ചിൽ ഭൎത്താവിൻെറ കോപത്തെ ജ്വലിപ്പിച്ചു് അതു ഭൃത്യന്മാൎക്കുപദ്രവമായി തീരുന്നെങ്കിലോ എന്നു കരുതി സൂര്യമുഖി പുറത്തേയ്ക്കു പോന്നു.

കാലതാമസംകൂടാതെ, സ്വത്തെല്ലാം നശിച്ചുപോ

കവാൻ ഇടയുള്ളതായി കാൎയ്യസ്ഥൻ വന്നു സുമുഖിയോടു പറഞ്ഞു.

"അതിന്നു കാരണമെന്താണ്?" എന്നവൾ ചോദിച്ചു.

"ഉടമസ്ഥൻ സൂക്ഷിക്കാഞ്ഞാൽ മററുള്ളവർ രക്ഷിക്കുമൊ? ഞാൻ പറഞ്ഞാൽ ആരും കേൾക്കാതെയുമായിത്തുടങ്ങി."

"ഉടമസ്ഥൻ നോക്കുന്നതായാൽ മുതൽ നശിക്കാതെ കഴിയും; ഇല്ലെങ്കിൽ, അതു നശിക്കട്ടെ. ഭൎത്താവിന്നു ദോഷം തട്ടാതിരുന്നാൽ കൊള്ളാമെന്നേ എനിക്കു മോഹമുള്ളു."

മുമ്പു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ എല്ലാ കാൎയ്യങ്ങളും നല്ല ശ്രദ്ധയോടുകൂടി നോക്കിയിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടിയാന്മാരിൽ കുറേപ്പേർ അവരുടെ സങ്കടങ്ങളെ പറവാനായി നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കച്ചേരിയുടെ മുററത്തു വന്നു കൈകൂപ്പിനിന്നു.

"ഞങ്ങളുടെ സങ്കടങ്ങളെ തീൎത്തുതരണേ; വ്യവഹാര കാൎയ്യസ്ഥന്റേയും പാട്ടം പിരിവു മേനോന്റേയും ഉപദ്രവം സഹിച്ചു ഞങ്ങൾക്കിരുന്നു പൊറുക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതായിരിക്കുന്നു. ഞങ്ങളുടെ സൎവ്വസ്വവും അവർ അപഹരിക്കുന്നു. ഇവിടുന്നു ഞങ്ങളെ രക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിൽ, പിന്നെ ഞങ്ങൾ ആരുടെ അടുക്കൽ പോകാനാണ്?"

അവരെയെല്ലാം ഓടിച്ചുകളയുവാൻ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കല്പനകൊടുത്തു.

മുമ്പ് ഒരിക്കൽ ഈ യജമാനൻതന്നെ, ഗുമസ്തന്മാരിലൊരാൾ ഒരു പാട്ടക്കാരനെ ഉപദ്രവിച്ച് അയാളുടെ കയ്യിൽനിന്ന ഒരുറുപ്പിക വാങ്ങിച്ചു എന്ന സംഗതിക്ക് ആ ഗുമസ്തന്റെ ശമ്പളത്തിൽനിന്ന പത്തുറുപ്പിക പിടിച്ച് ആ പാട്ടക്കാരന്ന കൊടുക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്.

ആ ഇടയ്ക്കു നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഒരു വലിയ സ്നേഹിതനായ ഹരദേവഘോഷൻ നാഗേന്ദ്രനാഥനെഴുതിയ എഴുത്തിൽ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരുന്നു: "നിങ്ങൾക്ക് എന്തു പററി? നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതെന്താണെന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല. എനിക്കു നിങ്ങളുടെ എഴുത്തുകൾ ക്രമമായി കിട്ടുന്നില്ല; അഥവാ ഒന്നുകിട്ടിയാൽ അതിൽ അൎത്ഥമില്ലാത്ത ഒന്നോ രണ്ടോ വരികൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. നിങ്ങൾ എന്നോടു മുഷിഞ്ഞിരിക്കുകയാണോ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, എന്തുകൊണ്ട് എന്നോട് അതു പറയുന്നില്ല? നിങ്ങൾ വ്യവഹാരത്തിൽ തോററുപോയോ? എന്നാൽ അതും എന്നോടു പറയുകയില്ലെങ്കിൽ, നിങ്ങളുടെ ദേഹസ്ഥിതിയെപ്പററിയെങ്കിലും എനിക്ക് അറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം."

"എന്നോടു മുഷിയരുതെ, എനിക്കു നാശകാലം അടുത്തിരിക്കുന്നു," എന്നു മാത്രം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മറുപടി അയച്ചു.

ഹരദേവൻ ബുദ്ധിമാനായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ എഴുത്തു വായിച്ച ഉടനെ അയാൾ ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചു: 'ഇതെന്താണ്? പണത്തിനുള്ള ബുദ്ധിമുട്ടോ? സ്നേഹിതന്മാരുമായിട്ടുള്ള രസക്കേടൊ? ദേവേന്ദ്രദത്തൻ നിമിത്തമൊ? അതൊന്നുമല്ല, കാമപാരവശ്യമൊ?'

സുമുഖിയിൽനിന്നു കമലാമണിക്കു വേറെ ഒരു എഴുത്തുകിട്ടി. അതിൽ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരുന്നു: "വരൂ, അനജത്തി കമലാമണി! നീയല്ലാതെ എനിക്കു വേറൊരു സഖിയില്ല. എൻെറ അടുക്കൽ വരൂ."

കമലാമണി പരിഭ്രമിച്ചു; അവൾക്കു പരിഭ്രമം സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാതെയായി. അതിനെപ്പററി ഭർത്താവിനോടുതന്നെ ആലോചിക്കേണമെന്നു് അവൾക്കു തോന്നി.

ശിരീഷചന്ദ്രൻ, അകത്തിരുന്നു ചില കണക്കുപുസ്തകങ്ങൾ നോക്കുകയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുത്തു് ഒരു കിടക്കയിൽ, സതീശചന്ദ്രൻ എന്ന തൻെറ ഒരു വയസ്സു പ്രായമുള്ള കുട്ടി, ഒരു വർത്തമാനക്കടലാസ്സുകൊണ്ടു കളിച്ചിരുന്നു. കുട്ടി ആദ്യം ആ കടലാസ്സിനെ തിന്നുവാൻ നോക്കി; അതു സാധിക്കാഞ്ഞതിനാൽ അതിന്മേൽ കയറി ഇരിപ്പായി. കമലാമണി ഭർത്താവിൻെറ സമീപം വന്നു തലയിലിട്ടിരുന്ന വസ്ത്രത്തെ മാററി വിനയത്തോടും വ്യസനഭാവത്തോടും കൂടി ഭർത്താവിനെ തൊഴുതുകൊണ്ടു്, "മഹാരാജാവിനായിക്കൊണ്ടു നമസ്കാരം," എന്നു പറഞ്ഞു. അതിനടുത്തൊരു ദിവസം അവിടെ ഒരു നാടകം അഭിനയിക്കയുണ്ടായി. അതാണു് ഈ ഭാഷയ്ക്കുള്ള കാരണം.

"എന്താ, കള്ളൻ വീണ്ടും വെള്ളരിക്ക കൊണ്ടുപോയൊ?" എന്നു ശിരീഷൻ നേരംപോക്കായി ചോദിച്ചു.

"വെള്ളരിക്കയും മത്തങ്ങയുമല്ല, വളരെ വിലപിടിച്ച ഒരു സാധനമാണു് ഇപ്പോൾ കളവുപോയിരിക്കുന്നതു്."

"കളവെവിടെ നടന്നിരിക്കുന്നു?"

"ഗോവിന്ദപുരത്താണ്. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരു തങ്കപ്പെട്ടിയിൽ ഒരു ഉടഞ്ഞ കക്ക സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരുന്നു. ആരോ അതിനെ മോഷ്ടിച്ചു."

ശിരീഷൻ, ആ ഉപമയുടെ സാരം അറിയാതെ, "നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ തങ്കപ്പെട്ടി സൂര്യമുഖിയാണല്ലൊ. ഉടഞ്ഞതെന്താണ്?" എന്നു ചോദിച്ചു

"സൂര്യമുഖിയുടെ ബുദ്ധിതന്നെ," എന്നു കമല പറഞ്ഞു.

"കക്കകൾ ഉടഞ്ഞവയാണെങ്കിലും കളിയിൽ ഉത്സാഹമുള്ളവർക്ക് അതു ധാരാളം മതി. സൂര്യമുഖിയുടെ ബുദ്ധിക്ക് അല്പം ന്യൂനതയുണ്ടെങ്കിലും, അതുകൊണ്ട് അവൾ നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ ഹൃദയത്തെ വശീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്; നിന്റെ ബുദ്ധിക്കു വിവേകമുണ്ടായിട്ടും അദ്ദേഹത്തെ നിന്റെ പക്ഷത്തിൽ കൊണ്ടുവരുവാൻ നിനക്കു സാധിക്കയില്ല. ആ ഉടഞ്ഞ കക്ക കട്ടവനാരാണ്?"

"അതെനിക്കറിവാൻ പാടില്ല; സൂര്യമുഖിയുടെ എഴുത്തു വായിച്ചതിൽനിന്ന്, അവരുടെ ബുദ്ധി എവിടെയോ പോയതായി ഞാൻ മനസ്സിലാക്കി—ഇല്ലെങ്കിൽ ഒരു സ്ത്രീ ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരെഴുത്തെഴുതുന്നതു എങ്ങനെയാണ്?"

"ആ എഴുത്തു ഞാനൊന്നു നോക്കട്ടെ."

കമലാമണി സൂര്യമുഖിയുടെ എഴുത്തിനെ ഭർത്താവിന്റെ കൈയിൽ വെച്ചിട്ട്, "ഇതൊന്നും അങ്ങയോടു പറയരുതെന്നു സൂര്യമുഖി എന്നെ ഏല്പിച്ചിട്ടുണ്ട്; എന്നാൽ അങ്ങയിൽനിന്ന് ഒരുകാര്യം മറച്ചുവെയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ട് എനിക്കു വല്ലാതെ സമാധാനക്കേടുണ്ട്. എനിക്ക് ഉറങ്ങുവാനും

ഉണ്ണുവാനും മനസ്സു വരുന്നില്ല, എനിക്കു ഭ്രാന്തു പിടിക്കു മോ എന്നുകൂടി ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു."

"എന്നോടു പറയരുതെന്നു കമലയോടു സൂര്യമുഖി ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള സ്ഥിതിക്ക്, ഈ എഴുത്തു വായിപ്പാനൊ ഇതിലെ സംഗതികൾ അറിവാൻ ആവശ്യപ്പെടുവാനൊ എനിക്ക് അവകാശമില്ല. ഞാൻ എന്തു ചെയ്യേണമെന്നു പറഞ്ഞാൽ മതി."

"സൂര്യമുഖിയുടെ ബുദ്ധി ചിന്നിച്ചിതറിപ്പോയിരിക്കുന്നു. അതു പൂർവ്വസ്ഥിതിയിലാക്കേണം. സതീശനല്ലാതെ ഇതു സാധിക്കുന്നതല്ല. അവനെ ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു യച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു ജ്യേഷ്ഠത്തി എഴുതീട്ടുണ്ട്."

ഈ സമയത്തിനകത്തു കുട്ടി സ്ഫടികംകൊണ്ടുള്ള പൂച്ചെടിയെ മറിച്ചിട്ടു മഷിക്കുപ്പിക്കു ലാക്കുവെച്ചുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. കുട്ടിയെ നോക്കീട്ട്, "ഓ. ഒരു വൈദ്യൻെറ സ്ഥാനത്തേയ്ക്കു് ഇവൻ ധാരാളം മതി. ഇപ്പോഴെനിക്കു കാര്യം മനസ്സിലായി. ഇവനെ അമ്മായിയുടെ വീട്ടിലേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചിരിക്കുന്നു; ഇവൻ പോകേണമെങ്കിൽ അമ്മയുംകൂടെ വേണമല്ലൊ. സൂര്യമുഖിയുടെ ബുദ്ധി എവിടെയോ പോയിട്ടുണ്ട്, ഇല്ലെങ്കിൽ ഈവിധമുള്ള ക്ഷണത്തിനു കാരണമില്ല."

"സതീശനെ മാത്രമല്ല; നമ്മളെ എല്ലാവരെയും ക്ഷണിച്ചിട്ടുണ്ട്."

"ഞാനെന്തിനാണു വരുന്നതു്?"

"ഞാനെങ്ങനെ തനിച്ചുപോകും? സാമാനങ്ങളെല്ലാം കേററുവാനും ഇറക്കുവാനും എന്നെക്കൊണ്ടു സാധിക്കുമോ?"

"സൂൎയ്യമുഖി അവളുടെ ഭൎത്തൃസഹോദരിയുടെ ഭൎത്താവിനെ ഈവക കാൎയ്യങ്ങൾക്കുമാത്രം ആവശ്യപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ, അതിലേയ്ക്കു ഞാൻ വേറെ ആളെ അയച്ചുതരാം."

കമലാമണിക്കു ദേഷ്യം വന്നു. അവൾ മുഖം വീൎപ്പിച്ചു്, ഭൎത്താവിനെ പരിഹസിച്ചുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹം എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്ന കടലാസ്സിനെ പിടിച്ചുവലിച്ചു ദൂരത്തെറിഞ്ഞു.

"അതു കുറെ ചുണയുള്ള, ഇല്ലേ?" എന്നു ശിരീഷൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

കമല ദേഷ്യത്തെ അമൎത്തി ഗൽഗദത്തോടുകൂടി, "എനിക്കു തോന്നിയാൽ ഞാൻ അങ്ങനെ പറയും," എന്നു പറഞ്ഞു.

"എന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ ഞാനും പറയും," എന്നു ഭൎത്താവും ആ സ്വരത്തിൽതന്നെ പറഞ്ഞു.

അതിനുശേഷം, അവിടെ ഒരു സൌന്ദൎയ്യകലഹം നടന്നു; കമല അവളുടെ ഭൎത്താവിനെ അടിക്കുവാൻ കൈപൊക്കി; അദ്ദേഹം അതിനുപകരം അവളുടെ തലമുടി പിടിച്ചുവലിച്ചു; കമല ഭൎത്താവിന്റെ മഷിക്കുപ്പിയെടുത്തു വലിച്ചെറിഞ്ഞു. ഒടുവിൽ അവർ പരസ്പരം സരോഷചുംബനങ്ങളെക്കൊണ്ടു കലഹവും അവസാനിപ്പിച്ചു. ഈ നേരമ്പോക്കു കുട്ടിക്കു ബഹുരസമായി തോന്നി. പക്ഷെ, മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ചുംബനാശ്ലേഷങ്ങളുടെ പൂൎണ്ണാവകാശി സതീശനാണെന്നായിരുന്നു കുട്ടിയുടെ നാട്യം. അതിനാൽ അവയെ അനാവശ്യമായി ഈവിധം ചെലവാക്കുന്നതു കണ്ട സമയം, അസ്പഷ്ടവൎണ്ണങ്ങളിൽ കൊഞ്ചിക്കൊണ്ടു്, അമ്മയുടെ വസ്ത്രം പിടിച്ചു നിന്നു ലഹള കൂട്ടിത്തുടങ്ങി.

ആ ശബ്ദം കമലാമണിയുടെ ചെവികൾക്കു് എത്ര മധുരമായി തോന്നി! അവൾ, ഉടനെ കുട്ടിയെ എടുത്തു മടിയിൽവെച്ചു പല പ്രാവശ്യവും ചുംബിച്ചു. ശിരീഷചന്ദ്രനും അവളെ അനുകരിച്ചു സതീശബാബു, അവന്റെ ഓഹരി കിട്ടിയശേഷം മടിയിൽനിന്നു താഴത്തിറങ്ങി അച്ഛന്റെ ചായപ്പെൻസിൽ എടുത്തു കടിച്ചുതുടങ്ങി.

"കമല ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു പോകണമെന്നുള്ളതു തീർച്ചയായോ? ഞാൻതന്നെ ഇവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതു് എങ്ങനെയാണു്?" എന്നു ശിരീഷൻ ചോദിച്ചു.

"ഞാൻ തനിയേ പോകുന്നമെന്നാണോ അവിടുന്നു വിചാരിക്കുന്നതു്? നമ്മൾ രണ്ടുപേരും പോകണം. നാളെ രാവിലെ ആപ്പീസിൽ പോയി പണിയെല്ലാം തീർത്തു് അവധിയും വാങ്ങി വേഗത്തിൽ ഇങ്ങോട്ടു പോരൂ. താമസിച്ചാൽ ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ഇവിടെ ഇരുന്നു കരയും," എന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ പറഞ്ഞു.

"എനിക്കിപ്പോൾ പോരാൻ തരമില്ല; വിത്തുവാങ്ങിക്കേണ്ട കാലമായിരിക്കുന്നു."

"വരൂ, സതീശ, നമുക്കു വല്ല മുക്കിലും പോയി കരഞ്ഞുകൊണ്ടു കിടക്കാം."

അമ്മ വിളിക്കുന്നതു കേട്ടു സന്തോഷിച്ചു കുട്ടി പെൻസിലിനെ കടിക്കുന്നതു മതിയാക്കി ഉറക്കെ ഒന്നു ചിരിച്ചു. കുട്ടിയുടെ ചിരികാരണം ആ പ്രാവശ്യം കമലയ്ക്കു കരച്ചിലിനു വഴി കിട്ടിയില്ല; അതിനുപകരം അവൾ കുട്ടിയെ ഉമ്മവെച്ചുതുടങ്ങി.

കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, "എന്താണു് തത്ര ഭവാൻ കല്പിക്കുന്നതു്?" എന്നു കമല ഭർത്താവിനോടു ചോദിച്ചു.

തനിക്കു കൂടെ പോകുവാൻ തരമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു കമല തനിച്ചു പോകണമെന്നു് അദ്ദേഹം പിന്നെയും പറഞ്ഞു. അതുകേട്ടു് അവളുടെ മുഖം പിന്നെയും മങ്ങി. ശിരീഷൻ പിൻഭാഗത്തുകൂടി ചെന്നു കമലയുടെ നെററിമേൽ മഷികൊണ്ടു വരച്ചുതുടങ്ങി.

പെട്ടെന്നു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു കമല ഭർത്താവിനെ ആലിംഗനം ചെയ്തു്, "പ്രാണനാഥാ, അങ്ങയെ ഞാൻ എത്ര സ്നേഹിക്കുന്നു!" എന്നു പറഞ്ഞു.

അവരുടെ അപ്പോഴത്തെ പരസ്പരാലിംഗനം ഭാര്യയുടെ മുഖത്തെ മഷിയെല്ലാം ഭർത്താവിന്റെ മുഖത്താക്കി.

ആ കലഹം ഇങ്ങനെ അവസാനിച്ചു. "അങ്ങേയ്ക്കു പോരുവാൻ സാധിക്കയില്ലെങ്കിൽ, എനിക്കു പോകുവാൻ വേണ്ടതെല്ലാം ശട്ടംകെട്ടിത്തന്നാൽ കൊള്ളാം," എന്നു കമല പറഞ്ഞു.

"എപ്പോൾ തിരിച്ചുവരും?"

"അതു ചോദിക്കാനുണ്ടോ? അങ്ങു് ഒരുമിച്ചില്ലാതെ അധികദിവസം അവിടെ താമസിക്കുവാൻ എനിക്കു കഴിയുമോ?"

ശിരീഷചന്ദ്രൻ കമലയെ ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു യച്ചു. എന്നാൽ വിത്തു വാങ്ങുന്ന കാര്യത്തിൽ വലിയ ലാഭമൊന്നും ഉണ്ടായില്ലെന്നുതന്നെ പറയാം. കാരണം, കമല പോയതോടുകൂടി ശിരീഷചന്ദ്രന്റെ മനസ്സും പോയതിനാൽ, അയാൾക്കു കച്ചവടത്തിൽ ശ്രദ്ധവെപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

11

ഒടുവിൽ പിടിത്തംകിട്ടി

കമലാമണിയുടെ ആഗമനം ഗോവിന്ദപുരത്തെ ഭവനത്തിൽ ഒരു വിശേഷമായ പുഷ്പം വികസിച്ചതുപോലെയായിരുന്നു. കമലയുടെ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടിയ മുഖപത്മം സൂര്യമുഖിയുടെ അശ്രുക്കളെ കളഞ്ഞു. കമല വന്ന ഉടനെ, വളരെ നാളായി നോക്കാതെ കിടന്നിരുന്ന സൂര്യമുഖിയുടെ തലമുടിയെ ചീകി കെട്ടിച്ചു.

"ഞാൻ ഒന്നുരണ്ടു പുഷ്പങ്ങൾ ചൂടിക്കട്ടെ?" എന്നു കമല ചോദിച്ചു.

അതിന്നുത്തരമായി സൂര്യമുഖി കമലയുടെ കവിളത്തൊന്നു നുള്ളിയതല്ലാതെ, അതു സമ്മതിച്ചില്ല. എങ്കിലും കമല, സൂര്യമുഖി അറിയാതെ, അവളെ പൂ ചൂടിച്ചു.

കമലയുടെ പ്രസന്നമുഖത്തിന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മുഖത്തുണ്ടായിരുന്ന മൂടലിനെ നശിപ്പിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം കമലയെ കണ്ടപ്പോൾ, "കമല ഇപ്പോൾ എവിടെനിന്നു വരുന്നു?" എന്നുമാത്രം ചോദിച്ചു.

"കുട്ടി എന്നെ കൊണ്ടുവന്നതാണ്," എന്ന് അവൾ വണക്കത്തോടുകൂടി ജ്യേഷ്ഠനോടു പറഞ്ഞു.

"കൊള്ളാം, ആ തെമ്മാടിയെവിടെ?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുട്ടിയെ എടുത്തു വളരെ നേരം കളിപ്പിച്ചു. കുട്ടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മീശയേയും വെറുതെ വിട്ടില്ല.

കമലാമണി കുന്ദയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു്, "ഹാ, കുന്ദീ, കുന്ദീ മന്ദീ, നിനക്കു സുഖം തന്നെയല്ലേ?" എന്നു നേരമ്പോക്കായി ചോദിച്ചു.

കുന്ദ പരിഭ്രമിച്ചു് മാത്രനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നു എങ്കിലും, ഉടനെ, "എനിക്കു സുഖംതന്നെയാണു്," എന്നു പറഞ്ഞു.

"എന്നെ ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്നു നീ വിളിക്കേണം; ഇല്ലെങ്കിൽ ഇന്നു രാത്രി നിൻെറ തലമുടിയെല്ലാം ഞാൻ കരിച്ചുകളയും, നിൻെറ ശരീരം പാററകൾക്കു് ആഹാരവുമാക്കും."

കുന്ദ അതുപോലെ വിളിക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു. കല്ക്കത്തയിൽ താമസിച്ചിരുന്ന കാലത്തു്, കുന്ദ, കമലയെ ഒരു പേരും വിളിച്ചു ശീലിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവളോടു സംസാരിക്കുന്നതുതന്നെ ദുർല്ലഭമായിരുന്നു; എങ്കിലും കമലയുടെ പ്രകൃതിവിശേഷംകൊണ്ടു കുന്ദയ്ക്കു് അവളിൽ വളരെ പ്രീതി തോന്നിയിരുന്നു. വളരെ നാളായി അന്യോന്യം കാണാതിരുന്നതു കാരണം, ആദ്യം അവർക്കു കുറച്ചു പരിചയക്കേടു തോന്നി. എങ്കിലും രണ്ടുപേരും പ്രിയദർശനശീലകളായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, അവരുടെ പൂർവ്വസ്നേഹം വീണ്ടും ഉദിച്ചു.

കമലാമണി തിരിച്ചുപോകുന്ന സംഗതി സൂര്യമുഖിയോടു പറഞ്ഞ സമയം, "വരട്ടെ, കമലെ, കുറച്ചുകൂടി ഇവിടെ താമസിക്കൂ. കമല പോയാൽ എനിക്കു വലിയ സുഖക്കേടാകും?" എന്നു സൂര്യമുഖി പറഞ്ഞു.

കമല:–പരിഭ്രമിക്കേണ്ട, നിങ്ങളുടെ കാര്യമെല്ലാം ശരിപ്പെടുത്തീട്ടേ ഞാൻ പോകുന്നുള്ളു.

സുമുഖി:- എന്തുകാൎയ്യം?

"നിങ്ങളുടെ ശ്രാദ്ധകാൎയ്യംതന്നെ," എന്നു കമല ഫലിതമായി പറഞ്ഞുവെങ്കിലും, അവൾ ശ്രമിച്ചിരുന്നതു സുമുഖിയുടെ വഴിയിൽ നിന്നു മുള്ളു മാററുന്നതിനായിരുന്നു.

കമല പോകുന്ന വിവരം കേട്ടിട്ട്, കുന്ദയ്ക്കും വളരെ സുഖക്കേടു തോന്നി. കമല പത്തുകെ കുന്ദയുടെ അകത്തു ചെന്നപ്പോൾ, അവൾ കിടന്നു കരയുന്നതു കണ്ടു. കമല, കുന്ദയുടെ തല വേർപെടുത്തി കെട്ടുവാനിരുന്നു. അതിലവൾ വളരെ വിദഗ്ദ്ധയാണെന്നായിരുന്നു അവളുടെ ഭാവം. അതു കഴിഞ്ഞു, കുന്ദയുടെ തല തന്റെ മടിയിൽ എടുത്തുവെച്ചു കണ്ണീരെല്ലാം തുടച്ചുകളഞ്ഞു.

കമല:- കുന്ദേ, എന്തിനാണു നീ കരയുന്നത്?

കുന്ദ:- നിങ്ങളെന്തിനാണു പോകുന്നത്?

കമല:- അതിനു കുന്ദയെന്തിനാ കരയുന്നത്?

കുന്ദ:- നിങ്ങൾ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ട്.

കമല:- കുന്ദയെ പിന്നെയാരും സ്നേഹിക്കുന്നില്ലേ?

കുന്ദ അതിനു സമാധാനമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. "സുമുഖി നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലേ? ഇല്ലേ? എന്നിൽനിന്നു മറച്ചുവെക്കരുത് ജ്യേഷ്ഠൻ നിന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലേ?" എന്നുള്ള കമലയുടെ ചോദ്യങ്ങൾക്കു മറുപടിയില്ല.

"നമ്മൾ അന്യോന്യം സ്നേഹിക്കുന്നതുകൊണ്ട്, നമുക്കൊരുമിച്ചു പോകാം." കുന്ദ അതിനും ഉത്തരം പറഞ്ഞില്ല. "നീ എന്റെ കൂടെ വരുമോ?" എന്നു കമല വീണ്ടും ചോദിച്ചു.

കുന്ദ, തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു "ഞാൻ വരില്ല," എന്നു പറഞ്ഞു.

കമലയുടെ മുഖത്തു പ്രസന്നഭാവം ഉദിച്ചു; അവൾ ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചു: 'ഇതു നല്ല കോളല്ല. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനുള്ളതുപോലെ ചില സുഖക്കേടുകൾ ഇവൾക്കും ഉണ്ടു്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അതു കുറെ അധികം അനുഭവിക്കുന്നുണ്ടു്. എന്റെ ഭർത്താവു് ഇവിടെ ഇല്ലല്ലോ. ആരോടാണു് ഇതിനെപ്പററി ഞാൻ ആലോചിക്കേണ്ടതു്?' കമലാമണി കുന്ദയുടെ തല അവളുടെ മാറോടണച്ചുപിടിച്ചു്, വളരെ ലാളനയോടുകൂടി, "കുന്ദേ, നീ എന്നോടു സത്യം പറയുമൊ?" എന്നു പിന്നേയും ചോദിച്ചു.

"എന്തിനെക്കുറിച്ചു്?" എന്നു കുന്ദ ചോദിച്ചു.

"എന്തിനെപ്പററിയാണു് എനിക്കു നിന്നോടു ചോദിക്കാനുള്ളതു്? ഞാൻ നിന്റെ ജ്യേഷ്ഠത്തിയാണു്, എന്റെ സ്വന്തം അനുജത്തിയെപ്പോലെ എനിക്കു നിന്നെ സ്നേഹമുണ്ടു്. എന്നിൽനിന്നു് ഒന്നിനേയും നീ മറച്ചുവെക്കരുതെ. ഞാൻ ഒരുത്തരോടും പറയില്ല." ഒരുത്തരോടും എന്നുള്ളതു ഭർത്താവിനേയും കുട്ടിയേയും ഒഴിച്ചുള്ളവരെയാണു് അവൾ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നതു്.

"എന്താണു നിങ്ങളോടു ഞാൻ പറയേണ്ടതു്?" എന്നു് അല്പം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കുന്ദ ചോദിച്ചു.

"നീ എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനെ ഹൃദയംഗമമായി സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടു്, ഇല്ലെ?"

കുന്ദ ഉത്തരമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

കമലാമണിയുടെ ഉള്ളുരുകി പൊള്ളി. പിന്നെ

അവൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "എനിക്കു മനസ്സിലായി. അതെങ്ങനെയാണു് അതുകൊണ്ടു നിനക്കുപദ്രവമില്ല, എന്നാൽ അതു മററു പലക്കും വ്യസനഹേതുവായിത്തീന്നിരിക്കുന്നു."

കുന്ദനന്ദിനി തല പൊക്കി കമലാമണിയെ ഒന്നു തുറിച്ചു നോക്കി.

കമല ആ നിശ്ശബ്ദമായ ചോദ്യത്തിന്റെ അത്ഥം മനസ്സിലാക്കി, "ഹാ, ഭാഗ്യഹീനെ! എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനു നിന്നിലുള്ള അനുരാഗത്തെ നീ അറിയുന്നില്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

കുന്ദ, അവളുടെ തല പിന്നെയും കമലയുടെ മാറത്തു വെച്ചു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. രണ്ടുപേരും നിശ്ശബ്ദമായി കുറേ നേരം കരഞ്ഞു.

അനുരാഗത്തിന്റെ വികാരം ഇന്നപ്രകാരമാണെന്നു കമലാമണി നല്ലപോലെ അറിഞ്ഞിരുന്നു. കമല അവളുടെ മനസ്സുകൊണ്ടു്, കുന്ദയുടെ സന്തോഷ സന്താപങ്ങളിൽ പങ്കുകൊണ്ടു. കുന്ദയുടെ കണ്ണുകളെ തുടച്ചുകൊണ്ടു കമല പിന്നെയും ചോദിച്ചു: "കുന്ദെ, നീ എന്റെ ഒരുമിച്ചു വരുമോ?"

കുന്ദയുടെ കണ്ണുകളിൽ പിന്നെയും കണ്ണുനീരു നിറഞ്ഞു.

"നിന്നെ കാണാതിരുന്നാൽ ജ്യേഷ്ഠൻ നിന്നെ മറക്കും, നീ അദ്ദേഹത്തെയും മറക്കും; ഇല്ലെങ്കിൽ നീ നശിച്ചുപോകും, എന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ നശിക്കും; അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാൎയ്യയും വീടും എല്ലാം നശിക്കും," എന്നു കമല ഉള്ളിൽ തട്ടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു.

കുന്ദ കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

കമല പിന്നെയും ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "നീ വരുമോ? എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യയുടേയും സ്ഥിതിമാത്രം ആലോചിച്ചുനോക്കു."

വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞതിൽപിന്നെ, കുന്ദ മുഖമെല്ലാം തുടച്ചു് എഴുന്നേററിരുന്നു്, "ഞാൻ വരാം," എന്നു പറഞ്ഞു.

ദീർഘസമയം കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടായ ഈ സമ്മതത്തിനുള്ള കാരണമെന്താണു്? ആ കുടുംബത്തിലെ സമാധാനരക്ഷയുടെ തൃപ്തിയിങ്കൽ കുന്ദ അവളുടെ ജീവനെ സമർപ്പിച്ചു എന്നു കമല മനസ്സിലാക്കി. അവളുടെ സ്വന്തം സമാധാനമൊ? അവളുടെ മനസ്സമാധാനത്തിനു വേണ്ടതിന്നു തെന്നു കുന്ദ ധരിച്ചിരുന്നില്ലെന്നും കമലയ്ക്കു തോന്നി.

12

ഹീരാംബ

ആ സന്ദർഭത്തിൽ ഹരിദാസിവൈഷ്ണവി പാടിക്കൊണ്ടു കയറിവന്നു.

മുള്ളു നിറഞ്ഞൊരു കാട്ടി-
നുള്ളിലന്നേത്തൻ പറിച്ചെടുപ്പതിനായ്
മലിനതമായൊരു പൂവിനെ,
മത്സഖ! മുടിയിലായതു ധരിച്ചേൻ,
ചെവിയിലണച്ചേൻ പിന്നെ
സ്നേഹിതരേ! മലിനമായൊരപുഷ്പം.

ആ സമയം സൂമുഖി അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നു. പാട്ടു കേൾക്കുവാൻ കമലയെ വിളിപ്പാൻ ഒരു ആളെ അയച്ചു. കമല കുന്ദനന്ദിനിയോടുകൂടി വന്നു. വൈഷ്ണവി അപ്പോൾ ഇങ്ങനെ പാടി:

കണ്ടകമിയലുമിതിന്നാ-
യുണ്ടകമേ കാംക്ഷ വാകുവതിനും മേ.
ചതിയിൽ കവരുവനാരാ-
ഞ്ഞിതിനുടെ മകരന്ദമുരുതരാനന്ദം.
പ്രതിനവമിച്ചെറു പുഷ്പം
മതിയിലെനിക്കേകിടുന്നു രസമധികം.

കമലാമണി അല്പം കോപിച്ചു്, "നിങ്ങളുടെ മുഖത്തു ചാരം ഇടേണം. നിങ്ങൾക്കു പാടുവാൻ വേറെ പാട്ടൊന്നും വശമില്ലേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"എന്താ അമ്മ അങ്ങനെ പറയുന്നതു്?"

കമലയുടെ കോപം കൂടിവന്നു.

"എന്താണെന്നോ? ആരവിടെ, ഒരു കാരയുടെ കൊമ്പുകൊണ്ടുവരു. മുള്ളുകൊണ്ടു ശരീരം കീറുമ്പോൾ രസമുണ്ടോ എന്നു കാണിച്ചുതരാം."

സൂമുഖി മന്ദമായി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഈതരം പാട്ടുകൾ ഞങ്ങൾക്കിഷ്ടമില്ല. ഒരു നല്ല കുടുംബത്തിൽ പാടത്തക്ക പാട്ടുകൾ പാടൂ."

"ആട്ടെ, ആവിധമാകാം. പക്ഷെ, ആ അമ്മ എന്തിനാണു് മുകറു കറുപ്പിക്കുന്നതു്?" എന്നും പറഞ്ഞു് ഈ വിധം പാടി:

ഗുരുതരചരണാശ്രയണാ-
ലുരുതരമുളവാമെനിക്കു വിജ്ഞാനം.

നേരായതു കൈവന്നാ-
ലാരാണെന്നൊപ്പുഴിക്കുവാൻ പിന്നെ.

കമല ശ്രുണ്ടി എടുത്തു്, "ജ്യേഷ്ഠത്തിക്കു രസമെങ്കിൽ ഈ പാട്ടു കേട്ടോളൂ. ഞാൻ പോണു," എന്നു പറഞ്ഞു് അവിടം വിട്ടു പോയി. സുമുഖിയും സുഖക്കേടു നടിച്ചു കമലയുടെ പിന്നാലെ പോയി. മററു ചിലർ പാട്ടും കേട്ടു നിന്നു; ആ കൂട്ടത്തിൽ കുന്ദയും ഉണ്ടായിരുന്നു. കുന്ദയ്ക്കു പാട്ടിന്റെ ഗൂഢാർത്ഥം ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല അവൾ പാട്ടുതന്നെ കേട്ടിരുന്നില്ല. അവളുടെ വിചാരമെല്ലാം വേറെ ദിക്കിലെങ്ങാണ്ടോ ആയിരുന്നു; അതാണു് ഇരുന്നാദിക്കിൽ തന്നെ ഇരുന്നതു് ഹരിദാസി പാട്ടു നിർത്തി. നിസ്സാരങ്ങളായ സംഗതികളെക്കുറിച്ചു സംസാരിപ്പാൻ തുടങ്ങി. അപ്പോൾ കുന്ദ ഒഴിച്ചുള്ളവരെല്ലാം പോയി; കുന്ദ മനോരാജ്യത്തിൽ പെട്ടതിനാൽ എളകാതിരുന്നു. കുന്ദ തനിച്ചായ സമയം, വൈഷ്ണവി അവളോടു സംസാരിപ്പാൻ തുടങ്ങി. കുന്ദ ചിലതെല്ലാം കേൾക്കുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു.

സുമുഖി ഇതെല്ലാം ദൂരെനിന്നു നോക്കിക്കണ്ടു് കമലയെ വിളിച്ചു കാണിച്ചു. അപ്പോൾ, "അതിനെന്താ? അവർ സംസാരിക്കയല്ലേ? അവളൊരു സ്ത്രീയല്ലേ, പുരുഷനല്ലല്ലൊ," എന്നു കമല പറഞ്ഞു.

"ആർക്കറിയാം. ഒരു പുരുഷൻ വേഷംമാറി വന്നതാണെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഇതെല്ലാം ഞാനുടനെ കണ്ടുപിടിക്കും. അപ്പൾ എന്തൊരു ദുഃസ്വഭാവിയാണു്!"

കമല വൈഷ്ണവിയെ കാണിച്ചുകൊടുപ്പാൻ മുള്ളുള്ള ഒരു കാരക്കൊമ്പു കൊണ്ടുവരുവാൻ പുറപ്പെട്ടു. വഴി

ക്ക സതീശൻ സുമുഖിയുടെ കുങ്കുമച്ചെപ്പെടുത്തു തുറന്നു മേലെല്ലാം കുങ്കുമം വാരിത്തേച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ട സമയം, കമല കാരക്കൊമ്പിനേയും വൈഷ്ണവിയേയും കുന്ദയേയും എല്ലാം മറന്നു.

സുമുഖി ഹീരാംബയെ വിളിച്ചു.

ഈ പേർ മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഭവനത്തിലെ വേലക്കാർ സൽസ്വഭാവികളായിരിക്കേണമെന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥന്നു വളരെ നിഷ്കൎഷയുണ്ടായിരുന്നു. അതുകാരണം നല്ല ശമ്പളം കൊടുത്തു സാധുക്കളായ നല്ല തറവാട്ടുകാരെ മാത്രമെ ശിഷ്യത്തികളായി നിയമിച്ചിരുന്നുള്ളു. ഹീരാംബ ഇവരിൽ പ്രധാനിയായിരുന്നു. ഹീരാംബയുടെ അമ്മ അവിടത്തെ ഒരു വേലക്കാരിയായിരുന്നു. ഹീരാംബയ്ക്കു പ്രായമായ സമയം, അവർ മകളെ പണിക്കു നിൎത്തി. ഗോവിന്ദപുരത്തു് ഒരു ചെറിയ വീടു പണിയിച്ചു് അതിൽ താമസം തുടങ്ങി. ഹീര മററു പണിക്കാരേക്കാൾ ബുദ്ധിയുള്ളവളായിരുന്നു. ബാല്യത്തിൽ തന്നെ അവളൊരു വിധവയായി; എന്നാൽ അവളുടെ ഭൎത്താവാരായിരുന്നു എന്നു് ആരും അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അവൾ വിധവയുടെ മാതിരി വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നില്ല. എങ്കിലും, ഭൎത്താവില്ലാത്ത കാരണം,ഒരു ദുഷ്പേരിന്നും അവൾ കാരണമുണ്ടാക്കിയില്ല. അവളുടെ വായിലെ നാവിനെ കടുപ്പമായി ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടു്, അവൾക്കു സൎവ്വാംഗത്തിലും നാവുണ്ടെന്നു സമീപവാസികൾ പറഞ്ഞുവന്നു. അവൾ കണ്ടാൽ വേണ്ടില്ലായിരുന്നു. മനോഹരനയനം, ഹ്രസ്വകായം, ജലധരപടത്താൽ പരിവൃതമായ ചന്ദ്രബിംബം പോലെ കബരീഭരഭാസുരമായുള്ള മുഖം, ഫണംപോലെ

കെട്ടിയ തലമുടി, ഇവയെല്ലാം കൊണ്ടു് ഇവൾക്കൊരു ആകാരസുഷമയുണ്ടെന്നായിരുന്നു പലരുടേയും മതം.

സുമുഖി വിളിച്ചപ്പോൾ, ഹീരാംബ തനിച്ചിരുന്നു മൂളിപ്പാട്ടുപാടി രസിക്കയായിരുന്നു. അവൾ നേരമ്പോക്കിനായി ശിഷ്യഗണങ്ങളിൽ കലഹമുണ്ടാക്കും. ഇരുട്ടത്തു വെച്ചുകാരനെ പേടിപ്പിക്കും. ഉറങ്ങുന്നവരുടെ മുഖത്തിൽ മഷി, മഞ്ഞൾ മുതലായവകൊണ്ടു വേഷം കെട്ടിക്കും. അവൾക്കു പല കുററങ്ങളുമുണ്ടു്; അവ വഴിയെ വെളിപ്പെടും. പക്ഷെ, അത്തരം പനിനീരും കണ്ടാൽ അവയെ കുറേശ്ശ കട്ടെടുത്തിരുന്നു എന്നു് ഇപ്പോൾ തന്നെ പറഞ്ഞേക്കാം.

സുമുഖി ഹീരയെ വിളിച്ചു്, "ആ വൈഷ്ണവിയെ നീ അറിയുമോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ഹീര:- ഞാനറിയില്ല. ചാവടിയിൽ അന്വേഷിച്ചറിയാം.

സുമുഖി:-ചാവടിക്കാരത്തിയല്ല. ഇവളാരു്? എവിടെ താമസിക്കുന്നു, കുന്ദയായി ഇത്ര സംസാരിക്കുന്നതെന്തു്?—എന്നെല്ലാം എനിക്കറിയേണം. നീ ഈ വിവരമെല്ലാം അറിഞ്ഞു പറഞ്ഞാൽ നിനക്കൊരു നല്ല വസ്ത്രം തന്നു കളികാണുവാൻ പറഞ്ഞയക്കാം.

ഇതു കേട്ട സമയം, ഹീരാംബയ്ക്കു് ഉത്സാഹമായി. "എപ്പോഴാണു് അന്വേഷിക്കുവാൻ പോകേണ്ടതു്?" എന്നു സുമുഖിയോടു ചോദിച്ചു.

സുമുഖി:- നിനക്കു് ഇഷ്ടമുള്ളപ്പോൾ പൊയ്ക്കോളൂ. പക്ഷെ, ഇപ്പോൾതന്നെ പോയില്ലെങ്കിൽ, പിന്നെ അവളെ കണ്ടുകിട്ടുവാൻ കുഴങ്ങും. ആരുമറിയാതെ പ്രത്യേകം സൂക്ഷിക്കയും വേണം.

13

ഇല്ല!

മുൻ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച സംഗതികൾ നടന്ന ദിവസം, ഉദ്യാനവാപിയുടെ കരയിൽ കുന്ദനന്ദിനി ഇരിക്കയായിരുന്നു. ആ കുളം വളരെ വലിയതും അതിലെ വെള്ളം എല്ലാക്കാലത്തും ഒരുപോലെ നിർമ്മലവും നവനീലനിറമുള്ളതുമായിരുന്നു. ഈ കുളത്തിനു ചുററുമുള്ള പൂങ്കാവനത്തിൽ ലതകളാൽ ചുററപ്പെട്ട ഒരു വിശേഷമായ ആരാമമുള്ളതു വായനക്കാർ ഓക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കാം. അതിൻെറ മുൻവശത്ത് ഇഷ്ടികകൊണ്ടു വളരെ വിസ്താരത്തിൽ വൃത്തിയായി കുളത്തിലേയ്ക്കു പടവുകൾ കെട്ടീട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കടവിൻെറ ഇരുഭാഗത്തും വളരെ പ്രായം ചെന്ന രണ്ടു ചെമ്പകമരങ്ങൾ നിന്നിരുന്നു. ആ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ചുവട്ടിലായി കുന്ദനന്ദിനി തനിച്ച്, അധികമായ ഇരുൾ ബാധിച്ചുവന്നിരുന്ന സന്ധ്യാസമയത്ത്, ആ നിർമ്മലജലത്തിൽ കാണുന്ന ആകാശത്തിൻേറയും നക്ഷത്രങ്ങളുടേയും പ്രതിച്ഛായയെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അതിൽ അങ്ങുമിങ്ങും ഓരോ താമരപ്പൂക്കളെ അസ്പഷ്ടമായി കണ്ടിരുന്നു. കുളത്തിൻെറ മററു മൂന്നു ഭാഗങ്ങളിലും, ഇരുട്ടത്തു കാണുന്നവക്കു ഭിത്തികളോ എന്നു തോന്നുമാറു മാവ്, പ്ലാവ്, തെങ്ങ്, കവുങ്ങ് മുതലായ അനവധി ഫലവൃക്ഷങ്ങൾ നിബിഡമായി വളന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അവയുടെ ഇടയിൽ ഇരുന്നിരുന്ന പക്ഷികൾ കൂടെക്കൂടെ പുറപ്പെടുവിക്കുന്ന രൂക്ഷശബ്ദങ്ങൾ മാത്രം ആ സമയത്തെ നിശ്ശബ്ദതയ്ക്കു ഭംഗം വരുത്തിയിരുന്നു. തണുത്തു മൃദുവാ

യ കാററു വെള്ളത്തെ സാവധാനത്തിൽ ഇളക്കി അതി ലെ താമരപ്പൂക്കളെ നനയ്ക്കുകയും വെള്ളത്തിൽ കണ്ടിരു ന്ന ആകാശത്തിൻെറ പ്രതിച്ഛായയ്ക്കു കമ്പനമുണ്ടാക്കുക യും വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇലകളിൽ കളരവം പുറപ്പെടുവിക്കുക യും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ചെമ്പകം, മുല്ല മുതലായ സുഗ ന്ധപുഷ്പങ്ങളുടെ സൗരഭ്യം നഭോമണ്ഡലത്തിൽ വ്യാപി ച്ചിരുന്നു. ഇരുട്ടിൽ ആ നിർമ്മലജലത്തിൻെറ മുകളിൽക്കൂ ടി മിന്നാമിനുങ്ങികൾ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു പ്രകാശിച്ചും മങ്ങി യുംകൊണ്ടു പറന്നിരുന്നു. കുറുനരികൾ ഓളിയിടുന്നുണ്ടു്. ചില മേഘശകലങ്ങൾ മാർഗ്ഗഭ്രമം നിമിത്തമോയെന്നു തോന്നുമാറു് ആകാശമണ്ഡലത്തിൽ ചുററിത്തിരിയുന്നു ണ്ടു്. ഒന്നോ രണ്ടോ നക്ഷത്രങ്ങൾ വ്യസനം ഹേതുവായി ട്ടെന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം മുറിഞ്ഞു വീണു. കുന്ദനന്ദിനി അവളുടെ കഷ്ടാരിഷ്ടങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ആലോചിച്ചുകൊ ണ്ടിരുന്നു. അവളുടെ അപ്പോഴത്തെ വിചാരങ്ങൾ ഈ വിധമായിരുന്നു: 'എൻെറ കുടുംബത്തിലുള്ളവർ എല്ലാം പോയി. എൻെറ അമ്മ, എൻെറ അച്ഛൻ, ജ്യേഷ്ഠൻ എല്ലാവരും മരിച്ചുപോയി. എന്തുകൊണ്ടു ഞാൻ മരി ക്കുന്നില്ല? എനിക്കു മരിക്കുവാൻ വഹിയെങ്കിൽ, ഞാൻ എന്തിനു് ഇവിടെ വന്നു? ഒരു മനുഷ്യൻ മരിക്കുമ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആത്മാവു് ഒരു നക്ഷത്രമായി തീരു മോ?' അവളുടെ അച്ഛൻെറ മരണദിവസം രാത്രി അ വൾക്കുണ്ടായ സ്വപ്നം അവൾ തീരെ മറന്നിരുന്നു. ഈ സമയത്തുംകൂടി അവൾക്കതു് ഓർമ്മവന്നില്ല. അവൾ അ വളുടെ അമ്മയെ സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ട കാരണം, അമ്മ ഒരു നക്ഷത്രമായിത്തീർന്നിരിക്കുമെന്ന വിചാരത്തോടുകൂടി

ആ സംഭവത്തെക്കുറിച്ചു ലഘുവായ ഒരു ഓൎമ്മ അവൾക്കുണ്ടായി. അതു കാരണം അവൾ തന്നെത്താനെ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: 'സജ്ജനങ്ങൾ മരിച്ചാൽ നക്ഷത്രങ്ങളായിത്തീരുമോ? അങ്ങനെയെങ്കിൽ, ഞാൻ സ്നേഹിക്കുന്നവരെല്ലാം നക്ഷത്രങ്ങളായി പരിണമിക്കുമോ? എന്നാൽ ആ കൂട്ടത്തിൽ അവരേതെല്ലാമാണു്? എനിക്കെങ്ങനെ അവരെ തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയും? ഇപ്രകാരം ദുഃഖിക്കുന്ന എന്നെ കാണുവാൻ അവൎക്കു കഴിയുമൊ? അവർ പോട്ടെ, അവരെപ്പററി ഞാൻ ഇനി വിചാരിക്കുന്നില്ല. ആ വിചാരം എന്നെ അധികം ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നു; ദുഃഖിച്ചിട്ടു പ്രയോജനമെന്താണു്? കരഞ്ഞുകൊണ്ടു കാലം കഴിക്കാനാണൊ എന്റെ തലയിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നതു്? അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ അമ്മ—പിന്നെയും ഈ വിചാരമൊ? അതു പോകട്ടെ. മരിക്കുന്നതു് എനിക്കു നന്നായിരിക്കയില്ലെ? അതു ചെയ്യേണ്ടതെങ്ങനെയാണു്? ഞാൻ മുങ്ങിച്ചത്താലൊ? അങ്ങനെ ചെയ്താൽ എനിക്കും നക്ഷത്രമണ്ഡലത്തിൽ പ്രവേശിക്കാമൊ? എനിക്കു കാണുവാൻ കഴിയുമൊ?—എനിക്കു് എല്ലാ ദിവസവും കാണാമൊ?—ആരെ? ആരെയാണെന്നു് എനിക്കു പറയുവാൻ പാടില്ലെ? എന്തുകൊണ്ടു് എനിക്കു് ആ പേർ പറയുവാൻ പാടില്ല? അതു കേൾക്കുവാൻ ഒരാളും ഇവിടെ ഇല്ല. എന്റെ മനസ്സുകൊണ്ടു മാത്രം എനിക്കതു പറയുവാൻ കഴിയും—നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, എന്റെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ! ഓ, എന്താണു ഞാൻ പറയുന്നതു്? എന്റെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എന്നൊ? ഞാൻ ആരാണു്? സൂൎയ്യമുഖിയുടെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ. ഈ പേർ ഞാൻ എത്ര പ്രാവശ്യം ഉരുവിട്ടു. അ

ത്തുകൊണ്ടുള്ള ഫലമെന്താണു്? സൂൎയ്യമുഖിക്കു പകരം അദ്ദേഹം എന്നെ കല്യാണം കഴിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ! അതുപോകട്ടെ! ഞാൻ മുങ്ങിച്ചത്തുകളയാം. ഞാൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു എങ്കിൽ പിന്നെ എന്തു സംഭവിക്കും? നാളെ ഞാൻ വെള്ളത്തിനുമീതെ പൊങ്ങിക്കിടക്കും. എന്റെ മരണത്തെപ്പററി എല്ലാവരും അറിയും. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ—പിന്നെയും ഞാനതു പറയുന്നു, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ; അതു കേൾക്കുമ്പോൾ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എന്തു പറയും? മുങ്ങിച്ചാവുന്നതു് എനിക്കു നന്നല്ല; എന്റെ ദേഹം വെള്ളം കുടിച്ചു വീൎക്കും; അദ്ദേഹം എന്നെ കാണുമ്പോൾ ഞാൻ വളരെ വിരൂപിയായിരിക്കും! ഞാൻ വിഷം കുടിച്ചാലൊ! എന്തു വിഷം? അതെനിക്കു് എവിടെനിന്നു കിട്ടും? എനിക്കതു് ആരു കൊണ്ടുവന്നു തരും? എനിക്കതു കുടിക്കാമൊ? എനിക്കു കുടിക്കുവാൻ കഴിയും, എന്നാൽ ഇന്നു കഴികയില്ല. അദ്ദേഹം എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നതു വിചാരിച്ചു ഞാൻ സന്തോഷിക്കട്ടെ. അതു സത്യമാണൊ? കമല ജ്യേഷ്ഠത്തി അങ്ങനെ പറയുകയുണ്ടായി, എന്നാൽ അവൾക്കതു് എങ്ങനെ അറിവാൻ കഴിയും? അതു ചോദിക്കുവാൻ എന്റെ മനസ്സാക്ഷി ഒരിക്കലും എന്നെ സമ്മതിക്കയില്ല. അദ്ദേഹം എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടോ? എന്തിനെയാണു് അദ്ദേഹം സ്നേഹിക്കുന്നതു്? എന്റെ സൌന്ദൎയ്യത്തെയോ എന്നെത്തന്നെയോ? സൌന്ദൎയ്യമോ? ഞാൻ നോക്കട്ടെ.' വെള്ളത്തിൽ അവളുടെ പ്രതിച്ഛായ നോക്കി സൌന്ദൎയ്യത്തെ തീൎച്ചയാക്കുവാനായി അവൾ എഴുന്നേററുപോയി; എന്നാൽ, വെള്ളത്തിൽ അതു കാണുവാൻ തരമില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവൾ പഴയപടി

തിരിച്ചു പോന്നു. 'അങ്ങനെ വരാൻ തരമില്ല, ഞാൻ എന്തിനാണ് അതിനെപ്പററി വിചാരിക്കുന്നതു്; സൂമുഖി എന്നേക്കാൾ അധികം സുന്ദരിയാണ്. ഇവിടെയുള്ള സ്ത്രീകൾക്കെല്ലാം എന്നേക്കാൾ അധികം സൌന്ദര്യമുണ്ടു്. മുക്ത, ചന്ദ്ര, പ്രസന്ന, ഭാമ, പ്രമദ ഇവരെല്ലാം എന്നിലും സൌന്ദര്യമുള്ളവരാകുന്നു. ഹീരാംബയുംകൂടി എന്നേക്കാൾ സുന്ദരിയാണ്; അതെ, അവളുടെ നിറം കറുത്തിട്ടാണെങ്കിലും, മുഖത്തിനു കൌതുകം കൂടും. അതു സൌന്ദര്യമല്ലെങ്കിൽ, പിന്നെ അതു സ്വഭാവഗുണമായിരിക്കുമൊ? ഞാൻ ആലോചിച്ചുനോക്കട്ടെ. എന്നിലുള്ള ആകർഷണശക്തി എന്താണെന്നു് എനിക്കറിവാൻ പാടില്ല. കമല അങ്ങനെ പറഞ്ഞതു് എന്നെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാനാണ് എന്തിനാണ് ആദ്ദേഹം എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നതു്? ഇല്ലെങ്കിൽ കമല എന്നെ സ്തുതിക്കുന്നതു്? ആക്കറിയാം? ഞാൻ മരിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ അതിനെപ്പററി ആലോചിക്കട്ടെ. അതു വ്യാജമാണെങ്കിലും ഞാൻ അതിനെക്കുറിച്ചാലോചിക്കും; വ്യാജമായിട്ടുള്ളതിനെ ഞാൻ സത്യമായി കരുതും. എന്നാലും എനിക്കു കല്കത്താവിലേയ്ക്കു പോകുവാൻ കഴികയില്ല; അവിടെ എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തെ കാണുവാൻ കഴികയില്ല; എനിക്കു സാധിക്കുകയില്ല. പോകുവാൻ കഴികയില്ല. ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതെന്താണു്? കമല പറഞ്ഞതു ശരിയാണെങ്കിൽ, എനിക്കുവേണ്ടി ക്ലേശിച്ചിട്ടുള്ളവർ ഞാൻ മൂലമായിത്തന്നെ ദുഃഖിക്കേണ്ടിവരും. സൂമുഖിയുടെ മനസ്സിൽ എന്തോ ഉണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം. അതു സത്യമാണെങ്കിലും വ്യാജമാണെങ്കിലും എനിക്കു പോകേണ്ടിവരും; എന്നാൽ എനിക്കു് അതു്

അസാദ്ധ്യമാണ്! എന്നാൽ ഞാൻ മുങ്ങിച്ചാകേണം. വേണമെങ്കിൽ ഞാനതു ചെയ്യാം! ഓ, എന്റെ അപ്പാ, ഇപ്രകാരമുള്ള കഷ്ടതകൾ അനുഭവിപ്പിക്കാനാണോ അച്ഛൻ എന്നെ ഇവിടെ ഇട്ടേച്ചു പോയതു്?' എന്നു പറഞ്ഞു കുന്ദ രണ്ടു കൈകൊണ്ടും മുഖം പൊത്തിക്കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ആ സമയത്തു പഴയ സ്വപ്നം അവളുടെ മനസ്സിൽ ഉദിച്ചു; ഒരു മിന്നൽപ്പിണർ തട്ടിയപോലെ അവൾ ഞെട്ടി ഉണന്നു. 'ഞാനതെല്ലാം മറന്നുകളഞ്ഞിരുന്നു, എന്റെ അമ്മ എന്റെ ഭാഗധേയത്തെ എനിക്കു കാണിച്ചുതന്നു; ഇഹലോകത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചു നക്ഷത്രമണ്ഡലത്തിൽ ലയിക്കുവാൻ അമ്മ എന്നെ നിർബന്ധിച്ചു. ഞാൻ എന്തുകൊണ്ടു പോയില്ല? എന്തുകൊണ്ടു ഞാൻ മരിക്കാതിരുന്നു? ഇപ്പോൾ ഞാൻ താമസിക്കുന്നതെന്തിനാണ്? ഇനി ഞാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല.' അങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു്, അവൾ മെല്ലെ കുളത്തിലേയ്ക്കിറങ്ങിത്തുടങ്ങി. കുന്ദ ഭീരുവായ ഒരു സ്ത്രീയായിരുന്നു. ഓരോ കല്പട ഇറങ്ങുന്തോറും അവൾ ഭയപ്പെട്ടു വിറച്ചുതുടങ്ങി. എങ്കിലും അവളുടെ അമ്മയുടെ കല്പനയെ അനുസരിപ്പാനായി അവൾ നിശ്ചിതമനസ്സോടുകൂടി മുമ്പോട്ടുതന്നെ ഗമിച്ചു. ഈ സന്ദർഭത്തിൽ, പിന്നിൽനിന്ന് ആരോ ഒരാൾ കുന്ദയുടെ ചുമലിൽ മൃദുവായി തൊട്ട്, 'കുന്ദേ,' എന്നു വിളിച്ചു. കുന്ദ പിന്നിലേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞുനോക്കി. ആ ഇരുട്ടിൽ നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ഉടനെ അവൾക്കു മനസ്സിലായി. അതിൽപിന്നെ മരണത്തെപ്പററി അവൾ അന്നു വിചാരിച്ചില്ല.

അല്ലയോ നാഗേന്ദ്രനാഥാ, വളരെക്കാലമായി നിങ്ങൾ പരിപാലിച്ചു സൂക്ഷിച്ചിട്ടുള്ള ആ നിർമ്മലസ്വഭാ

വം ഇതുതന്നെയായോ? നിങ്ങളുടെ സൂര്യമുഖിയുടെ ഭക്തി വിശ്വാസങ്ങൾക്കും സ്നേഹബഹുമാനങ്ങൾക്കും ഉപചാരങ്ങൾക്കുമുള്ള ഒരു പ്രതിഫലം ഇതാണോ? ബുദ്ധിശക്തിയുള്ള പുരുഷന്മാർകൂടി സ്ത്രീകൾക്കു പാതിവ്രത്യമില്ലെന്നു പറയുന്നു. അക്കാര്യത്തിൽ അവർ അബദ്ധകളത്രെ. വാസ്തവത്തിൽ, സ്ത്രീകളെ ദുർമ്മാർഗ്ഗത്തിൽ, പല നയോപായങ്ങളും പ്രയോഗിച്ചു, പ്രവേശിപ്പിക്കുന്നതു പുരുഷന്മാരാണു്. ചാരിത്ര്യം, അവർക്കില്ലെങ്കിൽ വിരോധമില്ലത്രെ. കഷ്ടം! കഷ്ടം! നിങ്ങൾ ഒരു ചോരനാണു്; ഒരു കള്ളൻ നിങ്ങളെക്കാൾ മര്യാദയുള്ളവനാണു്. സൂര്യമുഖിയുടെ നേരെ ഒരു കള്ളനു് എന്തു ചെയ്വാൻ കഴിയും? അവരുടെ ആഭരണങ്ങൾ മുതലായവയെ കട്ടുകൊണ്ടുപോകുവാൻ അവനു കഴിയുമായിരിക്കാം; എന്നാൽ നിങ്ങൾ അവരുടെ ഹൃദയത്തെ നശിപ്പിക്കാനാണു വന്നിരിക്കുന്നതു്. ഒരു കള്ളനിൽ സൂര്യമുഖി യാതൊന്നും നിക്ഷേപിക്കയില്ല, അതുകൊണ്ടു് അവൻ മോഷ്ടിച്ചു എങ്കിൽ, അതു് അവന്റെ ദുഃസ്വഭാവം കൊണ്ടു മാത്രമാണു്. ഈ കാര്യത്തിൽ സൂര്യമുഖി അവളുടെ സർവ്വസ്വവും നിങ്ങളിൽ സമർപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്; അതു ഹേതുവായി, നിങ്ങൾ ഒരു ചോരന്റെ പ്രവൃത്തികളെക്കാൾ നീചമായിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തികളാണു ചെയ്യുന്നതു് നാഗേന്ദ്രനാഥാ, ഇപ്രകാരമുള്ള വഞ്ചകപ്രവൃത്തികളെക്കാൾ നിങ്ങൾക്കു ചേരുന്നതു മരണമാണു്, ധൈര്യമുണ്ടെങ്കിൽ നിങ്ങൾ മുങ്ങിച്ചാവൂ.

കഷ്ടം! കഷ്ടം! കുന്ദനന്ദിനി, നിങ്ങളുടെ നടപടി നല്ലതുതന്നെ!! കഷ്ടം!!! ഒരു ചോരന്റെ സ്പർശനംകൊണ്ടു നീ എന്താണു വിറയ്ക്കുന്നതു്? ഒരു കള്ളന്റെ വാക്കുകൾ

ശരീരത്തിൽ മുള്ളു പോലെ തറയ്ക്കുന്നതെങ്ങനെ? നോക്കു; കുന്ദനന്ദിനി, ഈ വെള്ളം നിർമ്മലവും തണുത്തതും സന്തോഷത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതുമാണ്, നീ ഇതിൽ ചാടാമോ? നിനക്കു മരിക്കരുതേ?

കുന്ദനന്ദിനിക്കു മരിക്കുവാൻ മനസ്സുണ്ടായിരുന്നില്ല.

കള്ളൻ പറഞ്ഞു: "കുന്ദേ, നാളെ നീ കല്ക്കത്താവിലേയ്ക്കു പോകുമോ? നിൻെറ സമ്മതപ്രകാരമാണൊ പോകുന്നതു്?"

സമ്മതപ്രകാരമൊ? കഷ്ടം! കഷ്ടം! കുന്ദ അവളുടെ കണ്ണുകളെ തുടച്ചു, എങ്കിലും യാതൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

"കുന്ദേ, നീ എന്തിനാണു കരയുന്നതു്? കേൾക്കു, വളരെക്കാലമായി ഞാനിതു സഹിച്ചു ബുദ്ധിമുട്ടുന്നു; ഇനിയും ഇതു സഹിപ്പാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല. ഇതു സഹിച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതെങ്ങനെയെന്നു പറയുവാൻ എന്നാൽ അസാദ്ധ്യമാണ് ഞാൻ ഇത്രയെല്ലാം സഹിച്ചിരുന്നിട്ടും, ഞാൻ എത്ര നീചനായി എന്നു നീ നോക്കു. ഞാൻ ഒരു മദ്യപാനിയായിത്തീൎന്നു. ഇനി സഹിപ്പാൻ എനിക്കു പ്രയാസമാണ്; ഞാൻ നിന്നെ വിട്ടയയ്ക്കുകയില്ല. കേൾക്കു, കുന്ദേ, ഇപ്പോൾ വിധവാവിവാഹത്തിനു വിരോധമില്ല; നീ സമ്മതിച്ചാൽ എനിക്കു നിന്നെ കല്യാണം കഴിക്കാം."

ഇതിന് സമാധാനം, "ഇല്ല," എന്നുമാത്രം അവൾ പറഞ്ഞു.

"എന്തുകൊണ്ടു്, കുന്ദെ? വിധവാവിവാഹം ഒരു നികൃഷ്ടസംഗതിയായി നീ കരുതുന്നുണ്ടോ?"

"ഇല്ല."

"പിന്നെ വിരോധമെന്താണ്? പറയു, പറയു, നീ എന്റെ ഭാര്യയായിരിക്കുമൊ, ഇല്ലയൊ?"

"ഇല്ല."

പിന്നെയും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പലപ്രകാരത്തിലും അവളോട് അപേക്ഷിച്ചുനോക്കി. എന്നിട്ടും കുന്ദയുടെ മറുപടി, 'അല്ല, ഇല്ല' എന്നു മാത്രമായിരുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആ തണുത്ത നിർമ്മലജലത്തിൽ നോക്കിക്കൊണ്ട്, "ഞാൻ മുങ്ങിച്ചാവട്ടെ?" എന്നു തന്നെത്താൻ ചോദിച്ചു.

കുന്ദയും തന്നെത്താൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ വിധവാവിവാഹം അനുവദിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ടല്ല."

അവർക്കു മുങ്ങിച്ചാകുവാൻ വിരോധമെന്താണ്?

14

ചേരുമ്പടി ചേർത്തു

ഹരിദാസിവൈഷ്ണവി, പൂന്തോട്ടത്തിലുള്ള ആരാമത്തിൽ ചെന്നു, വേഷം മാററി, ഹുക്കയും കുപ്പികളും എടുത്തു വെച്ച്, മദോന്മത്തനാകുന്നതുവരെ ഓരോന്നോരോന്നായി ആസ്വദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ആ സമയത്തു സുരേന്ദ്രനാഥൻ വന്നു ദേവേന്ദ്രന്റെ അടുക്കലിരുന്ന്, അയാളുടെ ദേഹസുഖത്തെപ്പററി ചോ

ദിച്ചറിഞ്ഞതിനു ശേഷം, "ഇന്നു നിങ്ങൾ പിന്നെയും എവിടെപ്പോയിരുന്നു?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അതിനെപ്പററി ഇത്ര വേഗത്തിൽ നിങ്ങൾ അറിഞ്ഞോ?" എന്നായിരുന്നു ദേവേന്ദ്രൻെറ മറുപടി.

"ഇതു നിങ്ങളുടെ പേരിലുള്ള മറെറാരു ദോഷമാണു്. നിങ്ങൾ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതെല്ലാം ഗൂഢമായിട്ടാണെന്നും അതൊക്കെ ഒരുത്തരും അറിയുന്നില്ലെന്നും മറുമാണു നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതു്; എന്നാൽ നേരേ മറിച്ചു്, ആ വൎത്തമാനം നാട്ടിലെല്ലാം പരന്നുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു."

"എൻെറ പ്രവൃത്തികളൊന്നും ഒളിച്ചു വെക്കാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല," എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞു.

"ആ വാക്കു നിങ്ങൾക്കു് ഒട്ടുംതന്നെ യോഗ്യമായിട്ടുള്ളതല്ല. അല്പമെങ്കിലും നാണം നിങ്ങളിൽ ഉണ്ടെങ്കിൽ, ഞങ്ങൾക്കു കുറെ സമാധാനമുണ്ടു്. നിങ്ങൾക്കു കുറച്ചെങ്കിലും ലജ്ജയുണ്ടെങ്കിൽ, ഒരു വൈഷ്ണവിയുടെ വേഷം ധരിച്ചു് ഈ ഗ്രാമത്തിൽ നടക്കുമൊ?"

ദേവേന്ദ്രൻ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്, "ഞാൻ എന്തൊരു നേരമ്പോക്കുകാരിയായ വൈഷ്ണവിയായിരുന്നു! എൻെറ വേഷംകണ്ടു നിങ്ങളും ഭ്രമിച്ചില്ലെ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ആ നീചവേഷത്തോടുകൂടി നിങ്ങളെ ഞാൻ കണ്ടില്ല; കണ്ടെങ്കിൽ, ചൂരൽപ്പഴത്തിൻെറ സ്വാദു നിങ്ങളെ ഞാൻ അറിയിക്കുമായിരുന്നു," സുരേന്ദ്രനാഥൻ പറഞ്ഞു. പിന്നെ അയാൾ ദേവേന്ദ്രൻെറ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്ന പാത്രത്തെ പിടിച്ചു പറിച്ചു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു സ്വബോധമുള്ളതുകൊണ്ടു ശ്രദ്ധവെച്ചു കേൾക്കു; അതിനുശേഷം, നിങ്ങൾ വേണമെങ്കിൽ കുടിച്ചോളു."

ദേവേന്ദ്രൻ:-പറയൂ, അനുജ, എന്താ നിങ്ങൾ ഇന്നു ശുണ്ഠികടിച്ചിരിക്കുന്നതു്? ഹേമവതിയുടെ കാററു നിങ്ങളെയും ദുഷിപ്പിക്കുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു.

സുരേന്ദ്രൻ, അയാളുടെ കുത്സിതവാക്കുകളെ ഗണിക്കാതെ, "ഈ വിധം വേഷപ്രച്ഛന്നനായി ആരുടെ നാശത്തെ അന്വേഷിച്ചാണു നിങ്ങൾ നടക്കുന്നതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ദേവേന്ദ്രന്റെ മറുപടി ഇതായിരുന്നു: "നിങ്ങൾ അറിഞ്ഞുകൂടെ? ആ പള്ളിക്കൂടത്തിലെ വാദ്ധ്യാർ ഒരു ദേവസ്ത്രീയെ കല്യാണം കഴിച്ചിരുന്നതു നിങ്ങൾക്കു് ഓർമ്മയില്ലെ? ആ ദേവി ഇപ്പോൾ ഒരു വിധവയായി, ആ ഗ്രാമത്തിൽ തന്നെ ദത്തകുടുംബത്തിൽ പാർക്കുന്നുണ്ടു് ഞാൻ അവളെ കാണുവാൻ പോയതാണു്."

"ദുരാചാരങ്ങളിൽ നിങ്ങൾക്കു് ഇനിയും തൃപ്തിവന്നിട്ടില്ലെ? ഇനി ആ അനാഥയായ പെൺകുട്ടിയെ നശിപ്പിക്കാനാണോ മോഹം? നോക്കൂ, ദേവേന്ദ്രാ, മേലിൽ ഞങ്ങൾക്കു നിങ്ങളോടു സംസർഗ്ഗം ചെയ്യാൻ പാടില്ലാത്തവിധം നിങ്ങൾ അത്ര പാപിയും, അത്ര ദുഷ്ടനും, അത്ര ക്രൂരനും ആയിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു."

ഈ വാക്കുകളെ സുരേന്ദ്രൻ അത്ര അധികമായ ഉറപ്പോടുകൂടി പറഞ്ഞതു കേട്ടു്, ദേവേന്ദ്രൻ തീരെ അന്ധാളിച്ചുപോയി. എന്നിട്ടു് അയാൾ സാവധാനമായി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "എന്നോടു ദേഷ്യപ്പെടരുതെ; എന്റെ മനസ്സു് എനിക്കധീനമല്ല. ഈ സ്ത്രീയെ കിട്ടുവാനുള്ള ആഗ്രഹമൊഴിച്ചു സർവ്വസ്വവും ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കാം.

താരാചരന്റെ വീട്ടിൽവെച്ച് ഒന്നാമത് അവളെ കണ്ടതുമുതൽ ഞാൻ അവളുടെ സൌന്ദര്യത്തിനാധീനനായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു. എന്റെ നയനങ്ങൾക്ക് അത്ര പരമാനന്ദമായ ഒരു കാഴ്ച മററൊന്നുമില്ല. അത്യുഗ്രമായ ജ്വരത്താൽ രോഗി ദാഹിച്ചു പൊരിയുന്നതുപോലെ, അന്നുമുതൽ അവളിലുള്ള അനുരാഗം എന്റെ മനസ്സിനെ വലപ്പിക്കുന്നു. അവളെ കാണുവാൻ വേണ്ടി ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള പലവിധ ശ്രമങ്ങളെ വിവരിക്കുവാൻ എനിക്കു സാമൎത്ഥ്യമില്ല. ഇതുവരെ എനിക്കതു സാധിച്ചിട്ടുമില്ല. ഈ വൈഷ്ണവിവേഷംകൊണ്ടു് എന്റെ ആഗ്രഹനിവൃത്തി വന്നു. നിങ്ങൾ ഭയപ്പെടേണ്ട, അവൾ സച്ചരിതയാണു്."

"എന്നാൽ നിങ്ങൾ പോകുന്നതെന്തിനാണു്?" എന്നു് അയാളുടെ സ്നേഹിതൻ ചോദിച്ചു.

"അവളെ കാണുവാൻ മാത്രം. അവളെ കാണുന്നതിലും അവളുമായി സംസാരിക്കുന്നതിലും അവൾക്കു വേണ്ടി പാടുന്നതിലും എനിക്കുള്ള സന്തോഷം ഏതുപ്രകാരമെന്നു വിവരിപ്പാൻ പാടില്ല."

"ഞാൻ കാൎയ്യമായി പറയുന്നതാണു്, നേരമ്പോക്കല്ല. ഈ ദുഷ്പ്രവൃത്തിയെ നിങ്ങൾ ഉപേക്ഷിക്കയില്ലെങ്കിൽ, നമ്മൾ തമ്മിലുള്ള സ്നേഹം മതിയാക്കണം. എന്നതന്നെയല്ല, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ശത്രുവായിത്തീരുകയും ചെയ്യും."

ദേവേന്ദ്രൻ:- നിങ്ങൾ എന്റെ ഏകസ്നേഹിതനാണു്. നിങ്ങൾക്കുവേണ്ടി എന്റെ പകുതി സമ്പാദ്യവും ഞാൻ ഉപേക്ഷിക്കാം. എങ്കിലും, കുന്ദനന്ദിനിയെ കാണുന്നതിനുവേണ്ടി നിങ്ങളെക്കൂടി ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ ഞാൻ

രെക്കമൊണു് എന്നു സമ്മതിക്കാതിരിപ്പാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല.

"എന്നാൽ അതു് അങ്ങനെയാവട്ടെ. എനിക്കു് ഇനി നിങ്ങളോടു സംസർഗ്ഗം പാടില്ല."

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് വളരെ മനസ്താപത്തോടുകൂടി സുരേന്ദ്രൻ പുറപ്പെട്ടു.

ദേവേന്ദ്രൻ, അയാളുടെ ഏകമിത്രത്തെക്കൂടി ഉപേക്ഷിച്ചതോൎത്തു കുറേനേരം വ്യസനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ അയാൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അതു പോകട്ടെ, ഈ ലോകത്തിൽ അന്യോന്യം സ്നേഹമുള്ളവരാരാണു്? എല്ലാവരും തന്നെത്തന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നുള്ളു."

പിന്നെ ഒരു പാത്രം നിറച്ചു വീഞ്ഞു് എടുത്തു കുടിച്ചു; ആ മദ്യത്തിന്റെ ലഹരിയാൽ അയാളുടെ മനസ്സു ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു സന്തോഷമുള്ളതായിത്തീൎന്നു. ആനന്ദസാഗരത്തിൽ മുങ്ങി, കണ്ണടച്ചുകൊണ്ടു്, അയാൾ ഹീരയെപ്പററി എന്തോ പാടിത്തുടങ്ങി.

തത്സമയം 'ഹീരമാലിനി,ഞാനാണു്......അഹൊ! അയാൾ കുടിച്ചിട്ടുള്ള പാട്ടാണു്. എനിക്കു് അയാളുടെ ചേഷ്ടകൾ കാണ്മാൻ വഹിയ,' എന്നാരോ പുറത്തു പറയുന്നതു കേട്ടു.

ആ ഒച്ച കേട്ടു ദേവേന്ദ്രൻ ഉറക്കെ വിളിച്ചു ചോദിച്ചു: "ആരാണതു്?—ഭൂതമൊ, പ്രേതമോ, പിശാചൊ?"

ഉടനെ ഒരു സ്ത്രീരൂപം ദേവേന്ദ്രനു പ്രത്യക്ഷമായി. ആ സ്ത്രീയുടെ സൎവ്വാംഗങ്ങളും ആഭരണങ്ങളാൽ യഥാവിധി അലങ്കരിച്ചിരുന്നതിനു പുറമെ, ഒരു സാരികൊണ്ടു ദേഹമാസകലം മൂടിയും ഇരുന്നു.

ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു വിളക്കുകത്തിച്ചു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി; അയാൾക്ക് ആളെ മനസ്സിലായില്ല.

"നീ ആരാണ്? എവിടെനിന്നാണ വരുന്നതു്?" എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ വളരെ മൃദുവായി ചോദിച്ചു. പിന്നെ വിളക്കിനെ മറെറാരുഭാഗത്തേയ്ക്കു മാററിപ്പിടിച്ചു്, "നീ ആരുടെ പ്രേതമാണ്?" എന്നു ചോദിച്ചു. ഒടുവിൽ, അയാൾ, അടി ഉറയ്ക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടു്, ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഇന്നു പൊയ്ക്കോളൂ; കറുത്ത വാവുനാൾ മദ്യമാംസാദികളെക്കൊണ്ടു ഞാൻ നിന്നെ ഉപാസിച്ചുകൊള്ളാം."

അപ്പോൾ ആ രൂപം ചിരിച്ചുകൊണ്ടു്, "നിങ്ങൾക്കു സൌഖ്യംതന്നെയോ, വൈഷ്ണവിയമ്മേ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"എന്തൊരു കഥയാണിതു്! നിങ്ങൾ ദത്തകുടുംബത്തിലെ പരദേവതയാണോ?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു് ആ മദവിഹ്വലൻ രണ്ടാമതും വിളക്കെടുത്തു് അവളുടെ മുഖത്തോടടുപ്പിച്ചു പിടിച്ചു; വിളക്കു തിരിച്ചും മറിച്ചും പിടിച്ചു് അവളുടെ മുഖത്തെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. ഒടുവിൽ, വിളക്കു വലിച്ചെറിഞ്ഞു്, "നീ ആരാണ്? എനിക്കു മുഖപരിചയം ഉണ്ടല്ലോ; എവിടെവെച്ചാണ ഞാൻ നിന്നെ കണ്ടിട്ടുള്ളതു്?" എന്നെല്ലാം മുക്കിയും മൂളിയും പറഞ്ഞും പാടിയും ചാടിത്തുടങ്ങി.

"ഞാൻ ഹീരയാണ്."

"ബലെ, ഹീര സദ്വ്വാൽക്കർഷേണ വൎത്തിക്കട്ടെ." എന്നു വിളിച്ചു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആ കുടിയൻ ചാടിത്തുള്ളിത്തുടങ്ങി.

ഹരിദാസിവൈഷ്ണവിയും ദേവേന്ദ്രബാബുവും ഒരാൾ

തന്നെയാണെന്നു ഹീര പകൽതന്നെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും, ദേവേന്ദ്രൻ എന്തുദ്ദേശിച്ചാണു് ആ ദത്തഭവനത്തിൽ ചെന്നിരുന്നതെന്നു് അറിയുന്നതു് അത്ര എളുപ്പമായ ഒരു സംഗതിയായിരുന്നില്ല. അതു് അറിയുന്നതിനാണു ഹീരാംബ ദേവേന്ദ്രന്റെ ഭവനത്തിൽ ചെന്നതു്; ഹീരയ്ക്കല്ലാതെ മറ്റാരാൾക്കും ആ സാഹസപ്രവൃത്തിക്കു ധൈര്യമുണ്ടാകുന്നതല്ല.

"ഞാൻ ഇവിടെ വന്നതെന്തിനാണെന്നോ? ഇന്നു ദത്തഭവനത്തിൽ ഒരു കള്ളൻ കടന്നു് ഒരു കളവുചെയ്തു. ആ കള്ളനെ പിടിക്കാനാണു ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നതു്," എന്നു പറഞ്ഞു.

ഇതു കേട്ടു്, "ഞാൻ കക്കുവാൻ പോയതു സത്യമാണു്. എന്നാൽ, ഹീരെ, ഞാൻ പുഷ്പങ്ങളും ഫലങ്ങളും അന്വേഷിക്കാനല്ലാതെ, ആഭരണങ്ങളൊ പണമൊ എടുക്കുവാൻവേണ്ടി പോയതല്ല," എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞു.

"എന്തു പുഷ്പം? കുന്ദയൊ?"

"ഹ! അതെ, കുന്ദയെത്തന്നെ. കുന്ദനന്ദിനി സർവ്വോല്ക്കർഷേണ വർത്തിക്കട്ടെ!"

"ഞാൻ കുന്ദനന്ദിനിയുടെ അടുക്കൽ നിന്നാണു് വരുന്നതു്."

"ആ, ഹാ, പറയു! പറയു! എന്തു പറയുവാനാണു് അവൾ നിന്നെ അയച്ചിരിക്കുന്നതു്? അതെ, ഞാൻ ഓർക്കുന്നുണ്ടു്. എന്തുകൊണ്ടു് അതങ്ങനെയാവാൻ പാടില്ല? ഞങ്ങൾ അന്യോന്യം സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങിയിട്ടു മൂന്നുകൊല്ലമായി."

ഹീര അതിശയിച്ചു; എന്നാൽ ഇതിലുമധികം കേൾക്കുവാനായി, അവൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "വളരെ കാലമായി നിങ്ങൾ അന്യോന്യം സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ളതു ഞാൻ മനസ്സിലാക്കീട്ടില്ല. ആദ്യം നിങ്ങൾ അവളെ സ്നേഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയതെങ്ങനെയാണു്?"

"അതിന്നു പ്രയാസമുണ്ടായില്ല. താരാചരണും ഞാനും സ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നതുകാരണം, അയാളുടെ ഭാര്യയുമായി എന്നെ പരിചയപ്പെടുത്തുവാൻ ഞാനാവശ്യപ്പെട്ടു. അയാൾ അതുപ്രകാരം ചെയ്തു. അന്നുമുതൽ ഞാൻ അവളെ സ്നേഹിച്ചുതുടങ്ങി."

"അതിന്നുശേഷം എന്തുണ്ടായി?"

"അതിൽപിന്നെ നിന്റെ യജമാനത്തിയുടെ കോപം നിമിത്തം, വളരെ ദിവസത്തേയ്ക്കു് എനിക്കു കുന്ദയെ കാണുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. പിന്നെ ആ വൈഷ്ണവിയായ ഞാൻ അകത്തു കടന്നുകൂടി. ആ പെൺകുട്ടി ഒരു ഭീരുവായതുകൊണ്ടു് അവൾ ഒന്നും പറയുകയില്ല. എന്നാൽ അവളോടുണ്ടായ ഇന്നത്തെ എന്റെ ചാടുവചനങ്ങൾ ഫലിക്കാതിരിക്കയില്ല. ഞാൻ ദേവേന്ദ്രനല്ലേ?"

"നേരം അസമയമായി. ഞാൻ പോകട്ടെ," എന്നു പറഞ്ഞു പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി ഹീര എഴുന്നേററുപോന്നു.

ദേവേന്ദ്രൻ മദോന്മത്തനായി കിടന്നുറങ്ങി.

പിറെറദിവസം രാവിലെ, ഹീര ദേവേന്ദ്രന്റെ അടുക്കൽനിന്നു കേട്ടതെല്ലാം സൂര്യമുഖിയോടു പറഞ്ഞു.

അപ്പോൾ സൂര്യമുഖിയുടെ നീലനയനങ്ങൾ കോപംകൊണ്ടു ജ്വലിച്ചുതുടങ്ങി, അവളുടെ നെററിയിന്മേൽ നീ

ലനിറമുള്ള ഞെരമ്പുകൾ പൊങ്ങി. കമലയും വർത്തമാന മെല്ലാം കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു.

സൂര്യമുഖി കുന്ദനന്ദിനിയെ വരുത്തി രൂക്ഷതയോടെ അവളോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"കുന്ദ, ഹരിദാസിവൈഷ്ണവി ആരാണെന്നു ഞങ്ങൾ അറിഞ്ഞു. അയാൾ നിന്റെ ജാരപുരുഷനാണെന്ന് ഞങ്ങൾക്കറിയാം. നിന്റെ ശരിയായ സ്വഭാവം ഇപ്പോഴെനിക്കു മനസ്സിലായി. ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു സ്ത്രീയ്ക്കു ഞങ്ങളുടെ ഭവനത്തിൽ പാർക്കുവാൻ തരമില്ല. ഇവിടെ നിന്നു് ഉടനെ പോണം. ഇല്ലെങ്കിൽ ഹീര ചൂലുകൊണ്ടടിച്ചു പുറത്താക്കും."

കുന്ദ ഭയപ്പെട്ടു വിറച്ചു. അവൾ വീഴുവാൻ പോകുന്നതുകണ്ടു്, കമല കുന്ദയെ അവളുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. "ജ്യേഷ്ഠത്തി എന്തെങ്കിലും പറയട്ടെ; ഈ കേട്ടതിൽ ഒരു വാക്കുപോലും ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല," എന്നെല്ലാം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു്, കുറേനേരം അവിടെ ഇരുന്നു കുന്ദയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു.

15

അശരണയായവൾ

അർദ്ധരാത്രിയിൽ, എല്ലാവരും ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന സമയത്തു്, കുന്ദനന്ദിനി അവളുടെ മുറിയുടെ വാതിൽ തുറന്നു പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നു. ഏകവസ്ത്രധാരിണിയായി, പതിനേഴുവയസ്സായ ആ പെൺകുട്ടി തനിച്ചു സൂര്യമുഖിയുടെ

ഗ്രഹത്തിൽനിന്ന ഭൂലോകസമുദ്രത്തിൽ പതിച്ചു. കുന്ദ ആ സമയംവരെ ഒരിക്കലും വീട്ടിൽനിന്ന പുറത്തിറങ്ങീട്ടില്ല; പോകുന്ന വഴി ഏതാണെന്നുകൂടി അവൾക്ക് അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ആ വലിയ വീടിന്റെ കറുത്ത നിഴൽകൊണ്ട് അല്പംപോലും വെളിച്ചം ആ പ്രദേശത്തുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആ കൂരിരുട്ടിൽ അവൾ കുറെനേരം അലഞ്ഞുനടന്നു; അപ്പോൾ, നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുറിയിൽ സാധാരണയായി ഒരു വെളിച്ചം കാണാറുള്ളതായി അവൾക്ക് ഓൎമ്മവന്നു. ആ സ്ഥലത്തേയ്ക്കുള്ള വഴി അവൾക്കറിയാമായിരുന്നു. ആ വെളിച്ചത്തെ നോക്കിക്കൊണ്ട്, അവൾ വീടിന്റെ ആ ഭാഗത്തേയ്ക്കു ചെന്നു. അസംഖ്യം ചെറുപ്രാണികൾ തീ കണ്ടു ഭ്രമിച്ച് അതിനടുത്തു ചെല്ലുവാൻ വിളക്കുകൾക്കു ചുറ്റും പറന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും ചില്ലുകളുടെ തടസ്സം ഹേതുവായി അവയ്ക്ക് അഗ്നിയിൽ പ്രവേശിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല ആ ചെറുപ്രാണികളുടെ അവസ്ഥയിൽ കുന്ദയ്ക്കും സംഹതാപം തോന്നി. അവളുടെ വ്യാമോഹിതങ്ങളായ ദൃഷ്ടികളും ആ വെളിച്ചത്തിൽതന്നെ പതിച്ചു നിന്നു; അവൾക്കും അവിടം വിട്ടുപോകുന്നതിനു ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ ആ ജനാലവാതിലിന്റെ സമീപമുണ്ടായിരുന്ന മുളിവൃക്ഷങ്ങളുടെ ചുവട്ടിൽ, വൃക്ഷങ്ങളുടെ മുകളിൽ മിന്നാമിനുങ്ങുകൾ പറന്നുകളിക്കുന്നത് ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആകാശത്തു കാൎമ്മേഘങ്ങൾ, ഒന്ന് ഒന്നിനെ പിന്തുടൎന്ന് ഓടുന്നതുപോലെ, കാണപ്പെട്ടു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് ഒന്നോ രണ്ടോ നക്ഷത്രങ്ങളെ മാത്രം കണ്ടിരുന്നു. വീടിന്നു ചുറ്റും അസംഖ്യം കാററാടി

മരങ്ങൾ നിശാചരന്മാരായ പിശാചുക്കളെന്നവണ്ണം, വലിയായി ആകാശമാൎഗ്ഗത്തോളം ഉയൎന്നുനില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. കാററിന്റെ ചലനം ഹേതുവായിട്ടു്, ഈ പ്രേതാകൃതികളായ നിഴലുകൾ, കുന്ദനന്ദിനിയുടെ തലയ്ക്കുമീതെ, അവയുടെ പ്രാകൃതഭാഷയിൽ പിറുപിറുത്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ആ പിശാചുക്കൾപോലും, ആ ഭയങ്കരമായ രാത്രിസമയത്താൽ പേടിച്ചു്, മന്ദമായിട്ടേ സംസാരിച്ചിരുന്നുള്ളു. തുറന്നുകിടന്നിരുന്ന ജനാലവാതിലുകൾ കൂടക്കൂടെ ചുമരിന്മേൽ ചെന്നടിക്കുന്നുണ്ടു്. പുരപ്പുറത്തു നത്തുകൾ ഇരുന്നു മൂളുന്നുണ്ടു്; ചിലപ്പോൾ അവിടത്തെ നായ കരച്ചുകൊണ്ടു മററു ജന്തുക്കളെ ഓടിക്കുന്നുണ്ടു്; ചില സമയം വൃക്ഷങ്ങളിൽ നിന്നു് ഒരു ഉണങ്ങിയ ചുള്ളിയൊ ഒരു കായയൊ വീഴുന്ന ശബ്ദം കേൾക്കാം. ദൂരത്തു നില്ക്കുന്ന കേരവൃക്ഷങ്ങളുടെ ഓലകൾ കാററിൽ ഉലഞ്ഞു വിശറികളിൽനിന്നെന്നപോലെ പുറപ്പെടുവിക്കുന്ന ശബ്ദങ്ങളും കേൾക്കുന്നുണ്ടു്. പ്രാണിക്കൂട്ടങ്ങൾ വന്നും പോയും കൊണ്ടിരുന്നു. ആ കാഴ്ചകളെല്ലാം കണ്ടുകൊണ്ടു കുന്ദയും അവിടെ ഇരുന്നു.

മറകളിൽ ഒന്നു പതുക്കെ മാററി; വെളിച്ചത്തെ മറച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു പുരുഷൻ നില്ക്കുന്നതായി കാണുന്നു. കഷ്ടം! അതു നാഗേന്ദ്രനാഥനാണു്. നാഗേന്ദ്രാ, ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കു കുന്ദപുഷ്പത്തെ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ചുവട്ടിൽ കിടക്കുന്നതു കാണുവാൻ സംഗതിയായാലത്തെ അവസ്ഥയെന്താണു്? ജനാലവാതിലിൽകൂടി നിങ്ങളെ കാണ്മാൻ സംഗതിയായതുകൊണ്ടു്, അവളുടെ ഹൃദയം തുടിക്കുന്നതു കേൾക്കുവാൻ നിങ്ങൾക്കിടവന്നെങ്കിലത്തെ അവസ്ഥയെ

ന്നായിരിക്കും? നാഗേന്ദ്രാ, നിങ്ങൾ നിഴലിൽനിന്നു മാറി നില്ക്കു; അവൾക്കു നിങ്ങളെ കാണുവാൻ തക്കവണ്ണം വെളിച്ചത്തിലേയ്ക്കു മാറിനില്ക്കു. കുന്ദ വളരെ നികൃഷ്ടസ്ഥിതിയിലായിരിക്കുന്നു; നക്ഷത്രങ്ങളുടെ പ്രതിച്ഛായയോടു കൂടിയ ആ കുളത്തിലെ നിർമ്മലജലത്തെ അവൾ ഇനി ഓർക്കാതിരിക്കുവാൻ നിങ്ങൾ അവിടെ നില്ക്കു. കേൾക്കു! കരിമൂങ്ങകൾ ശബ്ദിക്കുന്നു! നിങ്ങൾ മാറിയാൽ, പെട്ടെന്നു പുറപ്പെടുന്ന വെളിച്ചത്താൽ കുന്ദ ഭയപ്പെട്ടതായിരിക്കും. അതാ നോക്കു! കാററിനാൽ തള്ളി അമർത്തപ്പെടുന്ന കാർമ്മേഘങ്ങൾ, യുദ്ധഭൂമിയിലെന്നമാതിരി, കൂട്ടിമുട്ടുന്നു. ഇപ്പോൾ ഒരു കൊടുങ്കാററും മഴയും ഉണ്ടാകും. കുന്ദയെ ആർ രക്ഷിക്കും? അങ്ങോട്ടു നോക്കു! നിങ്ങൾ ജവനിക മാററിവെച്ചിട്ടുണ്ടു്, പ്രാണിവൃന്ദം അകത്തേയ്ക്കു തള്ളിക്കയറുന്നു. 'ഞാൻ പുണ്യവതിയാണെങ്കിൽ, പുനർജ്ജന്മത്തിൽ എനിക്കു് ഒരു പ്രാണിയുടെ ജന്മം ലഭിക്കുമൊ?' എന്നാണു കുന്ദയുടെ വിചാരം. അവൾ പ്രാണികളുടെ ഗതിയെ മോഹിക്കുന്നു. 'ഞാൻ എന്റെ ആത്മാവിനെ ഇട്ടു പൊരിക്കുന്നുണ്ടു്, ഇനി എനിക്കു മരിക്കരുതെ?'

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, മറകൾ വീണ്ടും നിവിർത്തി അവിടെ നിന്നുപോയി. കഠിനം! എന്തു മഹാപാപമാണു് നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതു്? നിങ്ങൾ രാത്രി ഉണർന്നിട്ടു് ഒരാവശ്യവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല; ഉറങ്ങുവാൻ പോവുക. കുന്ദനന്ദിനി മരിക്കുന്നു; അവൾ മരിക്കട്ടെ!—നിസ്സാരമായ സുഖക്കേടിൽനിന്നുകൂടി നിങ്ങളെ രക്ഷിക്കുവാനായി സന്തോഷത്തോടെ അവൾ ജീവനെ ഉപേക്ഷിക്കും. വെളിച്ചം കണ്ടിരുന്ന ജനാലവാതിൽ ഇപ്പോൾ കാണാതായി. നോക്കി

നോക്കി കണ്ണുകളെ തുടച്ചുകൊണ്ടു്, കുന്ദനന്ദിനി എഴുന്നേററു മുമ്പോട്ടു നടന്നുതുടങ്ങി. പിശാചാകൃതിയിൽ നില്ക്കുന്ന ചെടികൾ ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നതായി അവൾക്കു തോന്നി: 'നീ എവിടേയ്ക്കു പോകുന്നു?' തെങ്ങിൻെറ ഓലകളും മൂങ്ങയും ഇതുതന്നെ ചോദിച്ചു. 'അവൾ പോകട്ടെ—ഇനി അവൾക്കു നാഗേന്ദ്രനാഥനെ കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയില്ല,' എന്നായിരിക്കാം ജനാലയുടെ ഭാവമെന്നു് അവൾ സംശയിച്ചു.

പിന്നെയും ആ സാധുവായ കുന്ദനന്ദിനി ഒരിക്കൽ കൂടി പിന്നാക്കം തിരിഞ്ഞുനോക്കി.

ഹാ, കഠിനഹൃദയയായ സുമുഖി! എഴുന്നേല്ക്കു! നീ ചെയ്യുന്നതെന്തെന്നു് ആലോചിച്ചുനോക്കു. ആരുമൊരു താങ്ങില്ലാതെ തള്ളപ്പെട്ടവളെ വിളിക്കു.

കുന്ദ പിന്നെയും പിന്നെയും മുമ്പോട്ടുതന്നെ പോയി; മേഘങ്ങൾ എല്ലാം തമ്മിൽ അടിച്ചുകൂടി; ആകാശം കറുത്തിരുണ്ടു; മിന്നൽപിണരുകൾ പ്രകാശിച്ചുതുടങ്ങി. കാററു മൂളുന്നുണ്ടു്, ഇടിയും മുഴങ്ങുന്നുണ്ടു് കുന്ദേ! കുന്ദേ! നീ എവിടേയ്ക്കു പോകുന്നു? കലശലായി കാററൂതിത്തുടങ്ങി. കൊടുങ്കാററിൻെറ ശക്തിയാൽ പൂഴിയും കരിയിലകളും നഭോമണ്ഡലത്തിൽ ചുററിത്തിരിഞ്ഞുതുടങ്ങി. കുന്ദേ, ഏകവസ്ത്രയായി നീ എവിടേയ്ക്കു പോകുന്നു?

മിന്നലിൻെറ പ്രകാശത്താൽ കുന്ദയ്ക്കു് ഒരു കുടിൽ കാണുവാൻ സംഗതിയായി; അതു മണ്ണുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയതും പൊക്കം കുറഞ്ഞതുമായ ഒരു ചെറിയ വീടായിരുന്നു. അവൾ അവിടെച്ചെന്നു്, വാതില്ക്കൽ ചാരിയിരുന്നു. ഇതു ചെയ്ത സമയം അവൾ അല്പം ശബ്ദമുണ്ടാക്കി. അക

ത്തുള്ള ആൾ ഉണൎന്നിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആ ഒച്ച കേട്ടു, എ ങ്കിലും അതു കൊട്ടക്കാററിനാലുണ്ടായതായിരിക്കുമെന്നു വിചാരിച്ചു; എന്നാൽ അകത്തു് ഉമ്മറത്തു കിടന്നുറങ്ങി യിരുന്ന നായ ഉറക്കെ കുരച്ചതു കാരണം, ആ ആൾ വാ തിൽ തുറന്നു നോക്കിയപ്പോൾ അനാഥയായ ഒരു സ്ത്രീയെ കണ്ടു്, "ആരാണവിടെ?" എന്നു ചോദിച്ചു അതിനുത്ത രമില്ല: "അമ്മെ, നിങ്ങൾ ആരാണു്?"

"കൊട്ടക്കാററു സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാതെ ഞാൻ ഇ വിടെ വന്നു നില്ക്കുകയാണു്."

"എന്തു്? എന്തു്? ഒരിക്കൽക്കൂടി കേൾക്കട്ടെ."

കുന്ദ മുമ്പിൽ പറഞ്ഞതുതന്നെ ഒരിക്കൽക്കൂടി പ റഞ്ഞു.

ഒച്ചകേട്ടു് ആളെ അറിഞ്ഞു്, കുന്ദയെ അകത്തേ യ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി, തീ കത്തിച്ചു ഹീരാംബയെ അ വൾക്കു മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുത്തു. "ശകാരം സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാതെയായിട്ടു നിങ്ങൾ ഓടിപ്പോന്നതാണെന്നു് എ നിക്കു മനസ്സിലായി; ഒട്ടും പേടിക്കേണ്ട, ഞാൻ ഒരാളോ ടും പറയുകയില്ല. എന്നോടൊരുമിച്ചു് ഒന്നോ രണ്ടോ ദിവസം താമസിക്കുവാൻ വിരോധമില്ല," എന്നെല്ലാം പ റഞ്ഞു് അവൾ കുന്ദയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു.

ഹീരയുടെ വീടിനുചുററും ഒരു മതിലുണ്ടായിരുന്നു. മതിലിനകത്തു്, ചളികൊണ്ടെങ്കിലും വൃത്തിയുള്ള രണ്ടു ചെറിയ വീടുകളുമുണ്ടായിരുന്നു. ചുമരുകളെല്ലാം ഈശ്വ രന്മാരുടെയും നല്ലനല്ല പക്ഷികളുടെയും പുഷ്പങ്ങളുടെയും ചിത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അലങ്കരിച്ചിരുന്നു. മുററത്തു ചില

മുതലായ സസ്യാദികളും, പിച്ചകം മുല്ല മുതലായ ചെടികളും ഇടകലൎത്തി നട്ടുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അവയെല്ലാം നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ തോട്ടക്കാരൻതന്നെയാണ് ഇവിടെയും നട്ടുവളൎത്തീട്ടുള്ളത്. ഹീരയ്ക്കു് ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ യജമാനന്റെ തോട്ടത്തിൽനിന്ന്, എന്തും പറിച്ചു കൊടുപ്പാൻ അയാൾ തയാറായിരുന്നു. ഇതിനു പ്രതിഫലമായി ഹീരാംബയുടെ സ്വന്ത കൈകൊണ്ടുതന്നെ ഹുക്ക തയാറാക്കി തോട്ടക്കാരനുകൊടുക്കുകയും പതിവായിരുന്നു.

ഈ ചെറിയ വീടുകളിൽ ഒന്നിലായിരുന്നു ഹീര താമസിച്ചിരുന്നതു്; മറ്റേതിൽ അവളുടെ അമ്മയും താമസിച്ചിരുന്നു. ഹീരാംബ കുന്ദയ്ക്കുംകൂടി ഒരു പായ കൊടുത്തു. കുന്ദ അവിടെ കിടന്നു, എങ്കിലും ഉറങ്ങിയില്ല. കുന്ദയ്ക്കു് അവിടെ ഒളിച്ചു താമസിച്ചാൽകൊള്ളാമെന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതുകാരണം, പിറ്റേദിവസം ഹീര യജമാനന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു പണിക്കു പോകുമ്പോൾ, ഹീരയുടെ അമ്മ കുന്ദയെ കാണാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടി അവളെ അകത്തിട്ടു പൂട്ടി പോയിക്കൊള്ളുവാൻ അവൾ സമ്മതിച്ചു. ഉച്ചസമയത്തു് ആ വൃദ്ധ കുളിക്കുവാൻ പോകുന്ന സമയം, ഹീരാംബ വീട്ടിൽചെന്നു്, കുന്ദയുടെ കുളി, ഊണു മുതലായവ കഴിപ്പിക്കും. അതിനുശേഷം, കുന്ദയെ പിന്നെയും അകത്താക്കി വാതിൽ പൂട്ടി ഹീര അവളുടെ ജോലിക്കു പോകും. വൈകുന്നേരം ചെന്നു രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ചു കിടന്നുറങ്ങുകയും ചെയ്യും.

പുറത്തേയ്ക്കുള്ള വാതിലിന്റെ ഓടാമ്പൽ പതുക്കെ തുറക്കുന്ന ശബ്ദം കേൾക്കുന്നു. ഹീരയ്ക്കു പരിഭ്രമമായി. യജമാനന്റെ പടികാവൽക്കാരൻ മാത്രം ചില ദിവ

സം രാത്രി അവിടെച്ചെന്ന് ഏകദേശം ഈ മാതിരി ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. എങ്കിലും അതിന് ഇത്ര സൌമ്യതയില്ല; അതു കേട്ടാൽ നീ തുറന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ വാതിൽ ചവിട്ടിപ്പൊളിക്കും എന്നു പറഞ്ഞു ഭയപ്പെടുത്തുകയാണോ എന്നു തോന്നിപ്പോകും. ഈ ശബ്ദം കേൾക്കുമ്പോൾ, 'നിനക്കു സുഖമാണോ, എന്റെ ഹീരേ? എഴുന്നേല്ക്കു, എന്റെ പൊന്നു ഹീരെ!' എന്നു തോന്നിക്കുന്നു. ഹീര എഴുന്നേററു വാതിൽതുറന്നു നോക്കിയപ്പോൾ പുറത്ത് ഒരു സ്ത്രീ നില്ക്കുന്നതു കണ്ടു. ആദ്യം അവൾ അല്പം പരിഭ്രമിച്ചു, എങ്കിലും ക്ഷണത്തിൽ അതിഥിയെ അറിഞ്ഞ്, ഇങ്ങനെ അവളോടു പറഞ്ഞു: "ഹാ, ഗംഗാജലമേ, ഞാൻ എത്ര ഭാഗ്യമുള്ളവളാണ്!"

ഹീര ഗംഗാജലം എന്നു വിളിച്ചിരുന്നതു്, ദേവീപുരത്തിൽ ദേവേന്ദ്രബാബുവിന്റെ വീട്ടിനടുത്തു താമസിച്ചിരുന്ന മാലതി എന്ന പാൽക്കാരിയെ ആയിരുന്നു. അവൾ ഒരു നല്ല നേരമ്പോക്കുകാരിയും ഏകദേശം മുപ്പതു മുപ്പത്തിരണ്ടുവയസ്സു പ്രായമുള്ളവളും ആയിരുന്നു; അവൾ ഒരു സാരിയുടുത്തിരുന്നു; കൈകളിൽ ധാരാളം ചിരട്ടകൊണ്ടുള്ള വളകൾ ഇട്ടിരുന്നു; മുറുക്കി ചുണ്ടുകൾ ചുമപ്പിച്ചിരുന്നു; അവളുടെ നിറത്തിനും വലിയ ദൂഷ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല; എന്നു തന്നെയല്ല, അവളുടെ പതിഞ്ഞ മൂക്കും, ഉന്തിയ നെററിയും, കൊരട്ടത്തിട്ടിരിക്കുന്ന പുകയിലച്ചുരുളും കൂടി കാണുവാൻ ഒരു നല്ല കാഴ്ചതന്നെയായിരുന്നു. മാലതി ദേവേന്ദ്രന്റെ ഭവനത്തിലെ ഒരു ശിഷ്യത്തിയായിരുന്നില്ല, എങ്കിലും അവൾ അയാളുടെ ഒരു ആശ്രിതയായിരുന്നു തന്റെ ശിഷ്യരെക്കൊണ്ടു നടക്കാത്ത ജോലികളെ

ല്ലാം മാലതിയെക്കൊണ്ടാണു ദേവേന്ദ്രബാബു ചെയ്യിച്ചു വരാറു്.

ഈ സ്ത്രീയെ കണ്ട ഉടനെ സൂത്രക്കാരിയായ ഹീര ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അല്ലയോ ഗംഗെ, എന്റെ അന്ത്യകാലത്തു് എനിക്കു നിന്നെക്കാണുവാൻ സംഗതി വരുത്തണേ. ഇപ്പോൾ നീ എന്തിന്നു് ഇവിടെ വന്നു?"

മാലതി പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു: "ദേവേന്ദ്രബാബു നിന്നെ വിളിക്കുന്നു."

"നീയെന്തു ലാഭമാണു കണ്ടിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു ഹീര ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

മാലതി:- നീ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതെന്തെന്നു നിനക്കുതന്നെ അറിയാം. വേഗം വരൂ.

ഹീരയ്ക്കും പോയാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടായിരുന്നതു കാരണം, യജമാനൻ ആളെ അയച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ പോയിവരട്ടെ എന്നു് അവൾ കുന്ദയോടു പറഞ്ഞു. വിളക്കു കെടുത്തി, അവൾ പുടവമാറി ആഭരണങ്ങളുമണിഞ്ഞു ഗംഗയോടൊരുമിച്ചു ചില മൂളിപ്പാട്ടുകളും പാടിക്കൊണ്ടു പോകയുംചെയ്തു.

ഹീര തന്നെത്താൻ ദേവേന്ദ്രന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു കടന്നുചെന്നു. അയാൾ മദ്യപാനം ചെയ്കയായിരുന്നു; എങ്കിലും വലിയ വട്ടമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല; അയാൾക്കു സ്വബോധമുണ്ടായിരുന്നു. ആ സമയം ദേവേന്ദ്രൻ ഹീരയോടു പെരുമാറിയ മട്ടു് ഒന്നു മാറിയിട്ടായിരുന്നു; അയാൾ അവളോടു യാതൊരു ഉപായവും പറയാതെതന്നെ ഇങ്ങനെ തുടങ്ങി: "അന്നു രാത്രി ഞാൻ പതിവിലധികം കഴി

ച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് നീ പറഞ്ഞതെന്തെന്നു് എനിക്കു നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലായില്ല. അന്നു രാത്രി നീ എന്തിനായിട്ടാണു് ഇവിടെ വന്നിരുന്നതു്? അതറിയുവാനായിട്ടാണു് ഇപ്പോൾ നിനക്കു് ആളെ അയച്ചതു് നിന്നെ കുന്ദനന്ദിനി പറഞ്ഞയച്ചതാണെന്നു നീ പറയുകയുണ്ടായി; എന്നാൽ അവൾ പറഞ്ഞയച്ചതെന്തെന്നു നീ പറയുകയുണ്ടായില്ല. എൻെറ അന്നത്തെ അപ്രകൃതമായ അവസ്ഥയെ കണ്ടതുകൊണ്ടു നീ എന്നോടു് അതു പറയാതിരുന്നതാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ നിനക്കു് അതു് എന്നോടു പറയാം."

"യാതൊന്നും പറയുവാനായി കുന്ദനന്ദിനി എന്നെ അയച്ചിരുന്നില്ല."

"എന്നാൽ നീ വന്നതെന്തിനാണു്?"

"ഞാൻ നിങ്ങളെ കാണുവാൻവേണ്ടി മാത്രം വന്നതാണു്."

ദേവേന്ദ്രൻ ഉറക്കെ ചിരിച്ചു. നീ നല്ല സമർത്ഥതന്നെ. ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു ശിഷ്യത്തിയെ കിട്ടിയതുകൊണ്ടു നാഗേന്ദ്രബാബു ഭാഗ്യവാൻതന്നെ. ഇപ്പോൾ, കുന്ദനന്ദിനിയെപ്പററി പറഞ്ഞതെല്ലാം ശുദ്ധ നേരംപോക്കാണെന്നു തോന്നുന്നു. ഹരിദാസിവൈഷ്ണവിയെപ്പററി അന്വേഷിക്കാനാണു നീ വന്നിരുന്നതു്. വൈഷ്ണവീരൂപം ധരിച്ചതിൽ എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന അന്തർഗ്ഗതവും നീ മനസ്സിലാക്കിയിരിക്കാം; ഞാൻ ദത്തകുടുംബത്തിൽ പോയിരുന്നതെന്തിനെന്നും അറിഞ്ഞിരിക്കുമല്ലൊ. ഇതു നീ മനസ്സിലാക്കി, നീ നിൻെറ കാര്യം നോക്കി. ആ സംഗതി

ളിച്ചുവെയ്ക്കണമെന്ന് ഞാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നില്ല. നീ നിന്റെ യജമാനന്റെ കല്പനയെ അനുസരിച്ച്, അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്ന് അതിനുള്ള പ്രതിഫലവും ലഭിച്ചിരിക്കാം, സംശയമില്ല. എനിക്കും നിന്നോക്കൊണ്ടൊരു കാര്യം നേടേണ്ടതുണ്ട്; അതു ചെയ്യ്; ഞാനും നിനക്കൊരു നല്ല സമ്മാനം തരാം."

നീചവൃത്തികളിൽ നിമഗ്നനായിരിക്കുന്ന ഒരുവന്റെ വാക്കുകളെ വിസ്താരമായി പ്രസ്താവിക്കുന്നതു പ്രയാസമാകുന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ, ഹീരാംബയ്ക്ക് ഒരു നല്ല പ്രതിഫലം നിശ്ചയിച്ചു കുന്ദനന്ദിനിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ കരാറു ചെയ്തു.

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ടപ്പോൾ ഹീരയുടെ കണ്ണുകൾ തുടുത്തു, ചെവികൾ കനൽക്കട്ടയ്ക്കു തുല്യമായി തീർന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞു നിർത്തിയപ്പോൾ, ഹീര എഴുന്നേററു.

"യജമാനനെ, ഒരു ശിഷ്യത്തിയുടെ നിലയിൽ എന്നോട് ഈവിധം പറഞ്ഞു. ഇതിനു തക്ക മറുപടി പറയുന്നതിനു എനിക്കവകാശമില്ല. വിവരം ഞാൻ എന്റെ യജമാനനോടു പറയാം. ഇതിനു തക്ക മറുകുറി അദ്ദേഹം തരികയും ചെയ്യും," എന്നു പറഞ്ഞു് ഉടനെ അവൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

ദേവേന്ദ്രൻ കുറേനേരം പരിഭ്രമിച്ചു വ്യസനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. പിന്നെ മനസ്സിനെ ഉല്ലസിപ്പിക്കുവാൻ കുറെ മദ്യം വാങ്ങി കുടിച്ചതോടുകൂടി സന്തോഷിച്ചു പാടിത്തുടങ്ങി.

16

ഹീരയുടെ അസൂയ

രാവിലെ ഏഴരമണിയ്ക്ക് ഹീരാംബ അവളുടെ പണിക്കുപോയി. കുന്ദനന്ദിനിയെ കാണാതെയായ കാരണം രണ്ടുദിവസമായി ദത്തകുടുംബത്തിൽ വലിയ ലഹളയാണ്. അവൾ മുഷിഞ്ഞു പോയതാണെന്നായിരുന്നു ആ കുടുംബത്തിലെ സംസാരം. അപ്രകാരംതന്നെ അയൽപക്കക്കാരും വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. കുന്ദ പോയവിവരം നാഗേന്ദ്രനാഥനും അറിഞ്ഞു. അതിനുള്ള കാരണം ഇന്നതെന്ന് ആരും അദ്ദേഹത്തോടും പറഞ്ഞില്ല. 'ഞാൻ അവളോടു ചില സംഗതികളെക്കുറിച്ചു സംസാരിച്ച കാരണം, മേലിൽ ഇവിടെ താമസിക്കുന്നതു ഭംഗിയല്ലെന്നു കരുതി കുന്ദ പുറപ്പെട്ടുപോയി. അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, എന്തുകൊണ്ട് അവൾ കമലയുമൊരുമിച്ചു പോയില്ല?' എന്നായിരുന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വിചാരം. നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുഖത്തു കോപരസം ജ്വലിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുചെല്ലുവാൻ ഒരുത്തർക്കും ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. സൂര്യമുഖി ചെയ്തിരിക്കുന്ന തെററ് എന്താണെന്നും അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. എങ്കിലും അദ്ദേഹം അവളോടു യാതൊന്നും സംസാരിക്കാതെ, കുന്ദനന്ദിനിയെ അയൽപ്രദേശങ്ങളിൽ രഹസ്യമായി അന്വേഷിക്കുവാൻ ഒരു ദൂതനെ ശട്ടംകെട്ടി വിട്ടു.

ദേവേന്ദ്രന്റെ വാക്കു വിശ്വാസയോഗ്യമല്ലെന്നു കമലാമണി പറഞ്ഞതുകൊണ്ടും കുന്ദ ഒളിച്ചുപോവുകകൊണ്ടും സൂര്യമുഖിക്കും വളരെ സുഖക്കേടുണ്ടായിരുന്നു. മൂന്നു

സംവത്സരത്തോളമായി അവളും ദേവേന്ദ്രനും തമ്മിൽ എന്തെങ്കിലും കൂട്ടുകെട്ടുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ, അതു പുറത്തറിയാതിരിക്കുവാൻ വഴിയില്ല്യ. അതിലും വിശേഷിച്ച്, കുന്ദയുടെ പ്രകൃതി അപ്രകാരമുള്ള സംശയത്തിന്ന് ഒട്ടും ഇടകൊടുത്തിരുന്നതുമില്ല്യ. ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു മദ്യപാനിയാണ്; കുടിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അയാൾ പല ചാട്ടവചനങ്ങളും നുണകളും പറയും. ഈ വക സംഗതികളെപ്പററി വിചാരിക്കുന്തോറും സുമുഖിയുടെ ദുഃഖം വൎദ്ധിച്ചു. അതിനുംപുറമെ, ഭൎത്താവിൻെറ നീരസം അവളെ കഠിനമായി ദുഃഖിപ്പിച്ചു. ഒരു ന്യായപ്രാവശ്യം അവൾ കുന്ദയെ ശകാരിച്ചു—അതിലിരട്ടി തന്നത്താൻ കുററപ്പെടുത്തി. കുന്ദയെ അന്വേഷിക്കുന്നതിന്നു സുമുഖിയും ആളെ അയച്ചു.

കമലയുടെ കല്ക്കത്താവിലേയ്ക്കുള്ള പോക്കു നീട്ടിവെച്ചു അവൾ ആരെയും കുററം പറഞ്ഞിരുന്നില്ല്യ. സുമുഖിയേയും അവൾ ശകാരിച്ചില്ല്യ. അവളുടെ കഴുത്തിൽ കിടന്നിരുന്ന മുത്തുമാല അഴിച്ചെടുത്ത് ആ വീട്ടിലുള്ള എല്ലാവരേയും കാണിച്ചുകൊണ്ട്, "കുന്ദയെ തിരിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരുന്നവരാരോ, ആ ആൾക്ക് ഈ മാലയെ ഞാൻ സമ്മാനം കൊടുക്കും," എന്നു പറഞ്ഞു.

അപരാധിയായ ഹീര ഇതെല്ലാം കാണുകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്തു എങ്കിലും, ആ സമയം അവൾ മൌനം ദീക്ഷിച്ചു. എങ്കിലും ആഭരണം കണ്ടപ്പോൾ, അവളുടെ മനമൊന്നാടി. എന്നാലും, അവളുടെ ആഗ്രഹത്തെ അപ്പോൾ അവൾ അമൎത്തിപ്പിടിച്ചു. രണ്ടാംദിവസം ജോലിയെല്ലാം ചെയ്ത്, മുത്തശ്ശി കുളിക്കുവാൻ പോകുന്ന ഉ

ച്ചസമയത്തു്, കുന്ദയ്ക്കു ചോറുകൊടുക്കുവാൻ അവൾ പോയി. രാത്രി രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ചു കിടന്നു. അന്നു് ഹീരയ്ക്കും കുന്ദയ്ക്കും ഉറക്കം വന്നില്ല. കുന്ദയ്ക്കു് അവളുടെ വ്യസനം നിമിത്തം ഉറക്കം വന്നില്ല; ഹീരയ്ക്കു്, അവളുടെ സന്തോഷ സന്താപസമ്മിശ്രങ്ങളായ മനോവികാരങ്ങൾ കൊണ്ടും, ഉറക്കം വന്നില്ല. അവളുടെ ഉള്ളിൽ പല മനോവികാരങ്ങൾ തിക്കിത്തിരക്കിയിരുന്നെങ്കിലും, അവൾ ഒന്നും പുറത്തേയ്ക്കു കാണിച്ചില്ല. അവയെ മറച്ചുതന്നെ വെച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

ഓ, ഹീരെ! ഹീരെ! നിനക്കും സൌന്ദര്യത്തിനു കുറവില്ല, നിനക്കും ചെറുപ്പമാണു്; നിന്റെ മനസ്സിൽ ഈ കപടമെന്തിനാണു്? ഹീര സുമുഖിയുടെ സ്ഥാനത്തായിരുന്നു എങ്കിൽ, അവൾ ഈ വിധം ചതി പ്രവർത്തിക്കുമൊ? ഇല്ലെന്നു ഹീര പറയുന്നു. എന്നാൽ ഹീരയുടെ സ്ഥാനത്തിരിക്കുമ്പോൾ അവൾ ഹീരയെപ്പോലെ സംസാരിക്കുന്നു എന്നേയുള്ളു. ദോഷങ്ങൾ വന്നുകൂടുന്നതു ദുർജ്ജന സംസർഗ്ഗം നിമിത്തമാണെന്നു ജനങ്ങൾ പറയാറുണ്ടു് ദുർജ്ജനങ്ങളൊ? അവരും അവരുടെ നീചതകൾക്കു് അന്യന്മാരെയാണു കുറപ്പെടുത്തുന്നതു് 'അഞ്ചു് എന്തുകൊണ്ടു് ഏഴായില്ല?' എന്നു ചിലർ. അഞ്ചും രണ്ടും ഏഴായില്ലെങ്കിൽ, ഞാൻ ഏഴാമയേനേ എന്നു് അഞ്ചു പറയുന്നു.' ഹീരയും ആ വിധം വിചാരിച്ചു.

ഹീര ഇപ്രകാരം അവളോടു പറഞ്ഞു: 'ഇപ്പോൾ ഞാനെന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്? ദൈവം എനിക്കിപ്പോൾ ഒരു വഴി കാണിച്ചുതന്നിട്ടുണ്ടു് ഞാൻതന്നെ അതിനെ അടയ്ക്കുന്നതു നന്നായിരിക്കുമൊ? ഞാൻ കുന്ദയെ ദത്ത

കുടുംബത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുചെന്നാൽ കമല അവളുടെ
മുത്തുമാലയെ എനിക്കു തരും; യജമാനത്തിയും വല്ലതും
തരും; യജമാനനും എനിക്കു വല്ലതും തരാതിരിക്കുമൊ?
കുന്ദയെ ഞാൻ ദേവേന്ദ്രബാബുവിന്നു് കൊണ്ടുപോയി
കൊടുത്താൽ, ഉടനെ എനിക്കു വലിയൊരു സംഖ്യ കി
ട്ടാതിരിക്കയില്ല. പക്ഷെ എനിക്കതു ചെയ്വാൻ കഴിക
യില്ല. കുന്ദ അത്ര വലിയ സുന്ദരിയാണെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ
വിചാരിപ്പാനുള്ള കാരണമെന്താണു്? എനിക്കും നല്ല ഭ
ക്ഷണവും നല്ല വസ്ത്രങ്ങളും വലിയ അവസ്ഥയും ഉണ്ടായി
രുന്നെങ്കിൽ, ഞാനും അവളെപ്പോലെ ഒരു സുന്ദരിയാകു
മായിരുന്നു. കുന്ദയെപ്പോലെയുള്ള ഒരു ശുദ്ധാത്മാവി
നു ദേവേന്ദ്രബാബുവിന്റെ സൂത്രങ്ങളെ അറിയുവാൻ ഒ
രിക്കലും സാധിക്കുകയില്ല. ചളിയില്ലാതെ പങ്കജം ഉ
ണ്ടാകയില്ലല്ലൊ. ദേവേന്ദ്രബാബുവിൽ കാമവികാരങ്ങ
ളെ ജനിപ്പിക്കുവാൻ കുന്ദയ്ക്കല്ലാതെ ഒരുത്തൎക്കും സാധി
ക്കുകയില്ല. എല്ലാം ദൈവവിധിയല്ലെ! എനിക്കെന്താ
ണു് ഇതിൽ പരിഭവിക്കാൻ ഉള്ളതു്? എന്തിനാണു്
ഞാൻ കോപിക്കുന്നതു്? ബുദ്ധിമുട്ടുന്നതു് എന്തിനാണു്?
ഞാൻ അനുരാഗത്തെപ്പററി കളിയാക്കാറുണ്ടു്—ഇക്കാല
ത്തു ഞാൻ അങ്ങനെ ഹസിക്കാറില്ല. അതു് ഒരു വെറും
വാക്കാണെന്നും കെട്ടുകഥയാണെന്നും ഞാൻ പറയാറു
ണ്ടു്. ഇങ്ങനെയും ഞാൻ പറയാറുണ്ടു്: "ആരെങ്കിലും അ
ന്യോന്യം സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അവർ സ്നേഹിക്കട്ടെ.
ഞാൻ ഒരിക്കലും ആരെയും സ്നേഹിക്കയില്ല." അപ്പോൾ
"വരട്ടെ, ഒരുകാലത്തു നിനക്കുതന്നെ അതിന്റെ വില
അറിയാറാവും," എന്നു വിധിപറഞ്ഞു. പരധനത്തെ

അപഹരിക്കുന്നവനെ കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചതിനു ഞാൻ എൻെറ സ്വന്തമനസ്സിനെ കളഞ്ഞു. എന്തൊരു മുഖം! എന്തൊരു കഴുത്ത്! എന്തൊരാകൃതി! അദ്ദേഹത്തിനെപ്പോലെ ഇനി മററൊരുത്തൻ ഉണ്ടോ? ആ ആൾ കുന്ദയെ കൊണ്ടുചെല്ലുവാൻ എന്നോടു പറയുന്നു! ഈ ജോലിക്കു വേറെ ആരെയെങ്കിലും നിയമിക്കാമായിരുന്നില്ലേ? ഞാൻ അയാളുടെ ചെകിടടിച്ചു മുളിച്ചേനെ! എനിക്ക് അയാളിൽ ഗാഢമായ സ്നേഹം തോന്നി; അതു കാരണം, അയാളെ അടിക്കുന്നതിൽക്കൂടി എനിക്ക് ഒരു സന്തോഷം ഉണ്ടായി. എങ്കിലും അതു പോകട്ടെ. ആ വഴിക്കു പോയാൽ അപകടമുണ്ട്; എനിക്ക് അതിനെപ്പററി ആലോചിക്കുവാൻതന്നെ പാടില്ല. ഈ ജീവിതദശയിൽ ഞാൻ സുഖദുഃഖങ്ങളെ കാക്കുന്ന കാലംതന്നെ കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്നാലും, ദേവേന്ദ്രൻെറ അടുക്കൽ കുന്ദയെ ഏല്പിച്ചുകൊടുക്കുവാൻ പാടില്ല; ആ വിചാരം എൻെറ മനസ്സിനെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. അതുകാരണം, അവൾ അയാളുടെ വലയിൽ പെടാതിരിക്കുവാൻ വേണ്ടി ഞാൻ ശ്രമിക്കും. ഏതു വഴിക്കാണു ഞാനതിൽ പ്രവേശിക്കേണ്ടതു്? കുന്ദയെ, അവളുടെ പഴയ സ്ഥലത്തുതന്നെ, ഞാൻ കൊണ്ടുപോയി ആക്കും; എന്നാൽ അവൾക്ക് അയാളിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടാം. പിന്നെ അയാൾ വൈഷ്ണവിവേഷം ധരിച്ചാലും വാസുദേവവേഷം കെട്ടിയാലും ആ വീടിനകത്തു പ്രവേശിക്കുവാൻ കഴികയില്ല; അതു ഹേതുവായി കുന്ദയെ അവിടേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുന്നതു നന്നായിരിക്കും. എന്നാൽ അവളതു സമ്മതിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അവൾ ആ വീട്ടിൽനിന്നു മുഷിഞ്ഞു പോന്നതാ

ണ്". എങ്കിലും, എല്ലാവരുംകൂടി നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നതായാൽ, അവൾക്ക സമ്മതിക്കാതിരിക്കാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലോ. എന്റെ മനസ്സിൽ വേറെ ഒരു ആലോചനകൂടിയുണ്ട്. അതു ഫലിപ്പിക്കുവാൻ ദൈവം എന്നെ സമ്മതിക്കുമൊ? സൂര്യമുഖിയോട്ട് എനിക്കിത്ര ദ്വേഷമുണ്ടാകുവാനുള്ള കാരണമെന്താണ്? അവർ ഒരുവിധത്തിലും എന്നെ ഉപദ്രവിച്ചിട്ടില്ല. എന്നു തന്നെയല്ല, അവൾക്ക് എന്റെ പേരിൽ വളരെ ദയവും സ്നേഹവും ഉണ്ട് പിന്നെ എന്തിനാണ്, ഞാൻ അവരോട്ട കോപിക്കുന്നതു്? കാരണം മറെറാന്നുമല്ല, സൂര്യമുഖിക്ക ഭാഗ്യമുണ്ട്, ഞാനൊരു ദർഭഗയാണ് അവർ ഒരു മഹതിയാണ്, ഞാനൊരു നീചയാണ്; അവർ യജമാനത്തിയാണ്, ഞാൻ ശിഷ്യത്തിയാണ്; അതുകാരണം, എനിക്കവരുടെ പേരിൽ കഠിനമായ അസൂയയുണ്ട്. ദൈവം അവരെ ഉൽകൃഷ്ടാവസ്ഥയിൽ സൃഷ്ടിച്ചു, അതു് അവരുടെ കുററമാകുന്നതെങ്ങനെയാണെന്നാണൊ നിങ്ങൾ പറയുന്നതു്? ഞാൻ അവരെ ഉപദ്രവിക്കുന്നതെന്തിനാണ്? ദൈവമാണ് എന്നെ ഉപദ്രവിക്കുന്നതു് എന്നാണ് എന്റെ മറുപടി. അതു് അവരുടെ കുററമാണൊ? അവരെ ഉപദ്രവിക്കുവാൻ എനിക്കു മനസ്സില്ല. എന്നാൽ അവരെ ഉപദ്രവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് എനിക്ക ഗുണമുണ്ടെങ്കിൽ എന്തിനാണു ഞാനതു ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതു്? അവനവന്റെ കാര്യം നോക്കാത്തവരാരാണ്? ഇപ്പോൾ എനിക്ക പണം ആവശ്യമുണ്ട്. ഇനി എനിക്ക ദാസ്യപ്രവൃത്തി എടുക്കുവാൻ പ്രയാസമാണ്. പിന്നെ എനിക്ക പണം എവിടെനിന്നു കിട്ടും? ദത്തകുടുംബത്തിൽനിന്നു കിട്ടണം അല്ലാതെ എവിടെനിന്നാ

ണ്? അവിടെനിന്നു പണം കിട്ടുന്ന മാൎഗ്ഗംതന്നെയാണു ഞാൻ ഇപ്പോൾ ആലോചിക്കേണ്ടതു്. നാഗേന്ദ്രബാബുവിൻെറ ദൃഷ്ടികൾ കുന്ദയിൽ പതിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു് എല്ലാവൎക്കും അറിവുള്ളതാണു്; ബാബു അവളെ ആരാധിക്കുന്നു. വലിയ ആളുകളുടെ ആഗ്രഹം സാധിക്കാതെ ഇരിക്കയില്ല. ഇതിലുള്ള ഒരു പ്രതിബന്ധം സൂൎയ്യമുഖി മാത്രമാണു്. അവർ രണ്ടുപേരും തമ്മിൽ പിണങ്ങിയാൽ പിന്നെ സൂൎയ്യമുഖിയെ ആരും ഗണിക്കുകയില്ല. അതു സാധിച്ചെങ്കിൽ, കുന്ദയെ ആരാധിക്കുവാൻ യജമാനനു സ്വാതന്ത്ര്യമായി. ഇപ്പോൾ കുന്ദ നിൎഭാഗ്യവതിയാണു്; എങ്കിലും ഞാൻ അവളെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കാം; ക്ഷണത്തിൽ അവളെ വശപ്പെടുത്തുവാൻ എനിക്കു കഴിയും. ബാബു കുന്ദയ്ക്കു സ്വാധീനമാകുന്നപക്ഷം, അവളുടെ കല്പനകളെയെല്ലാം അദ്ദേഹം അനുസരിക്കും; പിന്നെ എൻെറ ആവശ്യങ്ങളെയെല്ലാം അവളെക്കൊണ്ടു് എനിക്കു നടത്തിക്കുകയും ചെയ്യാം. അപ്രകാരം അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനുരാഗത്തിൻെറ ഫലം എനിക്കും അനുഭവിക്കാം. ഇനി എനിക്കു ദാസ്യവൃത്തി കഴികയില്ലെങ്കിൽ പിന്നത്തെ വഴി ഇതാണു്. നാഗേന്ദ്രനാഥനു കുന്ദനന്ദിനിയെ ഞാൻ കൊടുക്കും; എന്നാൽ അതു പെട്ടെന്നു പാടില്ല. അവളെ ഞാൻ കുറച്ചു ദിവസം ഇവിടെ ഗൂഢമായി പാൎപ്പിക്കും, എന്നിട്ടുള്ള വൎത്തമാനം എന്തെല്ലാമാണെന്നു നോക്കട്ടെ. വേർപാടുകൊണ്ടു പ്രണയം മുഴുക്കും. ഞാൻ അവരെ പിരിച്ചു താമസിപ്പിച്ചാൽ അനുരാഗം വൎദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ ഞാൻ കുന്ദനന്ദിനിയെ കൊണ്ടുചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കും. പിന്നെയും കുന്ദയുടെ സ്ഥിതി ഭേദപ്പെട്ടില്ലെ

കിൽ, അവളുടെ തലയിലെഴുത്തു വല്ലാത്തതുതന്നെ. ഞാൻ ഈ സമയംകൊണ്ടു കുന്ദയെ അധീനമാക്കട്ടെ. എന്നാൽ ഒന്നാമത്തു്, എന്റെ അമ്മായെ കമാരഘട്ടത്തിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കേണം, ഇല്ലെങ്കിൽ കുന്ദയെ ഗൂഢമായി ഇവിടെ താമസിപ്പിക്കുവാൻ തരമാവുകയില്ല.'

ഈ ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി ഹീര അവളുടെ പ്രവൃത്തികളാരംഭിച്ചു. അവൾ ചില നയോപായങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ചു കമാരഘട്ടത്തിൽ പാൎക്കുന്ന അവളുടെ ഒരു ബന്ധുവിന്റെ വീട്ടിലേയ്ക്കു മുത്തശ്ശിയെ പറഞ്ഞയച്ചു; കുന്ദയെ വളരെ ഗൂഢമായി അവിടെത്തന്നെ പാൎപ്പിച്ചു. കുന്ദയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിൽ ഹീരയുടെ ഔത്സുക്യത്തേയും ശ്രദ്ധയേയും കണ്ടിട്ടു്, ഹീരയെപ്പോലെ അത്ര സൽസ്വഭാവിയായി ഇനി ആരുമില്ല എന്നും കമലയുംകൂടി തന്നെ ഇത്ര സ്നേഹിക്കുന്നില്ല എന്നും കുന്ദ വിചാരിച്ചു.

17

ഹീരയുടെ കലഹം വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ മൊട്ടു്

അതെ അതു മതിയാകും. കുന്ദ സമ്മതിക്കും; എന്നാൽ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കണ്ണുകൾ സൂൎയ്യമുഖിയെ വിഷപ്രായമായി തോന്നിക്കാത്തപക്ഷം ഒന്നും സാധിക്കുകയില്ല.

അതു കാരണം, ഹീര ഇതുവരെ ഭിന്നിക്കാത്ത ഹൃദയങ്ങളെ ഛിദ്രിപ്പിക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചുതുടങ്ങി.

ഒരുദിവസം രാവിലെ, ഹീര അവളുടെ യജമാനത്തി

യുടെ വീട്ടിൽ വേലയെടുക്കാൻ ചെന്ന ആ വീട്ടിൽതന്നെ കൌസല്യ എന്ന പേരായി ഒരു ശിഷ്യത്തി ഉണ്ടായിരുന്നു. ഹീര ശിഷ്യത്തികളിൽ പ്രധാനിയും യജമാനത്തിയുടെ പ്രത്യേക പ്രതീതിക്കു പാത്രമായിട്ടുള്ളവളും ആയിരുന്നതുകൊണ്ടു്, കൌസല്യയ്ക്കു ഹീരയുടെ നേരെ വളരെ രസക്കേടുണ്ടായിരുന്നു. "അനുജത്തി കൌസല്യെ, എനിക്കിന്നു് ഒരു വല്ലായ്മ തോന്നുന്നു; എനിക്കുവേണ്ടി എന്റെ വേലയുംകൂടി ഇന്നു നീ കഴിച്ചുതരാമോ?" എന്നു ഹീര അവളോടു ചോദിച്ചു

കൌസല്യയ്ക്കു ഹീരയെ കുറെ ഭയമായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, അവൾ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ചെയ്തുതരാം. നമുക്കെല്ലാവൎക്കും അസുഖം ഉണ്ടാവുമല്ലൊ. എന്നു മാത്രമല്ല, നാമെല്ലാം ഒരെജമാനത്തിയുടെ ശിഷ്യത്തിമാരുമാണല്ലൊ."

അവളുടെ ചോദ്യത്തിനു കൌസല്യ ഉത്തരമൊന്നും പറയാതിരിക്കേണമെന്നും ആ കാരണത്തിന്മേൽ കലഹം തുടങ്ങാമെന്നുമായിരുന്നു ഹീര പോരു കരുതിയിരുന്നതു്. അതുനിമിത്തം, അവൾ തല കുലുക്കിക്കൊണ്ടു് "ഞാൻ പറഞ്ഞതിനെപ്പററി നീ ഇത്ര തെററു പറയുന്നതെന്തിനാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഞാൻ ഒരിക്കലും ഒരുത്തരേയും കുറിച്ചു കുററം പറയാറില്ല," എന്നു കൌസല്യ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

"എന്തു്! നീ ഇല്ലെന്നു പറയുന്നുവൊ? എന്റെ കുററങ്ങളെ നീ പറയുന്നതെന്തിനു്? ഞാൻ മരിക്കുവാൻ പോകയാണെന്നു നീ വിചാരിക്കുന്നുണ്ടോ? ഞാൻ സുഖക്കേടായി കിടക്കേണമെന്നായിരിക്കാം നിന്റെ മോഹം,

എന്നാൽ നീ എന്റെ പേരിൽ വല്ലതെ ദയയുള്ളവളാ ണെന്നു നടിക്കാമല്ലൊ. നിനക്കുതന്നെ ദീനം വരട്ടെ," എന്നെല്ലാം ഹീര ഉറക്കെ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി.

"എന്നാൽ അതു് അങ്ങനെയാവട്ടെ. നീയെന്തിനാ ണു് അതിനു ദേഷ്യപ്പെടുന്നതു്, ജ്യേഷ്ഠത്തി, എപ്പോ ഴെങ്കിലും ഒരിക്കൽ നിനക്കു മരിക്കണം; മരണം നിന്നെ യും എന്നെയും ഒഴിക്കുകയില്ല."

"നിന്നെ യമരാജാവു് ഒരിക്കലും മറക്കാതിരിക്കട്ടെ! നിനക്കു് എന്നോടു കുശുമ്പുണ്ടു്. കുശുമ്പുതന്നെ നിന്റെ മരണത്തിനു കാരണമായിത്തീരും! നിന്റെ പ്രാണൻ വേഗത്തിൽ നിന്നെ ഉപേക്ഷിക്കട്ടെ! നീ നശിക്കട്ടെ! നി ന്റെ കണ്ണു പൊട്ടിപ്പോകട്ടെ!"

കൌസല്യയ്ക്കു സഹിപ്പാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയാ യി. അവളും ഹീരയുടെ വാക്കുകളെത്തന്നെ അങ്ങോട്ടും പ്രയോഗിച്ചുതുടങ്ങി. തമ്മിൽത്തല്ലുന്നതിൽ കൌസല്യ ബഹുസമർത്ഥയായിരുന്നു. അതുകാരണം ഹീര തോററു പോയി.

പിന്നെ ഹീര യജമാനത്തിയുടെ അടുക്കൽ അറിവ ലാധിക്കു ചെന്നു. പോകുന്ന വഴിക്കു് അവളുടെ മുഖത്തു് അല്പമെങ്കിലും ദേഷ്യമൊ വ്യസനമൊ സ്ഫുരിച്ചിരുന്നില്ല; എന്നുതന്നെയല്ല, അവളുടെ മുഖത്തു് അസാധാരണമായ ഒരു പുഞ്ചിരി കളിയാടിക്കൊണ്ടുമിരുന്നു. എന്നാൽ അ വൾ യജമാനത്തിയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നപ്പോഴേയ്ക്കും മുഖഭാവമെല്ലാം മാററി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

സൂര്യമുഖി കരച്ചിലിന്റെ കാരണം ചോദിച്ചു. സംഗ തികളെല്ലാം കേട്ടതിൽ ഹീരതന്നെയാണു കുററക്കാരത്തി

യെന്നു സൂൎയ്യമുഖി തീൎച്ചയാക്കി. എങ്കിലും ഹീരയുടെ തൃപ്തിക്കുവേണ്ടി സൂൎയ്യമുഖി കൌസല്യയേയും അല്പം ശിക്ഷിച്ചു പറഞ്ഞു.

അതുകൊണ്ടു തൃപ്തിയാവാതെ ഹീര, "അവളെ ഇവിടെനിന്നു കളയാത്തപക്ഷം എനിക്കു നില്പാൻ പ്രയാസമാണ്," എന്നു പറഞ്ഞു.

അപ്പോൾ സൂൎയ്യമുഖിക്കു ഹീരയുടെ പേരിൽ കുറെ അധികം മുഷിച്ചിൽ തോന്നി. "ഹീരെ, നീ മഹാ അക്രമി തന്നെ, നീയാണു തമ്മിത്തല്ലു തുടങ്ങിയതു്; തെററു മുഴുവനും നിൻെറ പേരിലാണു്. എന്നിട്ടും നിനക്കു് അവളെ പറഞ്ഞയയ്ക്കണം. അങ്ങനെ മൎയ്യാദകേടായി ഞാൻ ഒന്നും തന്നെ ചെയ്യുകയില്ല. വേണമെങ്കിൽ ഹീരയ്ക്കു പോകുവാനും വിരോധമില്ല. നീ താമസിക്കണമെന്നു ഞാൻ പറയുന്നില്ല."

ഇതുതന്നെയാണു ഹീരയ്ക്കും ആവശ്യം. "ആട്ടെ, ഞാൻ പൊയ്ക്കൊള്ളാം," എന്നുപറഞ്ഞു് കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു ഹീര പൂമുഖത്തു യജമാനൻെറ മുമ്പിൽ പ്രവേശിച്ചു.

ബാബു അവിടെ തനിച്ചിരിക്കയായിരുന്നു. ഈ സമയത്തു് അദ്ദേഹം തനിച്ചിരിക്ക പതിവാണു്. ഹീര കരയുന്നതു കണ്ടു്, "എന്താണു് ഹീര കരയുന്നതു്?" എന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"എൻെറ ശമ്പളം കണക്കുതീൎത്തു വാങ്ങുവാനായി എന്നോടു പറഞ്ഞു."

"എന്തു്? എന്തു്?"

"എന്നെ ഇവിടെനിന്നു പിരിച്ചു. യജമാനത്തി എന്നോടു പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ കല്പിച്ചു."

"നീ എന്തുചെയ്യു?"

"കൌസല്യ എന്നെ ചീത്ത പറഞ്ഞു; ഞാൻ യജമാനത്തിയുടെ അടുക്കൽ ആവലാധി പറഞ്ഞു; അവർ അവളുടെ ഭാഗം വിശ്വസിച്ച് എന്നെ പണിയിൽ നിന്ന പിരിച്ചു."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തലകുലുക്കി ചിരിച്ചുകൊണ്ട്, "അത്ര വിശ്വസിക്കത്തക്കതല്ല, ഹീരെ; സത്യം പറയു."

"ഞാൻ ഇവിടെ താമസിക്കുന്നില്ല; അതാണ പരമാൎത്ഥം."

"കാരണമെന്ത്?"

"കൊച്ചമ്മയുടെ സ്വഭാവം ആകപ്പാടെ ഒന്ന മാറിയിരിക്കുന്നു. അവരുടെ അഭിപ്രായം ഇന്ന പ്രകാരമെന്ന് ഒരാൾക്കും ഊഹിക്കുവാൻ തരമില്ലാത്ത സ്ഥിതിയിലായിരിക്കുന്നു."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, പുരികക്കൊടികളെ ചുളുക്കിക്കൊണ്ട്, "ഈ പറഞ്ഞതിന്റെ സാരമെന്താണ്?" എന്ന് ഒച്ച അല്പം മുഴപ്പിച്ചു ചോദിച്ചു.

ഈ ചോദ്യം ഹീരയെ, അവൾക്കു പറയുവാനുണ്ടായിരുന്ന സംഗതിയിലേയ്ക്കു, പ്രവേശിപ്പിച്ചു.

"അന്ന് അവർ കുന്ദനന്ദിനിയോടു പറയാത്ത വാക്കുകൾ ഇനി ഉണ്ടോ? ആ കാരണംകൊണ്ടു കുന്ദ വീടുവിട്ടു പുറപ്പെട്ടു പോയി. എന്നെങ്കിലും ഒരിക്കൽ ആ വാക്കുകളെ എന്നോടു പറഞ്ഞാലോ എന്നാണ ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നത്. എനിക്കതു സഹിക്കുവാൻ പ്രയാസമാണ്. അതു കാരണം ഞാൻ മുമ്പേക്കൂട്ടി ഒഴിഞ്ഞുപോകുവാൻ വിചാരിക്കുകയാണ്?"

"നീ എന്തിനെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു് ഈ പറയുന്നതു്?" എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പിന്നെയും ചോദിച്ചു.

"ലജ്ജകൊണ്ടു് അതു പറയുവാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല."

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുഖം കറുത്തു. "നീ ഇന്നു വീട്ടിലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കോളു. നാളെ നിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ആളെ അയയ്ക്കാം," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പറഞ്ഞു.

ഹീരയുടെ ആഗ്രഹം സാധിച്ചു. ഈ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കായിട്ടുതന്നെയാണു് അവൾ കൌസല്യയോടു കലഹിച്ചതു്.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എഴുന്നേററു സൂര്യമുഖിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കുപോയി. ഹീരയും നിശ്ശബ്ദമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നാലെ ചെന്നു.

അദ്ദേഹം സൂര്യമുഖിയെ അടുക്കലേയ്ക്കു വിളിച്ചു്, "ഹീരയെ ഇവിടെനിന്നു പിരിച്ചുവോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഉവ്വു്," എന്നു പറഞ്ഞതിനു ശേഷം, സൂര്യമുഖി സംഗതികളെല്ലാം വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞു.

വർത്തമാനമെല്ലാം കേട്ടു്, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അവൾ പോകട്ടെ. കുന്ദനന്ദിനിയോടു് എന്താ പറഞ്ഞതു്?"

ഉടനെ സൂര്യമുഖിയുടെ നിറം വിളറിയതായി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കണ്ടു.

"ഞാനവളോടു് എന്താ പറഞ്ഞതു്?" എന്നു സൂര്യമുഖി തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

"എന്തെല്ലാം അസഭ്യവാക്കുകളാണ് അവളോടു പറഞ്ഞതു്?"

സുമുഖി കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതിരുന്നു. പിന്നെ അവൾ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"അവിടുന്ന് എന്റെ സർവ്വസ്വവുമാണ്. നിങ്ങളിൽനിന്ന് ഒരു കാര്യവും മറച്ചുവെച്ചിട്ടും എനിക്കൊരാവശ്യവുമില്ല. ഞാൻ കുന്ദയോടു കുറെ കഠിനമായി സംസാരിച്ചു; പിന്നെ നിങ്ങൾ എന്നോടു ദേഷ്യപ്പെട്ടെങ്കിലോയെന്നു വിചാരിച്ചു് അതിനെക്കുറിച്ചൊന്നും ഞാൻ അവിടെ പറയാതെയും ഇരുന്നു. ആ കുറ്റത്തിന് എനിക്കു മാപ്പു തരണേ."

പിന്നെ അവൾ ഉള്ളു തുറന്നു, ഹരിദാസിവൈഷ്ണവിയെ കണ്ടതുമുതൽ കുന്ദയെ പുറത്താക്കിയതുവരെയുണ്ടായ സംഗതികളെ എല്ലാം അറിയിച്ചു. ഒടുവിൽ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"കുന്ദനന്ദിനിയെ പുറത്താക്കിയതുകൊണ്ടു് എനിക്കിപ്പോൾ അധികമായ വ്യസനമുണ്ടു്. എല്ലായിടത്തും അവളെ തിരയുവാനായി ഞാൻ ആളെ അയച്ചിട്ടുണ്ടു്. എനിക്കവളെ കണ്ടുകിട്ടിയെങ്കിൽ, ഞാൻ അവളെ തിരിയെ കൊണ്ടുപോരാനോനെ."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ:–സുമുഖിയുടെ പേരിൽ വലിയ തെറ്റില്ല. ഒരു മര്യാദക്കാരന്റെ ഭാര്യ ഒരു ദുർന്നടപ്പുകാരിക്കു ശരണ്യയായി ഭവിക്കുമോ? പക്ഷേ കാര്യം വാസ്തവമാണോയെന്ന് അല്പം ആലോചിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ, ഇതിലധികം ഭംഗിയായി കലാശിക്കുമായിരുന്നില്ലേ? താരാചരന്റെ വീട്ടിൽ നടന്നിരുന്ന വർത്തമാനമെല്ലാം നിനക്കറി

ന്തുകൂടെ? മൂന്നുകൊല്ലം മുമ്പെ ദേവേന്ദ്രനെ കണ്ടയുമായി പരിചയപ്പെട്ടത്തിട്ടുള്ള വിവരം കേട്ടിട്ടില്ലേ? ഒരു കള്ള കുടിയന്റെ വാക്കുകളെ വിശ്വസിച്ചതെന്തിനാണ്?

"ആ സമയത്തു് ഞാനതു് ഓൎത്തില്ല. ഇപ്പോൾ ഞാൻ ഓൎക്കുന്നുണ്ടു് എന്റെ മനസ്സ പതറിക്കൊണ്ടിരു ന്നു." ഇതു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആ സത്യവതിയായ ഭാൎയ്യ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കാൽക്കൽ വീണു്, രണ്ടുകൈകൊണ്ടും ഭൎത്തൃപാദങ്ങളെ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു്, കണ്ണുനീർകൊണ്ടു് അവ യെ അഭിഷേകം ചെയ്തു പിന്നെ അവരുടെ തലപൊക്കി സൂൎയ്യമുഖി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഹേ, പ്രാണേശ്വര, അങ്ങ യിൽനിന്നു മറച്ചു യാതൊന്നിനേയും ഞാൻ എന്റെ മ നസ്സിൽ കരുതിവെയ്ക്കുകയില്ല."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ:- അങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല. ഞാൻ കുന്ദനന്ദിനിയെ സ്നേഹിക്കുന്നതായി സൂൎയ്യമുഖി സം ശയിക്കുന്നുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിയാം.

സൂൎയ്യമുഖി അവളുടെ ഭൎത്താവിന്റെ കാലുകളുടെ ഇട യിൽ മുഖംവെച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു കിടന്നു. മഞ്ഞിനാൽ നനയ്ക്കപ്പെട്ട താമരപ്പൂപോലെ അശ്രുപൂൎണ്ണമായും മ്ലാനമാ യും ഇരിക്കുന്ന മുഖത്തെ ഉയൎത്തി, അവളുടെ സകല ദുഃഖ ങ്ങളേയും നശിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയുന്ന നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുഖത്തു നോക്കി അവൾ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "എനിക്കു് എന്തു പറയുവാൻ കഴിയും? ഞാൻ അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ള തെല്ലാം പറയുവാൻ എനിക്കു സാധിക്കുമോ? എന്റെ മരണം അങ്ങയുടെ ദുഃഖത്തെ വൎദ്ധിപ്പിച്ചെങ്കിലോ എന്നു വിചാരിച്ചു മാത്രം ഞാൻ മരിക്കാതിരിക്കുകയാണു് ഇ ല്ലെങ്കിൽ, അങ്ങയുടെ ഹൃദയത്തിനു മറെറാരാൾക്കുകൂടി അ

വകാശമുണ്ടെന്നു് അറിഞ്ഞ ഉടനെ തന്നെ മരിക്കുവാൻ ഞാൻ ആഗ്രഹിച്ചുതുടങ്ങി. എന്നാൽ ഇഷ്ടംപോലെ മരിക്കുവാൻ മനുഷ്യൎക്കു സാധിക്കയില്ലല്ലൊ."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വളരെ നേരം മിണ്ടാതിരുന്നു; അതിനുശേഷം ഒന്നു ദീൎഘമായി നിശ്വസിച്ചു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"സൂൎയ്യമുഖി, കുററമെല്ലാം എന്നിൽ തന്നെയാണു്, നിന്റെ പേരിൽ അശേഷമില്ല. സത്യമായി ഞാൻ നിന്നോടു നന്ദിയില്ലാത്തവിധം പ്രവൎത്തിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ അനുഭവിച്ചതും അനുഭവിക്കുന്നതും ഇന്നതെന്നു് എങ്ങനെ ഞാൻ നിന്നോടു പറയും? ആ നീചമായ ആഗ്രഹത്തെ നശിപ്പിക്കുവാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടില്ലെന്നാണു സൂൎയ്യമുഖി വിചാരിക്കുന്നതു്; അങ്ങനെ കരുതേണ്ട. ഞാൻ തന്നെ എന്നെ ശകാരിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ അത്ര കഠിനമായി എന്നെ ശകാരിക്കുവാൻ ഒരിക്കലും നിനക്കു സാധിക്കുകയില്ല. ഞാൻ പാപിയാണു്; എന്റെ സ്വാന്തമനസ്സിനെ ഭരിക്കുവാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല."

സൂൎയ്യമുഖിക്കു സഹിക്കുവാൻ പാടില്ലാതെയായി. അവൾ എഴുന്നേററു തൊഴുകയ്യോടുകൂടി, "ഇതിലധികമൊന്നും എന്നോടു പറയരുതെ; ഇനിയുള്ളതെല്ലാം അങ്ങയുടെ ഉള്ളിൽ തന്നെ ഇരിക്കട്ടെ. അങ്ങയുടെ വാക്കുകൾ അസ്ത്രങ്ങളെന്നപോലെ എന്റെ ഹൃദയമൎമ്മത്തെ പിളൎക്കുന്നു. എന്റെ ശിരസ്സിൽ എഴുതീട്ടുള്ളതെല്ലാം ഞാൻ അനുഭവിച്ചു; ഇതിലധികം കേൾക്കുവാൻ എനിക്കാഗ്രഹമില്ല."

"അങ്ങനെയല്ല, സൂൎയ്യമുഖി, നീ കേൾക്കേണം. വളരെ

ക്കാലമായി നിന്നോടു പറയുവാൻ കരുതിക്കൊണ്ടിരിക്കു ന്നതിനെ ഞാൻ പറയട്ടെ. ഞാൻ ഈ വീട്ടിൽ നിന്നു ഇന്നുപോകും. ഞാൻ മരിക്കയില്ല; ഞാൻ വല്ല ദിക്കിലും പോകും. വീടും കുടുംബവും മേലിൽ എന്നെ സന്തോഷി പ്പിക്കുകയില്ല. നീയൊരുമിച്ചിരുപ്പാനും എനിക്കു സുഖ മില്ല. നിന്റെ ഭർത്താവായിരിപ്പാൻ തക്ക യോഗ്യത എ നിക്കില്ല. ഇനി നിന്നെ ഞാൻ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ കുന്ദനന്ദിനിയെ കണ്ടുപിടിച്ചു അവളൊരുമിച്ചു വല്ല ദി ക്കിലേയ്ക്കും പോകും. നീ യജമാനത്തിയായി ഇവിടെ താമ സിക്കു. ഒരു വിധവയെപ്പോലെ പെരുമാറിക്കൊള്ളു— നിന്റെ ഭർത്താവു ഇത്ര നീചനായി തീന്നിരിക്കുന്ന സ്ഥി തിക്കു നീ ഒരു വിധവയല്ലെ? എന്നാൽ, ഞാൻ നീചനാ ണെങ്കിലും, നിന്നെ ചതിക്കുകയില്ല. ഇതാ ഞാൻ പോകു ന്നു. കുന്ദയെ മറക്കുവാൻ കഴിയുന്ന കാലത്തു ഞാൻ തിരി ച്ചുവരാം; ഇല്ലെങ്കിൽ, ഇതു നീയൊരുമിച്ചുള്ള എന്റെ അവസാനത്തെ സമയമാണു."

മർമ്മഭേദകങ്ങളായ ഈ വാക്കുകൾക്കു സുമുഖി എന്തു ത്തരം പറയും? ഒരു ശിലാരൂപം പോലെ അവൾ അധോ മുഖിയായി അല്പനേരം നിന്നു. പിന്നെ അവൾ സാഷ്ടാം ഗമായി വീണു കണ്ണുപൊത്തി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

ഘാതകനായ വ്യാഘ്രം അതിന്റെ ഇരയുടെ പ്രാണ വേദനയെ നോക്കി നില്ക്കുന്നതുപോലെ, അവളെ നോക്കി ക്കൊണ്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ നിശ്ശബ്ദനായി നിന്നു. ആ സമ യത്തെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോവികാരങ്ങൾ ഇങ്ങനെ ആയിരുന്നു: 'ഇവൾ ദൈവഗത്യാ ഇന്നോ, നാളെയോ മരിക്കുവാൻ മതി. ഇവിടെ എനിക്കെന്തു ചെയ്വാൻ കഴി

യും? ഞാൻ വിചാരിച്ചാൽ, അവൾക്കു പകരം മരിക്കു വാൻ കഴിയുമൊ? അതെനിക്കു സാധിക്കുമായിരിക്കാം; എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു സുമുഖിയെ രക്ഷിക്കുവാൻ കഴി യുമോ?'

ഇല്ല, നാഗേന്ദ്രാ, നിങ്ങളുടെ മരണം സുമുഖിക്ക് ഒരു ഗുണവും ചെയ്കയില്ല. എങ്കിലും മരിക്കുന്നതു നിങ്ങൾക്കു നന്നായിരിക്കും.

കുറേനേരം കഴിഞ്ഞതശേഷം, സുമുഖി എഴുന്നേററി രുന്നു; പിന്നേയും ഭർത്താവിൻെറ കാലുകളെ പിടിച്ചുകൊ ണ്ടു, "എനിക്ക് ഒരു വരം തരണമേ," എന്നപേക്ഷിച്ചു.

"എന്താണതു്?"

"ഒരു മാസംകൂടി അങ്ങ് ഇവിടെ താമസിക്കണേ. ആ സമയംകൊണ്ടു നമുക്കു കുന്ദനന്ദിനിയെ കാണുവാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽ, എവിടെയെങ്കിലും പൊയ്ക്കോളു. പി ന്നെ ഞാൻ അങ്ങയെ താമസിപ്പിക്കുകയില്ല."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മറുപടി പറയാതെ പുറത്തേയ്ക്കു കടന്നുപോയി. ഒരു മാസം കൂടി വീട്ടിൽ താമസിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം മനസ്സുകൊണ്ടു സമ്മതിച്ചു; സുമുഖിക്ക് അതു മ നസ്സിലായി. 'എൻെറ പ്രാണനാഥ, അങ്ങയുടെ പാദങ്ങ ളിൽ തറച്ചിരിക്കുന്ന മുള്ളിനെ വലിച്ചെടുപ്പാൻ വേണ്ടി ഞാൻ എൻെറ ജീവനെ ഉപേക്ഷിക്കും. ഈ നിർഭാഗ്യയാ യ സുമുഖിനിമിത്തം അങ്ങ് ഈ വീടിനെ ഉപേക്ഷിക്കും. അങ്ങയോ ഞാനോ ഇവിടെ അധികം പ്രധാനം?' എന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു പിരിഞ്ഞുപോകുന്ന ഭർത്താവിൻെറ പുറകെ നോക്കിക്കൊണ്ട് അവൾ നിന്നു.

18

കൂട്ടിലടയ്ക്കപ്പെട്ട പക്ഷി

ഹീര അവളുടെ ജോലിയിൽ നിന്നു പിരിഞ്ഞു; എങ്കിലും ദത്തകുടുംബക്കാരുമായിട്ടുള്ള കെട്ടുപാട് അവൾ വിട്ടില്ല. ആ കുടുംബത്തിലെ വർത്തമാനങ്ങൾ അറിയുന്നതിൽ അവൾ എപ്പോഴും ജാഗരൂകയായിരുന്നതുകൊണ്ട് ആ കുടുംബത്തിൽ ചെന്ന ആരെയെങ്കിലും കണ്ടാൽ ഉടനെ ഹീര അവരോടു സംസാരിച്ചുതുടങ്ങും. ആ വഴിക്ക് അവൾ നാഗേന്ദ്രനും സൂര്യമുഖിയും തമ്മിലുള്ള രസക്കേടിനെ അറിഞ്ഞു. ദിവസത്തിലൊരിക്കൽ അവിടെനിന്ന് ആരെയും അവൾക്കു കാണുവാൻ സംഗതിയായില്ലെങ്കിൽ, ആ വീട്ടിൽ കയറിച്ചെല്ലുവാൻ അവൾ എന്തെങ്കിലും ഒരു കാരണമുണ്ടാക്കി, സകല സംഗതികളുടേയും ഗുണദോഷനിരൂപണസ്ഥലമായ ഭൃത്യന്മാരുടെ സങ്കേതസ്ഥലത്തുചെന്ന് അവൾക്കു വേണ്ടതെല്ലാം അറിഞ്ഞു പോരുകയും ചെയ്യും. അങ്ങനെ കുറേക്കാലം കഴിഞ്ഞു; ഒരു ദിവസം ഒരു ദുഃഖാവസ്ഥ സംഭവിച്ചു. ഹീരയും ദേവേന്ദ്രനും തമ്മിൽ കണ്ടതുമുതൽ മാലതി എന്ന പാൽക്കാരി ഹീരയുടെ വീട്ടിൽ ഒരു നിത്യയായിത്തീർന്നു. ഈ പ്രവൃത്തി ഹീരയ്ക്ക് അത്ര രസിക്കുന്നില്ലെന്നു മാലതി മനസ്സിലാക്കി. എന്നു മാത്രമല്ല, അവിടത്തെ ഒരു മുറിയുടെ വാതിൽ എപ്പോഴും അടച്ചിട്ടിരിക്കുന്നതും അവൾ അറിയാതിരുന്നില്ല. ആ വാതിൽ പുറത്തുനിന്നു ചങ്ങലയിട്ടു പൂട്ടി വളരെ ബന്ധവസ്സായി സൂക്ഷിച്ചിരുന്നു. ഒരു ദിവസം മാലതി പതിവില്ലാത്ത സമയത്ത് അവിടെ ചെന്നപ്പോൾ, ആ വാ

തിൽ പൂട്ടാതെ കിടക്കുന്നതു കണ്ടു. അവൾ പതുക്കെ പ ങ്ങല മാററി വാതിൽ തള്ളിനോക്കി. എങ്കിലും അതു് അ കത്തുനിന്നു പൂട്ടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു്, മുറിക്കകത്തു് ഒരാൾ ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നു് അവൾ ഊഹിച്ചു. അതു് ആരാ യിരിക്കാം എന്നു് അവൾ ആലോചിച്ചുതുടങ്ങി. അകത്തു് ഒരു കാമുകനായിരിക്കുമോ എന്നു മാലതി ഒന്നാമതായി സംശയിച്ചു; എന്നാൽ അയാൾ ആരുടെ കാമുകനായിരി ക്കും? കഴിഞ്ഞ കാര്യങ്ങളെല്ലാം മാലതിക്കു് അറിവുണ്ടാ യിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവൾ ഈ ആലോചന നിർത്തി. ഉട നെ, അകത്തു കുന്ദയായിരിക്കുമോ എന്നുള്ള ശങ്ക അവളു ടെ ഉള്ളിൽ കടന്നുകൂടി. നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ വീട്ടിൽനി ന്നു് അവൾ ചാടിപ്പോയിട്ടുള്ള വർത്തമാനം മാലതിക്കറി വുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു സൂത്രമെടുത്തു് അവളുടെ സംശയം തീർക്കുവാൻ മാലതി നിശ്ചയിച്ചു.

ഹീര നാഗേന്ദ്രൻെറ വീട്ടിൽനിന്നു് ഒരു മാൻകുട്ടി യെ തട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു് അവളുടെ വീട്ടിൽ കെട്ടി സൂക്ഷി ച്ചു വളർത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. മാലതി അതിനെ തീററുവാ നെന്ന ഭാവത്തിൽ മാൻകുട്ടിയെ അഴിച്ചുവിട്ടു. ഹീര അ തിൻെറ പിന്നാലെ ഓടിത്തുടങ്ങി.

ഹീര ദൂരെപ്പോയ തരംനോക്കി, മാലതി, "ഹീരെ, ഹീരെ, എന്താണു നിനക്കു പററിയതു്?" എന്നൊക്കെ വളരെ വ്യസനസ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു കുന്ദയെ അ ടച്ചിരിക്കുന്ന മുറിയുടെ വാതിൽക്കൽ ചെന്നു, "കുന്ദക്കൊ ച്ചമ്മേ, വേഗത്തിൽ പുറത്തുവരു; ഹീരയ്ക്കു് അപകടം പ ററി," എന്നു പറഞ്ഞു.

കുന്ദ ഭയപ്പെട്ടു വാതിൽ തുറന്നു; അപ്പോൾ അവളു

ടെ ഉദ്ദേശം ഫലിച്ചതിൽ സന്തോഷിച്ച് ഉറക്കെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു മാലതി ഓടിപ്പോയി. ഉടനെ കുന്ദ അകത്തു കടന്നു വാതിലടച്ചു. ഹീരയുടെ ശകാരത്തെ ഭയപ്പെട്ടു കുന്ദ വാതിൽ തുറന്ന സംഗതിയെക്കുറിച്ചു ഹീരയോട് ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല.

മാലതി ഈ പുതിയ വർത്തമാനവുംകൊണ്ടു ദേവേന്ദ്രൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നു. സംഗതിയുടെ സൂക്ഷ്മമറിയുവാനും രണ്ടിലൊന്നു തീർച്ചയാക്കുവാനും ആയി പിറേറദിവസം ദേവേന്ദ്രൻതന്നെ ഹീരയുടെ വീട്ടിൽ പോകുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

കുന്ദ ഒരു കൂട്ടിലടയ്ക്കപ്പെട്ട പക്ഷിയെപ്പോലെ എപ്പോഴും അസ്വസ്ഥയായിരുന്നു. രണ്ടു ചെറിയ ജലപ്രവാഹങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുകൂടുന്ന സമയം ഒരു ശക്തിമത്തായ ഒഴുക്കുണ്ടാകുന്നുണ്ടല്ലോ. കുന്ദയുടെ മനസ്ഥിതിയും അതുപോലെയായിരുന്നു. ഒരുഭാഗത്ത് അപമാനം, നിന്ദ, സൂര്യമുഖിയാലുണ്ടായ നിഷ്കാസനം; മറുഭാഗത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥനിലുള്ള അഭിലാഷം. ഈ രണ്ടു ശാഖകളുടെ സമ്പർക്കം നിമിത്തം, നിസ്സാരസംഗതികൾ ഗൗരവകാര്യങ്ങളിൽ ലയിക്കുന്നതുകൊണ്ട്, കാമവികാരംതന്നെ വർദ്ധിച്ചു. അപമാനവും മററും ക്രമത്തിൽ കുറഞ്ഞുതുടങ്ങി. കുന്ദയുടെ ഉള്ളിൽ സൂര്യമുഖിയുടെ വിചാരംതന്നെ ഇല്ലാതെയായി. അവളുടെ ഹൃദയകമലം നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ വസതിയായിത്തീർന്നു. അവൾ ഇപ്രകാരം വിചാരിച്ചുതുടങ്ങി: 'ആ വീട്ടിൽനിന്നു പോരുവാൻ ഞാൻ അത്ര ബദ്ധപ്പെട്ടതെന്തിനാണ്? അല്പം ചില വാക്കുകളെക്കൊണ്ട് എനിക്കെന്തുപദ്രവമാണുണ്ടായത്? അവിടെ എനിക്കു പതിവായി

നാഗേന്ദ്രനാഥനെ കാണാമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിനെ തീരെ കാണുന്നില്ല. അങ്ങോട്ടു തന്നെ എനിക്കു തിരിയെ പോകാമോ? സൂമുഖി എന്നെ ഇനി പുറത്താക്കുകയില്ലെങ്കിൽ, എനിക്കു പോകാമായിരുന്നു.' രാവും പകലും കുന്ദ ഈ വിചാരങ്ങളിൽതന്നെ നിമഗ്നയായിത്തീൎന്നു. അവൾ ദത്തകുടുംബത്തിലേയ്ക്കു തിരിയെ പോകാത്തപക്ഷം അവൾ മരിക്കുമെന്നുതന്നെ കുന്ദയ്ക്കു തോന്നിത്തുടങ്ങി. സൂമുഖി ഇനിയും അവളെ പുറത്താക്കുമായിരിക്കാമെങ്കിലും, അവൾ ഒന്നു പോയി പരീക്ഷിക്കുവാൻതന്നെ ഉറച്ചു. എങ്കിലും എന്തു കാരണവും പറഞ്ഞുകൊണ്ടാണു് ആ പടിക്കകത്തു കടന്നു ചെല്ലേണ്ടതു്? തനിച്ചു് അവിടെ കടന്നുചെല്ലുവാനും അവൾക്കു മടിയുണ്ടു്. ഹീര അവളൊരുമിച്ചു ചെല്ലുമെങ്കിൽ, അവൾക്കു ധൈൎയ്യമുണ്ടായേനെ; എന്നാൽ ഈ സംഗതിയെപ്പററി ഹീരയോടു പറയുന്നതിനും ലജ്ജ അവളെ സമ്മതിക്കുന്നില്ല.

അവളുടെ ഹൃദയത്തിന്നു് അതിന്റെ നാഥനെ കാണാതിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയായി. ഒരു ദിവസം വെളുപ്പാൻകാലത്തു് ഏകദേശം നാലുമണിക്കു്, ഹീര ഉറങ്ങിക്കിടക്കുമ്പോൾ, കുന്ദനന്ദിനി എഴുന്നേററു്, നിശ്ശബ്ദമായി വാതിൽ തുറന്നു്, വീട്ടിൽനിന്നു പുറത്തിറങ്ങി. കറുത്തപക്ഷം അവസാനിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു്, സമുദ്രത്തിൽ കോമളാംഗിയായ ഒരു കന്യക എന്നപോലെ, ചന്ദ്രക്കല ആകാശത്തിൽ ശോഭിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അന്ധകാരപുഞ്ജങ്ങൾ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ സങ്കേതം പ്രാപിച്ചിരുന്നു. മന്ദമാരുതൻ വഴിയുടെ ഇരുപുറവും പായൽപി

ടിച്ചു കിടക്കുന്ന കുളങ്ങളിലെ താമരപ്പൂക്കളെ അല്പമെങ്കിലും ഇളക്കാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം അത്ര സാവധാനത്തിൽ ചരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. കുന്ദ, വഴി ഏകദേശം ഉദ്ദേശിച്ചു്, ദത്തകുടുംബത്തിന്റെ മുൻവശത്തേയ്ക്കു സന്ദിഗ്ദ്ധമനസ്സോടുകൂടി നടന്നുചെന്നു. നാഗേന്ദ്രനെ ഒരു കണ്ണു കാണുവാൻ തരമുണ്ടാകുന്നതിനല്ലാതെ, അകത്തുകടന്നു ചെല്ലണമെന്നുള്ള മോഹംതന്നെ അപ്പോൾ അവൾക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിൽ തിരിച്ചുചെന്ന സംഗതി പുറത്തുവരുമായിരിക്കും; അതങ്ങിനെയെങ്കിലും വരട്ടെ; ഇപ്പോൾ സ്വകാര്യമായി അദ്ദേഹത്തിനെ ഒന്നു കാണുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നതിൽ എന്താണു ദോഷമുള്ളതു്? അവൾ ഹീരയുടെ വീട്ടിൽ ബന്ധനസ്ഥയായി പാർക്കുമ്പോൾ നാഗേന്ദ്രനാഥനെ കാണുന്നതിനുത്സാഹിക്കുവാൻ അവൾക്കു സൌകര്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. സ്വാതന്ത്ര്യം കിട്ടിയ സമയം, "ഞാൻ വീട്ടിനുചുററും നടന്നു നോക്കട്ടെ. ജനാലവാതുക്കലൊ തോട്ടത്തിലൊ വഴിയിലൊ അദ്ദേഹത്തെ ഞാൻ കണ്ടുമുട്ടും," എന്നവൾ വിചാരിച്ചു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അതിരാവിലെ എഴുന്നേല്ക്കുക പതിവായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെ ഒന്നു കണ്ടു ഹീരയുടെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു് ഉടൻ മടങ്ങാമെന്നായിരുന്നു കുന്ദ വിചാരിച്ചതു്. എന്നാൽ കുന്ദ നാഗേന്ദ്രനെ ഒരിടത്തും കണ്ടില്ല. "അദ്ദേഹം എഴുന്നേററിട്ടില്ല. ഞാനിവിടെ ഇരിക്കും," എന്നു കുന്ദ നിശ്ചയിച്ചു. വൃക്ഷങ്ങളുടെ എടകളിലുള്ള ഇരുട്ടത്തു് അവൾ ഇരുന്നു; ഒരു ചുള്ളിക്കൊമ്പൊ കായയൊ ഇടയ്ക്കു വീഴുന്നതു കേൾക്കാം. വൃക്ഷശാഖകളിൽ ഇരുന്ന പക്ഷികൾ അവയുടെ ചിറകുകൾ കൊത്തിമിനുക്കിത്തുട

ഞ്ഞി. ചില സങ്കീൎത്തനക്കാർ കൊട്ടുംപാട്ടുമായി സ്തോത്ര ങ്ങൾ ചൊല്ലി തെരുവുകളിൽക്കൂടി പോകുന്ന ശബ്ദം ദൂര ത്തുനിന്നു കേൾക്കുന്നുണ്ടു്. പ്രഭാതത്തിന്റെ പുരോഗാമി യായ കുളിർകാററു് ഊതിത്തുടങ്ങി; കോഴികളും അവയു ടെ കൂവലുകൾകൊണ്ടു മററു ജീവജാലങ്ങളെയെല്ലാം ഉണ ൎത്തിത്തുടങ്ങി. അപ്പോൾ കുന്ദയുടെ ആഗ്രഹവും നഷ്ട പ്രായമായി; അവൾക്കു് ഇനി ആ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ചുവ ട്ടിൽ ഇരിക്കുവാൻ പാടില്ല. നേരം പുലൎന്നുകൊണ്ടു് ആ രെങ്കിലും അവളെ കാണുവാൻ ഇടയുണ്ടു്. അവൾ തിരി ച്ചു പോകുവാനായി പുറപ്പെട്ടു. ഒരാഗ്രഹം അവളുടെ ഉ ള്ളിൽ ബലമായിത്തന്നെ ഉറച്ചുകിടന്നിരുന്നു. അന്തർഗൃ ഹത്തിനോടു യോജിച്ചു് ഒരു പൂന്തോട്ടമുള്ളതിൽ, നാഗേ ന്ദ്രനാഥൻ ചിലപ്പോൾ ഇരുന്നു കാററുകൊള്ളാറുണ്ടായി രുന്നു. അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ അവിടെ നടക്കുന്നുണ്ടായിരി ക്കും; അദ്ദേഹം അവിടെ നടക്കുന്നുണ്ടോ എന്നുകൂടി നോ ക്കാതെ പോകുവാൻ കുന്ദയ്ക്കു മനസ്സുവരുന്നില്ല. എന്നാൽ തോട്ടത്തിനു ചുററും മതിലുണ്ടായിരുന്നു. അതിനാൽ അ കത്തുകൂടിയല്ലാതെ അതിലേയ്ക്കു കടക്കുവാൻ വഴിയുണ്ടാ യിരുന്നില്ല. അവിടെ ചെന്നപ്പോൾ, വാതിൽ തുറന്നിട്ടി രിക്കുന്നതായി അവൾ കണ്ടു; ധൈൎയ്യമായി അകത്തുകടന്നു്, തോട്ടത്തിന്റെ നടുവിൽ വളൎത്തിയിരുന്ന ഒരു ചെമ്പകവൃ ക്ഷത്തിന്റെ കൊമ്പുകളുടെ ഇടയിൽ അവൾ ഒളിച്ചിരു ന്നു. വിശേഷമായ ലതകൾ പടൎത്തീട്ടുള്ള അനവധി വൃക്ഷ ങ്ങൾ തോട്ടത്തിനു ചുററും തൊട്ടുതൊട്ടു നട്ടുപിടിപ്പിച്ചി ട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അതിന്റെ ഉള്ളിൽ വിശേഷമായി കല്ലു കൊണ്ടു പടുത്തിട്ടുള്ള വഴികളും, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു നാനാവൎണ്ണ

പുഷ്പങ്ങളോടുകൂടിയ ചെടികളും ലതകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. അസംഖ്യം പ്രാണികൾ കുസുമങ്ങളിലെ മധുവിനെ ആസ്വദിച്ചു് ആ പൂക്കളിലിരുന്നും അവയുടെ ചുററും പറന്നും ഉല്ലസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. വിശേഷവസ്തുക്കൾ മനുഷ്യരെ ആകർഷിക്കുന്നതുപോലെ, ചില പ്രത്യേക പൂക്കൾ പ്രാണികളെ അധികം ആകർഷിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ചില പുഷ്പങ്ങളെപ്പോലെ തന്നെ പഞ്ചവർണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ ചെറുപക്ഷികളും തേൻ കുടിച്ചു സന്തോഷത്തോടുകൂടി പാടിക്കൊണ്ടു പറന്നുനടക്കുന്നുണ്ടു്. പൂക്കളുടെ ഭാരംകൊണ്ടു ചാഞ്ഞു കിടക്കുന്ന മരക്കൊമ്പുകൾ കാററിൽ മന്ദമായി ഇളകുന്നുണ്ടു്. അഭിമാനികളായ കോകിലങ്ങൾ അവയുടെ കറുത്ത പീലികളെ ചെമ്പകവൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽ മറച്ചുപിടിച്ചു മറെറല്ലാ ശബ്ദങ്ങളേയും ജയിക്കത്തക്കവണ്ണം ശബ്ദിക്കുന്നുണ്ടു്.

തോട്ടത്തിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ പുഷ്പലതകളാൽ ചുററപ്പെട്ടു് ഒരു വള്ളിക്കുടിലുണ്ടായിരുന്നു. കുന്ദനന്ദിനി ചെമ്പകവൃക്ഷത്തിൻെറ മുകളിൽ കയറിയിരുന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ഐശ്വര്യത്തോടുകൂടിയ ആ ദീർഘകായനെ കണ്ടില്ല. ലതാഗൃഹത്തിനുള്ളിൽ ആരോ ഒരാൾ നിലത്തു കിടക്കുന്നതു് അവൾ കണ്ടു; ആ ആൾ അദ്ദേഹമായിരിക്കുമെന്നു് അവൾ ഊഹിക്കയും ചെയ്തു. നല്ലവണ്ണം നോക്കുന്നതിനായി അവൾ മുമ്പാക്കം നീങ്ങിയിരുന്നു. നിർഭാഗ്യത്താൽ ആ ആൾ ഉടനെ പുറത്തേയ്ക്കു വന്നു. അതു നാഗേന്ദ്രനാഥനല്ലെന്നും എന്നാൽ സുമുഖിയാണെന്നും ആ സാധുവായ കുന്ദനന്ദിനി അറിഞ്ഞു. കുന്ദ ഭയപ്പെട്ടു് അനങ്ങാതെ ഇരുന്നു. അവൾക്കു് അനങ്ങുവാൻപോലും ധൈ

യ്യാമോ ശക്തിയോ ഉണ്ടായില്ല. സുമുഖി പുവറുത്തുകൊണ്ടു് അങ്ങുമിങ്ങും നടക്കുന്നതായി അവൾ കണ്ടു. ക്രമേണ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭാര്യ ചെമ്പകവൃക്ഷത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ എത്തിയ സമയം, അതിന്റെ കൊമ്പുകളുടെ ഇടയിൽ ഒരാൾ പതുങ്ങുന്നതു കണ്ടു. ആരെന്നറിയാഞ്ഞതിനാൽ, "ആരാണതു്?" എന്നു സുമുഖി വിളിച്ചു ചോദിച്ചു.

ഭയംകൊണ്ടു കുന്ദയ്ക്കു സംസാരിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവളുടെ യാതൊരംഗവും ഇളകിയില്ല.

ഒടുവിൽ സുമുഖി അല്പം അടുത്തുചെന്നു് ആളെ അറിഞ്ഞ സമയം, "അതു കുന്ദയല്ലെ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

കുന്ദയ്ക്കു് ഉത്തരം പറയുവാൻ നാവു പൊങ്ങുന്നില്ല. എങ്കിലും സുമുഖി അവളുടെ കൈ കടന്നുപിടിച്ചു്, "വരു, അനുജത്തി, ഇനി നിന്നോടു് അപ്രിയമൊന്നും ഞാൻ പറയുകയില്ല," എന്നിങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അകത്തേയ്ക്കു കുന്ദയെ അവർ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി.

19

അധഃപതനം

അന്നു രാത്രി, ദേവേന്ദ്രൻ തനിച്ചു്, വേഷച്ഛന്നനായി, മദ്യപാനംകൊണ്ടു മദോന്മത്തനായി, കുന്ദനന്ദിനിയെ അന്വേഷിച്ചു ഹീരയുടെ വീട്ടിൽ ചെന്നു. അയാൾ രണ്ടു കുടിലുകളുടെ അകത്തും കുന്ദയെ തിരഞ്ഞു നോക്കി; എന്നാൽ കുന്ദ അതിലൊന്നിലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഹീ

ര, അവളുടെ വസ്ത്രാഗ്രംകൊണ്ടു മുഖം മറച്ചു് അയാളുടെ പരാഭവത്തെപ്പററി ചിരിച്ചുതുടങ്ങി. ദുഃഖിതനായ ദേവേന്ദ്രൻ, "എന്താണു നീ ചിരിക്കുന്നതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങളുടെ ഇച്ഛാഭംഗത്തെ ഓർത്തുതന്നെ. ആ പക്ഷി പറന്നുപൊയ്ക്കളഞ്ഞു; ഇവിടെ അടുത്തെങ്ങും അവളെ കാണുകയില്ല," എന്നു് അവൾ മറുപടി പറഞ്ഞു.

പിന്നെ ദേവേന്ദ്രൻെറ തുടരെത്തുടരെയുള്ള ചോദ്യങ്ങൾക്കുത്തരമായി, ഹീര അവൾക്കറിയാവുന്നതെല്ലാം അല്പമായി പറഞ്ഞതോടുകൂടി ഇങ്ങനെയും പറഞ്ഞു: "രാവിലെ അവളെ ഇവിടെ കാണാതെയായപ്പോൾ ഞാൻ ഇവിടെ അടുത്തെല്ലാം തിരഞ്ഞു്, ഒടുവിൽ നാഗേന്ദ്രബാബുവിൻെറ വീട്ടിൽ വളരെ മാന്യസ്ഥിതിയിൽ അവളെ കണ്ടു."

ദേവേന്ദ്രൻെറ ആഗ്രഹം ഈ വാക്കോടുകൂടി നശിച്ചു; അയാൾക്കു് ഒരു സമാധാനവും ഇല്ലാതെയായി; എങ്കിലും അവളിലുള്ള ആഗ്രഹം അയാളെ വിട്ടില്ല. പിന്നെയും വത്തമാനങ്ങൾ അറിവാനായി അല്പനേരംകൂടി അവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കുവാൻ അയാൾ ഉറച്ചു. ആകാശത്തിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ മേഘങ്ങളെ കണ്ടപ്പോൾ മഴ പെയ്യുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടു് അയാൾ പരുങ്ങിത്തുടങ്ങി.

അയാൾ അവിടെ കുറേനേരം കൂടി ഇരിക്കേണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹം ഹീരയ്ക്കും ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അവൾ ഒററയായി താമസിക്കുന്ന ഒരു സ്ത്രീയാണല്ലൊ; സമയവും രാത്രിയായിരുന്നു, അയാളോടു താമസിക്കുവാനായി ആവശ്യപ്പെടുവാൻ അവൾക്കു് അർഹതയില്ല; അവൾ

അപ്രകാരം ആവശ്യപ്പെട്ടെങ്കിൽ, അതു് അവളുടെ അധോഗതിക്കുള്ള മറെറാരു മാർഗ്ഗമായിത്തീരും. എങ്കിലും, എന്തുചെയ്യാം!—അതായിരുന്നു അവൾ അനുഭവിക്കേണ്ടുന്ന വിധി.

ദേവേന്ദ്രൻ:-ഇവിടെ ഒരു കുടയുണ്ടോ?

അങ്ങനെ ഒരു സാധനം ഹീരയുടെ വീട്ടിൽതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

പിന്നെ അയാൾ, "മഴ മാറുന്നതുവരെ ഞാൻ ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വല്ല ആക്ഷേപത്തിനും ഇടയാകുമോ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"നിശ്ചയമായും ജനങ്ങൾ അതിനെപ്പററി ആക്ഷേപിക്കും; എന്നാൽ അസമയത്തു് എൻെറ വീട്ടിൽ കയറിവന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ ദോഷം വരുത്തിക്കൂട്ടുക കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു."

"എന്നാൽ പിന്നെ എനിക്കു് ഇനിയും ഇരിക്കരുതെ?"

ഹീര മറുപടിയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല, എങ്കിലും അയാളെ ഒരു ബഞ്ചിന്മേൽ സുഖമായിരുത്തി, അലമാരി തുറന്നു വെള്ളികൊണ്ടു കെട്ടിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു ഹുക്കയെടുത്തു് അതു വലിക്കുവാൻ അയാൾക്കു തയ്യാറാക്കിക്കൊടുത്തു.

ദേവേന്ദ്രൻ അയാളുടെ കുപ്പായക്കീശയിൽ നിന്നു് ഒരു ചാരായക്കുപ്പിയെടുത്തു്, അതുകൊണ്ടുതന്നെ കുറെ കുടിച്ചു. ഇതിൻെറ ലഹരി തലയ്ക്കു കൊണ്ടുതുടങ്ങിയപ്പോൾ ഹീരയുടെ കണ്ണുകൾ മനോഹരങ്ങളെന്നു തോന്നിത്തുടങ്ങി. വാസ്തവത്തിൽ അവ അപ്രകാരമായിരുന്നു. അയാൾ

ഹീരയോട്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾ അതിദിവ്യങ്ങൾതന്നെ!" ഹീര ചിരിച്ചു. ആ അകത്തിന്റെ ഒരു മൂലയിൽ ഒരു പൊളിഞ്ഞ ഫിഡിൽ കിടന്നിരുന്നതു് ദേവേന്ദ്രൻ കണ്ടു. എന്തൊ മൂളിക്കൊണ്ടു് അയാൾ അതിനെ എടുത്തു വില്ലിട്ടുതുടങ്ങി. "ഇതു് എവിടെനിന്നു കിട്ടി?" എന്നു് അയാൾ ചോദിച്ചു.

"അതു് ഒരു പിച്ചക്കാരന്റെ അടുക്കൽനിന്നു ഞാൻ വാങ്ങിയതാണു്."

ദേവേന്ദ്രൻ തന്റെ അപ്പോഴത്തെ സ്വഭാവമനുസരിച്ചു പാടുന്ന പാട്ടുകളുടെ ശബ്ദത്തോടു യോജിപ്പിച്ചു് ഫിഡിൽ വായിച്ചുതുടങ്ങി.

അതുകേട്ടു ഹീരയും മയങ്ങിത്തുടങ്ങി. അവളുടെ കണ്ണുകൾ മുമ്പിലത്തേതിലധികം പ്രകാശിച്ചു. കുറച്ചുനേരത്തേയ്ക്കു് അവൾ തന്നത്താനെ മറന്നുപോയി. ദേവേന്ദ്രന്റെയും അവളുടേയും അവസ്ഥയെ അവൾ മറന്നു. അവൾ ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചു: 'അയാൾ ഭർത്താവും ഞാൻ ഭാര്യയുമാണു്; ദൈവം ഞങ്ങളെ ഒരുമിച്ചുചേർത്തു സുഖമനുഭവിപ്പിക്കുവാനായി വളരെക്കാലം മുമ്പുതന്നെ നിശ്ചയിച്ചു ഞങ്ങളെ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നു.' വ്യാമോഹിതയായ ഹീരയുടെ വിചാരങ്ങൾ വാക്കുകളായി പുറത്തേയ്ക്കും സ്ഫുരിച്ചുതുടങ്ങി. അവളുടെ അർദ്ധോക്തികളായ വാക്കുകളിൽ നിന്നു് അവളുടെ ഹൃദയത്തെ അയാൾക്കു കൊടുത്തുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ മനസ്സിലാക്കി. പകുതി വാക്കുകൾ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും ഹീരയ്ക്കു ബോധമുണ്ടായി. പിന്നെ, ഒരു ഉഗ്രമൂർത്തിയുടെ പതറിയ ഭാവത്തോടുകൂടി, അവൾ ഇങ്ങനെ ഉറക്കെപ്പറഞ്ഞു: "ഉടനെ എന്റെ വീട്ടിൽനിന്നു കടന്നു പുറത്തുപോകേണം."

ആശ്ചര്യഭരിതനായ ആ ദേവേന്ദ്രൻ, "എന്തു സംഗതികൊണ്ട്, ഹീരെ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഉടനെത്തന്നെ പുറത്തു കടന്നുപോകേണം, ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ പുറത്താക്കും."

"എന്തിനാണ് എന്നെ ഓടിക്കുന്നതു്?" എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പിന്നെയും ചോദിച്ചു.

"പോ, പോ, ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ പുറത്തുനിന്ന് ആരെയെങ്കിലും വിളിക്കും. നിങ്ങളെന്തിനാണ് എന്നെ ചീത്തയാക്കുന്നതു്?"

"ഇതാണൊ സ്ത്രീസ്വഭാവം?" എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ പിന്നെയും ചോദിച്ചു.

ഹീരയുടെ കോപം വൎദ്ധിച്ചു. "സ്ത്രീസ്വഭാവം ദോഷമുള്ളതല്ല. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള ഒരു പുരുഷന്റെ സ്വഭാവം മഹാദോഷകരമാണ്. നിങ്ങൾക്കു മതവിശ്വാസമില്ല, അന്യന്മാരുടെ ഗുണദോഷങ്ങളിൽ നിങ്ങൾക്കു ശേഷം ശ്രദ്ധയില്ല. നിങ്ങളുടെ സ്വന്തരസം മാത്രം നോക്കിക്കൊണ്ടും ഏതു സ്ത്രീയെയാണു നശിപ്പിക്കുവാൻ തരം എന്ന് ആലോചിച്ചുകൊണ്ടും മാത്രം നിങ്ങൾ തെണ്ടിത്തിരിയുന്നു. അല്ലെങ്കിലെന്താണു നിങ്ങൾ ഇപ്പോൾ എന്റെ വീട്ടിൽ വന്നിരിക്കുന്നതു്? എന്റെ നാശത്തിലേയ്ക്കുള്ള വഴിയല്ലെ നിങ്ങൾ ആലോചിച്ചിരുന്നതു്? ഞാനൊരു പുംശ്ചലിയാണെന്നാണു നിങ്ങൾ വിചാരിച്ചതു്; അല്ലാത്തപക്ഷം ഈ അസമയത്തു് ഇവിടെ ഇരിക്കുവാൻ നിങ്ങൾക്കു ധൈൎയ്യമുണ്ടാകുമായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ഞാനൊരു വേശ്യയല്ല. ഞാൻ എന്റെ ന്യായമായ പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടു് ഉപജീവനം കഴിക്കുന്ന ഒരു സാധുസ്ത്രീയാ

ണം. ഇപ്രകാരമുള്ള ദുർവൃത്തികൾക്ക് എനിക്കു സമയമില്ല. ഞാൻ ഒരു ധനവാൻെറ ഭാൎയ്യയായിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കതിന്നു സമയമുണ്ടാകുമോയെന്നു പറയുവാനും തരമില്ല."

ദേവേന്ദ്രൻ മുഖം വീൎപ്പിച്ചു.

അപ്പോൾ ഹീര ഒന്നു താണു; അവൾ ദേവേന്ദ്രൻെറ മുഖത്തു സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ട് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ സൌന്ദൎയ്യവും ഐശ്വൎയ്യവും എന്നെ അല്പം ഭ്രമിപ്പിച്ചില്ലെന്നില്ല, എങ്കിലും എന്നെ ഒരു വേശ്യയായി കരുതുവാൻ നിങ്ങൾക്കവകാശമുണ്ടായിരുന്നില്ല. നിങ്ങളുടെ ദൎശനം എന്നെ സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നു. ആ കാരണം കൊണ്ടാണു ഞാൻ നിങ്ങളെ ഇവിടെ ഇരുത്തിയത്. എനിക്കു നിങ്ങളോടു നിഷേധിച്ചു പറയുവാൻ പാടില്ല. അസമയത്ത് ഇവിടെ ഇരുന്നുകൂടെന്നു പറവാൻ മാത്രം ശക്തിയില്ലാത്ത ഒരു അബലയാണു ഞാൻ എന്നറിഞ്ഞുംകൊണ്ടു നിങ്ങൾ ഇവിടെ ഇരുന്നതു് ഉചിതമാണോ? നിങ്ങൾ മഹാനീചനാണ്; എന്നെ നശിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടിയാണു നിങ്ങൾ ഇവിടെ കയറിവന്നതു്. ഇപ്പോൾ ഇവിടെനിന്നു പുറത്തുപോവുക."

ദേവേന്ദ്രൻ കുപ്പിയിൽനിന്നു കുറെക്കൂടി കുടിച്ചിട്ട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "വളരെ നന്നായി, ഹീരെ! നിൻെറ പ്രസംഗം വളരെ നന്നായി. ഞങ്ങളുടെ ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ നീ ഒരു പ്രസംഗം നടത്താമോ?"

ഈ ആക്ഷേപംകൊണ്ടു കോപാന്ധയായ ഹീര പരുഷത്തോടെ, "ഞാൻ നിങ്ങളാൽ പരിഹസിക്കപ്പെടേണ്ടവളല്ല. നിങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള ഒരു നീചനെ ഞാൻ

സ്നേഹിച്ചു എങ്കിൽ തന്നെ ആ സ്നേഹം ആഭക്ഷണീക്ക ത്തക്കതല്ല. ഞാൻ സച്ചരിതയല്ല; സൽഗുണം എന്നാൽ എന്താണെന്നു് എനിക്കറിയുവാനും പാടില്ല; എന്റെ മനസ്സു് ആ വഴിയിൽ പ്രവേശിച്ചിട്ടില്ല. ഞാൻ ഒരു പുംശ്ചലിയല്ലെന്നു നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞതിന്റെ കാരണം, നിങ്ങളുടെ സ്നേഹത്തെ സമ്പാദിക്കുവാൻ വേണ്ടി എന്റെ സ്വഭാവത്തെ മലിനമാക്കുവാൻ കഴികയില്ലെന്നുള്ള തീർച്ചയിന്മേലാണു് എന്നെപ്പററി ഒരു സ്നേഹശകലം നിങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ ഞാൻതന്നെ അപ്രകാരം നിശ്ചയിക്കുകയില്ലായിരുന്നു. ഞാൻ മര്യാദയെപ്പററി പറയുന്നില്ല; നിങ്ങളുടെ സ്നേഹത്തോടുപമിച്ചു നോക്കുമ്പോൾ യാതൊരുവിധം ദുഷ്കീർത്തിയും ഞാൻ വക വെയ്ക്കുകയില്ല; എന്നാൽ നിങ്ങൾ എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ല. എന്തു ലാഭത്തിനു വേണ്ടിയാണു് ഞാൻ ദുഷ്കീർത്തി സമ്പാദിക്കുന്നതു്? എന്തു ഫലസിദ്ധിക്കായിട്ടാണു ഞാൻ എന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെക്കളയുന്നതു്? യൌവനയുക്തയായ ഒരു സ്ത്രീ നിങ്ങളുടെ കൈയിൽ അകപ്പെട്ടു എങ്കിൽ, നിങ്ങൾ അവളെ വിട്ടയയ്ക്കുകയില്ല. ഞാനും നിങ്ങളെ സേവിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ, നിങ്ങൾ എന്നെയും സ്വീകരിക്കുമായിരുന്നു; എന്നാൽ നാളെ എന്നെ മറക്കുമായിരിക്കാം. നിങ്ങൾ ഓർമ്മവെച്ചു എങ്കിൽ തന്നെ അതു നിങ്ങളുടെ സ്നേഹിതന്മാരുടെ ഇടയിൽവെച്ചു് എന്നെ കളിയാക്കുവാനായിരിക്കും. എന്തിനു പിന്നെ, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ അടിമയായിത്തീരുന്നു? നിങ്ങൾക്കു് എന്നിൽ സ്നേഹമുണ്ടാകുന്ന കാലത്തു്, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഒരു ഉത്തമഭൃത്യയായിരിക്കും."

ഈ വാക്കുകളിൽനിന്നു ഹീരയ്ക്കു ദേവേന്ദ്രനിലുള്ള അനുരാഗത്തെ അയാം അറിഞ്ഞു. അയാം ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചു: 'ഇപ്പോൾ എനിക്കു നിന്നെ മനസ്സിലായി. ഇനി എൻെറ ഇഷ്ടംപോലെ എനിക്കു നിന്നെ കളിപ്പിക്കാം. എൻെറ ആവശ്യങ്ങളെല്ലാം നിന്നെക്കൊണ്ടു സാധിക്കുകയും ചെയ്യാം.'

ഈ വിചാരങ്ങളോടുകൂടി അയാം എഴുന്നേററു പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. എന്നാൽ ഇത്രയെല്ലാമായിട്ടും ഹീരയുടെ ഉള്ളറിയുവാൻ ദേവേന്ദ്രനു സാധിച്ചിട്ടില്ല.

20

നല്ല വർത്തമാനം

ഉച്ചസമയം; ശിരീഷബാബു കച്ചേരിയിൽ പോയിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഗൃഹത്തിലുള്ളവർ ഊണു കഴിഞ്ഞു് ഉറങ്ങുന്നു. സല്ക്കാരമുറിയുടെ വാതിൽ പൂട്ടിയിരിക്കുന്നു. അതിനു മുൻവശത്തുള്ള ഒരു ചവിട്ടിയിന്മേൽ ഒരു ചിപ്പിപ്പട്ടി അതിൻെറ നാലു കാലുകളുടെ ഇടയിൽ തല തിരുകി ഉറങ്ങുന്നുണ്ടു്. രണ്ടു ഭൃത്യന്മാർ ഇരുന്നു സപകാര്യവും പറയുന്നുണ്ടു്.

കമലാമണി, തലമുടിയഴിച്ചിട്ടു്, അവർ കിടക്കുന്ന മുറിയിലിരുന്നു് എന്തോ തുന്നുന്നുണ്ടു്; അടുത്തു്, പലതരം ശബ്ദങ്ങളും പുറപ്പെടുവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സതീശനല്ലാതെ ആരുമില്ല. സതീശൻ ഒന്നാമതായി തൻെറ അമ്മയുടെ കൈവശമുള്ള നൂൽ വലിച്ചുനോക്കി. അതു കി

ട്ടില്ലെന്നു കണ്ട സമയം, ഒരു മണ്ടയിലിന്റെ തല പിടിച്ചു കടിച്ചുതുടങ്ങി. കുറെ ദൂരെയായി ഒരു പെൺപൂച്ച ഇതെല്ലാം നോക്കിക്കൊണ്ടു് ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്. അവൾ വളരെ ഗൌരവമായ ഭാവത്തോടുകൂടിയാണിരിക്കുന്നതു്. മുഖം കണ്ടാൽ ബുദ്ധിയുണ്ടെന്നും ചാപല്യമില്ലെന്നും തോന്നും. അവളുടെ വിചാരം ഈ വിധമായിരുന്നു: 'മനുഷ്യരുടെ അവസ്ഥ അതിഘോരമായിട്ടുള്ളതാണു്. അവരുടെ മനസ്സു വല്ലതും തിന്നിക്കൊണ്ടിരുപ്പാനൊ പാവകളുമായി കളിപ്പാനൊ മനുഷ്യരെപ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. സല്ക്കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യാനൊ പൂച്ചകൾക്കു തീററ കൊടുപ്പാനൊ അവക്കു മനസ്സു വരുന്നില്ല. അവരുടെ ഭാവി ഏതു പ്രകാരമൊ എന്നറിയുന്നില്ല.' മറെറാരിടത്തു് ഈച്ചയെപ്പിടിപ്പാൻ ഒരു ഗൌളി ഒരു ചുവരിന്മേൽ മേല്പോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ടു്. അതു തന്റെ വായിൽ വന്നുവീഴാത്ത ഈച്ചകളുടെ ചിത്തസ്വഭാവത്തെക്കുറിച്ചു വിചാരിക്കയായിരിക്കണം. സതീശൻ പലഹാരം തിന്നു തുടങ്ങീട്ടുണ്ടു്. അതിനടുത്തു് വളരെ ഉറുമ്പുകളും ഈച്ചകളും കൂടീട്ടുണ്ടു്. ഉറുമ്പുകൾ കഴിയുന്ന പൊട്ടും പൊടിയുമെല്ലാം എടുത്തുകൊണ്ടു പോകുന്നുണ്ടു്. ഗൌളിയുടെ മനോരഥം ഫലിക്കാതെ അതു വേറെ ഒരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോയി. മനുഷ്യസ്വഭാവം നന്നാക്കുവാൻ സാധിക്കാതെ, നെടുവീർപ്പു വിട്ടു പൂച്ചയും പതുക്കെ പോകുന്നു. കമലാമണി തിന്നി മുഷിഞ്ഞു സതീശനോടു സംസാരിപ്പാനായി തിരിഞ്ഞിരുന്നു.

"സൂര്യബാബു, എന്തിനാണു പുരുഷന്മാർ കുരച്ചരിക്കു പോകുന്നതു്?"

"സളി-ലി-ബിളി," എന്നായിരുന്നു സതീശൻെറ ഉത്തരം.

"സതുബാബു, ഉണ്ണി കച്ചേരിക്കു പോകരുതു്."

"ഹമ," എന്നായിരുന്നു മറുപടി.

"എന്തു് ഹമ? കച്ചേരിക്കു പോകരുതു്. പോയാൽ ഉച്ചയാകുമ്പോഴേയ്ക്കും ബൌ വീട്ടിലിരുന്നു കരയും."

ബൌ എന്നു പറഞ്ഞതു് സതീശനു മനസ്സിലായി. സതീശൻ ശാഠ്യം പിടിക്കയൊ കരയുകയൊ ചെയ്താൽ, "ബൌ തല്ലും," എന്നും മററും പറഞ്ഞാണു് കമലാമണി കുട്ടിയെ പാട്ടിനിരുത്തുക പതിവു്.

"കച്ചേരിക്കു പോകല്ലെ. പോയാൽ ബൌ ഇമ്മ എന്നു തല്ലും."

ഈ സംഭാഷണം എത്രനേരം ഉണ്ടാകുമായിരുന്നു എന്നു തീർച്ചയില്ല. പക്ഷെ, അപ്പോഴേയ്ക്കും, ഒരു വാലിയക്കാരത്തി, ഉറക്കമുണർന്നു കണ്ണുകൾ തിരുമ്മിക്കൊണ്ടു്, കമലാമണിയുടെ കയ്യിൽ ഒരു എഴുത്തു കൊണ്ടുവന്നു കൊടുത്തു. അതു സൂര്യമുഖിയുടെ എഴുത്തായിരുന്നു. അവരതു രണ്ടുമൂന്നു പരിവൃത്തി വായിച്ചു കണ്ടിതഭാവത്തിൽ മിണ്ടാതിരുന്നു. ഇതായിരുന്നു ആ എഴുത്തു്:

"ഏററവും പ്രിയപ്പെട്ടവരെ, നിങ്ങൾ കല്ക്കത്തായിലേയ്ക്കു പോയതിനുശേഷം, എന്നെ മറന്നിരിക്കുന്നു; ഇല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു് ഒരെഴുത്തുമാത്രം കിട്ടുവാനുള്ള കാരണമെന്താണു്? നിങ്ങളുടെ വൎത്തമാനം കൂടെക്കൂടെ അറിയുന്നതിനു ഞാൻ വളരെ ആഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നു നിങ്ങൾക്കറിയാമല്ലൊ. നിങ്ങൾ കുന്ദയുടെ വൎത്തമാനം ചോദിക്കു

ന്നു. അവളെ കണ്ടെത്തി എന്നറിയുന്നതിൽ നിങ്ങഠം സന്തോഷിക്കാതിരിക്കയില്ല. അതിനുംപുറമെ, മറെറാരു നല്ല വത്തമാനവും കൂടിയുണ്ടു്. എന്റെ ഭത്താവു താമസിയാതെ കുന്ദയെ വിവാഹം ചെയ്യുന്നതാണു്. ഞാൻ ഈ കല്യാണത്തിനു ശട്ടംകെട്ടീട്ടുണ്ടു്. വിധവാവിവാഹം ശാസ്ത്രോക്തമായിട്ടുള്ളതാണല്ലൊ; പിന്നെ എന്താ ഇതിൽ തെററുള്ളതു്? രണ്ടു ദിവസത്തിനകം വിവാഹം നടക്കും. അതിനെത്തുവാൻ നിങ്ങളെക്കൊണ്ടു സാധിക്കുമായിരിക്കയില്ല. എങ്കിലും, കഴിയുന്ന വേഗം വരണേ. എനിക്കു നിങ്ങളെ കാണ്മാൻ അത്യാശയുണ്ടു്."

കമലയ്ക്കു് ഈ എഴുത്തിന്റെ താല്പയ്യം മനസ്സിലായില്ല. ഒരു ബുക്കിന്റെ വക്ക കടിച്ചുകൊണ്ടു സമീപത്തിരുന്ന സതീശനോടു് എഴുത്തിന്റെ അത്ഥം ചോദിച്ചു. സതീശനു നേരമ്പോക്കു മനസ്സിലായി; എഴുന്നേററു് അമ്മയെ വളരെ പ്രാവശ്യം ഉമ്മവെച്ചു. കമലാമണി ആ സമയത്തു സൂമുഖിയെ മറന്നു. എന്നാൽ ഉടനെ ഓത്തു് അവർ ഈ വിധി പറഞ്ഞു: 'ഉവ്വൊ, ഇതു സതീശനെക്കൊണ്ടാവില്ല. അതിനെന്റെ ഭത്താവു വരേണം. അദ്ദേഹം വരില്ലെന്നുണ്ടോ? വരു, ഓമനേ, നമുക്കു് അച്ഛനോടു മുഷിഞ്ഞിരിക്ക.'

ശരിയായ സമയത്തു് ശിരീഷചന്ദ്രൻ മടങ്ങിവന്നു് ഉടുപ്പുമാറി. അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടതെല്ലാം കൊടുത്തു്, കുട്ടിയോടുകൂടി മുഷിഞ്ഞ നാട്യത്തിൽ, കമലാമണി ഒരു കോച്ചിന്മേൽ ചെന്നുവീണു. ഇതെല്ലാം കണ്ടു്, ശിരീഷചന്ദ്രൻ, പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി ദൂരത്തൊരു കോച്ചിന്മേൽ പോയിരുന്നു്, ഹുക്കയോടായി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "അ

ല്ലയോ ഹുക്ക, നിൻെറ വയററിൽ വെള്ളവും തലയിൽ തീയുമുണ്ട്. ഞാൻ പറയുന്നതിന്ന നിങ്ങഠം സാക്ഷിയായിരിക്കണെ. എന്നോട്ട് ആർ പരിഭവിച്ചിരിക്കുന്നുവോ അവർ എന്നോടു സംസാരിക്കട്ടെ, ഇല്ലെങ്കിൽ ഇന്ന മുഴുവൻ ഞാൻ പുക വലിച്ചുകൊണ്ട് ഇവിടെ ഇരിക്കും."

ഇതു കേട്ടു കമലാമണി എഴുന്നേററിരുന്ന്, കമനീയമാലോചനങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഭത്താവിനെ ഒന്ന നോക്കി, "ഹുക്ക വലിക്കുമ്പോഠം എന്തു പറയാനാണ്? ഒന്നും കേഠക്കില്ല," എന്ന പറഞ്ഞു് ഹുക്ക പിടിച്ചുപറിച്ചു മാററിവെച്ചു. പ്രണയകലഹത്തെ അപ്രകാരം അവസാനിപ്പിച്ച്, സുമുഖിയുടെ എഴുത്തെടുത്തു്, "ഇതിൻെറ അത്ഥം എന്നോടു പറയണം, ഇല്ലെങ്കിൽ ഇന്നത്തെ ശമ്പളം തരില്ല," എന്ന പറഞ്ഞു ഭത്താവിൻെറ കയ്യിൽ കൊടുത്തു.

എഴുത്തോടുകൂടി കയ്യും പിടിച്ച്, "നാളത്തേതുകൂടി ഇന്ന തന്നാൽ ഞാൻ അത്ഥം പറയാം," എന്ന ശിരീഷചന്ദ്രൻ മറുപടി പറഞ്ഞു്, വളരെ ദിവസത്തെ ശമ്പളം വാങ്ങിച്ചു എന്നാണ തോന്നുന്നതു്

എഴുത്തു വായിച്ചിട്ട്, "ഇതൊരു നേരമ്പോക്കാണ്," എന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"എന്തു്? എഴുത്തൊ, അവിടുത്തെ വാക്കൊ?"

"എഴുത്തു്."

"ഇന്ന പണിയിൽനിന്ന പിരിക്കയായി. ഇത്ര ബുദ്ധിയില്ലെ? ഒരു സ്ത്രീ അതിലെഴുതീട്ടുള്ള സംഗതിയെക്കുറിച്ചു കളിവാക്കുകഠം പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ടോ?"

"അതു കാൎയ്യമായി വിചാരിക്കുന്നതു് അസാദ്ധ്യമാണു്"

"അതു നേരാണെന്നാണ് എന്റെ പേടി."

"വിസ്മിതം! അതു നേരാവുന്നതെങ്ങനെ?"

"ജ്യേഷ്ഠൻ ഈ വിവാഹം നിർബ്ബന്ധിച്ചു കഴിക്കും."

ശിരീഷചന്ദ്രൻ കുറച്ചുനേരം ആലോചിച്ചു; "പിന്നെ എനിക്കൊന്നും മനസ്സിലാകുന്നില്ല. കമല എന്താ പറയുന്നതു്? ഞാൻ നാഗേന്ദ്രനാഥന് ഒരു എഴുത്തയയ്ക്കട്ടെ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

കമലാമണി അതു സമ്മതിച്ചു. എഴുത്തു തൽസമയം തന്നെ എഴുതി അയച്ചു.

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മറുപടി ഈ വിധമായിരുന്നു:

"എന്നെ അപഹസിക്കരുതേ. ഈ അപേക്ഷകൊണ്ടു ഫലമെന്താണു്? നിന്ദിക്കേണ്ടവരെ നിശ്ചയമായും നിന്ദിക്കേണ്ടതാണ്. എനിക്ക് ഈ വിവാഹം കഴിച്ചേ മതിയാവു. ലോകമെല്ലാം എന്നെ വെടിഞ്ഞാലും, ഞാനിതു ചെയ്യും; ഇല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു ഭ്രാന്തു പിടിക്കും. ഇപ്പോഴംതന്നെ അതിനടുത്തായിട്ടുണ്ടു്. ഇത്രയും എഴുതിയതിനു ശേഷം, പിന്നെ ഒന്നും പറയേണ്ടതില്ല. ഇതിൽനിന്നു് എന്നെ പിന്മാറുന്നതിനൊന്നുമില്ലെന്നു നിങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായി കഴിഞ്ഞിരിക്കും. എങ്കിലും നിങ്ങൾക്കു വല്ലതും പറവാനുണ്ടെങ്കിൽ, ഞാൻ അതിനു സമാധാനം പറവാൻ തയ്യാറാണ്. വിധവാവിവാഹം ശാസ്ത്രത്തിനു വിരോധമെന്ന് ആരെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ, അയാൾക്കു വിദ്യാസാഗരന്റെ ഉപന്യാസം എടുത്തു വായിപ്പാൻ കൊടുക്കും. അത്ര വിദ്വാനായൊരാൾ വിധവാവിവാഹം ആവാമെന്നു സമർത്ഥിക്കുമ്പോൾ, ആരാണ് അതിനെ നിരുത്തുവാനുള്ളതു്? ശാസ്ത്രാനുസൃതമെങ്കിലും, അതു സമുദായ

ത്താൽ അംഗീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലാത്തതുകാരണം, ഞാൻ വിധവയെ വിവാഹം കഴിച്ചാൽ, സമുദായം എന്നെ ബഹിഷ്കരിക്കുമെന്ന നിങ്ങൾ പറയുന്ന എങ്കിൽ, 'ഗോവിന്ദപുരത്തു്, സമുദായത്തിൽനിന്നു് എന്നെ ബഹിഷ്കരിക്കുന്നതിനാരാണു്?' എന്നാണു് അതിനുള്ള സമാധാനം. എന്നാലും നിങ്ങൾക്കൊക്കെവേണ്ടി ഞാനിതു രഹസ്യമായി കഴിച്ചോളാം. നിങ്ങളുടെ ആക്ഷേപങ്ങൾ ഇവയൊന്നുമല്ലേ? ദ്വിഭാര്യാത്വം സന്മാർഗ്ഗനീതിക്കു വിരോധമാണു്. ആട്ടെ, ഈ വിചാരം നിങ്ങൾക്കെങ്ങനെ ഉണ്ടായി? ഇതു നിങ്ങൾക്കു് ഇംഗ്ലീഷുകാരിൽനിന്ന കിട്ടിയതായിരിക്കും. അവക്കു തെററു വന്നുകൂടെന്നുണ്ടോ? ഹിന്ദുക്കളുടേയോ മുഹമ്മദീയരുടേയോ ഇടയിൽ ഇതിനു വിരോധമുണ്ടായിരുന്നില്ലല്ലോ. എന്നാൽ ദ്വിഭർത്തൃത്വം ആയിക്കൂടെ എന്ന നിങ്ങൾക്കു തോന്നുന്നുണ്ടായിരിക്കും. അപ്പോൾ കുട്ടികളുടെ അച്ഛനാരെന്നറിവാൻ പ്രയാസമാകും. അതു നിമിത്തം സമുദായത്തിൽ പല കുഴപ്പങ്ങളും നേരിടും. ഒരു പുരുഷനു രണ്ടു ഭാര്യമാരുള്ള സമയം ഈ വക സംശയങ്ങളൊന്നും ഉണ്ടാവാനില്ലല്ലൊ. ഭൂരിപക്ഷക്കാൎക്കു ദോഷമായിട്ടുള്ളതു് അനീതിയാണെന്ന നിങ്ങൾ പറയുമായിരിക്കും. ഒരുത്തനു രണ്ടു സ്ത്രീകളുണ്ടാകുന്നതു് എങ്ങനെ അധികപക്ഷക്കാൎക്കു നാശകരമായി വരുന്നതു് എന്ന ഞാനറിയുന്നില്ല. ഗൃഹത്തിൽ ഛിദ്രം കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ള നേരമുണ്ടാകയില്ലെന്നുള്ളതു് ഇതിനൊരു ഉദാഹരണമായിരിക്കും. അതിനു ഞാനൊരു മറുകുറി തരാം. തൊട്ടന്യായം പറകയാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. എനിക്കു സന്തതിയില്ല. ഇപ്പോൾ ഞാൻ മരിച്ചാൽ എന്റെ വംശ

വിരോധംവരും. ഞാനൊന്നുകൂടി വിവാഹംചെയ്താൽ, ആ സ്ത്രീയിൽ എനിക്കു കുട്ടികളുണ്ടാകുവാൻ മതി. ഇതൊരു തക്ക കാരണമല്ലെ? എല്ലാററിലും വലിയ ആക്ഷേപം സൂമുഖിയുടെ അസുഖമാണ്. സൂമുഖിക്കു് ഇതുനിമിത്തം ഒരു വ്യസനവുമില്ല. സൂമുഖിയാണു് ഈ വഴി തുറന്നതു്; എന്നെ അതിലേയ്ക്കു നയിപ്പിച്ചതും അവൾതന്നെയാ ണു്. സൂമുഖി ഈ കാര്യത്തിൽ വലിയ താല്പര്യക്കാരത്തി യായും ഇരിക്കുന്നു. ഇനിയെന്താ ഇതിൽ വിരോധം? എ ന്തിനാണു് എന്നെ കുററപ്പെടുത്തുന്നതും?"

കമലാമണി എഴുത്തു വായിച്ചിട്ടു് ഇങ്ങനെ പറ ഞ്ഞു: "എന്തിനാണു് ജ്യേഷ്ഠനെ കുററപ്പെടുത്തുന്നതു് എ ന്നു് ഈശ്വരനറിയാം. എന്നാൽ എന്തെല്ലാം ഭ്രമങ്ങ ളാണു് അദ്ദേഹത്തിനുള്ളതു്! പുരുഷന്മാൎക്കു് ഒരു വിവേ കവുമില്ല. അതെന്തെങ്കിലുമാവട്ടെ, അവിടത്തെ തിടുക്ക കാര്യങ്ങളെല്ലാം വേഗം കഴിക്കണെ. നമുക്കു ഗോവിന്ദപു രത്തേയ്ക്കു പോകണം."

"എന്നാൽ ഈ കല്യാണം കൂടാതെ കഴിക്കാമെന്നു ണ്ടോ?"

"ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാനെൻെറ ജ്യേഷ്ഠൻെറ പാദങ്ങ ളിൽ വീണു മരിക്കും."

"അതിനു തരമില്ലല്ലൊ. പക്ഷെ പുതിയ ഭാൎയ്യയെ ഇവിടേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നുകളയാം. നമുക്കു ശ്രമിക്കുക."

പിന്നെ ഇരുവരും ഗോവിന്ദപുരത്തേയ്ക്കു പിറേറ ദിവസം പുറപ്പെട്ടു. അവിടെ കഴിയുന്നവേഗം ചെന്നെ ത്തുകയും ചെയ്തു. ഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് അവർ അവിടത്തെ ശിഷ്യഗണങ്ങളെക്കണ്ടു. കല്യാണം

കഴിഞ്ഞോ എന്ന് അവക്കറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷേ, അവരോട് ഈ നികൃഷ്ടമായ കാൎയ്യത്തെക്കുറിച്ചു ചോദിപ്പാനും അവക്കു മടിയുണ്ടായിരുന്നു.

കമലാമണി വേഗം, അന്തഃപുരത്തിൽ പ്രവേശിച്ച്, "സുമുഖിയെവിടെ?" എന്നു ചോദിച്ചു. കമലാമണിയുടെ പേടി കല്യാണം കഴിച്ചു സുമുഖി കാലധൎമ്മം പ്രാപിച്ചു എന്നാരെങ്കിലും പറയുമെന്നായിരുന്നു. സുമുഖി അവരുടെ മുറിയിലുണ്ടെന്നു കേട്ടതുപാതി കേൾക്കാത്തതുപാതി, കമലാമണി അവിടേയ്ക്കു തിടുക്കമായി നടന്നു, ഓടി എന്നു വേണം പറവാൻ. അല്പനേരം അവിടെയും ഇവിടെയും നോക്കി, കണ്ടില്ല; പരിഭ്രമം വീണ്ടും വന്നു. അപ്പോഴേയ്ക്കും ഒരു ജനാലവാതിലിനു സമീപം ഒരു സ്ത്രീ തലതാഴ്ത്തി ഇരിക്കുന്നതു കാണുമാറായി. അടുത്തു ചെന്ന സമയം, കാലടിയുടെ ശബ്ദം കേട്ടു സുമുഖി എഴുന്നേററു. ഇനിയും കല്യാണം കഴിഞ്ഞോ എന്നു ചോദിപ്പാൻ കമലാമണിക്കു ധൈൎയ്യം വരുന്നില്ല. സുമുഖിയുടെ ശരീരകാന്തിയെല്ലാം പോയിരിക്കുന്നു. കണ്ണെല്ലാം കുഴിഞ്ഞു കവിളൊട്ടിയും ദേഹം വില്ലുപോലെ വളഞ്ഞും ആയി.

കല്യാണം കഴിഞ്ഞു എന്നു കമലാമണി നിശ്ചയിച്ചു. അതു കാരണം, അവൾ "എന്നാ?" എന്നു മാത്രമേ ചോദിച്ചുള്ളു.

"ഇന്നലെ."

അതിനുശേഷം, രണ്ടുപേരും ഒരുമിച്ചിരുന്നു. സുമുഖിയുടെ കണ്ണുനീർ കമലാമണിയുടെ മടിയിൽ ഇടവിടാതെ വീണുകൊണ്ടിരുന്നു. കമലാമണിയുടെ അശ്രുധാര സുമുഖിയുടെ കെട്ടാത്ത കേശഭാരത്തേയും നനച്ചു. നാഗേ

ന്ദ്രനാഥൻ തത്സമയത്തു സല്ക്കാരമുറിയിൽ എന്തു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു എന്നറിഞ്ഞില്ല. സർവ്വാത്മനാ കുന്ദനന്ദിനിയെ ധ്യാനിച്ച് അവളുടെ നാമത്തെ മനസ്സുകൊണ്ടു ജപിക്കയായിരുന്നിരിക്കാം.

ശിരീഷചന്ദ്രൻ അദ്ദേഹത്തിനടുത്തിരിക്കുന്നുണ്ട്. നാഗേന്ദ്രനാഥന് ഒരു വാക്കെങ്കിലും സംസാരിപ്പാൻ കഴിയുന്നില്ല. 'സുമുഖിയല്ലെ എനിക്കു കുന്ദയെ കല്യാണം കഴിച്ചുതന്നതു്? പിന്നെ ഇൗ സുഖാനുഭവത്തിൽ ആരെന്നെ തടയും?' എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വിചാരിച്ചിരിക്കയാണോ?

21

സുമുഖിയും കമലാമണിയും

വൈകുന്നേരം, രണ്ടുപേൎക്കും സംസാരിപ്പാൻ തക്കവിധം അവരുടെ മനസ്സിനു സ്വസ്ഥത കിട്ടിയതിനുശേഷം സുമുഖി കമലാമണിയോടു കല്യാണവൎത്തമാനം ആദ്യവസാനം പറഞ്ഞു.

കമലാമണി അത്ഭുതത്തോടുകൂടി, "ഇൗ കല്യാണം നിങ്ങളുടെ യത്നഫലമാണല്ലൊ! നിങ്ങൾ തന്നെ നിങ്ങളെ എന്തിനാണ് ഇങ്ങനെ ബലികഴിച്ചതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

മഴ കഴിഞ്ഞുള്ള മിന്നൽപോലെ, സുമുഖി മന്ദമായി ഒന്നു ചിരിച്ച്, ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഞാനാരാണ്? നിങ്ങൾ നിങ്ങളുടെ സഹോദരന്റെ മുഖം ഇപ്പോൾ

ഒന്നു നോക്കു. എന്തു പ്രസന്നതയാണു്! അദ്ദേഹം ഈ വിധം സുഖമനുഭവിക്കുന്നതിനെ എന്റെ കണ്ണുകൾക്കു കാണ്മാൻ കഴിയുന്നതാണല്ലൊ എന്റെ ജന്മസാഫല്യം. അദ്ദേഹം ഒരു നിമിഷംപോലും ദുഃഖിക്കുന്നതു കാണുവാൻ എനിക്കു ശക്തിയില്ല. ആ അദ്ദേഹം രാവുപകൽ സകല സുഖങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിച്ചു തീവ്രവേദന അനുഭവിക്കുന്നതു ഞാനെങ്ങനെ കണ്ടിരിക്കും? അതു നിമിത്തം, 'സ്വാമി, അവിടുത്തെ സുഖം തന്നെ എന്റെ സുഖം. കുന്ദയെ വിവാഹം ചെയ്യു, ഞാൻ സുഖമായിരുന്നോളാം,' എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം അവളെ കല്യാണം കഴിച്ചു."

"നിങ്ങൾക്കിപ്പോൾ സുഖമായൊ?"

"നിങ്ങൾ പിന്നെയും എന്നെക്കുറിച്ചു ചോദിക്കുന്നതെന്തിനാണു്? ഞാനാരാണു്? കല്ലിൽക്കൂടി നടന്നു് എന്റെ ഭർത്താവു കാലിനെ വേദനിപ്പിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ, ഞാൻ ആ വഴിമേൽ കിടന്നു, മാർഗ്ഗഖേദം കൂടാതെ, എന്റെ ശരീരത്തിന്മേൽ കൂടി അദ്ദേഹത്തെ നടത്താത്തതിനു ഞാൻ എന്നെ ഹസിക്കുമല്ലൊ."

സൂമുഖി കുറേനേരം മൌനമായിരുന്നു. അവരുടെ വസ്ത്രം മുഴുവനും കണ്ണുനീരുകൊണ്ടു നനഞ്ഞിരുന്നു. പെട്ടെന്നു് അവർ അവരുടെ മുഖം പൊക്കി, "കമലേ, ഏതു രാജ്യത്താണു് സ്ത്രീപ്രജകളെ അവരുടെ ജനനത്തോടുകൂടി തന്നെ കൊന്നുകളയുന്നതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഏതു രാജ്യത്തായാലെന്താണു്? അതെല്ലാം ശിരോലിഖിതമല്ലെ?"

"എന്റെ തലയിലെഴുത്തിലും നല്ലതു് ആരുടെയായി

ന്നോ? എന്നെപ്പോലെ ഭാഗ്യവതിയായിട്ട് ആരുണ്ടായി രുന്നു? എന്റെ ഭർത്താവിനു സമനായിട്ട് ഒരു ഭർത്താവു മററാക്കാണ് ഉണ്ടായിരുന്നതു്? എന്റെ ജാതകം എ ത്ര വിശേഷമായിരുന്നു? അതു് ഈവിധം മാറിയതെ ങ്ങനെ?"

"അതും ഈശ്വരകല്പിതം തന്നെ."

"എന്നാൽ അതു നിമിത്തം എന്തിനാണ് എന്റെ മനസ്സു തപിക്കുന്നതു്?"

"അല്ല, ഇതാണു നന്നായതു്. നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവി ന്റെ പ്രസന്നാവദനം കാണുന്ന സമയം, നിങ്ങൾക്ക് അ ത്യധികം സന്തോഷം തോന്നുന്നു എന്നു മാത്രയ്ക്കുമുമ്പിൽ പറയുകയുണ്ടായി; ഇപ്പോൾ പറയുന്നു, നിങ്ങൾ തീവ്ര വേദന അനുഭവിക്കുന്നു എന്നു്. രണ്ടും എങ്ങനെ ശരി യാകും?"

"രണ്ടും സത്യമാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്തോഷ ത്തിൽ എനിക്കു സുഖമുണ്ടു്. എന്നാൽ അദ്ദേഹം എന്നെ ഈ വിധം തള്ളിക്കളഞ്ഞില്ലേ? തള്ളിക്കളഞ്ഞിട്ടും സ ന്തോഷി—"

സുമുഖി വാക്യം മുഴുവനാക്കിയില്ലെങ്കിലും, കമലാമ ണിക്കു ഭാവം മനസ്സിലായി. എന്നിട്ടിങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അതു കാരണം നിങ്ങളുടെ മനസ്സുരുകുന്നു; എന്നാൽ എ ന്തിനാണ്, 'ഞാനാരാണ്?' എന്നെല്ലാം ചോദിക്കുന്നതു്? നിങ്ങൾതന്നെ നിങ്ങളെ ബലികഴിച്ചിട്ടു്, പിന്നെ പശ്ചാ ത്തപിക്കുന്നതെന്തിനാണ്?"

"കഴിഞ്ഞതിനെക്കുറിച്ചു ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നില്ല.

കൎത്തവ്യമായിട്ടുള്ള കൎമ്മമാണ ഞാൻ ചെയ്തതു് എന്നുള്ളതിനു് എനിക്ക സംശയമില്ല; എങ്കിലും മരിക്കുന്നതിൽ വേദനയില്ലേ? ഞാൻ മാറിക്കൊടുക്കേണ്ടതാണെന്നു് എനിക്ക തോന്നി, മനസ്സോടുകൂടി ഞാൻ അതുപ്രകാരം ചെയ്തു. പക്ഷെ, ആ സഹനതാപത്താൽ എനിക്ക കരഞ്ഞുകൂടെന്നുണ്ടോ?"

കമലാമണി സൂൎയ്യമുഖിയുടെ തല തന്റെ മാറോടണച്ചു. അവരുടെ വിചാരങ്ങൾ വാക്കുകളായി പുറത്തുവന്നില്ല; എങ്കിലും ഇരുവരുടേയും അന്തൎഗ്ഗതങ്ങൾ അന്യോന്യം ധരിച്ചു. ഒടുവിൽ കരച്ചിൽ നിൎത്തി.

സൂൎയ്യമുഖി സ്വന്തകാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു പിന്നെ അധികമൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. സതീശന്റെ വിദ്യാഭ്യാസം, വിവാഹം ഇവയേയും, ശിരീഷചന്ദ്രന്റെ യോഗക്ഷേമങ്ങളേയും സംബന്ധിച്ചു് അവർ ഓരോന്നെല്ലാം പറഞ്ഞു സമയം അൎദ്ധരാത്രിയായി. സൂൎയ്യമുഖി കമലാമണിയെ ഗാഢമായി ആലിംഗനം ചെയ്കയും സതീശനെ മടിയിൽവെച്ചു ചുംബിക്കയും ചെയ്തു.

പിരിയാറായ സമയം, സൂൎയ്യമുഖി വീണ്ടും കണ്ണുനീർകൊണ്ടു് അവരുടെ ദേഹമാസകലം നനച്ചു. ഒടുവിൽ,"കുട്ടന്റെ മാതൃസഹോദരന്റെ അനശ്വരങ്ങളായ ഗുണങ്ങൾ കുട്ടനിൽ പൂൎത്തിയായി ഉണ്ടാകട്ടെ. ഇതിലും വലുതായൊരനുഗ്രഹം ഞാൻ വിചാരിച്ചിട്ടു കാണുന്നില്ല," എന്നിപ്രകാരം അവർ സതീശനു് ആശീൎവ്വാദം കൊടുത്തു.

സൂൎയ്യമുഖി അവരുടെ സ്വാഭാവികമായ ശബ്ദത്തിലായിരുന്നു സംസാരിച്ചതെങ്കിലും, അവരുടെ നെഞ്ഞു കലശലായി ഇടറിയിരുന്നു എന്നു കമലാമണി അറിഞ്ഞു.

"ജ്യേഷ്ഠത്തി, എന്തോ ഇനിയും നിങ്ങളുടെ ഉള്ളിലുണ്ടു്; അതും എന്നോടു പറയൂ," എന്നു് അവർ പറഞ്ഞു.

"ഒന്നുമില്ല."

"എന്നിൽനിന്നു് അതു മറയ്ക്കരുതെ."

"മറച്ചുവെക്കാനൊന്നുമില്ലല്ലൊ."

ഇതുകേട്ടു സമാധാനപ്പെട്ടു്, കമല അവളുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. എന്നാൽ സുമുഖി ചിലതു ശ്രദ്ധമായി വെച്ചിരുന്നു എന്നു കമലാമണിക്കു പിറേറദിവസം മനസ്സിലായി. അതിരാവിലെ അവർ സുമുഖിയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു ചെന്നു; എന്നാൽ സുമുഖി അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല; തലേന്നാൾ തൊട്ടിട്ടില്ലായിരുന്ന ആ കിടക്കയിൽ ഒരു എഴുത്തു കിടന്നിരുന്നു. കമലാമണിക്കു് അതു കണ്ട സമയം, തല ചുററി. അതു വായിക്കാതെതന്നെ സുമുഖി ഒളിച്ചോടിപ്പോയെന്നു കമലാമണി തീർച്ചയാക്കി. അവക്കു് എഴുത്തു വായിപ്പാൻ തോന്നിയില്ല. അവർ കിടക്കയിൽ ഇരുന്നു്, 'കഷ്ടം! ഞാനിതു വിഡ്ഢിയായല്ലൊ. സുമുഖിയുടെ അന്തർഗ്ഗതങ്ങളെ ധരിപ്പാൻ മാത്രം എനിക്കു കോപ്പില്ലല്ലൊ,' എന്നും മററും വിചാരിച്ചു കുറേനേരം കരഞ്ഞു. അതിനുശേഷം തനിക്കായിട്ടുള്ള ആ എഴുത്തു തുറന്നു കമലാമണി ഇപ്രകാരം വായിച്ചു:

"എന്നിൽ അദ്ദേഹത്തിനു പ്രേമമില്ലെന്നും, അതു് അദ്ദേഹത്തിനു കുന്ദനന്ദിനിയിലാണു് ഉള്ളതെന്നും ഞാൻ എന്റെ ഭർത്താവിൽ നിന്നു് എപ്പോൾ കേട്ടുവോ, കുന്ദനന്ദിനിയെ കണ്ടുകിട്ടിയാൽ അവളെ അദ്ദേഹത്തിനായി ക്കൊണ്ടു കൊടുത്തു് എന്റെ വീടുവിട്ടു പോകേണമെന്നു തത്സമയം ഞാൻ തീർച്ചയാക്കി. എന്റെ ഭർത്താവു കുന്ദ

നന്ദിനിയുടെയായി. അതുകണ്ടു സഹിച്ചു ഞാനെങ്ങനെ ഇരിക്കും?

"വിവാഹദിവസംതന്നെ പോയെങ്കിലോ എന്നു ഞാൻ ആദ്യം വിചാരിച്ചു. ഭർത്താവിൻെറ സുഖവാസത്തെയും നിങ്ങളെയും കണ്ടിട്ടു പോകണമെന്നുള്ള മോഹം നിമിത്തം അന്നു പോയില്ല. ഇതു രണ്ടും സാധിച്ചു ഇതാ ഞാൻ പോകുന്നു.

"ഈ എഴുത്തു നിങ്ങൾക്കു കിട്ടുന്ന സമയം ഞാൻ വളരെ ദൂരെ ആയിരിക്കും. ഞാൻ മുമ്പിൽക്കൂട്ടി നിങ്ങളോട് ഈ വിവരം പറഞ്ഞാൽ നിങ്ങൾ എന്നെ പോകുവാൻ അനുവദിക്കയില്ല. അതാണു ഞാൻ പറയാതിരുന്നതു്. എന്നെ അന്വേഷിപ്പാൻ ആളെ അയക്കരുതെന്നു ഞാൻ അപേക്ഷിക്കുന്നു. ഇനി നിങ്ങളെയെല്ലാം കാണ്മാൻ കഴിയുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. കുന്ദനന്ദിനി ഇവിടെയുള്ള കാലത്തോളം ഞാൻ തിരിച്ചുവരില്ല; എന്നെ അന്വേഷിച്ചാൽ കാണുകയുമില്ല. ഞാനിപ്പോൾ സാധുവായ ഒരു തീൎത്ഥവാസിയാണു്. ഒരു പിച്ചക്കാരത്തിയുടെ വേഷത്തിൽ, ഞാൻ ഓരോ ദിക്കിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ഭിക്ഷതെണ്ടി ഒരുനേരം ഭക്ഷണത്തിനുള്ളതു ഞാൻ ഉണ്ടാക്കും. എന്നെ ആർ അറിയും? വേണമെങ്കിൽ എനിക്കു കുറെ പണം എടുത്തുകൊണ്ടു പോരാമായിരുന്നു. എൻെറ ഭർത്താവിനെ ഞാൻ വിട്ടുപിരിഞ്ഞു— പിന്നെ, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വത്തെടുക്കുമൊ?

"എനിക്കുവേണ്ടി ഒരു ഉപകാരം ചെയ്യണെ. എൻെറ ഭർത്താവിൻെറ കാല്ക്കൽ എനിക്കു വേണ്ടി അനവധി പ്രാവശ്യം നമസ്കരിക്കണെ. അദ്ദേഹത്തിന്നു് ഒരെഴു

ത്തെഴുതുവാൻ ഞാൻ ശ്രമിച്ചു; എന്നാൽ അതു സാദ്ധ്യമല്ല. എഴുത്തുകടലാസ്സുകളെല്ലാം കണ്ണുനീർകൊണ്ടു നനഞ്ഞു ചീത്തയായിപ്പോകുന്നു. പിന്നെ ഞാനെന്തു ചെയ്യട്ടെ. ഈ വിവരമെല്ലാം വേണ്ടവിധം അദ്ദേഹത്തെ ധരിപ്പിക്കണെ; ഞാൻ കോപിച്ചുപോന്നതല്ലെന്നും അദ്ദേഹത്തെ അറിയിക്കണം. എനിക്കു ദ്വേഷമില്ല; അദ്ദേഹത്തിനോടു ഞാൻ ഒരുകാലത്തും കോപിക്കയില്ല. ഞാൻ ഭൂമിയിലിരിക്കുന്ന കാലംവരെയും അദ്ദേഹത്തിൽ എനിക്കുള്ള സ്ഥിരപ്രണയത്തിനും ഭക്തിബഹുമാനങ്ങൾക്കും ഒരു ഉടവും വരികയില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഒരു കുററം നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനുള്ള അനേകം ഗുണങ്ങളെ ഞാൻ മറക്കുന്നതായാൽ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാൎയ്യയായിരിപ്പാൻ ഞാൻ അയോഗ്യയാണ്. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോട് ഒടുക്കത്തെ യാത്ര പറയുന്നു. അതോടുകൂടി എൻെറ സൎവ്വസ്വവും പൊയ്പ്പോകുന്നു.

"ഞാൻ നിങ്ങളോടും യാത്ര പറയട്ടെ. നിങ്ങളുടെ ഭൎത്താവും പുത്രനും ദീർഘായുഷ്മാന്മാരായിരിക്കട്ടെ! നിങ്ങൾക്കു സകല ഐശ്വൎയ്യങ്ങളും ഈശ്വരൻ തരട്ടെ. ഒരു വരവും കൂടി ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു തരാം—നിങ്ങളുടെ ഭൎത്താവിൻെറ സ്നേഹം എന്നു നിങ്ങൾക്കു നഷ്ടപ്രായമാകുന്നുവോ അന്നു നിങ്ങളുടെ അവസാനദിവസമായി വരട്ടെ. ഈ അനുഗ്രഹം എനിക്കാരും തന്നില്ലല്ലൊ."

എന്തു കാരണവശാലാണു സൂൎയ്യമുഖിക്ക് ഈ സങ്കടങ്ങളൊക്കെ അനുഭവിക്കുവാൻ സംഗതിവന്നതു്? അവളുടെ സുകൃതക്ഷയമോ, ദുരിതരാശികളുടെ കളിയോ, പൂൎവ്വജന്മകൃതമായ പാപസഞ്ചയത്തിൻെറ ഫലമോ?—എന്നീ

വിധം പലക്കും ചില സംശയങ്ങൾ നേരിടുവാൻ ഇട യുണ്ട്. ഈ പ്രശ്നങ്ങൾക്കു തക്ക സമാധാനം പറയുവാൻ ആരാലും സാധിക്കയില്ല. എന്നാൽ സുമുഖിയുടെ ഈ ജ ന്മത്തു നടന്ന ഒരു സംഭവത്തെക്കുറിച്ചു് അല്പം ഇവിടെ സൂചിപ്പിക്കുക ആവശ്യമായിരിക്കും. സുമുഖി, ഒരു കാല ത്തു്, അവളുടെ സമ്പൽസമൃദ്ധിയെ തീരെ ഗണിക്കാതെ, അവളുടെ അടുത്ത ബന്ധുക്കളുമായി പല ദ്രവ്യവ്യവഹാര ങ്ങൾ നടത്തുകയും, അവളുടെ സ്വാധീനശക്തികൊണ്ടും മററും അവയിൽ ജയം നേടി, ആ സാധുക്കൾക്കുള്ള സ്വ ല്പധനം കൈവശമാക്കി അവരുടെ വായിൽ മണ്ണും കണ്ണു കളിൽ ചോരയും നിറച്ചു് അവരെ പെരുവഴി ആധാര മാക്കി വിട്ടിട്ടുണ്ടു്! സർവ്വേശ്വരൻ സർവ്വജ്ഞനും സർവ്വശ ക്തനും നിഷ്പക്ഷവാദിയുമാണല്ലോ.

22

വിഷവൃക്ഷമെന്നാലെന്തു്?

വിത്തുപാകി കായയുണ്ടായതുവരെ ഏതൊരു മര ത്തിൻെറ ചരിത്രമാണു് നാം ഇവിടെ പറഞ്ഞിരുന്നതു്, ആ തരം വൃക്ഷത്തെ എല്ലാ വീടുകളിലും കാണാം. കോ പം, അസൂയ, മോഹം മുതലായ മനോവികാരങ്ങളില്ലാത്ത മനുഷ്യരില്ല. ഈ വക ചിത്തവൃത്തികൾ വെളിപ്പെടുന്ന തോടുകൂടി ചിലർ അവയെ അമർത്തിക്കളയുന്നു. അവരാ ണു മഹാന്മാർ. മററു ചിലക്കു് ഇതിനു ശക്തിയില്ല, അ വരിൽ വിഷം മുളച്ചു കിളിർത്തു വളരുന്നു. വിഷവൃക്ഷത്തി ൻെറ ബീജവും അതിൻെറ വളർച്ചയുടെ കാരണവും ആ

ത്മസംയമത്തിന്റെ അഭാവമാണു്; അതായതു്, അവന വന്റെ വികാരങ്ങളെ അടക്കുവാനുള്ള ശക്തി ഇല്ലായ്ക യാണു്.

"ആപല്ലാഭം ഫലമയി സഖേ,
ഭോഗളുക്കാംവയസ്സിൻ
ചാപല്യത്തെസ്സപദി നിയമി-
ക്കായ്കിലെന്നാപ്തവാക്യം,"

എന്നാണല്ലൊ വശ്യവചസ്സും അനശ്വരയശസ്സുമുള്ള ഒരു മഹാകവി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. ഈ വിഷവൃക്ഷം വളരെ ശക്തിയുള്ളതാണു്; ഒരിക്കൽ വളം കൊട്ടത്താൽ പിന്നെ അതിനെ നശിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയുകയില്ല. അതിന്റെ കാഴ്ച കണ്ണിന്നു വളരെ കൌതുകമുള്ളതാകുന്നു; അതിന്റെ പലതരത്തിലുള്ള ഇലകളും അല്പമായി വിടന്നുതുടങ്ങിയ മൊട്ടുകളും അകലത്തു നില്ക്കുന്ന ആരെയും ആനന്ദഭരിതരാക്കും. പക്ഷെ, അതിന്റെ ഫലം വിഷമയമാകുന്നു. അതിനെ അനുഭവിക്കുന്നവർ മരിക്കും.

വിവിധങ്ങളായ പ്രദേശങ്ങളിൽ ഈ വിഷവൃക്ഷത്തിൽ പലതരം ഫലങ്ങളാണു് ഉണ്ടാവുക. ചില പ്രകൃതികളിൽ സുഖക്കേടു്, ചില സ്വഭാവങ്ങളിൽ വ്യസനം എന്നിങ്ങനെയുള്ള ഗുരുതരഫലങ്ങളെ അതുണ്ടാക്കുന്നു. വികാരങ്ങളെ അവരവൎക്കു് അധീനങ്ങളാക്കേണമെങ്കിൽ, മനശ്ശക്തി ഉണ്ടായിരിക്കേണം. മനസ്സിന്നു ശിക്ഷകൊണ്ടു ശക്തിയുണ്ടാവു. അദ്ധ്യയനംകൊണ്ടു പ്രകൃതിയേയും പരിഷ്കരിക്കാം. അതിനാൽ ആത്മനിയമനത്തിന്റെ നാരായവേരു് അഭ്യാസവിശേഷമാകുന്നു. പള്ളിക്കൂടത്തിൽ ഉപാദ്ധ്യായന്മാർ പഠിപ്പിക്കുന്നതിനെയല്ല, അവനവൻതന്നെ അഭ്യസിക്കുന്നതിനെയാകുന്നു ഇവിടെ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്.

നാഗേന്ദ്രനാഥന് ഈ അദ്ധ്യായനം ഉണ്ടായിട്ടില്ല. സകല സുഖ സമ്പത്സമൃദ്ധിയോടുകൂടിയാണ് ഈശ്വരൻ നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ഭൂമിയിലേയ്ക്കയച്ചത്. അംഗസൗന്ദര്യം, അതിററ ധനം, അനുരാഗദൃഢഗാത്രത, പഠിപ്പ്, പതിവ്രതയായ പത്നി—ഇവയെല്ലാം ഒരാൾക്കു കിട്ടുന്നതു വളരെ അസാധാരണമായിട്ടുള്ള ഒരു സംഭവമാണ്; ഇവയെല്ലാം നാഗേന്ദ്രനാഥനുണ്ടായിരുന്നു. ഇതുകൾ കാരണം അദ്ദേഹത്തിനു ദുഃഖസമ്മിശ്രമല്ലാത്ത സുഖാനുഭോഗങ്ങൾ അനുഭവിക്കാനെ സംഗതി വന്നിട്ടുള്ളൂ. വ്യവഹാരങ്ങളിലും സമ്പാദ്യത്തിനുള്ള ശ്രമങ്ങളിലും അദ്ദേഹത്തിനു ജയമേ ഉണ്ടായിട്ടുള്ളൂ. അതു ഹേതുവായിട്ടു ചിത്തവൃത്തികളെ അമർത്താനുതായ വലിയ ചില ഘട്ടങ്ങൾ നേരിട്ടപ്പോൾ അതിനു ശക്തിയില്ലാതായിപ്പോയി..

നാഗേന്ദ്രനാഥനു കുററമില്ലെന്നാരും പറയുകയില്ല. കുററങ്ങൾക്കുള്ള പ്രായശ്ചിത്തം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു.

23

അന്വേഷണം

സൂര്യമുഖി ആരുമറിയാതെ പുറപ്പെട്ടു പോയിയെന്നുള്ള വർത്തമാനം വീട്ടിലെല്ലാം പരന്ന ഉടനെ, അവരെ അന്വേഷിക്കുന്നതിലേയ്ക്ക് ആളുകളെ ധൃതിയായി പല ദിക്കിലേയ്ക്കും ഓടിച്ചുതുടങ്ങിയെന്നുള്ളതു പറയേണമെന്നില്ലല്ലോ. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ നാനാദിക്കിലേയ്ക്കും ആളുകളെ അയച്ചു; ശിരീഷചന്ദ്രനും കമലാമണിയും പ്രത്യേകം

പ്രത്യേകം ആളുകളെ അയച്ചു. വെള്ളം ചുമന്നുകൊണ്ടു വന്നിരുന്ന വേലക്കാരികൾ എത്തിയ ദിക്കിൽ കുടങ്ങളുമിട്ടു് ഓടിത്തുടങ്ങി. അന്യരാജ്യങ്ങളിൽനിന്നു സാമാനങ്ങൾ വില്ക്കുന്നതിന്നായി വന്നിരുന്നവരും നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ പരിചയക്കാരുമായ കച്ചവടക്കാർ ഈ ദുഃഖവാൎത്ത കേട്ടമാത്രയിൽ യജമാനത്തിയെ തിരയുവാനായി ഓടിത്തുടങ്ങി. ബന്ധുജനങ്ങൾ വണ്ടികളിൽ കയറി അങ്ങുമിങ്ങും ഓടിച്ചു് അന്വേഷിച്ചു തുടങ്ങി. കുഗ്രാമങ്ങളിൽ താമസിക്കുന്നവർ കേട്ടുകേട്ടറിഞ്ഞുംതൊട്ടുകൂടി അടുത്തുള്ള നെൽക്കണ്ടങ്ങൾ, പറമ്പുകൾ മുതലായവയിൽ തിരഞ്ഞുതുടങ്ങി; കൂട്ടത്തിൽ ചിലർ ബീടി വലിച്ചുകൊണ്ടു് വൃക്ഷത്തണലുകളിലിരുന്നു് ഈ വൎത്തമാനം പറയുന്നുണ്ടു്; കുറെ ആളുകൾ അമ്പലപ്പുറമ്പുകളിലും പള്ളിക്കൂടത്തിന്റെ ഏറയങ്ങളിലുമിരുന്നു പൊടിപ്പും തൊങ്ങലും വെച്ചു് ഈ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു വിവരിക്കുന്നുണ്ടു്. ഒരു ദിക്കിൽ വൃദ്ധകളും ചെറുപ്പക്കാരുമായ സ്ത്രീകൾ ഇരുന്നു് ഇതിനെപ്പററിത്തന്നെ കൂട്ടം കൂടുന്നു. ഈ കാരണം കുട്ടികളുടെ എടയിലും വലിയ ബഹളമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു; അവരിൽ മടിയന്മാരായവർ ഈ കാരണം പറഞ്ഞു പള്ളിക്കൂടത്തിൽ പോകാതെ കഴിച്ചുകൂട്ടാമെന്നു കരുതിയിരിക്കുന്നു.

"സുമുഖി ഒരിക്കലും പുറത്തിറങ്ങി നടന്നു ശീലിച്ചിട്ടില്ല; അവൾക്കു് എത്ര ദൂരം പോകുവാൻ കഴിയും? അരനാഴികയൊ, ഏറിയപക്ഷം ഒരു നാഴികയോ ദൂരെ പോകുമായിരിക്കാം. ഇവിടെ അടുത്തെങ്ങാനും ഇരിക്കുന്നുണ്ടായിരിക്കണം, ക്ഷണനത്തിൽ കണ്ടുപിടിപ്പാൻ ഒരു പ്രയാ

സവുമുണ്ടാകയില്ല," എന്നെല്ലാം പറഞ്ഞു കമലാമണിയും ശിരീഷചന്ദ്രനും നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ആദ്യം സമാധാനപ്പെടുത്തി.

എന്നാൽ രണ്ടുമൂന്നു മണിക്കൂറു കഴിഞ്ഞിട്ടും സൂമുഖിയുടെ ഒരു വർത്തമാനവും കിട്ടാഞ്ഞതിനാൽ, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തന്നെ അവരെ തിരഞ്ഞു പുറപ്പെട്ടു. ആ വെയിലത്തു കുറെനേരം ചുററിത്തിരിഞ്ഞതിനുശേഷം, "ഞാൻ ഇവിടെ തിരയുന്നു, എവിടെനിന്നെങ്കിലും ഇപ്പോൾ കണ്ടുകിട്ടീട്ടുണ്ടായിരിക്കം," എന്നു തന്നത്താൻ പറഞ്ഞു വീട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. അവിടെ ഒരു വർത്തമാനവും എത്തീട്ടില്ലെന്നറിഞ്ഞു പിന്നെയും പുറത്തേയ്ക്കു പോന്നു; ഇങ്ങനെ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും നടന്ന് ഒരു വിധത്തിൽ പകൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി.

വാസ്തവത്തിൽ ശിരീഷചന്ദ്രൻെറ വാക്കുകൾ സത്യമായിരുന്നു—സൂമുഖി ഒരിക്കലും പുറത്തിറങ്ങി സഞ്ചരിച്ചിട്ടില്ല; അവൾക്ക് എത്ര ദൂരം പോകുവാൻ കഴിയും? വീട്ടിൽനിന്ന് ഏകദേശം ഒരു നാഴിക അകലെ ഒരു മാവിൻതോപ്പിലുള്ള കുളത്തിൻെറ വക്കത്ത് അവർ ചെന്നു കിടക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അന്തഃപുരപരിചാരകന്മാരിലൊരാൾ അന്വേഷിച്ച് അവരെ കണ്ട മാത്രയിൽ ഇങ്ങനെ അപേക്ഷിച്ചു: "കൊച്ചമ്മ ദയചെയ്തു വീട്ടിലേയ്ക്കു വേഗം വരണെ."

സൂമുഖി മറുപടിയൊന്നും പറഞ്ഞില്ല.

പിന്നെയും അയാൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "വീട്ടിലേയ്ക്കു വരുവാൻ തിരുമനസ്സുണ്ടാകണെ, കുടുംബത്തിലെല്ലാവരും പരിഭ്രമിച്ചു വ്യസനിക്കുന്നു."

അപ്പോൾ സുമുഖി ദേഷ്യപ്പെട്ട്, "എന്നെ വീട്ടിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുവാൻ നിങ്ങളാരാണ്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ആ ശിഷ്യൻ ഭയപ്പെട്ടു; എങ്കിലും അയാൾ അവിടെത്തന്നെ നിന്നു.

അപ്പോൾ സുമുഖി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾ ഇവിടെത്തന്നെ നില്ക്കുന്നു എങ്കിൽ, ഞാൻ ഈ കുളത്തിൽ ചാടിച്ചാവും."

അവിടെ അയാളാൽ യാതൊന്നും സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു കണ്ട്, ഭൃത്യൻ ഈ വർത്തമാനം നാഗേന്ദ്രനാഥനെ അറിയിപ്പാൻ ഓടി. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഭാര്യയെ തിരിയെ കൊണ്ടുപോകേണ്ടതിലേയ്ക്ക് ഒരു പല്ലക്കുമായി പുറപ്പെട്ടു; എന്നാൽ സുമുഖി ആ സമയത്തിനകത്തു മുൻസ്ഥലം വിട്ടുപോയി. അദ്ദേഹം അവിടെയെല്ലാം അന്വേഷിച്ചു എങ്കിലും, അവരുടെ ചവിട്ടടിപോലും കാണുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

സുമുഖി അവിടെനിന്നു പോയത് ഒരു കാട്ടിലേയ്ക്കായിരുന്നു. അവിടെ അവൾ വിറകു പെറുക്കുവാനായി ചെന്നിരുന്ന ഒരു വൃദ്ധസ്ത്രീയെക്കണ്ടു. സുമുഖിയെ കണ്ടുപിടിക്കുന്നവർക്ക് ഒരു സമ്മാനം നിശ്ചയിച്ചിട്ടുള്ളത് ആ വൃദ്ധ കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു; അതു കാരണം സുമുഖിയെ കണ്ട ഉടനെ ആ സ്ത്രീ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:

"നിങ്ങൾ ഞങ്ങളുടെ യജമാനത്തിയല്ലെ?"

"ആർ, അമ്മെ?" എന്നു സുമുഖി ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

"അതെ, ഞങ്ങളുടെ യജമാനത്തി നിങ്ങൾതന്നെ ആയിരിക്കേണം."

"ആരാണ് നിങ്ങളുടെ യജമാനത്തി?"

"ബാബുവിൻെറ വീട്ടിലെ അമ്മതന്നെ."

"ബാബുവിൻെറ വീട്ടിലെ അമ്മയാകുവാൻ തക്ക സ്വർണ്ണാഭരണങ്ങൾ ഞാൻ ഇട്ടിട്ടുണ്ടോ?"

അതു ശരിതന്നെയാണ് എന്നു വിചാരിച്ച് ആ കിഴവി കാട്ടിലേയ്ക്കു കയറിപ്പോയി.

അങ്ങനെ പകൽ വെറുതെ കഴിഞ്ഞുകൂടി; രാത്രിയും പുതുതായൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. അന്വേഷണകാര്യത്തിൽ യാതൊരു ഉദാസീനതയും ഒരുരും കാണിച്ചില്ലെങ്കിലും, രണ്ടു ദിവസത്തേയ്ക്ക് ഒരു വർത്തമാനവും കിട്ടിയില്ല. അന്വേഷിക്കുവാൻ നിയമിച്ചിരുന്ന പുരുഷന്മാരിൽ സൂര്യമുഖിയെ കണ്ടറിയുന്നവരൊരാളെങ്കിലുമുണ്ടോയെന്നു സംശയമാണ്. അതു കാരണം, അവർ അനവധി സാധുസ്ത്രീകളെപ്പിടിച്ചു നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നു. ഒടുവിൽ മര്യാദക്കാരുടെ പെൺമക്കൾക്ക വഴിയിൽക്കൂടി നടക്കുവാൻ ഭയമായിത്തീർന്നു. വീട്ടിന്നു പുറമേ എവിടെയെങ്കിലും ഒരു സ്ത്രീയെ കണ്ടാൽ, ഉടനെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഭൃത്യന്മാർ, "അമ്മ തിരിച്ചുവരണേ," എന്ന് അപേക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു പിന്നാലെ കൂടുകയായി.

ശിരീഷചന്ദ്രന്ന് അധികദിവസം താമസിക്കുവാൻ തരമില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം കല്ക്കത്തയിൽ തിരിയെച്ചെന്ന് അവിടെയും അന്വേഷണം നടത്തിത്തുടങ്ങി. കമലാമണി ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ തന്നെ താമസിച്ചു കാണാതെ പോയവരെക്കുറിച്ച് അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

24

സവ്വസുഖങ്ങളും ക്ഷണഭംഗുരങ്ങളാണ്

കുന്ദനന്ദിനിക്ക സ്വപ്നത്തിൽപോലും ഒരിക്കലും അനുഗ്രഹിക്കുവാൻ കൂടി വഴിയില്ലാതിരുന്ന ആ സന്തോഷം ഇപ്പോൾ അവൾക്കധീനമായിരിക്കുന്നു; അവൾ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭാൎയ്യയായിത്തീൎന്നു. കല്യാണദിവസം, 'ഈ സന്തോഷം അതിരററതാണ്; ഇതു് ഒരിക്കലും അവസാനിക്കുന്നതല്ല,' എന്നവൾ വിചാരിച്ചു.

എന്നാൽ സൂൎയ്യമുഖിയുടെ വേർപാടിനുശേഷം, കുന്ദനന്ദിനിക്കും പശ്ചാത്താപം തോന്നിത്തുടങ്ങി. അവൾ ഇങ്ങനെ ആലോചിച്ചു: 'എന്റെ ആപല്ക്കാലത്തു സൂൎയ്യമുഖി എന്നെ രക്ഷിച്ചു; അവരുടെ സഹായമില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ, അന്നെന്റെ കഥ അവസാനിക്കുമായിരുന്നു; ഇന്നു ഞാൻകാരണം അവർ ജാതിഭ്രഷ്ടയായി. എനിക്ക സുഖമായിരിപ്പാൻ സംഗതിയില്ലെങ്കിൽ, എനിക്ക മരിക്കയായിരുന്നു നല്ലതു്.' ഭാഗ്യത്തിനു് അതിരുണ്ടെന്നു് അവൾക്കു് അറിയാറായി.

സൂൎയ്യൻ അസ്തമിച്ചു കഴിഞ്ഞു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കട്ടിലിന്മേൽ കിടക്കുന്നു. കുന്ദനന്ദിനി വീശിക്കൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തലയ്ക്കൽ ഇരിക്കുന്നു. രണ്ടുപേരും സംസാരിക്കുന്നില്ല. ഇതു് ഒരു ശുഭലക്ഷണമല്ല. ആരും അവിടെയില്ല, എങ്കിലും അവർ സംസാരിക്കുന്നില്ല. ഇതു് ഒരു പൂൎണ്ണമായ കൃതാൎത്ഥതയുടെ ലക്ഷണമല്ല. സൂൎയ്യമുഖിയുടെ വിയോഗത്തിനുശേഷം, പൂൎണ്ണസന്തോഷമെന്നുള്ളതു്

എവിടെയായിരുന്നു? കുന്ദയുടെ മനസ്സ്, കാര്യങ്ങളെല്ലാം പഴയ മട്ടിൽത്തന്നെ ആകുന്നതിനുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നു; ഇപ്പോൾ അവൾ അതിനെപ്പററി നാഗേന്ദ്രനാഥനോടുതന്നെ ചോദ്യവും ചെയ്തു.

"കാര്യങ്ങളെല്ലാം പൂർവ്വസ്ഥിതിയിലായാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ടോ? എന്നെ കല്യാണം കഴിച്ചതുകൊണ്ടു കുന്ദയ്ക്കു പശ്ചാത്താപം തോന്നുന്നുണ്ടോ?" എന്നൊക്കെ കുറെ അലൌകികത്തോടുകൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തിരിച്ചു ചോദിച്ചു.

കുന്ദനന്ദിനിക്കു സുഖമില്ലാതെയായി. അവൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അങ്ങ് എന്നെ കല്യാണം കഴിച്ചു സന്തോഷിപ്പിക്കുമെന്നു ഞാൻ ഒരിക്കലും മോഹിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനെപ്പററി എനിക്കു പശ്ചാത്താപമുണ്ടെന്നു ഞാൻ പറയുന്നില്ല. സൂര്യമുഖിയെ തിരിയെ വരുത്തുവാൻ എന്തു ചെയ്യണമെന്നാണു ഞാൻ ചോദിക്കുന്നത്?"

"അതിനെപ്പററി ഒരിക്കലും എന്നോടു പറയരുത്. കുന്ദയുടെ അധരങ്ങളിൽനിന്നു സൂര്യമുഖി എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ, എനിക്കു സുഖക്കേടു തോന്നുന്നു; കുന്ദകാരണം സൂര്യമുഖി എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു."

ഈ സംഗതി കുന്ദയ്ക്കു് അറിവുണ്ടായിരുന്നു; എങ്കിലും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അതു പറയുന്നതു കേട്ടപ്പോൾ, അവൾക്കു് അധികം സുഖക്കേടുണ്ടായി. അവൾ തന്നെ അവളോടു് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: 'ഇതു് എന്നെ ദുഷിക്കുകയാണോ? എന്റെ തലയിലെഴുത്തു് എത്ര ഭാഗ്യമില്ലാത്തതാണു്; ഞാൻ ഒരു തെററും ചെയ്തിട്ടില്ലല്ലോ; ഈ കല്യാണത്തിനുള്ള കാരണംതന്നെ സൂര്യമുഖിയാണു്.' അവൾ

ഈ വിധം ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതല്ലാതെ വിചാരങ്ങളൊന്നും പുറത്തു പറഞ്ഞില്ല.

കുന്ദനന്ദിനി മൌനമായിരിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ട്, "എന്താണു മിണ്ടാതിരിക്കുന്നതു്? മുഷിഞ്ഞോ?" എന്നെല്ലാം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല."

"ഇല്ല എന്ന ഒരു വാക്കുമാത്രമാണൊ എല്ലാംകൂടി പറയുവാനുള്ളതു്? കുന്ദ ഇനിമേലിൽ എന്നെ സ്നേഹിക്കുകയില്ലെ?"

"ഞാൻ അങ്ങയെ സ്നേഹിക്കുകയില്ലെ എന്നൊ?"

'ഞാൻ അങ്ങയെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലെ?'—കേവലം ഒരു കുട്ടിയെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാനുള്ള വാക്കുകൾ. കുന്ദ എന്നെ ഒരിക്കലും സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ലെന്നാണു് എന്റെ വിശ്വാസം."

"ഞാൻ എപ്പോഴും അങ്ങയെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു," എന്നു കുന്ദ ആസക്തിയോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ബുദ്ധിശാലിയായിരുന്നു എങ്കിലും, സൂര്യമുഖിയും കുന്ദനന്ദിനിയും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം ഗ്രഹിച്ചില്ല. കുന്ദയും സൂര്യമുഖി എന്നപോലെ അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിച്ചു. എന്നാൽ അതു പുറത്തു കാണിക്കേണ്ടതെങ്ങനെയെന്നറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. അവൾ ഒരു ഭീരുവായ പെൺകുട്ടിയായിരുന്നു. അവൾക്കു വാക്സാമർത്ഥ്യം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അവൾക്കു് ഇതിലധികം എന്തു പറയുവാൻ കഴിയും? എന്നാൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഇതറിയാതെ, "സൂര്യമുഖിക്കു് എല്ലായ്പ്പോഴും എന്നിൽ സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു

കരങ്ങൾെറ കഴുത്തിൽ മുത്തുമാല ചാർത്തീട്ട ഫലമെന്താണു്? ഒരു ഇരുമ്പുചങ്ങലയാണു് അധികം യോജിപ്പു്," എന്നു പറഞ്ഞു.

ഇതു കേട്ട സമയം കുന്ദനന്ദിനിക്കു കരയാതിരിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയായി. ഇരുന്ന ദിക്കിൽ നിന്നു സാവധാനത്തിൽ എഴുന്നേററു് അവൾ പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. അവളിൽ അനുകമ്പയുള്ളവരാരും അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കമലാമണി വന്നതിനുശേഷം, കുന്ദ അവരെ ചെന്നു കാണുക ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഈ കല്യാണവിഷയത്തിൽ കുററക്കാരി താൻതന്നെയാണെന്നു വിചാരിച്ചു്, കമലയുടെ നേരെ പോകുവാൻതന്നെ തുനിഞ്ഞില്ല മുമ്പൊരു സന്ദർഭത്തിൽ അവളുടെ ദുഃഖത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടു് ആശ്വസിപ്പിച്ചു കണ്ണുനീരിനെ തുടച്ചിട്ടുള്ള ആ ദയാശീലയും സ്നേഹമുള്ളവളും ആയ ആ സ്നേഹിതയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലുവാൻ അവൾക്കു മോഹം തോന്നി. കാററു മാറിവീണ വിവരം സാധുവായ കുന്ദനന്ദിനി ധരിച്ചില്ല. കുന്ദനന്ദിനി അടുത്തുചെല്ലുന്നതു കണ്ടപ്പോൾ, കമലയ്ക്കു് ഒട്ടും രസമായില്ല. എങ്കിലും അവൾ ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. കുന്ദ ഇരുന്നു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. എന്നാൽ കമല അവളുടെ ദുഃഖത്തിനുള്ള കാരണമൊന്നും ചോദിച്ചില്ല. കുന്ദയും ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല. ഉടനെ, കമലാമണി, എന്തോ തിടുക്കമായ ജോലിയുണ്ടെന്നുപറഞ്ഞു് എഴുന്നേററു പോയി. സകല ഇഹലോകസുഖങ്ങളും നശ്വരങ്ങളെന്നു കുന്ദയ്ക്കും മനസ്സിലായി.

25

വിഷവൃക്ഷത്തിൻെറ ഫലം

ഹരദേവഘോഷനുള്ള നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ എഴുത്ത്:

"ഞാൻ ഇതുവരെ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിൽവെച്ച് ഏററവും വലിയ തെററു കുന്ദയെ കല്യാണം കഴിച്ചതാണെന്നു നിങ്ങൾ എനിക്ക് എഴുതുകയുണ്ടായല്ലൊ. ഞാൻ അതു സമ്മതിക്കുന്നു. കല്യാണംകഴിച്ച കാരണം സൂര്യമുഖി എനിക്കു നഷ്ടമായി. സൂര്യമുഖിയെ എൻെറ ഭാര്യയായി കിട്ടിയതുകൊണ്ടു ഞാൻ അതിഭാഗ്യശാലിയായിരുന്നു. സൂര്യമുഖി ഉത്തമസ്ത്രീകളുടെ ഒരു ശിരോലങ്കാരമാണ്. കുന്ദനന്ദിനിക്കു സൂര്യമുഖിയുടെ സ്ഥാനത്തിരിക്കുവാൻ യോഗ്യതയില്ല. എന്തിനു പിന്നെ കുന്ദനന്ദിനിയെ ആ സ്ഥാനത്തേയ്ക്കായി അവരോധിച്ചു? മോഹം, മായാമോഹംതന്നെ! ഇപ്പോൾ എന്നിൽ വിവേകോദയം ഉണ്ടായി. എൻെറ സ്വപ്നാവസ്ഥയിൽ നിന്നു ഞാനുണർന്ന സമയം, എൻെറ നഷ്ടത്തിൻെറ ഗൗരവം എനിക്കറിയാറായി. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എനിക്കു സൂര്യമുഖിയെ എവിടെ കാണുവാൻ കഴിയും? കുന്ദനന്ദിനിയെ ഞാൻ കല്യാണം കഴിച്ചതെന്തിനാണ്? എനിക്കവളിൽ അനുരാഗമുണ്ടോ? നിശ്ചയമായും ഞാൻ അവളെ സ്നേഹിച്ചു; അവൾക്കുവേണ്ടി ഞാൻ എൻെറ ബോധത്തെക്കളഞ്ഞു; എൻെറ ജീവനുംകൂടി പോകുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ അതു് നയനേന്ദ്രിയത്തിൻെറ ഒരു വ്യാമോഹമല്ലാതെ മറെറാന്നുമല്ലെന്ന് എനിക്കറിയാറായി. അല്ലെങ്കിൽ, കല്യാണം കഴിഞ്ഞു പതിനഞ്ചു ദിവസമായപ്പോഴേയ്ക്കും എന്തിനു ഞാൻ,'ഞാൻ അവളെ

സ്നേഹിച്ചുവോ?' എന്നു ചോദിക്കുന്നു? എന്നാൽ എൻെറ സുമുഖി എവിടെ?

"എനിക്ക് ഇനിയും അനേക സംഗതികൾ ഇന്ന് എഴുതിയാൽ കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്; എന്നാൽ എനിക്ക് അതു സാധിക്കുകയില്ല, വളരെ പ്രയാസമായിട്ടു തോന്നുന്നു."

ഹരദേവഘോഷൻെറ മറുപടി:

"നിങ്ങളുടെ മനസ്ഥിതിയെന്താണെന്നു ഞാൻ ഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ട്. നിങ്ങൾ കുന്ദനന്ദിനിയെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലെന്നില്ല; നിങ്ങൾ അവളെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ ആ സ്നേഹം നയനേന്ദ്രിയങ്ങൾ വഴിക്കു മാത്രമായി ജനിച്ചതാണെന്നു നിങ്ങൾ പറഞ്ഞതു വാസ്തവമാണ്. സുമുഖിയിലുള്ള നിങ്ങളുടെ സ്നേഹം ഊർജ്ജസ്വലമായിട്ടുള്ളതാണ്; എന്നാൽ അതു കുന്ദനന്ദിനിയുടെ നിഴൽകൊണ്ടു രണ്ടുനാലു ദിവസത്തേയ്ക്കു മൂടിയിരുന്നു. ഇപ്പോൾ സുമുഖി നിങ്ങൾക്കു നഷ്ടപ്രായമായി എന്നു ധരിക്കുന്നു. ആദിത്യൻ മേഘങ്ങളെക്കൊണ്ടു മറയാതിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം സൂര്യരശ്മികൾ നമുക്കു സുഖകരമായി തോന്നുകയും മേഘങ്ങളെക്കണ്ടു നാം ആനന്ദിക്കയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ സൂര്യനസ്തമിക്കുന്ന സമയം അതു ഭൂലോകത്തിൻെറ കണ്ണാണെന്നു നാം അറിയുന്നു. നിങ്ങളുടെ സ്വന്തമനോഗതി അറിയാഞ്ഞിട്ടു നിങ്ങൾ ഈ വലിയ തെററു ചെയ്തു. തടുക്കുവാൻ ദുസ്സാദ്ധ്യമായുള്ള മായാമോഹത്താൽ നിങ്ങൾ ഈ അപരാധം ചെയ്തതാകയാൽ ഇതിലധികം ഞാൻ നിങ്ങളെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നില്ല.

"മനസ്സിനു സ്നേഹത്തോടനുസ്യൂതങ്ങളായ പലമാതി

രിവികാരങ്ങൾ ഉണ്ടു്; മനുഷ്യർ അവയെ എല്ലാം അനുരാഗമെന്നു വിളിക്കുന്നു. എന്നാൽ മനസ്സിൻെറ സുഖത്തിനുവേണ്ടി സ്വസുഖത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ സന്നദ്ധമായിരിക്കുന്ന മനസ്സിൻെറ ആ അവസ്ഥയ്ക്കാണു് അനുരാഗമെന്നു പറയുന്നതു്. സൗന്ദര്യംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വികാരം അനുരാഗമല്ല. ക്ഷുത്പീഡിതന്മാക്കു് അന്നത്തിലുള്ള അത്യാശ അനുരാഗമാകുമെങ്കിൽ മാത്രമേ സൗന്ദര്യം ജനിപ്പിക്കുന്ന അസ്ഥിരമായ കാമത്തിനെ അനുരാഗമെന്നു വിളിച്ചുകൂടൂ. സത്യമായ അനുരാഗം വിവേകജന്യമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

"സ്നേഹിക്കത്തക്കതായ ഒരാളുടെ ഗുണഗണങ്ങളെ ജ്ഞാനചക്ഷുസ്സുകളാൽ നാം കാണുന്ന സമയം, അവ ആരിൽ പ്രകാശിക്കുന്നുവോ ആ ആളിലേയ്ക്കു നമ്മുടെ മനസ്സിനെ അപഹരിച്ചു് ആകർഷിക്കുന്നു; സൽഗുണങ്ങളുടെ ആ ഭാജനത്തോടു് ഐക്യം പ്രാപിപ്പാൻ മനസ്സ് ആഗ്രഹിക്കയും അതിനു് അതിൽ ആസക്തിയുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ അനുരാഗത്തിൻെറ ഫലങ്ങൾ ആത്മവിസ്മൃതി, മനോവികാസം, ആത്മനിഗ്രഹം എന്നിവയാണു്. ഇതാണു് അന്യൂനമായ അനുരാഗം. മഹാകവികളായ വാല്മീകി, ഷേക്സ്പിയർ എന്നിവർ അവരുടെ കൃതികളിൽ ഈ അനുരാഗത്തെ വിശദമായി വർണ്ണിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വേറെ ഒരുതരം അനുരാഗമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞതിനെ കാളിദാസൻ, ജയദേവൻ എന്നിവർ 'ശാകുന്തളം', 'ഗീതഗോവിന്ദം' എന്നിവയിൽ അനിതരസാധാരണമായ വിധത്തിൽ വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു. സൌന്ദര്യത്തിൻെറ കാഴ്ചകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മനോവികാരം പുനരുക്തികൊണ്ടു

മന്ദീഭവിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഒരാളുടെ സൽസ്വഭാവങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിക്കുന്ന അനുരാഗത്തിന്റെ മനോഹരശക്തിക്ക് ഒരിക്കലും ഒരു കുറവും തട്ടുന്നില്ല. കാരണം, സൌന്ദൎയ്യത്തിന് ഒരു ആകൃതി മാത്രമേയുള്ളു. സൽഗുണങ്ങൾ അവയുടെ നവനവങ്ങളായ പ്രവൃത്തികളിൽ എപ്പോഴും പുതിയ പുതിയ ജീവനോടും വൈചിത്ര്യത്തോടും പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. സൌന്ദൎയ്യവും സൽസ്വഭാവവും ഒരുമിച്ചു ചേരുന്ന സമയം അവ അനുരാഗത്തെ വേഗത്തിൽ ജനിപ്പിക്കുന്നു; അനുരാഗത്തിനുള്ള കാരണം ബുദ്ധിചാതുൎയ്യമാണെങ്കിൽ, സൌന്ദൎയ്യമുണ്ടായാലും ഇല്ലെങ്കിലും അതൊരു മുഖ്യസംഗതിയായി വരില്ല. ഒരു വിരൂപിയായ ഭർത്താവിന്റെയൊ ഭാൎയ്യയുടെയൊ പേരിലുള്ള ഈ വിധമായ അനുരാഗത്തിനു നല്ല ശക്തിയുണ്ടായിരിക്കും. സൽഗുണങ്ങൾ എന്നെന്നേയ്ക്കും നിലനില്ക്കുന്നതുപോലെ, അതിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന അനുരാഗവും അനശ്വരമായിട്ടുള്ളതാണ്. എന്നാൽ ഈ ഗുണങ്ങളെ അറിയുവാൻ കാലതാമസം വേണ്ടിവരുന്നതുപോലെതന്നെ തജ്ജന്യമായ അനുരാഗവും ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു ശക്തിമത്തായിത്തീരാതെ ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചു വരികയെ ഉള്ളു. സൌന്ദൎയ്യത്തിലുള്ള വിമോഹം പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽത്തന്നെ അതിന്റെ ഉച്ചസ്ഥത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. മറ്റെല്ലാ ഇന്ദ്രിയജ്ഞാനങ്ങളെയും നശിപ്പിക്കത്തക്കതാണ് അതിന്റെ തടുക്ക വഹിയാത്തതായ ആദ്യത്തെ ശക്തി. അത് എന്നേയ്ക്കും നിലനില്ക്കുന്നതൊ അല്ലാത്തതൊ എന്നറിയുവാൻ മാൎഗ്ഗമില്ല. അതു നാശരഹിതമായിട്ടുള്ളതാണെന്നു കാമികൾ പറയുന്നു. അപ്രകാരം നിങ്ങളും വിചാരിച്ചിട്ടുണ്ട് നിങ്ങളുടെ

ഈ ഭ്രമത്തിൻെറ പ്രഥമശക്തിയിൽ സൂൎയ്യമുഖിയിലുള്ള നിങ്ങളുടെ ദൃഢാനുരാഗം നിങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾക്ക് അഗോചരമായി ഭവിച്ചു. ഈ മായാമയമായ മോഹം മാനുഷപ്രകൃതിയോടു ലയിച്ചിരിക്കുന്നതാണ്; അതുകാരണം ഞാൻ നിങ്ങളെ ശകാരിക്കുന്നില്ല. ഈ സ്ഥിതിയിൽ സുഖമായിരിപ്പാനാണു ഞാൻ ഉപദേശിക്കുന്നതു്.

"നിരാശപ്പെടരുതെ; നിശ്ചയമായും സൂൎയ്യമുഖി തിരിച്ചുവരും. നിങ്ങളെ കാണാതെ എത്രകാലം അവൾ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ കഴിയും? അവർ അവിടെ ഇല്ലാതിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം നിങ്ങൾ കുന്ദനന്ദിനിയിലുള്ള സ്നേഹത്തെ കൊണ്ടാടും. അവളുടെ വശ്യഗുണങ്ങൾക്കു കുറവു വന്നിട്ടില്ലെന്നു നിങ്ങളുടെ എഴുത്തുകളിൽനിന്നു സ്പഷ്ടമാവുന്നുണ്ടു്. അവളുടെ സൌന്ദൎയ്യത്തിലുള്ള ഭ്രമം കുറയുന്നതോടുകൂടി അവളെ നിത്യമായി സ്നേഹിക്കത്തക്ക വല്ല സംഗതികളും അവളിലുണ്ടാകുവാൻ മതി. അങ്ങനെ വരുന്നപക്ഷം, അവളൊരുമിച്ചുതന്നെ എന്നും സുഖിച്ചിരിക്കാൻ നിങ്ങൾക്കു സംഗതിവരും; നിങ്ങളുടെ ആദ്യത്തെ ഭാൎയ്യയെ നിങ്ങൾക്കു കാണുവാൻ സംഗതിവരാത്ത പക്ഷം, ഇളയ ഭാൎയ്യ നിങ്ങളെ സ്നേഹിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, പ്രത്യേകിച്ചും, നിങ്ങൾ അവരെ മറക്കുവാൻ എളുപ്പമുണ്ടു്. അനുരാഗവിഷയത്തിൽ അശ്രദ്ധനായിരിക്കരുതെ; കാരണം, അതിൽ മാത്രമാണു മനുഷ്യൻെറ കളങ്കരഹിതവും നാശമില്ലാത്തതുമായ സന്തോഷത്തിൻെറ കിടപ്പു്; ഒരുവൻെറ സ്വഭാവത്തെ ഉത്തമമാൎഗ്ഗത്തിൽ നയിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള ഏകമാൎഗ്ഗവും അതുതന്നെയാണു്. സ്നേഹം കൂടാതെ ഒരുവനു മനുഷ്യരാൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ടു് ഈ ഭൂലോകത്തിൽ ജീവിച്ചിരിക്കാനും കഴികയില്ല.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മറുപടി:

"എൻെറ മനശ്ശല്യം നിമിത്തമാണു നിങ്ങളുടെ എഴുത്തിന് ഇതുവരെയും മറുകുറി അയയ്ക്കാഞ്ഞതു്. നിങ്ങൾ എഴുതീട്ടുള്ളതെല്ലാം എനിക്കു മനസ്സിലായി; നിങ്ങളുടെ ഉപദേശം നല്ലതാണെന്നും എനിക്കറിയാം. പക്ഷെ, ഇനി എനിക്കു വീട്ടിൽ താമസിക്കുവാനായി ഉറയ്ക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. എൻെറ സൂര്യമുഖി എന്നെ വിട്ടുപോയിട്ടു് ഒരു മാസം കഴിഞ്ഞു. ഇതുവരെയായിട്ടും എൻെറ പ്രേമഭാജനത്തെപ്പററി ഒരു വർത്തമാനവും എനിക്കു കിട്ടീട്ടില്ല. ഞാനും അവരുടെ പിന്നാലെ പോകുവാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നു. ഞാൻ അവരെ തിരഞ്ഞുകൊണ്ടു നാടുതോറും അലഞ്ഞു നടക്കും. സൂര്യമുഖിയെ കണ്ടുകിട്ടിയെങ്കിൽ, ഞാൻ വീട്ടിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോരും; ഇല്ലെങ്കിൽ, ഞാനും തിരിച്ചുവരില്ല. എനിക്കു കുന്ദനന്ദിനിയൊരുമിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ വഹിയ; അവളെ കാണുന്നതു് എനിക്കു മഹാസങ്കടമായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു. അതു് അവളുടെ കുററമല്ല, എൻേറതുതന്നെയാണു്; എങ്കിലും എനിക്കു് അവളുടെ മുഖം കാണുവാൻ പാടില്ല. മുമ്പെ ഞാൻ അവളോടു് അപ്രിയമൊന്നും പറയാറില്ല; എന്നാൽ ഈയിടെ മിക്കസമയവും ഞാൻ അവളിൽ കുററം കാണുന്നു. അവൾ കരയുന്നു—ഞാൻ എന്തുചെയ്യട്ടെ? ഞാൻ ഉടനെ അങ്ങോട്ടു വരുന്നുണ്ടു്."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എഴുതിയപ്രകാരംതന്നെ പ്രവൃത്തിച്ചു കുറച്ചുദിവസത്തേയ്ക്കു കാര്യങ്ങളെല്ലാം അന്വേഷിയ്ക്കുന്നതിനു തൻെറ പ്രധാന കാര്യസ്ഥനെ ഏല്പിച്ചു് അദ്ദേഹം സഞ്ചാരത്തിനായി പുറപ്പെട്ടു. കമലാമണി മുമ്പെക്കു

ട്ടി കല്ക്കത്താവിലേയ്ക്കു പോയിരുന്നു. അതു കാരണം ഈ കഥയിൽ പറഞ്ഞിരുന്ന ആളുകളിൽ കുന്ദനന്ദിനിയൊഴിച്ചു ശേഷമെല്ലാവരും ദത്തകുടുംബത്തെ വിട്ടു പോയിരുന്നു; ഹീരാംബ മാത്രം കുന്ദയുടെ പരിചാരികയായി അവിടെ താമസിച്ചിരുന്നു.

ആ വലിയ വീടു മുഴുവനും അന്ധകാരമയമായിത്തീൎന്നു. ഉജ്ജ്വലത്തുകളായിരിക്കുന്ന വിളക്കുകളെക്കൊണ്ടു പ്രകാശമാനമായും സംഗീതവാദ്യഘോഷങ്ങളാൽ മുഴങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്നതായും ജനസമൂഹത്താൽ നിറഞ്ഞിരുന്നതായുമുള്ള ഒരു നൎത്തനശാലയിൽ കളി കഴിഞ്ഞശേഷം എല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായിത്തീരുന്നതു" എങ്ങനെയൊ, ആ വിധം സൂമുഖിയാലും നാഗേന്ദ്രനാഥനാലും ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടു ആ വലിയ വീടു ശൂന്യമായിത്തീൎന്നു.

ഒരു കുട്ടി മനോഹരമായി ചായമിട്ട ഒരു മൺപാവ കൊണ്ടു കളിച്ചശേഷം അതിനെ പൊട്ടിച്ചു വലിച്ചെറിയുമ്പോൾ ക്രമേണ അതു മണ്ണോടു ചേൎന്നു അതിന്മേൽ പുല്ലു മുളയ്ക്കുന്ന മാതിരി, നാഗേന്ദ്രനാഥനാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ട കുന്ദനന്ദിനി ആ വലിയ തറവാട്ടിലെ ജനസമൂഹത്തിനിടയിൽ നിരാശ്രയയായും നിസ്സാരയായും ശേഷിച്ചു.

കാട്ടുതീകൊണ്ടു വലിയ വനം ദഹിക്കുമ്പോൾ കൂടോടുകൂടി നശിച്ച പക്ഷിക്കുഞ്ഞുങ്ങളുടെ അമ്മ ഭക്ഷണസാധനം കൊണ്ടുചെന്നു്, വൃക്ഷത്തേയൊ കൂടിനേയോ കുട്ടികളേയോ കാണാതെ കഠിനമായ മനോവേദനയാൽ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആ തീയിനു ചുററും പറന്നു തിരിയുന്നതുപോലെ, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ സൂമുഖിയെ തിരഞ്ഞുകൊണ്ടു

നാട്ടുതോറും ഓടിനടന്നു. ഗംഭീരവും അത്യഗാധവുമായ സമുദ്രത്തിന്നടിയിൽ ഒരു രത്നം വീണുപോയാൽ പിന്നെ കാണുവാൻ സാധിക്കാത്തതുപോലെ സുമുഖി കാഴ്ചയ്ക്കു അഗോചരമായും ഭവിച്ചു.

26

സ്നേഹസൂചകങ്ങളായ ചിഹ്നങ്ങൾ

തീയിന്റെ സമീപം വെച്ചിരിക്കുന്ന പഞ്ഞിക്കെട്ടു കത്തിക്കരിയുന്നതുപോലെ, ദേവേന്ദ്രന്റെ അസാധാരണമായ സൌന്ദൎയ്യത്താൽ ഹീരയുടെ ഹൃദയം ദഹിച്ചുതുടങ്ങി. ഹീരയുടെ സൽസ്വഭാവവും നല്ല പേരും കാമവികാരത്താൽ പലതവണയും നശിക്കേണ്ടതായിരുന്നു. എന്നാൽ ദേവേന്ദ്രന്റെ സ്നേഹത്തോടു കൂടാത്ത വിഷയാസക്തി അവളുടെ ബുദ്ധിയിൽ പതിയുകയും അതു് അവരുടെ രക്ഷയായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. ഹീരയ്ക്കു് ആത്മനിയമനവിഷയത്തിൽ വളരെ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നു; വലിയ സച്ചരിതയല്ലെങ്കിലും, ഈ ശക്തികൊണ്ടാണു് അവൾ പാതിവ്രത്യത്തെ എളുപ്പത്തിൽ രക്ഷിച്ചുവന്നിരുന്നതു്. അവളുടെ ഹൃദയത്തെ ദൃഢമായി സന്മാൎഗ്ഗത്തിൽ ചരിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി, വല്ല ജോലിയിലും ഏൎപ്പെടുവാൻ ഹീര നിശ്ചയിച്ചു. നിത്യകൎമ്മാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടു മനസ്സിനെ ദേവേന്ദ്രനിൽ നിന്നു് പിൻവലിപ്പിക്കാമെന്നും വൃശ്ചികദംശനംപോലെ തറയ്ക്കുന്ന വികാരത്തെ മറക്കുവാൻ അവൾക്കു ശക്തിയുണ്ടാക്കാമെന്നും അവൾ വിചാരിച്ചു.

ഇപ്രകാരം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയെ ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ ആക്കി പോകുവാൻ പുറപ്പെട്ട സമയം, ഹീര, പഴയ പ റവും പാശ്ചാത്താപം പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ഇനിയുമവിടെ താമസി ച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥനോടപേക്ഷിക്കയും അദ്ദേഹം അതു സമ്മതിക്കയും ചെയ്തു. ജോലിയിൽ പ്ര വേശിക്കുവാൻ ഹീര വിചാരിച്ചതിനു മറെറാരു കാരണ വുംകൂടിയുണ്ടായിരുന്നു. പണത്തിലുള്ള ഹീരയുടെ അത്യാ ഗ്രഹം നിമിത്തം, കുന്ദ നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ പ്രിയപത്നി യായിത്തീരുമെന്നു വിചാരിച്ച്, കുന്ദയെ അവളുടെ വരു തിയിൽ ആക്കിത്തീർപ്പാൻ ഹീര ക്ലേശിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. 'നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ധനം കുന്ദയുടെ കൈവശമാവും; കുന്ദ യുടെ ആയിത്തീർന്നാൽ ഹീരയ്ക്കും സ്വാധീനമായല്ലൊ,' എ ന്നു ഹീര കരുതി. ഇപ്പോൾ കുന്ദ നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഭവ നത്തിലെ യജമാനത്തിയായിത്തീർന്നു; എങ്കിലും സ്ഥാനമ ല്ലാതെ പ്രത്യേകമായി മാനമോ ധനമോ ഒന്നും അവൾക്കു കിട്ടിയില്ല. എന്നാൽ ഈ സമയത്ത്, ഈ കാര്യത്തിൽ ഹീരയുടെ ബുദ്ധി പ്രവേശിച്ചില്ല. ഹീര പണത്തെപ്പററി യല്ല വിചാരിച്ചിരുന്നത്. അവൾക്ക് ആ വിധം ആഗ്ര ഹമുണ്ടായിരുന്നാലും, കുന്ദയിൽ നിന്നു കിട്ടുന്ന പണം അ പ്പോൾ അവൾ വിഷപ്രായമായി കരുതുമായിരുന്നു.

ഹീരയ്ക്ക്, അവളുടെ തൃപ്തിവരാത്ത വികാരങ്ങളെ ക്കൊണ്ടുള്ള മനോവേദനയെ സഹിക്കുവാൻ ശക്തിയുണ്ടാ യിരുന്നു എങ്കിലും, ദേവേന്ദ്രനു കുന്ദയിലുള്ള ആഗ്രഹത്തെ ക്കണ്ടു സഹിപ്പാൻ അവൾക്കു ശക്തിയുണ്ടായില്ല. നാഗേ ന്ദ്രനാഥൻ ദേശസഞ്ചാരത്തിനായി പുറപ്പെടുന്നു എന്നും, കുന്ദ ഗൃഹിണിയുടെ നിലയിൽ വീട്ടിൽ താമസിക്കുമെന്നും

ഹീര കേട്ട സമയം, പഴയ ഹരിദാസിവൈഷ്ണവിയെ ഓ ൎത്തു് അവരം അത്യന്തം ഭയാകലയായി തീൎന്നു; ഒരു രക്ഷി താവിൻെറ നിലയിൽ ദേവേന്ദ്രൻെറ പെരുമാററങ്ങളിൽ പ്രതിബന്ധങ്ങളുണ്ടാക്കേണ്ടതിന്ന് അവരം സന്നദ്ധയാ യി. ഹീര ഈ വഴിക്ക പുറപ്പെട്ടതു കുന്ദയുടെ ഗുണത്തി ന്ന വേണ്ടിയായിരുന്നില്ല. അസൂയയുടെ കാഠിന്യം നിമി ത്തം ഹീര കുന്ദയുടെ വലിയ ഒരു ശത്രുവായിരുന്നു; അതു കാരണം, ഹീര, കുന്ദയ്ക്കു ഗുണം വരേണമെന്ന കാംക്ഷി ച്ചില്ലെന്നു തന്നെയല്ല, അവരം നാശത്തെ പ്രാപിച്ചു കാ ണുന്നതിൽ അതി സന്തുഷ്ടയായും ഭവിച്ചു. എന്നാൽ ദേ വേന്ദ്രന കുന്ദയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പ്രവേശനമാൎഗ്ഗം ലഭി ച്ചെങ്കിലോയെന്നുള്ള അസൂയയിൽ നിന്ന ജനിച്ച ഭയം കൊണ്ടുമാത്രം അവരം നഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഭാൎയ്യയുടെ ഒരു രക്ഷിതാവിൻെറ നിലയിൽ പെരുമാറിവന്നു.

ഹീരയുടെ ഭക്തിശ്രദ്ധകരം സ്നേഹം നിമിത്തമുള്ളവ യല്ലെന്നു കുന്ദയ്ക്കു മനസ്സിലായ കാരണം, ശിഷ്യത്തിയായ ഹീരയും കുന്ദയുടെ വ്യസനഹേതുക്കളിൽ ഒന്നായിത്തീൎന്നു. ഹീര, ഒരു വേലക്കാരിയെങ്കിലും, അവരം തന്നെ വിശ്വ സിച്ചില്ലെന്നും, തന്നെ ക്രൂടെക്കൂടെ ശകാരിക്കയും നിന്ദി ക്കയും ചെയ്തിരുന്നു എന്നും കുന്ദ കണ്ടുതുടങ്ങി. കുന്ദ ഒരു ശാന്തസ്വഭാവയായിരുന്നു; ഹീരമൂലം കുന്ദയ്ക്കു അസുഖം നേരിട്ടു എങ്കിലും, അവരം ഹീരയോട്ട് അപ്രിയമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. കുന്ദ വളരെ അടക്കവും ഒതുക്കവുമുള്ളവളാ യിരുന്നു; ഹീര മഹാശുണ്ഠിക്കാരിയുമായിരുന്നു. കുന്ദ, യജമാനൻെറ ഭാൎയ്യയാണെങ്കിലും, അവരം ഒരു ആശ്രിത യുടെ നിലയിൽ താണു നിന്നു; ഹീര യജമാനത്തിയുടെ

നിലയിൽ കുന്ദയുടെ മേൽ അധികാരത്തോടുകൂടി പെരു മാറിയും വന്നു. ചിലപ്പോൾ അവിടത്തെ മററു സ്ത്രീകൾ കുന്ദയുടെ സങ്കടം കണ്ടിട്ടു ഹീരയെ ശകാരിക്കാറുണ്ടു്; എ ങ്കിലും ഹീരയുടെ എതിരില്ലാത്ത വാക്സാമൎത്ഥ്യത്താൽ അവരിലാക്കും അവളുടെ നേരിട്ടു നില്ക്കുവാൻ ത്രാണിയു ണ്ടായില്ല.

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ പ്രധാനകാൎയ്യസ്ഥൻ, ഹീരയുടെ ഈവക പ്രവൃത്തികളെ കേട്ടിട്ടു്, ഒരു ദിവസം, "ഇവിടെ നിന്നു പോ; ഞാൻ നിന്നെ പണിയിൽനിന്നു പിരിച്ചിരി ക്കുന്നു," എന്നു് ഹീരയോടു പറഞ്ഞു.

"എന്നെ പിരിക്കുവാൻ നിങ്ങൾ ആരാണു്? എ ന്നെ ഇവിടെ എന്റെ പ്രവൃത്തികൾക്കായി നിയോഗി ച്ചിരിക്കുന്നതു യജമാനനാണു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കല്പന പ്രകാരമല്ലാതെ ഞാൻ പോവുകയില്ല. നിങ്ങൾക്കു് എ ന്നെ പിരിക്കാനെന്നപോലെ നിങ്ങളെ പിരിപ്പാൻ എ നിക്കും അധികാരമുണ്ടു്," എന്നെല്ലാം ഹീര കോപത്തോ ടുകൂടി ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

കാൎയ്യസ്ഥൻ, ഹീര ഇനിയും തന്നെ അപമാനിച്ചെ ങ്കിലോ എന്നു ഭയപ്പെട്ടു്, പിന്നെ ഒരു വാക്കുപോലും പറ ഞ്ഞില്ല. സൂൎയ്യമുഖിക്കല്ലാതെ ഹീരയെ ഭരിപ്പാൻ ആൎക്കും സാധിക്കുകയില്ലായിരുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ദേശസഞ്ചാരത്തിന്നായി പോയ ശേഷം, ഒരു ദിവസം, അന്തഃപുരത്തിന്നു സമീപമുള്ള ലതാ മണ്ഡപത്തിൽ ഹീര തനിച്ചു കിടക്കുകയായിരുന്നു. സൂൎയ്യമു ഖിയാലും നാഗേന്ദ്രനാഥനാലും ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടതുമുതൽ ഈ സ്ഥലം ഹീരയാൽ കൈയേറപ്പെട്ടിരുന്നു. സന്ധ്യാസമ

യം; മിക്കവാറും പൂർണ്ണമായ ചന്ദ്രൻ ആകാശത്തിൽ പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ചന്ദ്രരശ്മികൾ വൃക്ഷശാഖകളുടെ ഇടയിൽക്കൂടെ പ്രകാശിച്ച് ആരാമവാടികളെ വെളുപ്പിക്കയും മൃദുവായ കാററിനാൽ ഇളക്കപ്പെടുന്ന അടുത്ത തടാകത്തിലെ തിരമാലകളിൽ ഡോളായമാനങ്ങളായി കളിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. അവിടെ ചരിച്ചിരുന്ന മന്ദമാരുതൻ സുരഭികളായിരിക്കുന്ന ലതകളുടെ ഉന്മാദജനകമായിരുന്ന സൗരഭ്യത്തെ വഹിച്ചിരുന്നു. പുഷ്പസൗരഭ്യത്തോടുകൂടിയ മന്ദവായുവിനെപ്പോലെ ഉന്മാദജനകമായ വസ്തു ഭൂലോകത്തിൽ മററു യാതൊന്നുമില്ല. വൃക്ഷനിരകളുടെ ഇടയിൽ പെട്ടെന്ന് ഒരു പുരുഷസ്വരൂപം ഹീരയ്ക്കു കാണുമാറായി; രണ്ടാമത്തെ നോട്ടംകൊണ്ട് അതു ദേവേന്ദ്രനാണെന്നും അവൾ അറിഞ്ഞു. അയാൾ വേഷപ്പന്നനായിരുന്നില്ല, അയാളുടെ സ്വന്ത ഉടുപ്പുകൾ തന്നെയാണു ധരിച്ചിരുന്നത്.

"നിങ്ങൾ ബഹു ധൈര്യശാലിതന്നെ; നിങ്ങളെ ആരെങ്കിലും ഇവിടെ കണ്ടെത്തിയാൽ നിശ്ചയമായും നിങ്ങൾക്കു പ്രഹരം കിട്ടും!" എന്നെല്ലാം ഹീര അത്ഭുതത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു.

"ഹീരയുള്ള സ്ഥലത്തു ഞാനെന്തിനു ഭയപ്പെടുന്നു?" എന്നിപ്രകാരം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ദേവേന്ദ്രൻ അവളുടെ അടുക്കൽ ഇരുന്നു; ഹീര കുറെ നേരം ആ സുഖമനുഭവിച്ചതിനു ശേഷം, ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:

"നിങ്ങൾ എന്തിനായിട്ട് ഇവിടെ വന്നു? നിങ്ങൾ കാണുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു വന്നിരിക്കുന്നവളെ നിങ്ങൾക്കു കാണ്മവാൻ കഴിയുകയില്ല."

"എൻെറ മോഹം സാധിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഹീരയെ കാണ്മവാനാണ ഞാൻ വന്നതു്."

ഈ സ്തുതികേട്ടു മയങ്ങാതെ ഹീര ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഈ സുഖമനുഭവിക്കാൻ തക്ക ഭാഗ്യം എനിക്കുണ്ടെന്നു ഞാനറിഞ്ഞില്ല; എങ്കിലും, അതെൻെറ വഴിക്കു വന്നിരിക്കകൊണ്ടു്, തടസ്സം കൂടാതെ നിങ്ങളെ ക്കണ്ടു തൃപ്തിവരുത്തത്തക്ക ഒരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു നമുക്കു പോവുക. ഇവിടെ പല പ്രതിബന്ധങ്ങളുമുണ്ടു്."

"എവിടേയ്ക്കാണു നമുക്കു പോകേണ്ടതു്?" എന്നു ദേവേന്ദ്രൻ ചോദിച്ചു.

"ആ ലതാഗൃഹത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ; അവിടെ നമുക്കു യാതൊന്നും ഭയപ്പെടുവാനില്ല."

"എന്നെക്കുറിച്ചു ഭയപ്പെടേണ്ട."

"നിങ്ങൾക്കു ഭയപ്പെടുവാനൊന്നുമില്ലെങ്കിലും, എനിക്കു പേടിക്കണം. എന്നെ നിങ്ങളൊരുമിച്ചു് ആരെങ്കിലും കണ്ടു എങ്കിൽ എൻെറ പിന്നത്തെ അവസ്ഥയെന്തായിരിക്കും?"

ഇതു കേട്ടു ദേവേന്ദ്രൻ, "നമുക്കു പോവുക, നിൻെറ പുതിയ യജമാനത്തിയുമായിട്ടുള്ള എൻെറ കൂട്ടുകെട്ടിനെ ഒന്നു പുതുക്കുന്നതു നന്നായിരിക്കില്ലെ?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ഈ വാക്കുകൾ കേട്ട സമയം, വെറുപ്പുകൊണ്ടു ജ്വലിക്കുന്നതായ ഹീരയുടെ നോട്ടങ്ങൾ ദേവേന്ദ്രനിൽ പതിച്ചു; എന്നാൽ ആ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്താൽ ദേവേന്ദ്രൻ അതിനെ കണ്ടില്ല.

ഹീര:-നിങ്ങൾക്കു് അവരെ കാണ്മവാൻ കഴിയുന്നതെങ്ങനെയാണു്?

ദേവേന്ദ്രൻ:-ഹീരയുടെ കൃപയുണ്ടെങ്കിൽ അതു സാധിക്കാം.

"എന്നാൽ നിങ്ങളിവിടെ കാവലിരിക്ക; ഞാൻ അവളെ നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുവരാം."

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു ഹീര ലതാഗൃഹത്തിൽനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. കുറെ നടന്നശേഷം, അവൾ ഒരു വൃക്ഷച്ചുവട്ടിൽനിന്നു തേങ്ങിത്തേങ്ങി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി; പിന്നെ അകത്തേയ്ക്കു ചെന്നു്—കുന്ദനന്ദിനിയുടെ അടുക്കലല്ല കാവൽക്കാരുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു്—അവൾ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"വേഗം വരു; തോട്ടത്തിലൊരു കള്ളൻ."

അപ്പോൾ കുറെ പേർ വലിയ മുളവടികളെടുത്തു പൂന്തോട്ടത്തിലേയ്ക്കു് ഓടിച്ചെന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ, ദൂരത്തുനിന്നു തന്നെ പട്ടാളക്കാരുടെ വടികളുടേയും കാലടികളുടേയും ശബ്ദം കേട്ടിട്ടു്, ലതാഗൃഹത്തിൽനിന്നു ചാടി ഓടിപ്പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. ഒന്നുരണ്ടുപേർ അയാളുടെ പിന്നാലെ കുറെ ഓടിനോക്കി, എങ്കിലും അവക്കു് അയാളെ പിടിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; എന്നാലും അയാൾക്കു് ഒന്നും പററിയില്ലെന്നില്ല. മുളവടിയും അയാളുടെ കഴുത്തുമായി കൂടിക്കാഴ്ചയുണ്ടായൊ ഇല്ലയൊ എന്നു തീർച്ചയില്ല; എങ്കിലും ആ കാവല്ക്കാരുടെ തേച്ചാലും കുളിച്ചാലും പോകാത്ത ശകാരം അയാളെ വളരെ ദൂരം പിന്തുടൎന്നു എന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല; എന്നുതന്നെയല്ല, യജമാനൻ ബാക്കിവെച്ചിരുന്ന മദ്യത്തെക്കഴിച്ചു് അയാളുടെ ഒരു ശിഷ്യൻ തൻെറ സ്നേഹിതയായ ഒരു സ്ത്രീയോടു് ഇങ്ങനെ പറയുകയുണ്ടായി:

"ഇന്നു ഞാൻ യജമാനനെ എണ്ണ തേപ്പിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഴുത്തിലൊ പുറത്തൊ ഒരു പാടോ തടിപ്പോ കണ്ടിരിക്കുന്നു."

വീട്ടിൽ തിരിച്ചുചെന്നശേഷം, ദേവേന്ദ്രൻ ഹീരയുള്ള കാലത്തോളം അയാൾ ദത്തകുടുംബത്തിൽ പ്രവേശിക്കയില്ലെന്നും, ഹീരയോട് ഇതിനു പ്രതിക്രിയ ചെയ്യാതിരിക്കുകയില്ലെന്നും ഉറച്ചു. ഹീരയുടെ നിസ്സാരമായ കുററത്തിന് അവൾ കഠിനമായി ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ടു; കഠിനഹൃദയനായ ദേവേന്ദ്രന്റെ മനസ്സിൽക്കൂടി ആർദ്രത തോന്നത്തക്കവണ്ണം അതു് അത്ര കഠിനമായിരുന്നു.

27

വഴിയുടെ സമീപം

വർഷകാലത്തിൽവെച്ചു് ഏററവും ചീത്തയായ ഒരു ദിവസം; ധാരമുറിയാതെ മഴ പെയ്യുന്നുണ്ടു്. അന്നു സൂര്യനെ ഒരിക്കലും കാണുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. കാശിക്കു പോകുന്നതിനുള്ളതും കല്ലിട്ടു നല്ലപോലെ ഇടിച്ചിട്ടുള്ളതുമായ വഴി ചളിമയമായിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും, ആ വഴിയിൽ സന്ന്യാസവേഷത്തോടുകൂടിയ ഒരാളെ മാത്രം കാണ്മാനുണ്ടു്; കാവിവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചിട്ടുണ്ടു്; കഴുത്തിൽ രുദ്രാക്ഷമാലകൾ ഇട്ടിട്ടുണ്ടു്; നെററിയിൽ ഭസ്മം തൊട്ടിട്ടുണ്ടു്; മരുഭൂമിയിൽ അങ്ങുമിങ്ങുമായി പനകൾ നില്ക്കുന്നമാതിരി, കഷണ്ടിത്തലയിൽ കുറേ നരച്ച രോമങ്ങളുമുണ്ടു്. ഒരു കയ്യിൽ ഒരു ഓലക്കുടയും മററക്കയ്യിൽ ഒരു ലോട്ടയുമുണ്ടു്.

ആ ബ്രഹ്മചാരി നനഞ്ഞൊലിച്ച്, കറുത്തിരുണ്ട പകലും കൂരിരുട്ടോടുകൂടിയ രാത്രിയും സഞ്ചരിച്ചു. വഴി തിരിച്ചറിയുന്നതിനുകൂടി അദ്ദേഹത്തിനു പ്രയാസമായിരുന്നു; എന്നിട്ടും അദ്ദേഹം നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം സർവ്വസംഗപരിത്യാഗിയായ ഒരു ബ്രഹ്മചാരിയല്ലെ? ഐഹികസുഖങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു മഹാത്മാവിനു വെളിച്ചവും ഇരുട്ടും നല്ല വഴിയും ദുർഘടമായ മാർഗ്ഗവും എല്ലാം ഒന്നുതന്നെ. ഇപ്പോഠം രാത്രി അസമയമായിരിക്കുന്നു; ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു മിന്നൽപ്പിണരുകഠം പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ട്. മിന്നൽപ്പിണരുകളുടെ പ്രകാശം ആ അന്ധകാരത്തേക്കാഠം ഭയങ്കരമായിരുന്നു.

"സ്നേഹിതാ!"

ഇരുട്ടത്തു വഴിയിഴഞ്ഞു നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മചാരി വഴിയരികിൽ ദീർഘശ്വാസത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ എന്തോ ഒരു ശബ്ദം പെട്ടെന്നു കേട്ടു. ശബ്ദത്തിനൊരടവോ മുഴക്കമില്ലായ്കയോ ഉണ്ടായിരുന്നു; എങ്കിലും അതൊരു മാനുഷശബ്ദമെന്നും വേദന അനുഭവിക്കുന്ന ഒരാളിൽനിന്നെന്നും തോന്നി. ബ്രഹ്മചാരി അവിടെത്തന്നെ നിന്നു; ഉടനെ അതിപ്രകാശത്തോടുകൂടിയ ഒരു ഇടിമിന്നലുണ്ടായി; ആ സമയം വഴിയരികിലായി എന്തോ ഒന്നു കിടക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം കണ്ടു—അതൊരു മനുഷ്യരൂപമാണോ? അദ്ദേഹം ഇടിമിന്നൽ കാത്തു പിന്നെയും അനങ്ങാതെ നിന്നു; പിന്നത്തെ മിന്നൽകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഊഹം ശരിയാണെന്നറിഞ്ഞു. "വഴിയരികെ കിടക്കുന്ന നിങ്ങഠം ആരാണ്?" എന്ന് ഉറക്കെ ചോദിച്ചു. ഒരുത്തരും മറുപടി പറഞ്ഞില്ല. പിന്നെയും അദ്ദേഹം

ചോദിച്ചു. ഈ പ്രാവശ്യം ദുഃഖത്താൽ അവ്യക്തമായ ഒരു ശബ്ദം ശ്രവിച്ചു. ഉടനെ ആ ബ്രഹ്മചാരി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടയും പാനപാത്രവും നിലത്തുവെച്ചു രണ്ടു കൈകളും നീട്ടി തപ്പിത്തുടങ്ങി. വളരെ താമസിയാതെ അദ്ദേഹം ഒരു മൃദുശരീരത്തെ സ്പർശിച്ചു; പിന്നെ കൈകൾ തലമുടിയിൽ തടഞ്ഞ സമയം, "ഹ! ദുർഗ്ഗാദേവി! ഇതൊരു സ്ത്രീയാണല്ലൊ," എന്നു പറഞ്ഞു.

കുടയും പാനപാത്രവും ഉപേക്ഷിച്ചു്, അദ്ദേഹം മൃതപ്രായമൊ ബോധരഹിതമോ ആയ ആ ശരീരത്തെ എടുത്തുകൊണ്ടു് അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു നടന്നുതുടങ്ങി; ആ പ്രദേശങ്ങളിലെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു നല്ല പരിചയമുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, ആ ഇരുട്ടത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു വഴിയറിയുവാൻ പ്രയാസമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം ഒരു ദൃഢഗാത്രനായിരുന്നില്ല; എങ്കിലും, ഈ ദുർഘടവഴിയിൽക്കൂടി ഈ മരിക്കുവാൻ പോകുന്ന സ്ത്രീയെ ഒരു കുട്ടിയെ എന്നപോലെ അദ്ദേഹം എടുത്തുകൊണ്ടു നടന്നു. പരോപകാരതൽപ്പരന്മാരായവർ ദൈഹികശക്തിയെ ഗണിക്കുമാറില്ലല്ലൊ.

ബോധമില്ലാത്ത സ്ത്രീയെ എടുത്തുകൊണ്ടു്, ആ ഗ്രാമത്തിന്റെ തുടക്കത്തിൽ ഓലകൊണ്ടു മേഞ്ഞിട്ടുള്ള ഒരു ചെറിയ വീടിന്റെ ഉമ്മറത്തുനിന്നു്, അദ്ദേഹം അകത്തുള്ള ഒരാളോടു്, "ഹരൊ, കുട്ടി, അകത്തുണ്ടോ?" എന്നു വിളിച്ചു ചോദിച്ചു.

"സ്വാമിയുടെ ഒച്ചയാണോ കേൾക്കുന്നതു്? എപ്പോഴാണു സ്വാമി വന്നതു്?" എന്നു് അകത്തുനിന്നു് ഒരു സ്ത്രീ ചോദിച്ചു.

"ഇപ്പോൾതന്നെ. വേഗം വാതിൽ തുറക്കൂ, ഞാൻ വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടുന്നു."

ഹീരാമണി വാതിൽ തുറന്നു. അവളോടു വിളക്കു കൊളുത്തുവാൻ പറഞ്ഞ്, ആ ബ്രഹ്മചാരി അവൾ ഗൃഹത്തിൻെറ ചുമടിനെ നിലത്തു കിടത്തി. ഹീരാമണി വിളക്കു കത്തിച്ച്, ആ മരിക്കുവാൻ പോകുന്ന സ്ത്രീയുടെ സമീപത്തു കൊണ്ടുചെന്ന്, രണ്ടുപേരും അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി. സ്ത്രീക്കു പ്രായമധികമായിട്ടില്ലെന്ന് അവൾക്കു മനസ്സിലായി, എങ്കിലും അവളുടെ അപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതികൊണ്ട് അവളുടെ പ്രായം ഇത്രയെന്നു നിശ്ചയിക്കുവാൻ പാടില്ലായിരുന്നു. അവളുടെ ശരീരം വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു; അവൾ മരണവശഗയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു എന്നും തോന്നി. ഒരു കാലത്ത് അവൾക്കു വളരെ സൌന്ദര്യമുണ്ടായിരുന്നിരിക്കണം; എന്നാൽ അപ്പോൾ അവരുടെ നനഞ്ഞ വസ്ത്രം നന്നെ മുഷിഞ്ഞും പല സ്ഥലങ്ങളിൽ കീറിയും ഇരുന്നു. അവരുടെ നനഞ്ഞും അഴിഞ്ഞുമുള്ള തലമുടി കെട്ടുപിണഞ്ഞു കിടക്കുന്നു; അടഞ്ഞുകിടക്കുന്ന കണ്ണുകൾ കുഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അവൾക്കു ശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നു, എങ്കിലും തൻെറടമുണ്ടായിരുന്നില്ല; എല്ലാംകൊണ്ടും അവരുടെ മരണം അടുത്തിരിക്കുന്നതായി തോന്നി.

ഹീരാമണി ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "ഇവരാരാണ്? എവിടെ നിന്നാണ് ഇവരെ സ്വാമിക്കു കിട്ടിയത്?"

ബ്രഹ്മചാരി നടന്ന സംഗതികളെയെല്ലാം വിവരമായി പറഞ്ഞു. ഒടുവിൽ ഇങ്ങനെയും പറഞ്ഞു: "ഇവർ മരിക്കാറായി എന്ന് എനിക്കു തോന്നുന്നു; എങ്കിലും നാം ഇവരെ നല്ലവണ്ണം ചൂടുപിടിപ്പിച്ചു ശുശ്രൂഷിച്ചു നോക്കി

യാൽ, ഒരു സമയം ജീവിക്കാൻ മതി. ഞാൻ പറയുന്നതു പോലെ ചെയ്യു, നമുക്കു പരീക്ഷിച്ചു നോക്കുക."

പിന്നെ, ഹരോമണി ബ്രഹ്മചാരിയുടെ ഉപദേശപ്രകാരം, ആ സ്ത്രീയുടെ തലയും ശരീരവും നല്ലപോലെ തോർത്തി, അവരുടെ നനഞ്ഞ വസ്ത്രങ്ങൾ മാററി ഉണങ്ങിയവയെ ഉടുപ്പിച്ചു, തീകത്തിച്ചു കാച്ചിത്തിരുമ്മി അവരെ നല്ലവണ്ണം ചൂടുപിടിപ്പിച്ചു.

"ഇവർ ഭക്ഷണം കഴിച്ചിട്ടു വളരെ നേരമായിരിക്കാം; ഇവിടെ പാൽ ഇരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, അല്പമല്പമായി കുറെ കൊടുത്തുനോക്കിയാൽ വേണ്ടില്ല," എന്നു ബ്രഹ്മചാരി പറഞ്ഞു.

ഹരോമണിക്കു ഒരു പശുവുണ്ടായിരുന്നു. അതിനാൽ പാലിനു പ്രയാസമുണ്ടായില്ല. കുറച്ചെടുത്തു ചൂടുപിടിപ്പിച്ചു, കുറേശ്ശെയായി കൊടുത്തുതുടങ്ങി. അല്പസമയത്തിനകത്തു ആ സ്ത്രീ കണ്ണു തുറന്നു; ആ സമയം ഹരോമണി ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "അമ്മെ, നിങ്ങൾ എവിടെ നിന്നാണു വരുന്നതു്?"

"ഞാനിപ്പോൾ എവിടെയാണു്?" എന്നു് ആ സ്ത്രീ അല്പം ആശ്വാസത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു.

"നിങ്ങൾ വഴിയരികിൽ മരിക്കാറായി കിടക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു ഞാൻ ഇവിടേയ്ക്കു എടുത്തുകൊണ്ടുപോന്നു. നിങ്ങൾ എവിടേയ്ക്കാണു പോകുന്നതു്?" എന്നു ബ്രഹ്മചാരി ചോദിച്ചു.

"വളരെ ദൂരത്തേയ്ക്കു്."

ഹരോമണി:-നിങ്ങൾ ഇപ്പോഴും നിങ്ങളുടെ മംഗല്യ

സൂത്രത്തെ ധരിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ; നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവു ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടോ?

ആ രോഗാർത്തയുടെ നെററി കരുപ്പുവർണ്ണമായിത്തീൎന്നു; ഹരരോമണിക്കു പരിഭ്രമമായി.

ബ്രഹ്മചാരി:-നിങ്ങളെ ഞങ്ങൾ എന്താണു വിളിക്കേണ്ടതു്? നിങ്ങളുടെ പേരെന്താണു്?

ആ നിരാശ്രയയായവൾ വ്യാകുലതയോടുകൂടി അല്പമൊന്നിളകി, "എന്റെ പേർ സുമുഖി എന്നാണു്," എന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

28

ആശയ്ക്കു വഴിയുണ്ടോ?

കാൎയ്യത്തിൽ സുമുഖിയുടെ പ്രാണരക്ഷയ്ക്കു് ഒരു വഴിയും കാണുന്നില്ല. ബ്രഹ്മചാരി, അവളുടെ ദീനമെന്തെന്നറിയാഞ്ഞിട്ടു്, പിറേറദിവസം രാവിലെ ആ ഗ്രാമത്തിലെ ഒരു നാട്ടുവൈദ്യനെ വിളിച്ചുകൊണ്ടു വന്നു. നാട്ടുംപുറങ്ങളിൽ ഈ വക വൈദ്യന്മാരെ ആരും സാധാരണ പുച്ഛിക്കാറില്ല. നഗരങ്ങളിലും ബഹുമാനിക്കത്തക്കവർ ഇവരുടെ ഇടയിൽ ഉണ്ടെന്നുള്ളതിനു സംശയമില്ല. ഇംഗ്ലീഷുവൈദ്യത്തിന്നായി രാജാക്കന്മാരും പ്രഭുക്കളും ചെലവു ചെയ്യുന്നതിൽ ശതാംശം ആയുർവ്വേദത്തിനായിക്കൊണ്ടു ദക്ഷിണകഴിച്ചാൽ, അത്യുത്തമവും എത്രയും ഉപകാരപ്രദവുമായൊരു ശാസ്ത്രം നാമാവശേഷമാകാതിരിക്കുമായിരുന്നു. ഒരു സംഗതികൂടിയുണ്ടു്, ഡാക്കൎക്കു് അഞ്ചു വരാ

ഹൻ കൊടുക്കുന്ന സന്ദർഭത്തിൽ നമ്മുടെ ആളുകൾ എല്ലാം കൊണ്ടും അത്രത്തോളം മാന്യനായ നാട്ടുവൈദ്യനു കഷായത്തിനു കുറിക്കുന്ന കടലാസ്സിന്റെ വിലയെ കൊടുക്കൂ. എന്നാലും,

"കൊടുക്കണം വൈദ്യനെറങ്ങുവാൻ പണം
പൊടിക്കുമെണ്ണയും മെടയും പിന്നെയും,"

എന്നൊക്കെ ശകാരിക്കയും ചെയ്യും. രാമകൃഷ്ണറായി ഔഷധപ്രയോഗത്തിൽ അതിസമർത്ഥനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാമർത്ഥ്യം ആ ദിക്കിലെല്ലാം പ്രസിദ്ധപ്പെട്ടതായിരുന്നു. രോഗിയെ കണ്ടതിനു ശേഷം, അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അവൾക്കു ക്ഷയരോഗമാണു്, ഈ പനിയും അതിനെ സംബന്ധിച്ചതാണു്. അതു് അപായകരമായ ഒരു സുഖക്കേടാണു്; എങ്കിലും അവർ ജീവിച്ചേയ്ക്കാം."

ഈ സംഗതികളൊന്നും സൂര്യമുഖി കേൾക്കത്തക്കവിധത്തിൽ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞില്ല. വൈദ്യൻ മരുന്നു കൊടുത്തു, രോഗിയുടെ അനാഥസ്ഥിതിയെ കണ്ടിട്ടു് പ്രതിഫലത്തിന്റെ കാര്യമൊന്നും പറഞ്ഞില്ല. അദ്ദേഹം ഒരു അത്യാഗ്രഹിയായിരുന്നില്ല.

വൈദ്യനെ പറഞ്ഞയച്ചു്, ബ്രഹ്മചാരി ഹരോമണിയെയും എന്തോ ജോലിക്കായി അയച്ചു്, സൂര്യമുഖിയുമായി, വർത്തമാനം പറയുവാനാരംഭിച്ചു.

സൂര്യമുഖി:-സ്വാമി, എനിക്കുവേണ്ടി ഇവിടുന്നു് ഇത്ര ബുദ്ധിമുട്ടിയതെന്തിനാണു്? എന്നെക്കുറിച്ചു് ഇപ്രകാരം ചെയ്യേണ്ടിട്ടാവശ്യമില്ല.

ബ്രഹ്മചാരി:-എനിക്കെന്തു ബുദ്ധിമുട്ടാണുള്ളതു്? ഇതെൻെറ തൊഴിലാണു്. അന്യരെ സഹായിക്കുന്നതാണു് എൻെറ ജോലി; ഞാൻ നിങ്ങളെ ശുശ്രൂഷിക്കയല്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ ഇതുപോലെയുള്ള മററൊരാളെ ഞാൻ ശുശ്രൂഷിക്കുമായിരിക്കും.

"എന്നാൽ എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു മററാരെയെങ്കിലും ശുശ്രൂഷിക്കു. നിങ്ങൾക്കു് അന്യന്മാരെ സഹായിക്കുവാൻ കഴിയും, എന്നെ സഹായിക്കുവാൻ കഴിയുകയില്ല."

"എന്തുകൊണ്ടു്?"

"എൻെറ ദീനം മാറിയതുകൊണ്ടു് എനിക്കു സമാധാനമുണ്ടാവില്ല. മരണത്തിനു മാത്രമേ എന്നെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കുകയുള്ളു. ഇന്നലെ രാത്രി ഞാൻ വഴിയരികിൽ വീണ സമയംതന്നെ മരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഞാനാഗ്രഹിച്ചു. നിങ്ങളെന്തിനാണു് എന്നെ രക്ഷിച്ചതു്?"

"നിങ്ങൾക്കു് അത്ര ദുസ്സഹമായ ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടെന്നു് ഞാൻ അറിഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ അതു് എത്ര കഠിനമായിരുന്നാലും, ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതു മഹാപാപമാണു്. അപ്രകാരമുള്ള നീചപ്രവൃത്തികൊണ്ടു നിങ്ങളുടെ ജന്മത്തെ ഒരു കാലത്തും മലിനമാക്കരുതെ. താൻ തന്നെ കൊല്ലുന്നതു മററൊരു മനുഷ്യനെ കൊല്ലുന്നതുപോലെതന്നെ പാപമായിട്ടുള്ളതാണു്."

"ഞാൻ ആത്മഹത്യ ചെയ്യാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടില്ല; മരണം താനേതന്നെ വന്നുകൂടിയതാണു്; അതു കാരണം ഞാനതിൽ ആഗ്രഹിച്ചുതുടങ്ങിയെന്നേയുള്ളു, എന്നാലും മ

രിക്കുന്നതിൽ ഇപ്പോഴും എനിക്കു സന്തോഷമില്ല." എന്നിങ്ങനെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടു സൂമുഖി പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു തുടങ്ങി.

"മരണത്തെപ്പററി പറയുമ്പോഴെല്ലാം നിങ്ങൾ കരയുന്നതു ഞാൻ കാണുന്നുണ്ടു്; നിങ്ങൾ മരിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നും പറയുന്നു. അമ്മെ, ഞാൻ നിങ്ങളുടെ ഒരു മകനെപ്പോലെയാണു്; എന്നെ അപ്രകാരം കരുതി, നിങ്ങളുടെ അന്തർഗ്ഗതത്തെ എന്നോടു പറയൂ. നിങ്ങളുടെ ദുഃഖം തീർക്കുവാൻ എന്തെങ്കിലും ഒരു വഴിയുണ്ടെങ്കിൽ, അതും എന്നോടു പറയൂ; ഞാൻ അതും തീൎത്തു തരാം. ഇതു പറയുമെന്നു വിചാരിച്ചാണു്, ഹരോമണിയെ ദൂരെ അയച്ചു്, ഞാൻ തനിച്ചു നിങ്ങളുടെ അടുക്കൽ ഇരിക്കുന്നതു് നിങ്ങൾ ഒരു മാന്യതറവാട്ടിൽ ചേൎന്നവരാണെന്നു നിങ്ങളുടെ വാക്കുകളിൽ നിന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടു്. ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾ വലിയ അവശതയിലാണെന്നും എനിക്കറിയാം. അതിനുള്ള കാരണമെന്താണെന്നു് നിങ്ങൾ എന്നോടു പറയാത്തതെന്താണു്? എന്നെ നിങ്ങളുടെ പുത്രനെപ്പോലെ വിശ്വസിച്ചു്, അതെന്നോടു പറയൂ."

സൂമുഖി അശ്രുക്കൾ നിറഞ്ഞ കണ്ണുകളോടുകൂടി ഇപ്രകാരം മറുപടി പറഞ്ഞു: "ഞാൻ മരിക്കാറായി; ഈ സമയത്തു ഞാനെന്തിനാണു ലജ്ജ വിചാരിക്കുന്നതു്. എന്റെ ഭൎത്താവിന്റെ മുഖം കാണാതെ ഞാൻ മരിക്കുന്നു എന്നൊരു ദുഃഖമല്ലാതെ വേറെ യാതൊരു സുഖക്കേടും എനിക്കില്ല. ഒരിക്കൽകൂടി അദ്ദേഹത്തെക്കാണുവാൻ സംഗതി വന്നു എങ്കിൽ എനിക്കു സന്തോഷത്തോടുകൂടി മരിക്കാം."

ബ്രഹ്മചാരി അദ്ദേഹത്തിൻെറ കണ്ണുകൾ തുടച്ചു കൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങളുടെ ഭർത്താവു് എവിടെയാണു്? ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ പോകുവാൻ നിങ്ങൾക്കു സാധിക്കുകയില്ല; അദ്ദേഹം വർത്തമാനം അറിഞ്ഞു് ഇങ്ങോട്ടു വരുമെങ്കിൽ, ഞാൻ എഴുത്തുമൂലം ഈ വിവരം അദ്ദേഹത്തെ അറിയിക്കാം."

സൂര്യമുഖിയുടെ വിളറിയ മുഖത്തു രക്തപ്രസാദമുണ്ടായി; പിന്നെയും മുഖം മ്ലാനമായിത്തീൎന്നു; അവർ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "അദ്ദേഹത്തിനു വരുവാൻ കഴിയും, പക്ഷെ വരുമോയെന്നറിഞ്ഞുകൂടാ. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തോടു വലിയൊരു അപരാധം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എൻെറ പേരിൽ അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ ദയയുണ്ടു്. അദ്ദേഹം എനിക്കു മാപ്പുതരുമായിരിക്കും; എങ്കിലും അദ്ദേഹം ഇവിടെ നിന്നു വളരെ ദൂരെയാണു്. അദ്ദേഹം വന്നെത്തുന്നതുവരെ എനിക്കു മരിക്കാതിരിക്കുവാൻ കഴിയുമോ?"

സൂര്യമുഖിയുടെ ഭർത്താവു ഹരിപുരം ജില്ലയിലാണു താമസിക്കുന്നതെന്നു വീണ്ടും ചോദിച്ചറിഞ്ഞു്, ബ്രഹ്മചാരി കടലാസ്സും മഷിയും മററും കൊണ്ടുവന്നു്, സൂര്യമുഖിയുടെ ഉപദേശപ്രകാരം ഇങ്ങനെ ഒരെഴുത്തെഴുതി:

"മാന്യരെ, ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു് ഒരു അപരിചിതനാണു്. ഞാൻ ബ്രഹ്മചര്യാശ്രമിയായ ഒരു ബ്രാഹ്മണനാണു്. നിങ്ങൾ ആരെന്നുതന്നെ എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട; ശ്രീമതി സൂര്യമുഖി നിങ്ങളുടെ ഭാര്യയാണെന്നു മാത്രം എനിക്കറിയാം. മധുപുരം ഗ്രാമത്തിൽ ഹരോമണി വൈഷ്ണവിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ അവർ ദീനം പിടിച്ചു് അത്യാസന്നത്തിൽ കിടക്കുന്നു. അവൾക്കു് ഇപ്പോൾ ചികിത്സകൾ ചെയ്തുവരുന്നു

ണ്ടു്, എങ്കിലും അവരുടെ സുഖക്കേടു മാറുമോ എന്നുള്ള കാൎയ്യം സംശയത്തിലിരിക്കുന്നു. അവരുടെ അവസാനകാലത്തെ ആഗ്രഹം നിങ്ങളെ ഒരിക്കൽക്കൂടി കണ്ടു മരിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നാണു്. അവരുടെ അപരാധത്തെ, അതെന്തെങ്കിലുമാകട്ടെ, ക്ഷമിച്ചു് അവൎക്കു മാപ്പു കൊടുക്കുവാൻ നിങ്ങൾക്കു സാധിക്കുമെങ്കിൽ, ദയതോന്നി വേഗത്തിൽ ഇവിടേയ്ക്കു വരു. ഞാൻ അവരെ എന്റെ അമ്മയെപ്പോലെ വിചാരിച്ചുവരുന്നു. അവർ പറഞ്ഞപ്രകാരം ഈ എഴുത്തു് ഒരു പുത്രന്റെ നിലയിൽ ഞാൻ എഴുതുന്നതാണു് അവൎക്കു തനിച്ചു് എഴുതുവാൻ ശക്തിയില്ല. നിങ്ങൾ വരുന്നപക്ഷം, റാണിഗഞ്ചുവഴിയായി വന്നാൽമതി. റാണിഗഞ്ചിൽ ശ്രീമാൻ മാധവചന്ദ്രനെന്ന ആളിനോടു് എന്റെ പേർ പറഞ്ഞാൽ, അദ്ദേഹം ഒരാളെക്കൂട്ടി നിങ്ങളെ ഇവിടേയ്ക്കയയ്ക്കും. ഈ വഴിക്കായാൽ മധുപുരത്തിൽ ഈ വീടന്വേഷിച്ചു നിങ്ങൾ ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ടിവരില്ല. നിങ്ങൾ വരുവാൻ വിചാരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, വേഗം വരേണം, അധികം താമസിക്കരുതു്. എന്റെ അനുഗ്രഹത്തെ സ്വീകരിക്കുക.

എന്നു്,

ശിവപ്രസാദൻ."

എഴുത്തെഴുതിക്കഴിഞ്ഞ സമയം, ബ്രഹ്മചാരി, "മേൽവിലാസം എന്താണു ഞാൻ എഴുതേണ്ടതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഹരോമണി വരുന്ന സമയം ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞുകൊള്ളാം," എന്നു സൂൎയ്യമുഖി മറുപടി പറഞ്ഞു.

ഹരോമണി തിരിച്ചു വന്ന ശേഷം നാഗേന്ദ്രനാഥനു

ള്ള മേൽവിലാസം എഴുതി, എഴുത്തിനെ തപാലാപ്പീസ്സിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. ബ്രഹ്മചാരി പോയതിൽപിന്നെ, സൂര്യമുഖി, അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായ നയനങ്ങളോടുകൂടി മേല്പോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു ജഗദീശ്വരനോട് ഇങ്ങനെ പ്രാർത്ഥിച്ചു: 'അല്ലയോ ജഗദീശ്വരാ, എന്റെ പാതിവ്രത്യനിഷ്ഠയുടെ ഫലമായിട്ട് ഈ എഴുത്ത് അതിന്റെ ഉദ്ദേശത്തെ പ്രാപിക്കട്ടെ. എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ പാദശുശ്രൂഷയല്ലാതെ മററു യാതൊന്നും ഞാൻ എന്റെ ജീവകാലത്തിൽ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. എന്റെ ആ ഭക്തിയുടെ പ്രതിഫലമായി സ്വർഗ്ഗത്തെ ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല; എന്റെ മരണത്തിനുമുമ്പു ഭർത്താവിനെ ഒന്നു കണ്ടാൽ കൊള്ളാമെന്നു മാത്രമേ എനിക്കു മോഹമുള്ളൂ.'

എഴുത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ അടുക്കൽ എത്തിയില്ല. എഴുത്തവിടെ ചെല്ലുന്നതിനു വളരെ ദിവസം മുമ്പുതന്നെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഗോവിന്ദപുരത്തിൽനിന്നു പോയിരിക്കുന്നു. ശിപായി എഴുത്തു പ്രധാന കാര്യസ്ഥന്റെ അടുക്കൽ ഏല്പിച്ചു പോന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അവിടെനിന്നു പോകുമ്പോൾ കാര്യസ്ഥനോട്, "ഞാൻ എവിടെയെങ്കിലും താമസിച്ചാൽ, ആ ദിക്കിൽനിന്നു നിങ്ങൾക്ക് എഴുതി അയയ്ക്കാം. അവിടേയ്ക്ക് എനിക്കായി വന്നിട്ടുള്ള എഴുത്തുകൾ അയച്ചേയ്ക്കു," എന്നു പറഞ്ഞിരുന്നു.

തക്കസമയത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കാശിയിൽ എത്തുകയും അവിടെനിന്ന് അദ്ദേഹം കാര്യസ്ഥനെ വിവരം അറിയിക്കുകയും, കാര്യസ്ഥൻ മററ് എഴുത്തുകളോടുകൂടി ശിവപ്രസാദന്റെ എഴുത്തും നാഗേന്ദ്രനാഥന് അയച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. ശിവപ്രസാദന്റെ എഴുത്തു വായിച്ച

പ്പോൾ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഹൃദയം കലങ്ങിപ്പോയി. അദ്ദേഹം നെററിയെ അമർത്തിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ട്, ദുസ്സഹമായ ദുഃഖത്തോടുകൂടി, ഇപ്രകാരം ഉറക്കെപ്പറഞ്ഞു: 'സകല ജന്തുക്കൾക്കും ആധാരമായുള്ളാവെ, ഒരു ക്ഷണനേരത്തേയ്ക്ക് എന്റെ ബോധത്തെ കാത്തു രക്ഷിക്കേണമെ.'

ഈ പ്രാർത്ഥന ദൈവം കൈക്കൊണ്ടിട്ടോ എന്തോ അല്പസമയത്തേയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്ന ബോധമുണ്ടായിരുന്നു. പ്രധാന ശിഷ്യനെ വിളിച്ച്, "എനിക്ക റാണിഗഞ്ചിലേയ്ക്ക പോകണം; വേണ്ടതെല്ലാം ഒരുക്കിക്കൊള്ളുക," എന്ന പറഞ്ഞു.

ശിഷ്യൻ യാത്രയ്ക്കൊരുക്കുവാനായി പോയി; ഉടനെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ബോധരഹിതനായി നിലത്തു വീണു.

*　　*　　*　　*

ആ രാത്രി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കാശീപട്ടണത്തെ വിട്ടു. ഹാ, ജഗന്മോഹനമായ വാരാണസീപുരിയെ! പൂർണ്ണകാമങ്ങളായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയ ഏതൊരു സുമുഖിക്ക് അപ്രകാരമുള്ള ശരൽക്കാലത്തെ രാത്രിയിൽ നിന്നെ വിട്ടുപോകുവാൻ കഴിയും? അതു ചന്ദ്രികയില്ലാത്ത ഒരു രാത്രിയായിരുന്നു. ഗംഗാനദിയിൽനിന്ന് ഏതു ഭാഗത്തു നോക്കിയാലും ആദ്യന്തമില്ലാതെ എല്ലാക്കാലത്തും ഒരേ സ്ഥിതിയിൽ ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന നക്ഷത്രസമൂഹത്താൽ പ്രശോഭിതമായിരിക്കുന്ന നഭോമണ്ഡലത്തെ നിങ്ങൾ കാണും. അതിന്റ കീഴിൽ, ആ നീലവർണ്ണത്തോടുകൂടിയ ഗംഗാജലത്തിനടിയിൽ രണ്ടാമതൊരാകാശം പ്രതിഫലിച്ചു കാണുന്നു; കരയിൽ കല്പടവുകളോടും അസംഖ്യം വിളക്കുകളോടുംകൂടി 'ഉപരിഗഗനം ലേഖനം ചെയ്യുന്നില്ലെന്ന'

ഉന്നതസൗധങ്ങൾ കാണുന്നു; അവയുടെ പ്രതിച്ഛായ യും ആ വെള്ളത്തിൽ കാണുന്നുണ്ട്. ഇതെല്ലാം കണ്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ കണ്ണുകളടഞ്ഞു. ഇന്നു രാത്രി ഈവക കാഴ്ചകളെ കണ്ടാനന്ദിപ്പാൻ അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയില്ല. ശിവപ്രസാദൻെറ എഴുത്തു വളരെ ദിവസം താമസിച്ചിട്ടാണു കിട്ടിയിരിക്കുന്നതെന്ന് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞിരുന്നു. ഇപ്പോൾ സൂര്യമുഖി എവിടെയായിരുന്നു?

29

ഹീരയുടെ വിഷവൃക്ഷം പുഷ്പിച്ചു

കാവൽക്കാർ ദേവേന്ദ്രനെ അടിച്ചോടിച്ച ദിവസം ഹീരയുടെ ഉള്ളിൽ അതിയായ സന്തോഷം തോന്നി. എന്നാൽ, അതിനുശേഷം, അവൾ അതിലധികം പശ്ചാത്തപിക്കയും ചെയ്തു. 'ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അപമാനിച്ചതു നന്നായില്ല. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന് എത്രമാത്രം ക്ഷോഭം വർദ്ധിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട. ഇനി അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിചാരങ്ങൾക്കു ഞാൻ വിഷയമാകയില്ല; എൻെറ ആഗ്രഹങ്ങളെല്ലാം നശിച്ചു.'

ഹീര അദ്ദേഹത്തെ ശിക്ഷിച്ചതിനു തക്ക പ്രതിക്രിയ അവളിൽ ചെയ്യുന്നതിനുള്ള വഴി ദേവേന്ദ്രനും ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ, ഒരു ദിവസം, അദ്ദേഹം ഹീരയ്ക്ക് ആളെ അയച്ചു; ഒന്നു രണ്ടു ദിവസം സംശയിച്ചിരുന്നതിനുശേഷം, അവൾ ചെന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ യാതൊരു നീരസവും കാണിച്ചില്ല; കഴിഞ്ഞ സംഗതിയെ

പ്പററി യാതൊന്നും പ്രസ്താവിച്ചതുമില്ല. എന്നുതന്നെയ ല്ല, ബഹുരസമായി അവരോടു സംസാരിച്ചും തുടങ്ങി. എട്ടുകാലി ഈച്ചയെ പിടിക്കുവാൻ വല കെട്ടുന്നതുപോ ലെ ഹീരയെ പിടിക്കുവാൻ ദേവേന്ദ്രനും വലകെട്ടി.

അവളുടെ പഴയ ആഗ്രഹത്തെ സാധിക്കുന്നതിലു ള്ള മോഹം ഹേതുവായിട്ട്, ഹീര പ്രയാസം കൂടാതെ അ ലാക്കിൽ പെട്ടു. ദേവേന്ദ്രന്റെ മധുരവാക്കുകളാൽ മതി മറന്ന്, അവരം അയാളുടെ ചാടുവാക്കുകളിൽ ലയിച്ചു പോയി. 'ഇതു് അനുരാഗംതന്നെയാണു്. ദേവേന്ദ്രന് എന്നിൽ സ്നേഹമുണ്ടു്,' എന്നു് അവൾക്കു തോന്നിത്തു ടങ്ങി.

ഹീര ബഹു സൂത്രക്കാരിയായിരുന്നു. എന്നാൽ, ഇ പ്പോൾ അതുകൊണ്ടൊന്നും അവൾക്കുപകാരമുണ്ടായില്ല. പണ്ടു് കാമദേവനാൽ സർവ്വസംഗപരിത്യാഗിയായ ശ്രീപ രമേശ്വരന്റെ തപസ്സിളക്കപ്പെട്ടതുപോലെ, ദേവേന്ദ്ര നാൽ ഹീരയുടെ മനസ്സും ഇളക്കപ്പെട്ടു.

ദേവേന്ദ്രൻ അയാളുടെ വീണയെടുത്തു മദ്യത്തിന്റെ ലഹരിയോടുകൂടി പാടിത്തുടങ്ങി. അയാളുടെ അഭ്യാസ ഗുണത്തോടും സ്വരമാധുര്യത്തോടും കൂടിയ സംഗീതവി ശേഷം ഹീരയെ 'അപഹൃതചിത്തവൃത്തയാക്കി'ച്ചെയ്തു. അവളുടെ മനസ്സിനു സ്വാസ്ഥതയില്ലാതെയായി. ദേവേന്ദ്ര നിലുള്ള അനുരാഗം നിമിത്തം അവളുടെ മനസ്സലിഞ്ഞു തുടങ്ങി. അവളുടെ കണ്ണുകൾക്കു ദേവേന്ദ്രൻ സുന്ദരിമാ രാൽ ആരാധിക്കപ്പെടുന്ന സൌന്ദര്യം മൂർത്തീകരിച്ചതോ യെന്നു തോന്നിത്തുടങ്ങി. കാമപാരവശ്യത്താലുളവായ അശ്രുക്കൾ അവളുടെ കണ്ണുകളിൽനിന്നു് ഒഴുകിത്തുടങ്ങി.

വീണയെ താഴത്തുവെച്ച്, ദേവേന്ദ്രൻ അവളുടെ കണ്ണുകൾ തുടച്ചു. ആ സ്പർശനസുഖം അവളിൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാക്കി. പിന്നെ ദേവേന്ദ്രൻ വ്യംഗ്യാർത്ഥത്തോടുകൂടി കാമസൂചകങ്ങളായ പ്രസംഗങ്ങളേയും ഫലിതോക്തികളേയുംകൊണ്ടു ഹീരയെ മയക്കി, 'ഇതുതന്നെയാണു സ്വർഗ്ഗസുഖം!' എന്നവൾക്കു തോന്നുവാനിടയാക്കി. ഈ വിധമുള്ള വാക്കുകൾ അവളുടെ ചെവികൾക്കു പുത്തരിയായിരുന്നു. അവളുടെ ആത്മബോധം പതറിപ്പോയിട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ, അതാണു നരകമെന്ന് അവൾക്കു തോന്നാമായിരുന്നു.

അകൈതവപ്രണയം ഏതു പ്രകാരമാണെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ ഒരിക്കലും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല; എന്നാൽ ചില പഴയ കവികളുടെ ശൃംഗാരശ്ലോകങ്ങളിൽ അയാൾക്കു ധാരാളം പരിചയമുണ്ടായിരുന്നു. പ്രേമത്തിന്റെ വാചാമഗോചരമായ സന്തോഷസുഖത്തെ വർണ്ണിക്കുന്ന ദേവേന്ദ്രന്റെ പാട്ടുകളെ കേട്ട്, അവളെ അയാൾക്കായി ഉഴിഞ്ഞുവെപ്പാൻ ഹീര ഉറച്ചു. അവൾ ആപാദചൂഡം അനുരാഗത്തിൽ നിമഗ്നയായിത്തീർന്നു. ദേവേന്ദ്രൻ പിന്നെയും വസന്തകാലത്തിലെ പക്ഷികളുടെ സ്വരമാധുര്യത്തോടുകൂടി പാടിത്തുടങ്ങി. ദേവേന്ദ്രൻ അവളെ പാടുവാൻ ഉത്സാഹിപ്പിക്കയും ചെയ്തു. ഹീര, സുഖാനുഭവങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രോത്സാഹിതയായിട്ടു മന്ദസ്മിതത്തോടും ഭാസുരനയനങ്ങളോടുംകൂടി സ്നേഹാപേക്ഷയായ ഒരു ശൃംഗാരഗീതത്തെ പാടി. പിന്നെ, ആ രണ്ടുപേരും, ഹീനങ്ങളായ ആഗ്രഹങ്ങളിലുള്ള താല്പര്യം ഹേതുവായിട്ട്, ആ കുത്സിതമായ മൃ

റിക്കകത്തിരുന്ന ചില നീചപ്രവൃത്തികൾക്കായി ആരംഭിച്ചു.

ഹീരയ്ക്കു് അവളുടെ ഹൃദയത്തെ ഒതുക്കുവാൻ മനസ്സുണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ, തല്ക്കാലം അതിൽ അത്ര ശ്രദ്ധ വെയ്ക്കാതിരുന്നതു കാരണം, അവളുടെ സ്ഥിതി അഗ്നിയിൽ ചാടുന്ന ശലഭങ്ങൾക്ക സമമായിത്തീൎന്നു. ഇതുവരെ അവൾക്കുണ്ടായിരുന്ന രക്ഷ ദേവേന്ദ്രൻ അവളെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ലെന്നുള്ള അവളുടെ വിശ്വാസം മാത്രമായിരുന്നു. ദേവേന്ദ്രനിലുള്ള അവളുടെ സ്നേഹം മുളയ്ക്കുവാനാരംഭിച്ചപ്പോൾ, അവൾ സന്തോഷത്തോടുകൂടി തന്റെ മനസ്സാക്ഷിയോടു സമ്മതിച്ചു. സംശയലേശം കൂടാതെ അവൾ അതിന്നു തീരെ വിമുഖിയായിരുന്നു. എങ്കിലും പൂൎണ്ണവളൎച്ചയോടുകൂടിയ ആ ആഗ്രഹം അവളുടെ ഹൃദയത്തിൽ തറച്ച സമയം, അവൾ അവളുടെ വിചാരങ്ങളെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കുവാൻ ബദ്ധശ്രദ്ധയായിത്തീൎന്നു. അയാൾ അവളെ സ്നേഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നറിഞ്ഞ സമയം, അതിനെ തടയുവാനും അവൾക്ക മനസ്സുണ്ടായില്ല. അതു കാരണം, ഇപ്പോൾ വിഷവൃക്ഷത്തിന്റെ ഫലം അവൾ അനുഭവിക്കേണ്ടി വന്നു.

ദുഷ്കൎമ്മഫലം ഇഹലോകത്തിൽ അനുഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നു ജനങ്ങൾ പറയാറുണ്ടു്. അതു സത്യമോ അസത്യമോയെന്നുള്ളതിരിക്കട്ടെ; അവരവരുടെ മനസ്സിനെ വേണ്ട വഴിക്ക കൊണ്ടുനടത്താത്തവർ അങ്ങനെ ചെയ്യാത്തതിന്റെ ഫലമനുഭവിക്കാതിരിക്കയില്ലെന്നുള്ളതു നിശ്ചയമാകുന്നു.

30

സുമുഖിയുടെ വർത്തമാനം

സമയം ശരത്തിന്റെ അവസാനകാലമായിരുന്നു; നെല്ലുണ്ടങ്ങളിലെ വെള്ളമെല്ലാം വററിക്കഴിയാറായി; നെന്മണികൾ മൂത്തു പഴുത്തുതുടങ്ങി; തടാകങ്ങളിൽ താമരപ്പൂക്കൾ ഇല്ലാതെയായിത്തീന്നു. പ്രഭാതസമയത്തു വൃക്ഷങ്ങളുടെ ശാഖകളിൽനിന്നു മഞ്ഞുരുകിയ വെള്ളം വീഴുന്നു; വൈകുന്നേരം മൈതാനങ്ങൾ മൂടൽ മഞ്ഞിനാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടുകാണുന്നു. ഒരു ദിവസം, പ്രഭാതസമയത്തു്, മധുരപുരത്തിലെ വഴിയിൽക്കൂടി ഒരു പല്ലക്കു കൊണ്ടുവരുന്നുണ്ടു് അവിടങ്ങളിലെ കുട്ടികളെല്ലാം ഈ കാഴ്ച കണ്ടുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. വെള്ളം കൊണ്ടുവരുവാനായി കുടങ്ങളെടുത്തുകൊണ്ടുപോയിരുന്ന സ്ത്രീകൾ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്പായി. കൃഷിക്കാർ കൊയ്തെടുക്കുവാനായി പിടിച്ച വിളവിനെ വിട്ടു്, കയ്യിൽ അരിവാളോടുകൂടി, വായും പിളന്നു്, പല്ലക്കിന്മേൽ തുറിച്ചു നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നുണ്ടു്. ആ ഗ്രാമത്തിലെ ചില പ്രധാനികൾ മൈതാനത്തിലിരുന്നു് എന്തോ വർത്തമാനം പറയുന്നുണ്ടു്. ബൂട്സോടുകൂടിയ ഒരു കാലു പല്ലക്കിനകത്തുനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കു കാണപ്പെട്ടു. പല്ലക്കിൽ ഒരു മാന്യനായ ഇംഗ്ലീഷുകാരനാണെന്നായിരുന്നു പൊതുവിലുണ്ടായിരുന്ന വിശ്വാസം. കുട്ടികൾ എന്തെല്ലാമാണു സംശയിച്ചതെന്നു പറവാൻ കൊള്ളില്ല..

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പല്ലക്കിൽനിന്നിറങ്ങിയ സമയം, വളരെ പേർ അദ്ദേഹത്തെ താണു സലാംവെച്ചു. അദ്ദേ

ഹം കുപ്പായവും കാൽസറയും തലപ്പാവും ധരിച്ചിരുന്നി ല്ലേ? അദ്ദേഹം ഒരു പോലീസ് ഇൻസ്പെക്ടരായിരിക്കുമെ ന്നു ചിലരും, മററു ചിലർ അദ്ദേഹമൊരു കാൺസ്റ്റബിളാ ണെന്നും സംശയിച്ചു. ആ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു പ്രായംചെന്ന ഒരാളെ വിളിച്ചു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ശിവപ്രസാദബ്രഹ്മചാ രിയെക്കുറിച്ചന്വേഷിച്ചു.

ആ ഒരുൾ, ഇതൊരു കൊലപാതകക്കേസ്സിനെ പ ററിയുള്ള അന്വേഷണമായിരിക്കുവാൻ ഇടയുണ്ടെന്നും,അ തുകാരണം ശരിയായ മറുപടി കൊടുക്കുന്നതു് അപകട മായിരിക്കുമെന്നും തീർച്ചയാക്കി. ഒന്നും പറയാഞ്ഞാൽ നാട്ടുകാൎയ്യസ്ഥതയ്ക്കു കുറവുമാണല്ലോ. അതുകാരണം, എ ങ്ങും തൊടാതെ പോലീസുകാരനെ ചെണ്ടകൊട്ടിക്കാമെ ന്നു നിശ്ചയിച്ചു്, ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "യജമാനനെ! ഒരു കുട്ടിക്കുള്ള അറിവുമാത്രമേ എനിക്കാസംഗതിയിലുള്ളു."

പഠിപ്പുള്ള ഒരാളോടു ചോദിച്ചാലല്ലാതെ ഈ സം ഗതിയെക്കുറിച്ചു യാതൊരു വിവരവും കിട്ടുവാൻ മാൎഗ്ഗമി ല്ലെന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മനസ്സിലാക്കി. ആ ഗ്രാമത്തിൽ അനവധി ജനങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഒരു മാന്യതറവാട്ടിൽ കയറിച്ചെന്നു. അതു രാമകൃഷ്ണറായിയു ടെ വീടായിരുന്നു. അപരിചിതനായ ഒരു മാന്യൻ വന്നി രിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു്, അദ്ദേഹത്തെ യഥായോഗ്യം സല്ക്കരി ച്ചിരുത്തി. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ശിവപ്രസാദബ്രഹ്മചാരിയെ പ്പററി ചോദിച്ചപ്പോൾ, ബ്രഹ്മചാരി ആ സ്ഥലം വിട്ടു പോയിരിക്കുന്ന വിവരം അദ്ദേഹം അറിയിച്ചു.

ഇതുകേട്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വിഷണ്ണതയാൽ വിവൎണ്ണ

നായി, "അദ്ദേഹം എവിടേയ്ക്കു പോയി?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"അതെനിക്കറിഞ്ഞുകൂട; അദ്ദേഹം ഒരു ദിക്കിൽ തന്നെ അധികദിവസം താമസിക്കാറില്ല."

"അദ്ദേഹം തിരിച്ചുവരുന്നതെന്നാണു് ആൎക്കെങ്കിലും അറിവുണ്ടായിരിക്കുമൊ?"

"എനിക്കും അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടിട്ടു കുറച്ചു കാൎയ്യമുണ്ടു്, അതുകാരണം, ഞാനും അതന്വേഷിച്ചു, എന്നാൽ ഒരാൾക്കും അതു പറയുവാൻ തരമില്ല."

"അദ്ദേഹം ഈ ദിക്കു വിട്ടു പോയിട്ടു് എത്ര ദിവസമായി?"

"ഏകദേശം ഒരു മാസത്തോളമായി."

"ഈ ഗ്രാമത്തിൽ താമസിക്കുന്ന ഹരോമണി വൈഷ്ണവിയുടെ വീടു കാണിച്ചുതരുവാൻ ആൎക്കെങ്കിലും സാധിക്കുമൊ?"

"ഹരോമണിയുടെ വീടു് ആ വെട്ടുവഴിയുടെ വക്കത്തായിരുന്നു; എന്നാൽ ഇപ്പോൾ അതു് അവിടെയില്ല, അതു തീകത്തിപ്പോയി."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നെററിയെ അമത്തിപ്പിടിച്ചു്, വളരെ ദീനസ്വരത്തിൽ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:

"ഹരോമണി എവിടെയാണു്?"

"അതു പറയുവാനും ഒരാൾക്കും കഴിയുകയില്ല. അവളുടെ വീടു് കത്തിക്കരിഞ്ഞതുമുതൽ അവളെയും ഇവിടങ്ങളിൽ കാണാറില്ല. അവൾതന്നെയാണു വീടിനു തീകൊളുത്തിയതെന്നുംകൂടി ചിലർ പറയുന്നുണ്ടു്."

"അവരുടെ വീട്ടിൽ വേറെ സ്ത്രീകളാരെങ്കിലും താമസിച്ചിരുന്നുവോ?" എന്നു ഗൽഗദസ്വരത്തിൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ചോദിച്ചു.

"ഇല്ല. ശ്രാവണമാസത്തിലൊ മറെറാ ദീനക്കാരിയായ ഒരു സ്ത്രീ അവരുടെ വീട്ടിൽ താമസിച്ചിരുന്നു. ആ ബ്രഹ്മചാരിയാണു് അവളെ അവരുടെ വീട്ടിൽ കൊണ്ടുപോയാക്കിയതു്. സൂമുഖി എന്നായിരുന്നു അവളുടെ പേരെന്നും ഞാൻ കേൾക്കുകയുണ്ടായി. അവളുടെ രോഗം ക്ഷയമായിരുന്നു; ഞാനാണു് അവൾക്കു ചികിത്സിച്ചിരുന്നതു്, മിക്കവാറും സുഖപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ—"

ദീർഗ്ഘശ്വാസത്തോടുകൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, "ഇപ്പോൾ?" എന്നു് ഒരിക്കൽക്കൂടി ചോദിച്ചു.

"ഹരോമണിയുടെ വീടു കത്തിയതോടുകൂടി അവളും വെന്തുപോയി."

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഇരുന്നിരുന്ന കസാലയിൽനിന്നു തലയടിച്ചു താഴത്തു വീണു. ആ വീഴ്ചകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു ബോധമില്ലാതെയായി. വൈദ്യൻ അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിച്ചുതുടങ്ങി.

അപ്രകാരം ദുഃഖസംപൂർണ്ണമായ ഭൂമിയിൽ ജീവിച്ചിരിക്കുവാൻ ഏതൊരുവനാഗ്രഹിക്കും? എല്ലാവരുടെ സ്ഥലത്തും വിഷവൃക്ഷം വളരുന്നുണ്ടു്. അവനവൻെറ മനസ്സിനെ കീറിപ്പറിക്കത്തക്കവണ്ണം അതിനെ ആർ സ്നേഹിക്കും? അല്ലയൊ സകല നിയന്താവെ! അങ്ങുന്നു് ഈ ലോകത്തെ സന്തോഷപൂർണ്ണമാക്കിത്തീർക്കാൻ ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നു എങ്കിൽ, അങ്ങയ്ക്കതിനു ശക്തിയുണ്ടല്ലൊ. ഇതിലെന്തിനാണു് ഇതുവളരെ ദുഃഖമുണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നതു്?

വൈകുന്നേരം, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പല്ലക്കിൽ കയറി മധുപുരത്തിൽ നിന്ന പുറപ്പെട്ട സമയം, അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചു:

'ഇപ്പോൾ എൻെറ സർവ്വസ്വവും നശിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എന്താണ നശിച്ചത്?—സന്തോഷമൊ? അതു സൂര്യമുഖി വീട്ടിൽനിന്ന പോയ ആ ദിവസംതന്നെ നശിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ എന്താണ നശിച്ചത്?—ആശയോ? മനുഷ്യന് ആശിക്കുവാൻ വഴിയുള്ള കാലം വരെ എല്ലാം നശിച്ചു എന്ന പറയുവാൻ തരമില്ല; ആശയുടെ മാർഗ്ഗം അടഞ്ഞുപോയാൽ എല്ലാം നശിച്ചുകഴിഞ്ഞു.'

അതു നിമിത്തം, അദ്ദേഹം ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു തന്നെ പോകുവാൻ തീർച്ചയാക്കി; അത് അവിടെച്ചെന്ന താമസിക്കാമെന്ന വിചാരത്തോടുകൂടിയായിരുന്നില്ല; കുടുംബഭരണത്തിൽനിന്നൊഴിഞ്ഞ് അവിടെയുള്ള വരോടു യാത്ര പറഞ്ഞു പോരേണ്ടതിന മാത്രമായിരുന്നു അങ്ങനെ നിശ്ചയിച്ചത്. പൂർവ്വസ്വത്തും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വന്ത സമ്പാദ്യമായ ഇളകാത്ത മുതലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മരുമകനായ സതീശചന്ദ്രൻെറ പേരിൽ അദ്ദേഹം എഴുതിവെയ്ക്കും. അത് ഒരു വക്കീൽ മുഖാന്തരം ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ അതു സാധുവാകയില്ലല്ലൊ. ഇളകുന്ന മുതലുകളെല്ലാം കമലാമണിക്കായി അദ്ദേഹം കല്ക്കത്തയിലേയ്ക്കയച്ചുകൊടുക്കും; കുന്ദനന്ദിനിയേയും അങ്ങോട്ടുതന്നെ പറഞ്ഞയയ്ക്കും; സ്വന്ത ചെലവുകൾക്കായി ആവശ്യംപോലെ വാങ്ങിക്കത്തക്കവണ്ണം കുറെ പണം അദ്ദേഹം സർക്കാരിൽ ഏല്പിക്കും. സകല കണക്കുബുക്കുകളും അദ്ദേഹം ശിരീഷങ്കലും ഏല്പിക്കും. മരണസമയത്ത് അവയെ കണ്ടു

മരിക്കത്തക്കവണ്ണം പോകുന്നാദിക്കിലെല്ലാം ഒരുമിച്ചുകൊണ്ടുനടക്കുന്നതല്ലാതെ, സുമുഖിയുടെ ആഭരണങ്ങളെ മാത്രം അദ്ദേഹം സഹോദരിക്കു കൊടുക്കുകയില്ല; കാൎയ്യങ്ങളെല്ലാം ഒതുക്കിയശേഷം, അദ്ദേഹം വീട്ടിൽനിന്നു പോയി സുമുഖിയുടെ മരണസ്ഥലത്തെ ഒരിക്കൽകൂടി കണ്ടതിനുമേൽ പഴയപോലെ ദേശാടനം ചെയ്തു തുടങ്ങും. അദ്ദേഹം ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന കാലത്തോളം ഇങ്ങനെ വല്ല ദിക്കിലും തെണ്ടിനടക്കും.

അദ്ദേഹത്തെ പല്ലക്കിൽ എടുത്തുകൊണ്ടു പോകുമ്പോൾ, നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വിചാരങ്ങൾ ഈ വിധമായിരുന്നു. പല്ലക്കിന്റെ വാതിലുകൾ തുറന്നിട്ടിരുന്നു; ചന്ദ്രൻ ആകാശത്തിൽ പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. വഴിയരികിലുള്ള കമ്പിക്കാലുകൾ അവയുടെ ഉള്ളിൽ തേനീച്ചകളുള്ളതുപോലെ മൂളിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും ആ രാത്രി ഒരൊററ നക്ഷത്രമെങ്കിലും, നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കണ്ണുകൾക്കു ഭംഗിയുള്ളതായി തോന്നിയില്ല. ചന്ദ്രികകൂടി അദ്ദേഹത്തിനു് അതിരൂക്ഷമായിട്ടാണു തോന്നിയതു്. സകല സാധനങ്ങളും അദ്ദേഹത്തെ വേദനപ്പെടുത്തുന്നതായി നാഗേന്ദ്രനാഥനു തോന്നി. ഭൂമിദേവി അതിക്രൂരയായിരുന്നു. സന്തോഷകാലത്തു വളരെ ഭംഗിയുള്ളവയായി കണ്ടിരുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെല്ലാം ഇപ്പോൾ ഇത്ര വിരൂപങ്ങളായി തോന്നുവാനുള്ള കാരണമെന്താണു്? മനസ്സിന്റെ ശ്രമങ്ങളെ തീൎത്തു് ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന ചന്ദ്രിക, ഇപ്പോൾ വേനല്ക്കാലത്തു നട്ടുച്ചനേരത്തെ സൂൎയ്യകിരണങ്ങളെപ്പോലെ ദുസ്സഹമായി തോന്നുന്നതെന്താണു്? ആകാശം പതിവുപോലെ നീലനിറമായും മേഘങ്ങൾ വെളുത്തും നക്ഷത്രങ്ങൾ തേ

ജോമയമായും മന്ദമാരുതൻ ലീലാതല്പരനായും ഇരിക്കുന്നു; ജീവജാലങ്ങളെല്ലാം മുമ്പെന്ന മാതിരി സ്വൈരമായി സഞ്ചരിക്കുന്നു. മനുഷ്യരുടെ സന്തോഷത്തിനും കുറവില്ല. ഭൂലോകം അതിൻെറ അന്തർഹിതമായ ഗതിയെ പിന്തുടരുന്നുണ്ടു് ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ പതിവനുസരിച്ചു നടക്കുന്നുണ്ടു്. എങ്കിലും ഭൂമിയുടെ കാഠിന്യം അസഹനീയം തന്നെ. ഭൂമി പിളൎന്നു് ഈ നാഗേന്ദ്രനാഥനെ പല്ലക്കോടുകൂടി അതിൻെറ അന്തർഭാഗത്തിലേയ്ക്കു ഗ്രസിക്കാത്തതെന്തുകൊണ്ടു്? ഇവയെല്ലാം' കാരണഭൂതൻ താനാണെന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥനു മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹത്തിനു മുപ്പത്തിമൂന്നു വയസ്സേ ആയുള്ളു. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ സൎവ്വസ്വവും നഷ്ടപ്രായമായിരിക്കുന്നു. ഒരു മനുഷ്യനെ സന്തോഷിപ്പിക്കത്തക്ക സകല സൗഭാഗ്യങ്ങളും ദൈവം അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുത്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ധനം, മാനം ഈ വകയെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്നു് ആവശ്യമേതന്നെ വേണ്ടതിലധികം സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്തവനിൽ ഇവകൊണ്ടൊന്നും ഗുണമുണ്ടാവുകയില്ല; എന്നാൽ യാതൊരു പിശുക്കുംകൂടാതെ അതും ദൈവം അദ്ദേഹത്തിനു നൽകീട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിദ്യാഭ്യാസകാൎയ്യത്തിലും മാതാപിതാക്കന്മാർ ഒട്ടും ഉപേക്ഷ കാണിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. സൗന്ദൎയ്യം, ദൃഢഗാത്രത, ബലം, സൗശീല്യം ഇവയും അദ്ദേഹത്തിനു സ്വയമേവ ധാരാളം സിദ്ധിച്ചിരുന്നു. ഭൂലോകത്തിൽ വിലമതിക്കുവാൻ പാടില്ലാത്ത അനുരാഗത്തോടും വിശ്വാസത്തോടും കൂടിയ ഭാൎയ്യാസമ്പത്തും അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു; ഇതിലധികം സുഖസമൃദ്ധിയോടുകൂടിയ ഒ

രു മനുഷ്യൻ ഭൂമിയിൽ വേറെയുണ്ടോ? ഇന്നു് അദ്ദേഹത്തേക്കാൾ നിർഭാഗ്യവാനായി മററാരാണുള്ളതു്? ധനം, ബഹുമാനം, സൗന്ദര്യം, യൗവ്വനം, അറിവു്, വിവേകം മുതലായവയെ എല്ലാം കൊടുത്തു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ പല്ലക്കു ചുമക്കുന്നവരിലൊരാളുടെ ജീവിതത്തെ അദ്ദേഹത്തിനു പകരം എടുക്കാമായിരുന്നു എങ്കിൽ, അതു സ്വർഗ്ഗസുഖത്തിനു തുല്യമായി അദ്ദേഹം കരുതുമായിരുന്നു. ഒരു പല്ലക്കെടുക്കുന്നവൻെറ സ്ഥിതി നോക്കുന്നതെന്തിനു്? 'ഈ രാജ്യത്തിലെ കാരാഗൃഹത്തിൽ കിടക്കുന്നവരിൽ കൂടി എന്നേക്കാൾ ഭാഗ്യവാനും സുകൃതിയുമല്ലാതെ ആരെങ്കിലുമുണ്ടോ? അവർ വല്ലവരേയും കൊന്നിട്ടുണ്ടായിരിക്കാം. ഞാനൊ, സൂര്യമുഖിയെ കൊന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ അന്നു് എൻെറ മനോവികാരത്തെ ഒതുക്കിയിരുന്നു എങ്കിൽ, മറുരാജ്യത്തു ചെന്നു് ഇപ്രകാരം മരിക്കുന്നതിനു് എൻെറ പ്രാണപ്രേയസിക്കു സംഗതി വരുമായിരുന്നൊ? ഞാൻ തന്നെയാണു് അവളുടെ ഘാതകൻ. മാതാവിനെയൊ പിതാവിനെയൊ പുത്രനെയൊ ഇവരിലാരെ ഹിംസിച്ചിട്ടുള്ള ഒരുവനാണു് എന്നേക്കാളധികം മഹാപാപിയായിട്ടുള്ളവൻ? സൂര്യമുഖി എൻെറ ഭാര്യമാത്രമായിരുന്നൊ? അവൾ എൻെറ സർവ്വസ്വമായിരുന്നു. അവൾ ബന്ധുത്വത്തിൽ ഒരു ഭാര്യയും, ഇഷ്ടവഴിക്കു് ഒരു സഹോദരിയും, ശുശ്രൂഷയിൽ ആദരവോടുകൂടിയ ഒരു പരിചാരികയും, സ്നേഹവഴിക്കു് ഒരു മാതാവും, അനുസരണത്തിനു് ഒരു പുത്രിയും, നേരമ്പോക്കിനു സ്നേഹിതയും, ഉപദേശത്തിനു് ഒരു ഗുരുവും ആയിരുന്നു. സൂര്യമുഖി! മററാക്കു് ഈ വിധമുള്ളൊരു ഭാര്യയുണ്ടു്? സൂര്യമുഖി ഗൃഹഭരണത്തിൽ

ഒരു സഹായിയും, വീട്ടിലെ ഒരു സമ്പത്തും, മനസ്സിന്റെ ഒരു ധർമ്മദേവതയും, കണ്ഠത്തിന് ഒരു ഭൂഷണവും, കണ്ണുകൾക്കു കൃഷ്ണമണിയും, എന്റെ ഹൃദയത്തിലെ രക്തവും, എന്റെ ശരീരത്തിലെ ജീവനും, എന്റെ സന്തോഷസമയത്തെ പുഞ്ചിരിയും, എന്റെ സന്താപകാലത്തെ ആശ്വാസകാരണവും, എന്റെ മനസ്സിന്റെ തേജഃപുഞ്ജവും, എന്റെ ജോലികൾക്കുള്ള ഒരു പ്രോത്സാഹനഹേതുവും, എന്റെ കണ്ണുകളുടെ വെളിച്ചവും, എന്റെ ശ്രവണങ്ങൾക്കു സംഗീതവും, എന്റെ ജീവന്റെ ശ്വാസവും ആയിരുന്നു. എന്റെ സ്വർഗ്ഗസുഖത്തിനു ഭൂഃലോകം. എന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ സന്തോഷം, എന്റെ പൂർവ്വകാലത്തിലെ സ്മൃതി, എന്റെ ഭാവികാലത്തെ പ്രത്യാശ, എന്റെ ഭവഭയത്തിൽനിന്നുള്ള മുക്തിമാർഗ്ഗം. ഞാനൊരു പന്നിയാണു്— പിന്നെ ഒരു മുത്തിനെ തിരിച്ചറിവാൻ എനിക്കു് എങ്ങനെ സാധിക്കും?'

ഉടനെ സൂര്യമുഖി കാൽനടയായി നടന്നു ക്ഷീണിച്ചു വലഞ്ഞു എന്നും, താൻ സുഖമായി പല്ലക്കിൽ കയറി പോകുകയാണെന്നും നാഗേന്ദ്രനാഥന് ഓർമ്മവന്നു. തത്സമയം അദ്ദേഹം പല്ലക്കിൽനിന്നു പുറത്തു ചാടി നടന്നുതുടങ്ങി; പല്ലക്കു ചുമക്കുന്നവർ ഒഴിഞ്ഞ പല്ലക്കുമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നാലെയും നടന്നു. അദ്ദേഹം അങ്ങാടിയിൽ എത്തിയ സമയം, മേലിൽ കാൽനടയായി നടക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു പല്ലക്കുകാരെ പിരിച്ചയച്ചു.

'സൂര്യമുഖിയുടെ മരണത്തിനു പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യാനായി ഞാൻ എന്റെ ജീവനെ സമർപ്പിക്കും. എന്തു പ്രായശ്ചിത്തമാണു്? സൂര്യമുഖി വീട്ടിൽനിന്നു പോന്ന കാരണം

ഏതെല്ലാം സുഖങ്ങൾ അവൾക്ക് ഇല്ലാതെയായോ, അവയെയെല്ലാം ഇനിമുതൽ ഞാനും ഉപേക്ഷിക്കും. സമ്പത്ത്, ഭൃത്യന്മാർ, സ്നേഹിതന്മാർ ഇവയൊന്നും എനിക്കിനി ആവശ്യമില്ല. അവൾ അനുഭവിച്ച എല്ലാ കഷ്ടാരിഷ്ടങ്ങളും ഞാനും അനുഭവിക്കും. ഗോവിന്ദപുരത്തിൽനിന്നു പോന്ന ദിവസം മുതൽ ഞാൻ വാഹനങ്ങളിൽ കയറാതെ നടക്കും; അല്പം ചോറു മാത്രം കഴിച്ച് രാത്രി വല്ല വൃക്ഷച്ചുവട്ടിലൊ അല്ലെങ്കിൽ വല്ല കുടിലിലോ കിടന്നു കഴിച്ചുകൂട്ടും. ഇതിലധികം എന്തു പ്രായശ്ചിത്തമാണു ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതു്? അനാഥയായ ഒരു സ്ത്രീയെ എവിടെയെങ്കിലും ഞാൻ കണ്ടാൽ, എന്നാൽ കഴിയുന്ന സഹായം അവൾക്കു ചെയ്തുകൊടുക്കും. എന്റെ സ്വന്തം ആവശ്യങ്ങൾക്കായി നിർത്തീട്ടുള്ള പണത്തിൽ നിന്ന് എന്റെ ജീവധാരണത്തിനു മാത്രം ആവശ്യമുള്ള പണം മാററിവെച്ച്, ബാക്കിയുള്ളതെല്ലാം നിരാശ്രയകളായ സ്ത്രീകളുടെ ഉപയോഗത്തിനായി ഞാൻ ചെലവഴിക്കും. സതീശനു കൊടുക്കുന്ന എന്റെ ആ മുതലിൽ നിന്നും പകുതി എന്റെ ജീവിതകാലത്തിൽതന്നെ അഗതികളായ സ്ത്രീകളെ രക്ഷിക്കുന്നതിൽ ഞാൻ വിനിയോഗിക്കും. പ്രായശ്ചിത്തം! പ്രായശ്ചിത്തംകൊണ്ടു പാപനിവൃത്തി വരുത്താം, ദുഃഖനിവൃത്തി വരുത്തുവാൻ കഴികയില്ല. ദുഃഖനിവൃത്തിക്കുള്ള ഏകമാർഗ്ഗം മരണമാണ്. മരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു മാത്രം ദുഃഖനിവൃത്തി വരുന്നു. ആ പ്രായശ്ചിത്തത്തെ എനിക്ക് എന്തുകൊണ്ടു തേടിക്കൂടാ?'

പിന്നെ, അദ്ദേഹം മുഖം പൊത്തി സൃഷ്ടിസ്ഥിതികർത്താവായ ദൈവത്തെ ഓർത്ത്, ആത്മഹത്യാമാർഗ്ഗത്തിൽ നിന്നും തന്റെ മനസ്സിനെ വ്യാവർത്തിച്ചു.

31

എല്ലാം പോയാലും താപം പോവില്ല

ഒരു ദിവസം വൈകുന്നേരം ശിരീഷചന്ദ്രൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൂമുഖത്തു തനിച്ചിരിക്കുന്ന സമയം, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, തോളിൽ ഒരു സഞ്ചിയോടുകൂടി അവിടെ കടന്നുചെന്ന്, സഞ്ചിയെ ദൂരത്തേയ്ക്കു വലിച്ചെറിഞ്ഞു്, ഒരു സ്ഥലത്തു മിണ്ടാതിരുന്നു. ശിരീഷചന്ദ്രൻ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖാന്വിതമായ പരവശസ്ഥിതിയെ കണ്ടിട്ട് ഭയപ്പെട്ടു എങ്കിലും, അതിന്റെ കാരണം ചോദിച്ചറിയേണ്ടതെങ്ങനെയെന്ന് അറിയാതെ അല്പനേരത്തേയ്ക്ക് മൗനമവലംബിച്ചു. കാശിയിൽവെച്ചു ബ്രഹ്മചാരിയുടെ എഴുത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥനു കിട്ടിയതും, അദ്ദേഹം മധുപുരത്തിലേയ്ക്കു പോയതും ശിരീഷൻ അറിഞ്ഞിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ സംസാരിക്കുവാൻ ഭാവമില്ലെന്നു കണ്ടു്, ശിരീഷൻ തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൈപിടിച്ചു് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:

"ജ്യേഷ്ഠാ, അങ്ങ് ഇപ്രകാരം മൗനമായിരിക്കുന്നതു കണ്ടു ഞാൻ വ്യസനിക്കുന്നു. അങ്ങു മധുപുരത്തിൽ പോയിരുന്നില്ലേ?"

"ഞാൻ പോയിരുന്നു," എന്നുമാത്രം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

"ബ്രഹ്മചാരിയെ കണ്ടില്ലേ?"

"ഇല്ല."

"സൂര്യമുഖിയെ കണ്ടോ?"

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മുകളിലേയ്ക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു കൊണ്ടു്, "സ്വർഗ്ഗത്തിൽ," എന്നു പറഞ്ഞു.

രണ്ടുപേരും കുറെനേരം മിണ്ടാതിരുന്നു; പിന്നെയും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മേല്പോട്ടു നോക്കിക്കൊണ്ടു്, "നിങ്ങൾ സ്വർഗ്ഗത്തെപ്പററി വിശ്വസിക്കുന്നില്ലായിരിക്കാം. ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നുണ്ടു്," എന്നു പറഞ്ഞു.

പണ്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥനും പരലോകത്തിൽ വിശ്വസിച്ചിരുന്നില്ലെന്നും ഇപ്പോൾ ഇങ്ങനെ വിശ്വാസം തോന്നുവാനുള്ള കാരണം ഇന്നതെന്നും—ഈ സ്വർഗ്ഗം അനുരാഗത്തിൽനിന്നു് ഉത്ഭവിച്ചിട്ടുള്ളതാണെന്നും ശിരീഷചന്ദ്രൻ മനസ്സിലാക്കി. അത്ഥസുഖങ്ങൾ സുലഭമായിരിക്കുന്ന കാലത്തു മനുഷ്യർ കാമവിവശന്മാരായി സർവ്വേശ്വരനെ ഭജിക്കുന്നില്ലെന്നതന്നെയല്ല, സകല ചരാചരങ്ങളുടേയും ആദികാരണമായിട്ടുള്ള ആ പരമകാരുണികനായ ദൈവം ഉണ്ടെന്നുതന്നെ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. ദുസ്സഹങ്ങളായ മനോവേദനകളും കായക്ലേശങ്ങളും കൊണ്ടു് ഓരോരുത്തർ സംസാരസമുദ്രത്തിൽ കിടന്നു വലയുന്ന കാലത്തു് അവരുടെ മനസ്സിൽ വെളിച്ചം വന്നു് അവക്കു തെളിവുണ്ടായി ഭക്തിയും അതുവഴി മുക്തിയും ലഭിക്കുന്നു.

സൂമുഖി മരിച്ചു എന്ന വിചാരത്തെ സഹിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയായിട്ടു്, 'അവർ സ്വർഗ്ഗത്തിലാണു്,' എന്നു താൻതന്നെ വിചാരിച്ചു ശിരീഷൻ സമാധാനപ്പെട്ടു.

നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ആശ്വസിപ്പിക്കത്തക്ക സമയം അതല്ലെന്നു കണ്ടു്, അവർ പിന്നെയും സംസാരിക്കാതിരുന്നു; അന്യരുടെ ആശ്വാസജനകങ്ങളായ വാക്കുകളും

അവരുടെ സാമീപ്യവും ആ സമയത്തു വിഷപ്രായമായി തോന്നുന്നതാണല്ലൊ. അതുകാരണം അന്ദഃപുരത്തിനായി ഒരു മുറി തയാറാക്കുവാൻ ശിരീഷൻ പോയി. നാഗേന്ദ്രനെ ഭക്ഷണം കഴിപ്പിക്കുവാനും അയാൾ തുനിഞ്ഞില്ല; ആ പ്രവൃത്തി അയാൾ കമലയ്ക്കായിവെച്ചു.

എന്നാൽ സൂമുഖി മരിച്ച വിവരം കമലാമണി അറിഞ്ഞതിൽ പിന്നെ അവൾക്കും യാതൊരു കൃത്യം ചെയ്യാനും ശ്രദ്ധയില്ലാതെയായി. സതീശചന്ദ്രനെ ശിഷ്യത്തികളുടെ അടുക്കൽ ആക്കി, അവൾ രാത്രി എവിടെയോ പോയി കിടന്നു. കമലാമണി തലമുടി അഴിച്ചിട്ട് നിലത്തു കിടന്നു കരയുന്നതു കണ്ടിട്ട്,സതീശനെ വിട്ടു ശിഷ്യത്തികൾ അവരുടെ അടുക്കലേയ്ക്കോടിച്ചെന്നു. എന്നാൽ സതീശനെ മാററി നിൎത്തുവാൻ ഒരുത്തൎക്കും കഴിയുകയില്ല; കുട്ടി ആദ്യംതന്നെ കുഴഞ്ഞുകൊണ്ടു കിടക്കുന്ന അമ്മയുടെ അടുക്കൽച്ചെന്നു മിണ്ടാതെനിന്നു; പിന്നെ, അവൻെറ ഓമനക്കൈകൾകൊണ്ടു് അമ്മയുടെ താടി പിടിച്ചു മുഖത്തെ മേല്പോട്ടു പൊക്കുവാൻ ഉത്സാഹിച്ചു. കമലാമണി തലപൊക്കി നോക്കി, എങ്കിലും ഒരക്ഷരം മിണ്ടിയില്ല. സതീശൻ അമ്മയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാനായി അവരെ ചുംബിച്ചു. കമല കുട്ടിയെ ആലിംഗനം ചെയ്തല്ലാതെ, കുട്ടിയോടു സംസാരിക്കുകയൊ അവനെ ചുംബിക്കുകയൊ ചെയ്തില്ല. സതീശനും അമ്മയുടെ മടിയിൽ കിടന്നു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. കുട്ടിയുടെ ഉള്ളിൽ കടന്നു് അതു കരയുന്നതിൻെറ കാരണം എന്തെന്നു ദൈവത്തിനല്ലാതെ മററാൎക്കു കാണ്മാൻ കഴിയും?

നിൎഭാഗ്യവാനായ ശിരീഷചന്ദ്രൻ, തൻെറ ഭാൎയ്യ

യിൽനിന്നു യാതൊരു സഹായവും തനിക്കുണ്ടാകയില്ലെ ന്നു കണ്ടു് കുറച്ചു ഭക്ഷണപദാൎത്ഥങ്ങളും കൊണ്ടു് നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ സമീപത്തു ചെന്ന സമയം, "എനിക്കു ഭക്ഷണം ആവശ്യമില്ല ഇവിടെ ഇരിക്കു, എനിക്കു നിങ്ങളോടു വളരെ പറയുവാനുണ്ടു്; അതിനായിട്ടാണു ഞാൻ ഇവിടെ വന്നതു്," എന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം, പിന്നെ, രാമകൃഷ്ണരായിയുടെ അടുക്കൽനിന്നു കേട്ട വൎത്തമാനങ്ങളെയും, മേലിൽ നടക്കുവാൻ ആലോചിക്കുന്ന വഴികളേയും ശിരീഷനോടു സവിസ്തരമായി പ്രസ്താവിച്ചു.

വൎത്തമാനമെല്ലാം കേട്ടശേഷം, ശിരീഷൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "നിങ്ങൾക്കു ബ്രഹ്മചാരിയെ കാണുവാൻ സംഗതിവരാഞ്ഞതോൎക്കുമ്പോൾ അത്ഭുതം തോന്നുന്നു; അദ്ദേഹം നിങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചു കല്കത്താവിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടതു് ഇന്നലെയാണു്."

"എന്തു്? നിങ്ങളെങ്ങനെയാണു് ആ ബ്രഹ്മചാരിയെ കണ്ടതു്?"

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ എഴുത്തിനു നിങ്ങളുടെ മറുപടി കിട്ടായ്കകാരണം; നിങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചു് അദ്ദേഹം ഗോവിന്ദപുരത്തേയ്ക്കു പോയി. അവിടെനിന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ എഴുത്തു കാശിയിലേയ്ക്കു് അയച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. ഇതുകേട്ടു സമാധാനപ്പെട്ടു്, ആരോടെന്നുംപറയാതെ, തന്റെ ജോലികൾക്കായി പുരുഷോത്തമം എന്ന ദിക്കിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെനിന്നു തിരിച്ചുവരുന്നവഴി, അദ്ദേഹം പിന്നെയും ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ ചെന്നു. അപ്പോഴും നിങ്ങളുടെ വൎത്തമാനമൊന്നും കേൾക്കായ്കകൊണ്ടും, നിങ്ങളെപ്പററി എനിക്കു വല്ലതും അറിവു

ണ്ടായിരിക്കുമെന്ന് ആരോ അദ്ദേഹത്തെ ധരിപ്പിച്ചതു കൊണ്ടും പിറേറദിവസം അദ്ദേഹം ഇവിടെ വന്നു; നിങ്ങളുടെ എഴുത്തു ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ കാണിക്കയും ചെയ്തു. ഇന്നലെ രാത്രി നിങ്ങളെ റാണിഗഞ്ചിൽവെച്ചു കണ്ടുമുട്ടാമെന്ന് ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഗോവിന്ദപുരത്തേയ്ക്കുതന്നെ പോയിട്ടുണ്ടു്."

"ഇന്നലെ രാത്രി ഞാൻ റാണിഗഞ്ചിൽ ആയിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം സൂൎയ്യമുഖിയെപ്പററി വല്ലതും നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞുവൊ?"

"ആ വൎത്തമാനമെല്ലാം നാളെ ഞാൻ നിങ്ങളോടു പറയാം."

"അതു കേട്ടാൽ എന്റെ ദുഃഖം അധികമാവുമെന്നാണൊ നിങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നതു്? ഇപ്പോൾതന്നെ അതെല്ലാം എന്നോടു പറയണം," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അപേക്ഷിച്ചു.

അതുകാരണം, ശിരീഷചന്ദ്രൻ, വഴിയിൽ വീണുകിടന്നിരുന്ന സൂൎയ്യമുഖിയെ കണ്ടതും, അവരുടെ ദീനസ്ഥിതിയും, ചികിത്സിച്ചു സുഖപ്പെടുത്തിയ വിവരവും, ബ്രഹ്മചാരി പറഞ്ഞപ്രകാരം, നാഗേന്ദ്രനാഥനോടു പറഞ്ഞു. വ്യസനകരമായ പല സംഗതികളും പറയാതെ, സൂൎയ്യമുഖി അനുഭവിച്ച കഷ്ടങ്ങളെല്ലാം അദ്ദേഹം തന്നോടു പറഞ്ഞില്ല എന്നു പറഞ്ഞു് അവസാനിപ്പിച്ചു.

ഇതു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞ ഉടനെ, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വീട്ടിൽനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കോടിപ്പോയി. ശിരീഷചന്ദ്രനും അദ്ദേഹമൊരുമിച്ചു പോകുമായിരുന്നു; എന്നാൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അതിന്നു് ഇടകൊടുത്തില്ല. ഹതാശനായ നാഗേ

ന്ദ്രനാഥൻ വളരെ നേരം ഒരു ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ വഴിയിൽ അലഞ്ഞു നടന്നു. അദ്ദേഹം ജനസമൂഹത്തിനുള്ളിൽ കടന്നുകൂടി അവനവൻെറ സൽഭാവത്തെ വിസ്മരിപ്പാൻ ശ്രമിച്ചു; പക്ഷെ, ആ സമയത്ത് ആൾക്കൂട്ടമുണ്ടായിരുന്നില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, തന്നെത്താൻ മറക്കുവാൻ ആൎക്കു സാധിക്കും? പിന്നെയും അദ്ദേഹം വീട്ടിലേയ്ക്കു കടന്നുവന്ന്, ശിരീഷചന്ദ്രൻെറ അടുക്കലിരുന്ന് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "സൂമുഖി എവിടെ പോയിട്ടുണ്ടെന്നും സൂമുഖിക്ക് എന്തു സംഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ആ ബ്രഹ്മചാരിക്ക് അറിവുണ്ടായിരിക്കണം. അദ്ദേഹം നിങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു മുഴുവൻ എന്നോടു പറയൂ."

"എന്തിനാണ് അതിനെക്കുറിച്ചിപ്പോൾ സംസാരിക്കുന്നത്? കുറച്ചുനേരം ആശ്വസിക്കൂ," എന്നു ശിരീഷചന്ദ്രൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പുരികക്കൊടികളെ ചുളുക്കിക്കൊണ്ട്, ശേഷം സംഗതികളെ പറയുവാനായി ശിരീഷചന്ദ്രനോടാജ്ഞാപിച്ചു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഒരു ഭ്രാന്തനെപ്പോലെ ആയിരിക്കുന്നു എന്നു ശിരീഷചന്ദ്രൻ മനസ്സിലാക്കി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖകാന്തി കാർമേഘങ്ങൾക്കു തുല്യമായിത്തീൎന്നു. ആ സമയത്ത് അദ്ദേഹത്തോട് അപ്രിയം പറയുവാൻ ഭയപ്പെട്ട്, ശിരീഷചന്ദ്രൻ ബാക്കി സംഗതികൾ നാഗേന്ദ്രനാഥനോടു പറയാമെന്നു സമ്മതിച്ചു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മുഖത്തെ രൌദ്രഭാവം അപ്പോൾ അല്പം കുറഞ്ഞു. ശിരീഷൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി:

"ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ നിന്നു പുറപ്പെട്ടു സാവധാനത്തിൽ നടന്ന്, സൂമുഖി ആദ്യംതന്നെ ഈ വഴിക്കു വന്നു."

"ദിവസം എത്ര നാഴികവീതം നടന്നിരുന്നു?"

"രണ്ടോ മൂന്നോ നാഴികയിലധികമില്ല."

"വീട്ടിൽനിന്നു് ഒരു പൈപോലും സുമുഖി കൊണ്ടു പോന്നിട്ടില്ലല്ലോ. അവൾ ഉപജീവനം കഴിച്ചിരുന്നതു് എങ്ങനെയാണു്?"

"കുറേ ദിവസം ഉപവാസം കിടന്നിട്ടും, കുറേ ദിവസം ഇരന്നിട്ടും,...നിങ്ങൾക്കു ഭ്രാന്തുണ്ടോ?" എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു്, കഴുത്തു ഞെക്കി ആത്മനാശം ചെയ്യാൻ തുടങ്ങിയ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ നേരെ ശിരീഷചന്ദ്രൻ കയൎത്തുട്ടു.

"ഞാൻ മരിച്ചാൽ എനിക്കു സുമുഖിയെ കാണുവാൻ കഴിയുമോ?"

ശിരീഷചന്ദ്രൻ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കൈകളെ പിടിച്ചുമാററിയ സമയം, സുമുഖിയുടെ കഥ മുഴുവനാക്കുവാൻ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"നിങ്ങൾ ക്ഷമയോടുകൂടിയിരുന്നു കേൾക്കുകയില്ലെങ്കിൽ, ബാക്കിയുള്ള സംഗതികൾ ഞാൻ പറയുകയില്ല," എന്നു ശിരീഷൻ പറഞ്ഞു.

എന്നാൽ,ബോധക്ഷയം നിമിത്തം,നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അതിലധികം ഒന്നും കേട്ടില്ല. അടഞ്ഞ കണ്ണുകളോടുകൂടി അദ്ദേഹം സ്വൎഗ്ഗപ്രാപ്തയായ സുമുഖിയുടെ സ്വരൂപത്തെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. രത്നഖചിതമായ ഒരു സിംഹാസനത്തിന്മേൽ ഒരു റാണിയെപ്പോലെ സുമുഖി ഇരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം കണ്ടു സൌരഭ്യത്തോടുകൂടിയ മന്ദവായു അവരുടെ തലമുടികളിൽ കളിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

പുഷ്പസദൃശങ്ങളായ ശകുന്തങ്ങൾ സ്വരമാധുര്യത്തോടുകൂടി പാടിക്കൊണ്ട് അവരുടെ ചുററും പറന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അവരുടെ കാല്ക്കൽ അസംഖ്യം ശതദളങ്ങൾ പുഷ്പിച്ചിരുന്നു. അവരുടെ സിംഹാസനത്തിൻെറ മേൽക്കട്ടിയിൽ അനവധി നക്ഷത്രങ്ങളാൽ ചുററപ്പെട്ട അസംഖ്യം ചന്ദ്രമണ്ഡലങ്ങൾ പ്രകാശിച്ചിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥനു താൻ അന്ധകാരനിബിഡമായ ഒരു ഇരുട്ടറയിലാണെന്നും അവിടെ ദുഷ്ടപിശാചുക്കളുടെ താഡനങ്ങളെക്കൊണ്ടു തീവ്രവേദന അനുഭവിക്കുന്നു എന്നും സൂര്യമുഖി വിരൽപൊക്കി അവരെ അതിൽനിന്നു നിരോധിക്കുന്നുണ്ടെന്നും തോന്നി.

വളരെ പണിപ്പെട്ട് ശിരീഷൻ നാഗേന്ദ്രനാഥനു സ്വബോധമുണ്ടാക്കി; ആ സമയം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ഇങ്ങനെ ഉറക്കെപ്പറഞ്ഞു നിലവിളിച്ചുതുടങ്ങി:

"സൂര്യമുഖി, എനിക്ക് എൻെറ പ്രാണനേക്കാൾ പ്രിയമേറിയ നീ എവിടെയാണ്?"

ഈ കരച്ചിൽ കേട്ടു ശിരീഷചന്ദ്രൻ ഭയപ്പെട്ട് അന്ധനായി മിണ്ടാതിരുന്നു.

ഒടുവിൽ, സ്വസ്ഥനായിത്തീൎന്ന് നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, "പറയൂ," എന്നു പറഞ്ഞു.

"എനിക്കെന്തു പറയുവാൻ കഴിയും?" എന്നു ശിരീഷൻ ചോദിച്ചു.

"പറയൂ! നിങ്ങൾ പറയുകയില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഇവിടെ കിടന്നു മരിക്കും," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പറഞ്ഞു.

അപ്പോൾ ശിരീഷൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "സൂര്യമുഖിക്ക് അധികദിവസം ഈ കഷ്ടം അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നില്ല.

കുടുംബസഹിതം ഗംഗാസ്നാനത്തിന്ന പുറപ്പെട്ടിരുന്ന ഒരു ധനികനായ ബ്രാഹ്മണൻ വഞ്ചിവഴിയായി കല്ക്കത്തയിലേയ്ക്കു വരുന്നുണ്ടായിരുന്നു. സുമുഖി, ഒരുദിവസം നദീതീരത്തു് ഒരു വൃക്ഷച്ചുവട്ടിൽ കിടക്കുമ്പോൾ, ആ ബ്രാഹ്മണൻെറ കുടുംബം കുളിച്ചു വെച്ചുണ്ണുവാനായി അവിടെ വഞ്ചി അടുപ്പിച്ചു. ആ ബ്രാഹ്മണപത്നി സുമുഖിയുമായി സംസാരിച്ചതിൽ അവരുടെ കഷ്ടസ്ഥിതിയറിഞ്ഞു്, സുമുഖിയെ അവരൊരുമിച്ചു ബോട്ടിൽ കയററിക്കൊണ്ടു പോയി."

"ആ ബ്രാഹ്മണൻെറ പേരെന്താണു്?" എന്നു്, അദ്ദേഹത്തെക്കണ്ടു വല്ലതും സമ്മാനംകൊടുത്താൽ കൊള്ളാമെന്നുള്ള ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ചോദിച്ചു. ശേഷം പറയുവാനായി ശിരീഷനോടാവശ്യപ്പെട്ടു.

"സുമുഖി, ആ കുടുംബത്തിലെ ഒരാളെപ്പോലെ, യാത്രചെയ്തു; കല്ക്കത്തയിലേയ്ക്കു ബോട്ടുവഴിയായും, കൽക്കത്തയിൽനിന്ന റാണിഗഞ്ചിലേയ്ക്കു തീവണ്ടിവഴിയായും, അവിടെനിന്ന കാളവണ്ടിയിലുമായി അവൾ ബുദ്ധിമുട്ടുകൂടാതെ യാത്രചെയ്തു."

"അതിനുശേഷം ആ ബ്രാഹ്മണൻ അവളെ ഉപേക്ഷിച്ചുവൊ?"

"ഇല്ല, സുമുഖിതന്നെ അവരെ പിരിഞ്ഞു പോയി. പിന്നെ സുമുഖി കാശി വിട്ടപ്പുറം പോയില്ല. നിങ്ങളെ കാണാതെ എത്ര ദിവസം കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ അവൾക്കു കഴിയും? ആ ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി അവർ ബാർഹിയിൽനിന്ന നടന്ന തിരിയെപ്പോന്നു."

ഇതു പറഞ്ഞ സമയം, ശിരീഷചന്ദ്രൻെറ കണ്ണുക

ളിൽ അശ്രുജലം നിറഞ്ഞു. ആ കണ്ണീർ നാഗേന്ദ്രനു വളരെ ആശ്വാസമുണ്ടാക്കി. ശിരീഷചന്ദ്രന്റെ തോളിൽ തല വെച്ചു നാഗേന്ദ്രനാഥനും കരഞ്ഞുതുടങ്ങി! ആ വീട്ടിൽ കടന്നുവന്നതിൽപിന്നെ,നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കരഞ്ഞിട്ടില്ല;അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖം കരച്ചിലിനേക്കാൾ അധികമായ ഒരു വികാരത്തെ ജനിപ്പിക്കത്തക്കതായിരുന്നു; എന്നാൽ ഈ സമയത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖമാകുന്ന നദി യാതൊരു തടസ്സവും കൂടാതെ പ്രവഹിച്ചു. അദ്ദേഹം കേവലം ഒരു കുട്ടിയെപ്പോലെ ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചു; അതു കാരണം, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖത്തിനു കുറെ ആശ്വാസം ഉണ്ടായി. കരയാത്ത ദുഃഖം മരണലക്ഷണമാണു്.

നാഗേന്ദ്രനാഥനു് അല്പം സ്വാസ്ഥ്യത വന്ന സമയം, "ഇനി ഇതിനെപ്പററി ഇന്നു നമുക്കു് സംസാരിക്കേണ്ട," എന്നു ശിരീഷൻ പറഞ്ഞു.

"ഇതിലധികമെന്താണു് ഇനി പറയുവാനുള്ളതു്," എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ചോദിച്ചു.

"പിന്നെ നടന്നതെല്ലാം എന്റെ കണ്ണുകൾകൊണ്ടു കണ്ടിട്ടുള്ളപോലെയാണു്. ബാഹ്ഹി മുതൽ മധുപുരം വരെ അവൾ തനിച്ചു നടന്നെത്തി. ആഹാരമില്ലായ്ക, ശ്രമം, ക്ഷീണം, വെയിൽ, മഴ, ഇച്ഛാഭംഗം, ദുഃഖം മുതലായവയാൽ സൂര്യമുഖി രോഗാതുരയായി മരിക്കത്തക്ക നിലയിൽ വഴിയിൽ വീണു."

ശിരീഷചന്ദ്രൻ കുറെ നേരം മിണ്ടാതിരുന്നു; പിന്നെ അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ജ്യേഷ്ഠാ, ഇനി ഇതിനെപ്പററി ദുഃഖിക്കുന്നതെന്തിനാണു്? അങ്ങയുടെ പേരിൽ കുററമില്ല; അവൾക്കു പ്രതികൂലമായൊ അപ്രിയം വ

രത്നക്കവിധത്തിലൊ യാതൊരു പ്രവൃത്തിയും അങ്ങു ചെയ്തിട്ടില്ല. നമ്മുടെ സ്വന്തതെററുകളെക്കൊണ്ടല്ലാതെ വരുന്ന കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് ഈവിധം വ്യസനിക്കുവാൻ അവകാശമില്ല."

നാഗേന്ദ്രനാഥന് അതിൻെറ താല്പര്യം മനസ്സിലായില്ല. ഇതിനെല്ലാററിനും ഹേതുഭൂതൻ താനാണെന്ന് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞിരുന്നു. ആ വിഷവൃക്ഷത്തിൻെറ വിത്തു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിൽനിന്ന് എന്തുകൊണ്ടു് ആദ്യംതന്നെ അദ്ദേഹം വലിച്ചുപറിച്ചു കളഞ്ഞില്ല?

32

ഹീരയുടെ വിഷവൃക്ഷത്തിൻെറ ഫലം

ഹീര അവളുടെ വിലപിടിച്ച രത്നത്തെ ഒരു കവിടിക്കു മാററമായി കൊടുത്തു. വളരെ ദിവസം പ്രയത്നിച്ചാൽ മര്യാദയെ സമ്പാദിക്കുവാൻ കഴിയും; എങ്കിലും ഒരു ദിവസത്തെ ശ്രദ്ധക്കുറവിനാൽ അതു നശിച്ചുപോകുന്നതാണ്. ഹീരയുടെ സ്ഥിതിയും ആ വിധമായിത്തീൎന്നു. അവളുടെ വിലപിടിച്ച രത്നത്തിനു പകരം കിട്ടിയ കവിടിയൊ ഉടഞ്ഞതുമായിരുന്നു. ദേവേന്ദ്രനെപ്പോലെയുള്ളവരുടെ സ്നേഹം മലവെള്ളംപോലെ പങ്കകലുഷവും ചഞ്ചലവുമാണ്. രണ്ടുമൂന്നു ദിവസത്തിനുള്ളിൽ വെള്ളപ്പൊക്കം നിലച്ചു, ഹീര ചെളിയിലും പതിച്ചു. പിശുക്കനൊ അത്യാഗ്രഹിയൊ ആയ ഒരാൾ, വളരെക്കാലം തൻെറ ധനത്തെ രക്ഷിച്ചു സൂക്ഷിച്ചശേഷം, തൻെറ പുത്രൻെറ

കല്യാണത്തിനൊ, അല്ലെങ്കിൽ മററുവല്ല നിസ്സാര അടിയന്തിരത്തിനൊ ആയി ഒരു ദിവസംകൊണ്ടു് ആ പണത്തെ മുഴുവനും ചെലവാക്കുന്നതുപോലെ, ഹീര വളരെക്കാലമായി അനുഷ്ഠിച്ചുപോന്നിരുന്ന ചാരിത്ര്യത്തെ, ഇപ്പോൾ ഇതാ ഒരു ദിവസത്തെ സന്തോഷത്തിനായിക്കളഞ്ഞുകളിച്ചു്, ആ നശിച്ച പിശുക്കനെപ്പോലെ അവസാനമില്ലാത്ത വ്യസനസമുദ്രത്തിൽ കിടന്നുഴലുന്നു.

ഒരു കുട്ടി ഒരു പുളിയൻ മാമ്പഴത്തെ വലിച്ചെറിയുന്നതുപോലെ, ദേവേന്ദ്രനാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ട ഹീര അത്ര്യം ഭയങ്കരമായവിധം ബുദ്ധിമുട്ടി. അവളെ ദേവേന്ദ്രൻ വലിച്ചെറിഞ്ഞതുകൊണ്ടു മാത്രമല്ല, അയാൾ അപമാനിക്കയും ദുഷിക്കയും ചെയ്തതു നിമിത്തവും, അവൾ എത്രയൊ നീചസ്ഥിതിയിലായിത്തീരുകയും, അവളുടെ തരക്കാരുടെ എടയിൽക്കൂടി തലപൊക്കി നടപ്പാൻ തരമില്ലാതാകയും ചെയ്തു. അതാണു് അവൾക്കു് ഏററവും ദുസ്സഹമായി തോന്നിയതു്. ഹീര, ഒടുവിൽ അയാളെ കണ്ടസമയം, ദേവേന്ദ്രന്റെ കാൽപിടിച്ചു്, "എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതെ," എന്നു് അപേക്ഷിച്ചു. അയാളുടെ അപ്പോഴത്തെ മറുവടി ഈ വിധമായിരുന്നു: "നിന്നെ ഞാനിത്രകാലം ബഹുമാനിച്ചിരുന്നതു കുന്ദനന്ദിനിയെ എനിക്കു കിട്ടുവാനുള്ള ആഗ്രഹംകൊണ്ടു മാത്രമായിരുന്നു. അവളുടെ സംസർഗ്ഗം എനിക്കു സാധിപ്പിച്ചുതരാമെങ്കിൽ, ഞാൻ ഇനിയും നിന്നോടുകൂടി ഇരിക്കാം; ഇല്ലെങ്കിൽ എനിക്കു കഴികയില്ല. നിന്റെ ദുരഹങ്കാരത്തിനു തക്ക സമ്മാനം ഞാൻ നിനക്കു തന്നുകഴിഞ്ഞു; ഇനി, ഈ കളങ്കത്തോടുകൂടി നിനക്കു വീട്ടിലേയ്ക്കു പോകാം."

ഹീര കോപാന്ധയായിത്തീൎന്നു. അവൾക്കു ദ്വേഷ്യം സഹിപ്പാൻ പാടില്ലാതെയായി. അവൾ ദേവേന്ദ്രന്റെ നേൎക്കുനിന്നു്, ജ്വലിക്കുന്ന കണ്ണുകളോടും കൂട്ടിപ്പിണഞ്ഞ പുരികക്കൊടികളോടും കൂടി, നൂറു നാവുകളെക്കൊണ്ടെന്നപോലെ, വായയിൽ തോന്നിയവയും നീചസ്ത്രീകൾ മാത്രം ഉപയോഗിക്കുന്നവയും തേച്ചാലും കുളിച്ചാലും പോകാത്തവയുമായ ആഭാസവാക്കുകളെക്കൊണ്ടു് അയാളെ ശകാരിച്ചു. കേട്ടിരിപ്പാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെയായി ദേവേന്ദ്രൻ ഹീരയെ തോട്ടത്തിൽനിന്നു ചവിട്ടി പുറത്താക്കി. ഹീര ഒരു പാപിയായിരുന്നു; ദേവേന്ദ്രൻ ഒരു പാപിയും ക്രൂരമൃഗവുമായിരുന്നു.

ഇപ്രകാരം ശാശ്വതമായ അനുരാഗത്തിന്റെ പ്രതിജ്ഞ അവസാനിച്ചു.

അപമാനിക്കപ്പെട്ട ഹീര വീട്ടിലേയ്ക്കു പോയില്ല. ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ, ഹീനജാതിക്കാൎക്കു മാത്രം ചികിത്സിച്ചുവന്ന ഒരു വൈദ്യനുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ മരുന്നുകളെയൊ ചികിത്സയേയൊ പററി ഒരറിവുമില്ലാത്തവനായിരുന്നു; ജീവനാശം വരുത്തേണ്ടതിനുള്ള വിഷമിശ്രമായ ചില ഗുളികകളെ മാത്രം അയാൾക്കറിയാമായിരുന്നു. ഈ ഗുളികകളെ ശേഖരിക്കുന്നതിനു് ആവശ്യമുള്ള സസ്യാദികൾ, ലോഹങ്ങൾ, വിഷപ്രാണികൾ മുതലായ അനവധി വിഷദ്രവ്യങ്ങളെ അയാൾ സംഭരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ഹീര അറിഞ്ഞു. ആ രാത്രി അവൾ അവന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നു്, അയാളെ വിളിച്ചു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"എന്റെ വീട്ടിൽ കടന്നു പാത്രത്തിൽ വെച്ചിരിക്കുന്ന ചോറു മുതലായവയെല്ലാം തിന്നുപോകുന്ന ഒരു കുറു

ക്കനെക്കൊണ്ടു് എനിക്ക വലിയ ബുദ്ധിമുട്ടായിരിക്കുന്നു. ഈ കുറുക്കനെ കൊല്ലുവാൻ കഴിയാത്തപക്ഷം, ഇനി ആ വീട്ടിൽ പാക്കുവാൻ എനിക്ക നിവൃത്തിയില്ല. ഇന്നു ഞാൻ ആ ചോററിൽ കുറെ വിഷം കലൎത്തിവെച്ചാൽ, അതു തിന്നു കുറുക്കൻ ചത്തുപോകും. നിങ്ങൾ വളരെ വിഷദ്രവ്യങ്ങളെ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ; ഉള്ളിൽ ചെന്നമാത്രയിൽ ജീവനെ നശിപ്പിക്കുന്ന വിഷം അല്പം എനിക്ക തരാമൊ?"

ആ ചണ്ഡാലൻ കുറുക്കൻെറ കഥ അത്ര വിശ്വസിച്ചില്ല.

"നിങ്ങൾ ആവശ്യപ്പെടുന്ന വിഷം എൻെറ പക്കൽ ഉണ്ടു്, പക്ഷെ എനിക്കതു വിററുകൂട. ഞാൻ വിഷം വില്ക്കുന്നവനാണെന്നു പുറമെ അറിഞ്ഞാൽ, പോലീസുകാർ എന്നെ പിടിക്കും."

"അതിനെപ്പററി ഭയപ്പെടേണ്ട, നിങ്ങൾ അതെനിക്ക വിററിട്ടുണ്ടെന്നു് ഒരാളും അറിയില്ല. വേണമെങ്കിൽ ഞാൻ എൻെറ പരദേവതയേയും ഗംഗാഭഗവതിയേയും പിടിച്ചു സത്യംചെയ്യാം. രണ്ടു കുറുക്കന്മാരെ കൊല്ലേണ്ടതിന്നു വേണ്ടതു് എനിക്ക തരു, ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു് അമ്പതു റുപ തരാം."

അവൾ ആരെയൊ കൊല്ലുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് ആ ചണ്ഡാലൻ തീൎച്ചയാക്കി; എങ്കിലും അവന്നു് ആ അമ്പതു റുപ ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അതുകാരണം ആവശ്യപ്പെട്ട വിഷം കൊടുക്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു.

ഹീര ഉടനെ വീട്ടിൽ പോയി പണം എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു കൊടുത്തു. ചണ്ഡാലൻ പണം വാങ്ങി, ആ ഉഗ്ര

മായ വിഷം ഒരു കടലാസ്സിൽ പൊതിഞ്ഞു് അവൾക്കു കൊടുത്തു.

"ഇതു് ആരെയും അറിയിക്കരുതെ, എന്നാൽ നമ്മൾ രണ്ടുപേരും കുടുങ്ങും," എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ പോയി.

"നിങ്ങളാരെന്നുകൂടി എനിക്കറിഞ്ഞുകൂട, അമ്മെ," എന്നു ചണ്ഡാലനും സമാധാനം പറഞ്ഞു.

ഭയരഹിതയായി ഹീര വീട്ടിലേയ്ക്കു പോയി. ആ വിഷം കയ്യിൽവെച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവൾ അകത്തേയ്ക്കു കടന്നുചെന്നു; പിന്നെ, മുഖം തുടച്ചു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"ഞാൻ മരിക്കത്തക്കവെണ്ണം എന്തു കുററമാണു ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്? എന്നെ അടിച്ചിട്ടുള്ളവനെ കൊല്ലാതെ ഞാൻ ചത്തിട്ടു പ്രയോജനമെന്താണു്? ഞാൻ ഈ വിഷം തിന്നുകയില്ല. എന്നെ ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആക്കിയവനെ ഞാൻ ഇതു തീററും; അല്ലെങ്കിൽ, ഇതു ഞാൻ അവൻെറ പ്രിയയായ കുന്ദനന്ദിനിക്കു കൊടുക്കും. ഈ രണ്ടിലൊരാൾ മരിച്ചതിനു ശേഷം, ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ ഞാനുംകൂടി ഇതിനെ തിന്നും."

33

ഹീരയുടെ മുത്തശ്ശി

ഹീരയുടെ കിഴവിമാതാ-
മഹറിചാണകവട്ടിയേന്തി ലാത്തുന്നു
ചെറുപാറകൾ പല്ലുകളാ-
ലൊട്ടച്ചുമാരുപാട്ടുചക്കഭക്ഷിച്ചു.

മേൽപറഞ്ഞ പാട്ടു പാടിയും കൈകൊട്ടിച്ചിരിച്ചും ചാടിത്തുള്ളിയും പോകുന്ന ഒരുക്കൂട്ടം കുട്ടികൾ പിന്തുടൻ കൊണ്ടു ഹീരയുടെ മുത്തശ്ശി വടിയുടെ സഹായത്തോടുകൂടി വഴിയിൽക്കൂടി ചാടിച്ചാടി നടക്കുന്നുണ്ടു്. ഈ പാട്ടുകൾക്കു പ്രത്യേകമായി വല്ല പരിഹാസാൎത്ഥവുമുണ്ടായെന്നുള്ളതു സംശയമാണു്; എങ്കിലും ആ കിഴവിക്കു് ഈ പാട്ടുകൾ കേൾക്കുമ്പോൾ ജ്വലിക്കുന്ന കോപത്തിനു് അതിരില്ല. ആ കുട്ടികൾ അവരുടെ കുടുംബത്തോടുകൂടി നശിക്കട്ടെയെന്നു ശപിക്കാത്ത ദിവസമില്ല. ഇതു ദിവസന്തോറുമുള്ള ഒരു പതിവായിരുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭവനത്തിന്റെ പടിക്കൽ കറുത്തിരുണ്ടു ചുരുണ്ടുള്ള മേൽമീശയോടുകൂടിയ കാവല്ക്കാരുടെ അടുക്കലാണു് ആ കിഴവി അവളുടെ ശത്രുക്കളിൽനിന്നും സാധാരണയായി അഭയം പ്രാപിക്കാറു്. അവരെ കണ്ടമാത്രയിൽ, ഒരു കുട്ടി—

രാമചരു രാത്രിയായാൽ
താമസമെന്ന്യേ കിടന്നുറങ്ങുന്നു;
കള്ളനണഞ്ഞീടുമ്പോ-
ളുള്ളിൽ ഭയമാൎന്നവൻ കിളമ്പുന്നു.

എന്നും, മറെറാരുകുട്ടി:

ഉരുധൈൎയ്യം നടകൊള്ളുവ-
നൊരുവടിയുമെടുത്തുകൊണ്ടു രാംസിങ്ങ്
എന്നാൽ തസ്കരനരികേ
വന്നാൽ പേടിച്ചവൻ കടവിലോട്ടം.

എന്നും, വേറെ ഒരു ബാലൻ:

ലാല് ചന്ദ് ചൊടിയൊടാട്ടം
പാട്ടും സാപ്പാടിനേററമക്ഷമയാ

എന്നാലൊരു വേലയിലും
നന്നാവില്ലബ്ഭുക്ഷുവേപ്പെട്ടാൽ

എന്നും പാടി യുദ്ധഭൂമിയിൽനിന്ന് ഓടിത്തിരിക്കും.

യാതൊരു ശബ്ദരത്നാകരത്തിലും കാണാത്ത വാക്കുകളെ വർഷിച്ചുകൊണ്ടു പാഞ്ഞടുക്കുന്ന കാവല്ക്കാരെ കാണുന്ന സമയം, കുട്ടികൾ മാഞ്ഞോട്ടമായി ഓടിത്തുടങ്ങും.

ഹീരയുടെ മുത്തശ്ശി പതുക്കെപ്പതുക്കെ ബുദ്ധിമുട്ടി നടന്നു, നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ഭവനത്തോടു സംബന്ധിച്ചുള്ള ഔഷധശാലയിൽ എത്തി. അവിടത്തെ വൈദ്യനെ കണ്ടിട്ട് അവൾ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "ഹൊ യജമാനനെ, വൈദ്യരെവിടെയാണ്?"

"വൈദ്യൻ ഞാൻതന്നെയാണ്."

"യജമാനനെ, എന്റെ കണ്ണിന്നു കാഴ്ച കുറഞ്ഞുതുടങ്ങി; എനിക്ക് ഒമ്പതോ അമ്പതോ എണ്പതോ വയസ്സു പ്രായമായി; എന്റെ ബുദ്ധിമുട്ടുകളെപ്പററി ഞാനാരോടു പറയട്ടെ! എനിക്കൊരു മകനുണ്ടായിരുന്നു; അവൻ മരിച്ചുപോയി. എനിക്ക് ഒരു പേരക്കിടാവുണ്ടായിരുന്നു; അവളും...," അപ്പോഴേയ്ക്കും അവൾ നിലത്തുരുണ്ടു വീണ്, അവിടെ കിടന്ന് ഒരു പൂച്ചയെപ്പോലെ മുരണ്ടുതുടങ്ങി.

"നിങ്ങൾക്കെന്താ പററിയത്?" എന്നു വൈദ്യൻ ചോദിച്ചു.

ഈ ചോദ്യത്തിനുത്തരം പറയാതെ, ആ സ്ത്രീ അവളുടെ ജീവചരിത്രത്തെ വിസ്തരിപ്പാൻ തുടങ്ങി. വളരെ നേരം കരഞ്ഞു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു കഥ അവസാനിപ്പിച്ച സമയം, "ഇപ്പോൾ നിങ്ങൾക്കെന്താണാവശ്യമുള്ളത്?

എന്തപകടമാണ നിങ്ങൾക്ക പററിയിരിക്കുന്നതു്?" എന്ന വൈദ്യൻ പിന്നേയും ചോദിച്ചു. പഴയ കഥ തന്നെ അവൾ പിന്നെയും പറഞ്ഞുതുടങ്ങി; എന്നാൽ വൈദ്യന്റെ ക്ഷമയില്ലായ്കകാരണം, അവൾ ആ സംഗതി മാററി ഹീരയുടേയും അവളുടെ അമ്മയുടേയും ഭത്താവിന്റേയും വത്തമാനങ്ങൾ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി.

ഒടുവിൽ, വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടി, ഈ അപ്രകൃതമായ കരച്ചിലിന്റേയും സംസാരത്തിന്റേയും താല്പയ്യം വൈദ്യന മനസ്സിലായി. ഹീരയ്ക്ക കൊടുക്കുവാൻ അൽപം മരുന്ന കിട്ടിയാൽ കൊള്ളാമെന്നായിരുന്ന ആ കിഴവിയുടെ ആഗ്രഹം. ഹീരയ്ക്ക് ഒരുതരം ചിത്തഭ്രമമാണെന്നായിരുന്ന ആ കിഴവി പറഞ്ഞതു്. ഹീരയെ പ്രസവിക്കുന്നതിന മുമ്പ് അവളുടെ അമ്മയ്ക്ക ഭ്രാന്തുണ്ടായിരുന്നുവത്രെ; ആ സ്ഥിതിയിൽ കുറെക്കാലമിരുന്നു് അവൾ മരിച്ചുപോകയും ചെയ്തു. ഹീര ഇതുവരെ അവളുടെ അമ്മയെപ്പോലെ അപ്രകൃതമായി ഒന്നും പ്രവൎത്തിച്ചിട്ടില്ല. ഇപ്പോഴെല്ലാം അവളുടെ പ്രവൃത്തികളിൽ ആ കിഴവിക്ക സംശയം തോന്നുന്നുണ്ടുതാനും. ഈയിടെ, ചില സമയം ഹീര പാട്ടു പാടുന്നു, ചില സമയം കരയുന്നു, ചില സമയം അകത്തു കടന്ന വാതിലടച്ചു ചാടിത്തുള്ളുന്നു. ചില സമയം ഉറക്കെ നിലവിളിക്കുന്നു, ഇടയ്ക്ക മോഹാലസ്യപ്പെടുന്നു. അതു കാരണമാണു് അവളുടെ മുത്തശ്ശി അവൾക്ക മരുന്നാവശ്യപ്പെടുന്നതു്.

വൈദ്യൻ, കുറച്ചാലോചിച്ചതിനശേഷം, "നിങ്ങളുടെ മകൾക്ക വാതോന്മാദമാണു്," എന്ന പറഞ്ഞു.

"ആട്ടെ, വൈദ്യരെ, ആ ദീനത്തിന്ന മരുന്നില്ലേ?"

"നിശ്ചയമായും മരുന്നുണ്ട്. ശരീരം തണുപ്പിക്കരുത്; ഈ ആവണക്കെണ്ണ കൊണ്ടുപോയി നാളെ അതിരാവിലെ അവൾക്കു കൊടുക്കു. പിന്നെ ഞാൻ വന്നു നോക്കി വേറെ മരുന്നു കൊടുക്കാം."

കൈയിൽ ആവണക്കെണ്ണക്കുപ്പിയോടുകൂടി ആ കിഴവി ഞൊണ്ടി ഞൊണ്ടി പുറപ്പെട്ടു. വഴിയിൽ വെച്ച് അയൽപക്കക്കാരിലൊരുവൾ ആ കിഴവിയെ കണ്ട സമയം, "ഹീരയുടെ മുത്തിയല്ലേ ഇതു്, നിങ്ങളുടെ കൈയിലെന്താണ്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഹീരയ്ക്കു വില്ലുവാതം തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു; അവൾക്കു കൊടുപ്പാൻ വൈദ്യൻ കുറെ ആവണക്കെണ്ണ തന്നതാണ്; ഇതുകൊണ്ടു വില്ലുവാതത്തിനു ഭേദമുണ്ടാകുമോ?"

"ഉണ്ടാകുമായിരിക്കാം; ആവണക്കെണ്ണ എല്ലാ സുഖക്കേടുകൾക്കും നല്ലതാണ്. രോഗശമനത്തിന് അതൊരു ദൈവമാണ്. എന്നാൽ ഈ എടയ്ക്കു നിങ്ങളുടെ മകളുടെ മകൾക്ക് അത്രവളരെ സന്തോഷമുണ്ടാകുന്നതെന്താണ്?"

ആ കിഴവി കുറെ നേരം ആലോചിച്ചശേഷം, "അതു് അവളുടെ യൌവനത്തിൻെറ പുളപ്പാണ്," എന്നു പറഞ്ഞു. അതിനുശേഷം, മറേറ സ്ത്രീ ഒരു മരുന്നു പറഞ്ഞുകൊടുത്തു പിരിഞ്ഞുപോകയും ചെയ്തു.

വീട്ടിൽ എത്തിയശേഷം, ഹീരയെ ചൂടുപിടിപ്പിക്കേണമെന്നു വൈദ്യൻ പറഞ്ഞിരുന്നതു് ആ കിഴവിക്ക് ഓൎമ്മവന്നു; അതിനായി ഒരു ചട്ടി നിറച്ചു കനൽ ഹീരയുടെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നു വെച്ചു.

"തീയ്! ഇതെന്തിനായിട്ടാണു്?" എന്നു ഹീര വിളിച്ചുചോദിച്ചു.

"നിന്നെ നല്ലവണ്ണം ചൂടുപിടിപ്പിക്കേണമെന്നു് വൈദ്യൻ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്," എന്നു് ആ കിഴവി ഉത്തരം പറഞ്ഞു.

34

ഒരു ഇരുട്ടറയും അതിലെ ജീവിതവും

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെയും സൂര്യമുഖിയുടെയും അഭാവം കൊണ്ടു് ആ വലിയ ഭവനം അന്ധകാരമയമായിത്തീർന്നു. ഗൃഹസ്ഥന്മാർ കച്ചേരിപ്പുരയിലും, കുന്ദനന്ദിനി സാധുക്കളായ ബന്ധുക്കളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അന്തഃപുരത്തിനകത്തും കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നുണ്ടു്. എങ്കിലും ചന്ദ്രികയോടുകൂടാത്ത ഒരു രാത്രിയിലെ അന്ധകാരത്തെ നക്ഷത്രങ്ങൾക്കു നീക്കുവാൻ കഴിയുമോ?

മുക്കു മൂലകളിലെല്ലാം എട്ടുകാലികൾ വല കെട്ടിയിരിക്കുന്നു; മുറികളിലെല്ലാം പൊടി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. തട്ടുപലകകളുടേയും ഉത്തരങ്ങളുടേയും ഇടകളിൽ മാടപ്രാക്കളും കുരുവികളും കൂടുകെട്ടിപ്പാർക്കുന്നു. തോട്ടത്തിൽ കരിയിലകൾ കിടന്നു ചീഞ്ഞു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക്കുന്നു; കുളത്തിൽ പായൽ നിറഞ്ഞു കിടക്കുന്നു. പൂച്ചെടികളുടെ തടങ്ങൾ കാടുപിടിച്ചു മൂടിക്കിടക്കുന്നു. കുറുനരികൾ മുററത്തു വന്നു സൈ്വരസഞ്ചാരം ചെയ്യുന്നു; ധാന്യാഗാരത്തിൽ എലികൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പൂപ്പൽപിടിച്ചു

ക്കുൺ മുളയ്ക്കാതെ ഒരിടവും കാണ്മാനില്ല; നൊച്ചൻ, തേരട്ട, പഴുതാര മുതലായ ജന്തുക്കൾ അകത്തെല്ലാം ധാരാളമായി പെരുമാറുന്നു. രാവും പകലും വ്യത്യാസം കൂടാതെ നരിച്ചീലുകൾ പറന്നു നടക്കുന്നു. സുമുഖി വാത്സല്യത്തോടുകൂടി വളത്തിയിരുന്ന പക്ഷികളെയെല്ലാം പൂച്ചകൾ തിന്നുതീർത്തു. അവയുടെ തൂവലുകളും ചിറകുകളും നാലുപുറവും ചിതറിക്കിടക്കുന്നു. താറാവുകളെല്ലാം കുറുനരികൾക്കിരയായി; മയിലുകൾ കാടുകയറിപ്പോയി; പശുക്കൾ ചടച്ചും അവയ്ക്കു പാലില്ലാതെയും ആയി. നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ നായ്ക്കൾ ജീവച്ഛവങ്ങളായിത്തീൎന്നു, അവയുടെ ശൌൎയ്യവും കളിസ്വഭാവവും അസ്തമിച്ചു; അവയെ ചങ്ങലയിൽനിന്നു് അഴിക്കുകതന്നെ ഉണ്ടായിട്ടില്ല; ചിലതു ചത്തുപോയി, ചിലതിനു പേയിളകിയിരിക്കുന്നു, ചിലതു ചങ്ങലപൊട്ടിച്ചു് ഓടിപ്പോകയും കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. കുതിരകളിൽ ചിലതെല്ലാം ചത്തു, ബാക്കിയുള്ളവയ്ക്കെല്ലാം സവാരിയില്ലായ്കയാൽ ദീനവും തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു; ലായത്തിൽ ചവറു നിറഞ്ഞുകിടക്കുന്നു. കുതിരകൾക്കു ചില ദിവസം തീൻ കൊടുക്കും, ചില ദിവസം കൊടുക്കുകയില്ല. കുതിരക്കാരെ ലായത്തിൽ ഒരുദിവസമെങ്കിലും കാണാറില്ല. വീട്ടിൻെറ തട്ടുപലകകൾ അവിടവിടെ പൊളിഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ, മേൽകെട്ടികൾ, മറകൾ മുതലായവ ചരടുപൊട്ടി തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്നു. ചോൎച്ചകൊണ്ടു നിലത്തിട്ടിരിക്കുന്ന പായ് വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്നു. ചായമിട്ടു ഭംഗിയാക്കീട്ടുള്ള ചുവരിന്മേൽ ചെളി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പുസ്തകഅലമാരികൾ ഒരുമാതിരി പ്രാണികളുടെ വാസസ്ഥലമായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

ചുവരിന്മേൽ കൂട്ടുകെട്ടിപ്പാൎക്കുന്ന പക്ഷിക്കൂട്ടുകളിൽനിന്നു വീഴുന്ന ചവറുകൾ അവയുടെ കീഴിൽ ചുവരിൽ തറച്ചിരിക്കുന്ന വിളക്കുകളുടെ ചിമ്മിനികളിൽ നിറഞ്ഞു കിടക്കുന്നു. ആ വീട്ടിൽ യജമാനത്തി ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. നാഥയില്ലാത്ത സ്വൎഗ്ഗത്തിൽപോലും ശ്രീയുണ്ടാവുന്നതല്ലല്ലോ.

പുല്ലുകൾ നിറഞ്ഞു് ശുശ്രൂഷയോടുകൂടാത്ത ഒരു തോട്ടത്തിൽ ഒരു പനിനീർപൂവ് വിടൎന്നു കാണുന്നതുപോലെ, ഈ വീട്ടിൽ കുന്ദനന്ദിനി തനിച്ചു പാൎത്തുവരുന്നു. അല്പം ചില പേരൊരുമിച്ചു മാത്രം കുന്ദ ഊണുകഴിച്ചു വന്നു. ആരെങ്കിലും അവളെ യജമാനത്തിയെന്നു വിളിക്കുന്നതു കേൾക്കുന്ന സമയം, ‘അവർ എന്നെ പുച്ഛിക്കയാണു”,’ എന്നു കുന്ദ വിചാരിച്ചു. പ്രധാനകാൎയ്യസ്ഥൻ വല്ല സംഗതിയേയും പററി അവളോടു ചോദിച്ചാൽ, അവൾ ഭയപ്പെട്ടു വിറച്ചുതുടങ്ങും. ഇതിന്നു് ഒരു കാരണമുണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയ്ക്കു് എഴുത്തയയ്ക്കായ്കകാരണം, കാൎയ്യസ്ഥനു കിട്ടുന്ന എഴുത്തുകൾക്കായി അവൾ ആളെ അയയ്ക്കുക പതിവായിരുന്നു. അവൾ ആ എഴുത്തുകളെ തിരിച്ചയച്ചുകൊടുത്തിട്ടില്ല. അയാൾ അതിനെപ്പററി ആക്ഷേപിച്ചെങ്കിലോയെന്നു ഭയപ്പെട്ടുകൊണ്ടു കുന്ദ കഴിച്ചുകൂട്ടുകയായിരുന്നു. അതിൽ പിന്നെ എഴുത്തുകളൊന്നും അവൾക്കയച്ചുകൊടുക്കാറില്ല. എങ്കിലും എഴുത്തിനെ കാൎയ്യസ്ഥൻ കയ്യിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു കുന്ദനന്ദിനിയെ വായിച്ചുകേൾപ്പിച്ചിരുന്നു.

സൂൎയ്യമുഖി അനുഭവിച്ച ദുഃഖമെല്ലാം കുന്ദയും അനുഭവിച്ചു. സൂൎയ്യമുഖി അവരുടെ ഭൎത്താവിനെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു; കുന്ദ അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ലേ? ആ ചെറിയ

ഹൃദയത്തിൽ അക്ഷയമായ സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു, അതു പുറത്തു പ്രകാശിക്കാതിരുന്നതു കാരണം, മുട്ടലോടുകൂടിയ ശ്വാസമെന്നപോലെ, അതു കുന്ദയുടെ ഹൃദയത്തെ വ്രണപ്പെടുത്തി. ആദ്യത്തെ വിവാഹത്തിനു മുമ്പുതന്നെ, കുന്ദ നാഗേന്ദ്രനാഥനെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു; അതിനെപ്പററി അവൾ ഒരുത്തരോടും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല, ഒരാളും അതിനെ അറിഞ്ഞിട്ടുമില്ല. നാഗേന്ദ്രനാഥനെ ഭർത്താവായി കിട്ടേണമെന്നു കുന്ദ ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നില്ല, അതിനു വഴിയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല; ഈ ഇച്ഛാഭംഗത്തെ അവർ മനസ്സിൽ വെച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതിനായി ഉത്സാഹിക്കുന്നതു ആകാശത്തുനിന്നു ചന്ദ്രനെ പിടിക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നതുപോലെ ആകുമായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ആ ചന്ദ്രൻ എവിടെയാണു? നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എന്തു കുററത്തിനായി കുന്ദയെ തള്ളിക്കളഞ്ഞു? കുന്ദ രാവും പകലും ഇതുതന്നെ വിചാരിച്ചു ദുഃഖിച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. ആകട്ടെ! നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയെ സ്നേഹിക്കാതിരിക്കട്ടെ. അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിക്കുവാൻ കുന്ദനന്ദിനിക്കു സംഗതിവന്നതു അവരുടെ ഭാഗ്യംകൊണ്ടായിരുന്നു എന്നു കുന്ദ വിചാരിച്ചു. കുന്ദയ്ക്കു അദ്ദേഹത്തെക്കാണുവാൻകൂടി വഹിയായെന്നായതെന്താണു? അതുതന്നെയൊ? അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദുഃഖത്തിൻെറ കാരണഭൂത കുന്ദയാണെന്നു അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചുവന്നു. മററുള്ളവരും അങ്ങനെതന്നെ കരുതിയിരുന്നു. 'ഇതിനെല്ലാം എന്നെ കുററപ്പെടുത്തുന്നതെന്തിനാണു,' എന്നായിരുന്നു കുന്ദയുടെ സന്ദേഹം.

ഒരു ദുർദ്ദശയിൽ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയെ കല്യാണം കഴിച്ചു ഈ കല്യാണത്തിൻെറ നിഴൽ തട്ടീട്ടുള്ളവരെല്ലാം നശിക്കേണ്ടതായി വന്നിരിക്കുന്നു.

'ഞാൻ കാരണം സൂമുഖി ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. എൻെറ കഷ്ടകാലത്തു സൂമുഖി എന്നെ രക്ഷിച്ചു, ഒരു സഹോദരിയെപ്പോലെ എന്നെ സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്തു; ഞാൻ അവരെ വഴിയിൽ തെണ്ടിത്തിരിഞ്ഞു നടക്കുന്ന ഒരു പിച്ചക്കാരത്തിയാക്കിത്തീർത്തു. എന്നെപ്പോലെ ഭാഗ്യമില്ലാത്തവളായി ഇന്ന് ഭവറെ ആരെങ്കിലുമുണ്ടോ? ഞാനും വഴിയിൽ കിടന്നു മരിക്കാത്തതെന്താണ്? എന്തുകൊണ്ടു ഞാനിപ്പോൾ തന്നെ മരിക്കുന്നില്ല? ഞാൻ ഇപ്പോൾ മരിക്കുകയില്ല; അദ്ദേഹം വരട്ടെ, അദ്ദേഹത്തിനെ ഞാൻ ഒരിക്കൽക്കൂടി കാണട്ടെ. അദ്ദേഹം വരില്ലേ?' സൂമുഖിയുടെ മരണവൃത്താന്തം അവൾ കേട്ടിട്ടില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടാണ് അവൾ ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ചതു്. 'ഇപ്പോൾ മരിച്ചിട്ടു കാര്യമെന്താണ്? സൂമുഖി തിരിച്ചു വന്നാലുടനെ ഞാൻ മരിക്കും; അവരുടെ സുഖവഴിക്ക് ഒരു പ്രതിബന്ധമായി ഇനി ഞാൻ ഇരിക്കുകയില്ല.'

35

പ്രത്യാഗമനം

കല്ക്കത്തയിൽ ചെയ്യാനുണ്ടായിരുന്ന ജോലിയെല്ലാം കലാശിച്ചു. ദാനപത്രവും എഴുതിക്കഴിഞ്ഞു. അതിൽ ബ്രഹ്മചാരിക്കും ആ അപരിചിതനായ ബ്രാഹ്മണനും ഓരോ പ്രത്യേക സമ്മാനം നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. ആ ദാനപത്രവും റജിസ്റ്റാക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു് ഹരിപുരം ജില്ലയിലെ ആപ്പീസിലായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അ

തോട്ടുകൂടി ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു പോയി. അളിയനോടു പിന്നാലെ വരുവാൻ പറഞ്ഞായിരുന്നു പോയതു്. ദാനപത്രം എഴുതി റജിസ്ത്രാക്കുന്നതിനേയും നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ കാൽനടയായുള്ള സഞ്ചാരത്തേയും മുടക്കുവാനായി ശിരീഷചന്ദ്രൻ കഴിയുന്നതും ശ്രമിച്ചുനോക്കി, എങ്കിലും അതൊന്നും ഫലിച്ചില്ല. അയാളുടെ ഉത്സാഹമൊന്നും ഫലിക്കില്ലെന്നു കണ്ടു്, ശിരീഷചന്ദ്രൻ വഞ്ചിവഴിയായി നാഗേന്ദ്രനാഥനെ പിന്തുടൎന്നു. ഭൎത്താവിനെ പിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നതു പ്രത്യേകിച്ചു് അപ്പോൾ പ്രയാസമെന്നു കണ്ടു്, ചോദിച്ചു സമ്മതം വാങ്ങുവാൻ താമസിക്കാതെ, കമലാമണി സതീശനേയുംകൊണ്ടു പുറപ്പെട്ടു.

കമലാമണിയെ കണ്ടസമയം, അന്ധകാരമയമായിരുന്ന ആകാശത്തിൽ ഒരു നക്ഷത്രം പ്രകാശിച്ചതുപോലെ കുന്ദയ്ക്കു തോന്നി. സൂൎയ്യമുഖി പോയമുതൽ, കമലയ്ക്കു കുന്ദയുടെ നേരെ അതികലശലായ കോപമുണ്ടായിരുന്നു; കുന്ദയെ അതിനുശേഷം അവർ ഒരിക്കലും കണ്ടിട്ടില്ല. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ, കുന്ദയുടെ പാരവശ്യം കണ്ടസമയം, കമലയുടെ ദ്വേഷമെല്ലാം പോയി ആ കുട്ടിക്കു കണ്ണുപീയൂഷമായ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വരവിനെപ്പററിയുള്ള വൎത്തമാനങ്ങൾ പറഞ്ഞു് അവളെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ കമല ഉത്സാഹിച്ചു; എങ്കിലും സൂൎയ്യമുഖിയുടെ മരണവാൎത്ത കേട്ടസമയം, കുന്ദനന്ദിനി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

'എലിയുടെ മരണത്തെപ്പററിയുള്ള പൂച്ചയുടെ ദുഃഖ'മാണിതെന്നു ചിലർ വിചാരിക്കുമായിരിക്കും. എന്നാൽ കുന്ദ ഒരു വിഡ്ഢിയായിരുന്നു; സൂൎയ്യമുഖിയുടെ മരണം കുന്ദനന്ദിനിക്കു സന്തോഷകാരണമാണെന്നുള്ള വിചാരം

അവളുടെ തലയിൽ ഒരിക്കലും കയറിയിരുന്നില്ല. അതു കാരണം ഈ അല്പബുദ്ധി അവളുടെ ശത്രുവിൻെറ മരണത്തെപ്പററി നിഷ്കളങ്കമായി വ്യസനിച്ചു.

കമലാമണി കുന്ദയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു എന്നു മാത്രമല്ല, അതുകൊണ്ടു് അവൾക്കുംകൂടി കുറെ സമാധാനമുണ്ടായി. അവൾ വളരെ ദിവസം ദുഃഖിച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു; എങ്കിലും, ഈയിടെ, 'കരയുന്നതുകൊണ്ടു ഫലമെന്താണു്? ഞാൻ കരയുന്നതു കണ്ടാൽ ശിരീഷനു സുഖക്കേടു തോന്നും, സതീശൻ കരയുകയും ചെയ്യും; എന്നല്ലാതെ എൻെറ കരച്ചിൽ സൂര്യമുഖിയെ തിരിയെ കൊണ്ടുവരികയില്ല,' എന്നു് അവൾക്കുതന്നെ തോന്നിത്തുടങ്ങി. അതു കാരണം അവൾ കരച്ചിൽ നിൎത്തി, അവളുടെ സ്വാഭാവികമായ പ്രകൃതിയോടുകൂടി പെരുമാറിത്തുടങ്ങി.

കമലാമണി ശിരീഷചന്ദ്രനോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഇവിടത്തെ ഗൃഹലക്ഷ്മി ഇതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചു. ഇനി എൻെറ ജ്യേഷ്ഠൻ വന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനു കിടക്കുവാൻ കുറെ വയ്ക്കോൽ മാത്രമെ ഉണ്ടാവുകയുള്ളൂ. അവർ സ്ഥലം വൃത്തിയാക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു. അതിനായി കൂലിക്കാർ, തോട്ടക്കാർ, വിളക്കു നന്നാക്കുന്നവർ ഇവരെയെല്ലാം വിളിച്ചു ശട്ടം കെട്ടി. കമലാമണിയുടെ ഓജസ്സോടുകൂടിയ പെരുമാററത്താൽ, തൊച്ചൻ, നരിച്ചീൽ, എലി മുതലായ ജന്തുക്കൾ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു വീടുവിട്ടു് അങ്ങുമിങ്ങും ഓട്ടം തുടങ്ങി. മാടപ്രാവുകൾ ഒരു സ്ഥലത്തുനിന്നു മറെറാരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു പറന്നു തുടങ്ങി. പരിഭ്രമിച്ചു പറന്നുകൊണ്ടിരുന്ന കുരുവിപ്പക്ഷികൾ അടച്ചിരിക്കുന്ന ജനാലകളിൽ ചെന്നുമുട്ടി താഴത്തു വീഴുന്നുണ്ടു്. അടിച്ചുതളിക്കാർ

കൈയിൽ ചൂലോടുകൂടി എല്ലാ സ്ഥലത്തും അടിച്ചു വൃത്തിയാക്കി ജയഭേരി അടിച്ചു നടക്കുന്നുണ്ടു്. അധികനേരം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പു്, സ്ഥലമെല്ലാം വളരെ ശുചിയായിത്തീൎന്നു. വളരെ താമസിയാതെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വന്നെത്തി.

സമയം വൈകുന്നേരമായിരുന്നു. ഏറക്കസമയത്തു് അതിവേഗത്തോടുകൂടി ഒഴുകുന്ന ഒരു നദിയിലെ വെള്ളം ഏറ്റസമയത്തു ഗംഭീരമായും ശാന്തമായും ഒഴുകുന്നതുപോലെ, ഇപ്പോൾ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ തീവ്രമായിരുന്ന വ്യസനം ശാന്തവും ഗംഭീരവുമായ പതനത്തിൽ എത്തിയിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദുഃഖത്തിനു കുറവു വന്നിട്ടില്ല, എന്നാൽ പതറിച്ച മാറി. അദ്ദേഹം സാവധാനത്തിൽ കുടുംബത്തിലുള്ളവരുടെ ക്ഷേമാദികളെ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ചോദിച്ചറിഞ്ഞു. അവരിലൊരാളോടെങ്കിലും അദ്ദേഹം സൂൎയ്യമുഖിയുടെ വൎത്തമാനം പറയുകയുണ്ടായില്ല, എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൌരുഷഭരിതമായ മുഖത്തു സ്ഫുരിച്ചിരുന്ന ദുഃഖഭാവം കുടുംബത്തിലുള്ളവരെയെല്ലാം വ്യസനിപ്പിച്ചു. ഭൃത്യന്മാർ, അദ്ദേഹത്തെക്കണ്ടു വന്ദിച്ചതിനുശേഷം, ഓരോ മൂലയിൽ പോയി നിന്നു കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഒരാളെ മാത്രം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മറിച്ചു ദുഃഖിപ്പിച്ചു. വളരെ നാളായി ദുഃഖിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കുന്ദയോടു മാത്രം അദ്ദേഹം ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല.

നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ ആജ്ഞപ്രകാരം ഭൃത്യന്മാർ സൂൎയ്യമുഖിയുടെ മുറിതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു കിടക്കുവാൻ തയാറാക്കി. ഈ കല്പന കേട്ടസമയം, കമലാമണി ഒന്നു തല കുലുക്കി. അൎദ്ധരാത്രി വീട്ടിലുള്ളവരെല്ലാം കിടപ്പായശേ

ഷം, കിടക്കുവാനല്ല, കരയുവാൻ മാത്രമായി, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ സൂൎയ്യമുഖിയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. സൂൎയ്യമുഖിയുടെ മുറി വിശാലമായതും വിശേഷമായി അലങ്കരിച്ചിട്ടുള്ളതും ആയിരുന്നു; അതു നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ സകല സുഖങ്ങളുടേയും നിക്ഷേപസ്ഥലമായിരുന്നു. അതുകാരണം അതിനെ അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധയോടുകൂടി അലങ്കരിച്ചിരുന്നു. ആ മുറി വിസ്താരമായതും തട്ടുകരമുള്ളതും ആയിരുന്നു. നിലത്തു കറുത്തതും വെളുത്തതുമായ ഇഷ്ടികകൾ ഇടകലൎത്തി വിരിച്ചിരുന്നു. ചുമരുകളിൽ നീലം, മഞ്ഞ, ചുകപ്പു മുതലായ ചായങ്ങളെക്കൊണ്ടു പൂക്കളോടുകൂടിയ പലതരം ലതകൾ വരച്ചിരുന്നു. പുഷ്പങ്ങളുടെ മുകളിൽ പറക്കുന്ന പല പക്ഷികളേയും വരച്ചിരുന്നു. ഒരു ഭാഗത്തു വളരെ വിലപിടിച്ചതും വിശേഷമായ ദന്തപ്പണികളോടുകൂടിയതുമായ ഒരു കട്ടിൽ കിടക്കുന്നുണ്ടു്. മറ്റെല്ലാസ്ഥലത്തും വിവിധവൎണ്ണങ്ങളായ പട്ടുമെത്തകളോടുകൂടിയ കസാലകളും, ഒരു വലിയ കണ്ണാടിയും, അനുരൂപങ്ങളായ മററനേകസാധനങ്ങളും ഇട്ടിട്ടുണ്ടു്. ചില ചിത്രങ്ങൾ, ബിലാത്തിയിൽനിന്നു വരുത്തിയവയല്ല, ചുമരുകളിൽ തൂക്കീട്ടുണ്ടു്. അവയെല്ലാം സൂൎയ്യമുഖിയും നാഗേന്ദ്രനാഥനും കൂടി നിശ്ചയിച്ചു് ഒരു നല്ല ചിത്രമെഴുത്തുകാരനെക്കൊണ്ടു് എഴുതിച്ചിട്ടുള്ളവയാണു്. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അവയെല്ലാം കൗതുകമുള്ള ചട്ടകളിടീച്ചു് ചുമരിൽ തൂക്കിയിരുന്നു. ഒരു ചിത്രം കുമാരസംഭവത്തിൽനിന്നെടുത്തിട്ടുള്ളതാണു് ശിവൻ, ഉഗ്രതപസ്സോടുകൂടി കൈലാസപൎവ്വതത്തിന്റെ മുകളിൽ ഇരിക്കുന്നു; നന്ദി ആ പൎണ്ണശാലയുടെ വാതില്ക്കൽ നില്ക്കുന്നുണ്ടു്, ആ വനത്തിലെ സകല ശബ്ദങ്ങളേയും തട്ടു

യുന്ന ഭാവത്തിൽ, ചുണ്ടിന്മേൽ വിരൽ വെച്ചുകൊണ്ടു വീരഭദ്രൻ ഇടത്തുഭാഗത്തു നില്ക്കുന്നു. എല്ലാം നിശ്ശബ്ദമായിരിക്കുന്നു; തേനീച്ചകൾ ഇലകളുടെ ഇടയിൽ പതുങ്ങിയിരിക്കുന്നു; മാനുകൾ സ്വസ്ഥമായിക്കിടക്കുന്നു. ഇതിനിടയിൽ പരമേശ്വരന്റെ തപസ്സിളക്കുവാനായി കാമദേവൻ വരുന്നു. അദ്ദേഹത്തോടൊരുമിച്ചു വസന്തവും ഉണ്ടു്. പുഷ്പമാലകളോടുകൂടി, പാർവ്വതി ശിവനെ വന്ദിപ്പാൻ വന്നുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വന്ദിക്കുന്നതിനായി, ഉമാദേവി മന്ദസ്മിതത്തോടുകൂടിയ മുഖം താഴ്ത്തി ഒരു മുട്ടുകുത്തി നില്ക്കുന്നു. ചിത്രത്തിൽ കാണിച്ചിരുന്ന ഭാവം ഇതായിരുന്നു. പാർവ്വതി തലതാഴ്ത്തി നിന്നസമയം, തലമുടിയിൽ ചൂടിയിരുന്ന മാലയിൽനിന്നു് ഒന്നൊ രണ്ടൊ പുഷ്പങ്ങൾ ചുവട്ടിൽ വീഴുന്നു. ദൂരെ ഒരു സ്ഥലത്തു്, കാടുകളുടെ ഇടയിൽ പാതി മറഞ്ഞുനിന്നു്, കാമദേവൻ ഒരു മുട്ടുകുത്തി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനോഹരമായ കരിമ്പുവില്ലിനെ വളച്ചു് അതിൽ പുഷ്പബാണത്തെ ചേർക്കുന്നു.

മറ്റൊരു ചിത്രത്തിൽ, ലങ്കയിൽനിന്നു ശ്രീരാമൻ ജാനകിയുമൊരുമിച്ചു പുഷ്പകവിമാനത്തിൽ കയറി ആകാശമാർഗ്ഗമായി തിരിച്ചുവരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു കൈ ജാനകിയുടെ തോളിൽവെച്ചു മറ്റെക്കൈകൊണ്ടു സൃഷ്ടിയുടെ മഹിമയെ തന്റെ പ്രിയപത്നിക്കു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. വിമാനത്തിന്റെ നാലുഭാഗത്തും, പഞ്ചവർണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ തിരമാലകളോയെന്നു തോന്നുംവണ്ണം, പല നിറത്തിലുള്ള മേഘശകലങ്ങൾ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. താഴെ, നീലവർണ്ണമായ വലിയ സമുദ്രം, സൂര്യരശ്മികൊണ്ടു വജ്രരത്നങ്ങളെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്നതായ തി

രമാലകളെ അടിച്ചുക്കൂട്ടുന്നു. അതിദൂരത്തായി, സൂർയ്യരശ്മിയിൽ കനകശൃംഗങ്ങളെപ്പോലെ ശോഭിക്കുന്നതായ രാജധാനികളോടുകൂടിയ ലങ്കാരാജ്യത്തെ കാണിച്ചിരിക്കുന്നു; കടൽത്തീരങ്ങളിൽ ഭംഗിയുള്ള തമാലം, പന മുതലായ വൃക്ഷങ്ങൾ നില്ക്കുന്നതായി കാണുന്നു. അവയുടെ ഇടയിൽ ദൂരെയായി അസംഖ്യം അരയന്നക്കൂട്ടങ്ങൾ പറക്കുന്നു.

ഒരു ചിത്രത്തിൽ സുഭദ്രയോടുകൂടി അർജ്ജുനൻ ഒരു രഥത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതായി കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. അസംഖ്യം യാദവസൈന്യങ്ങൾ മഞ്ഞലോടുകൂടിയ ആകാശത്തിൽ അവരുടെ കൊടികളെ ആട്ടിക്കൊണ്ടു്, രഥത്തിന്റെ പിന്നാലെ ഓടുന്നു. സുഭദ്രതന്നെയാണു സാരഥ്യത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്നതു്, കുതിരകൾ മേഘമണ്ഡലത്തെ ചവിട്ടിപ്പൊടിക്കുന്നു. രഥവേഗത്താലുളവായ കാററിൽ കൊടിപോലെ പറന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കേശഭാരത്തോടുകൂടിയ സുഭദ്ര അവരുടെ മനോഹരമായ ദന്തപങ്ക്തികൾകൊണ്ടു് അധരപല്ലവത്തെ മർദ്ദിച്ചുകൊണ്ടു തന്റെ സാരഥ്യത്തിങ്കലുള്ള സാമത്ഥ്യത്തെപ്പററിയ ഗർവ്വോടുകൂടി അർജ്ജുനനെ പിന്തിരിഞ്ഞു നോക്കുന്നു. വിയർപ്പിനാൽ നനയ്ക്കപ്പെട്ട കുറുനിരകളുടെ ഒന്നുരണ്ടു വലയങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അവരുടെ കപോലഫലകം ശോഭിക്കുന്നു.

മററൊന്നിൽ, ശകുന്തള ദുഷ്ഷന്തനെ കാണുവാനുള്ള ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി, 'പുല്ലിൻറഗ്രം പദമുവി തറച്ചെന്നപോൽ' പിന്തിരിഞ്ഞുനോക്കുന്നു. അനസൂയയും പ്രിയംവദയും അതുകണ്ടു ചിരിച്ചുനില്ക്കുന്നു. ശകുന്തള കോപം കൊണ്ടും ലജ്ജകൊണ്ടും നമ്രമുഖിയായി നില്ക്കുന്നു.

വേറെയൊന്നിൽ, അഭിമന്യു ആയുധപാണിയായി,

യൌവ്വനയുക്തനായ സിംഹത്തെപ്പോലെ, യശസ്സിങ്കൽ ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി, യുദ്ധഭൂമിയിലേയ്ക്കു പോകുവാൻ ഉത്തരയോട് അനുവാദം ചോദിക്കുന്നു. ഉത്തര അദ്ദേഹത്തെ അയയ്ക്കുകയില്ലെന്നു പറഞ്ഞു കണ്ണുപൊത്തിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടു വാതിൽക്കൽ നില്ക്കുന്നു.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആ മുറിയിലേയ്ക്കു കടന്ന സമയം മണി പന്ത്രണ്ടു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആ രാത്രി ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതായിരുന്നു. വൈകുന്നേരം നല്ല മഴ പെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു മഴയോടുകൂടി അതികഠിനമായ കാററൂതുന്നു. അടച്ചു കുററിയിടാത്ത വാതിലുകൾ കാററിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും അടിച്ചു മേഘനാദംപോലെയുള്ള ശബ്ദമുണ്ടാക്കുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വാതിലുകളടച്ച സമയം ശബ്ദമൊന്നു കുറഞ്ഞു. വിരിച്ചിട്ടിരുന്ന കിടക്കയ്ക്കു സമീപവും ഒരു വാതിലുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ, ആ ഭാഗത്തുകൂടി കാററു് അകത്തു കടക്കാത്ത കാരണം, അദ്ദേഹം അതിനെ അടച്ചില്ല. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കലശലായി കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് കൌച്ചിയിന്മേൽ ഇരുന്നു. സൂര്യമുഖിയൊരുമിച്ചു് അദ്ദേഹം എത്രതവണ അതിന്മേൽ ഇരുന്നിട്ടുണ്ടു്! അതിന്മേലിരുന്നു് അവർ എന്തെല്ലാം നേരമ്പോക്കുകൾ പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്! പിന്നെയും പിന്നെയും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആ ജീവനില്ലാത്ത ആസനത്തെ ആലിംഗനം ചെയ്തു; പിന്നെയും അദ്ദേഹം സൂര്യമുഖിക്കു് എത്രയൊ പ്രിയമായിരുന്ന ആ ചിത്രങ്ങളെ നോക്കുവാൻ മുഖം പൊക്കി. വിളക്കിൻെറ ചഞ്ചലമായ വെളിച്ചത്തിൽ ആ ചിത്രങ്ങളിലുള്ള സ്വരൂപങ്ങൾ ജീവനുള്ളവയെപ്പോലെ അദ്ദേഹത്തിന്നു കാണപ്പെട്ടു; എന്നു മാത്രമല്ല,

എല്ലാ ചിത്രങ്ങളിലും സുമുഖിയേയും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കണ്ടുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു സംഗതി ഓൎമ്മവന്നു. ഒരു ദിവസം, സുമുഖി, ഉമയെപ്പോലെ, പുഷ്പങ്ങളെക്കൊണ്ടു തനിക്ക് അലങ്കരിക്കേണമെന്നു പറഞ്ഞു. അന്ന് അദ്ദേഹം തന്നെ തോട്ടത്തിൽപോയി പൂക്കളെ‌പറിച്ചു കൊണ്ടുവന്ന് അവരെ അലങ്കരിപ്പിക്കയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ആ സമയത്തു് സുമുഖിക്കുണ്ടായ സന്തോഷം എന്തു ദിവ്യാഭരണത്തെ അണിഞ്ഞാലാണ് ഉണ്ടാകുന്നതു്? മറ്റൊരു ദിവസം സുഭദ്രയെപ്പോലെ, നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ വണ്ടി തെളിക്കുവാൻ അവർ ആവശ്യപ്പെട്ടു; അതിനായി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ വിശേഷമായ ചെറിയതരം കുതിരകളെ പൂട്ടിയ ചെറിയ വണ്ടി തോട്ടത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു. രണ്ടുപേരും അതിൽ കയറി, സുമുഖി കടിഞ്ഞാണും എടുത്തുപിടിച്ചു; സുഭദ്രയെപ്പോലെ അവരും വീരരസത്തോടും പുഞ്ചിരിയോടുംകൂടി നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ നേരെ നോക്കി. കുതിരകൾ സുമുഖിയുടെ അശ്രദ്ധയെ അറിഞ്ഞു്, തുറന്നിട്ടിരുന്ന പടിക്കൽകൂടി പുറത്തേയ്ക്കോടി. ആ സമയം, സുമുഖി, ജനങ്ങൾ തന്നെ കാണുമെന്നു ഭയപ്പെട്ടു്, ഉടുത്തിരുന്ന സാരിയുടെ അററംകൊണ്ടു് തലയോടുകൂടി മൂടി. സുമുഖിയുടെ പരിഭ്രമംകണ്ടു് നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കടിഞ്ഞാണെടുത്തു വണ്ടിയെ തിരിയെത്തന്നെ തോട്ടത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു. അവർ അതിനെപ്പററി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അകത്തേയ്ക്കു ചെന്ന സമയം, സുമുഖി ചിത്രത്തിലുള്ള സുഭദ്രയുടെ നേരെ കൈ ചുരുട്ടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു്, 'ഈ അപകടത്തിനുള്ള കാരണം നിങ്ങളാണ്,' എന്നു പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

ഇവയെല്ലാം ഓൎത്തു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എത്ര കഠിന

മായി കരഞ്ഞു! വ്യസനം സഹിക്കുവാൻ ശക്തിയില്ലാതെയായി അദ്ദേഹം എഴുന്നേററു ലാത്തിത്തുടങ്ങി. എങ്കിലും അതിനകത്തു മുഴുവൻ സൂര്യമുഖിയെ ഓർമ്മിക്കത്തക്ക അടയാളങ്ങളല്ലാതെ മറെറാന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ചുവരിന്മേൽ ഒരിടത്തു് അവരുടെ സ്വന്തംകൈകളാൽ കുറിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു ലതയുടെ ഛായയുണ്ടായിരുന്നു. ആ ചിത്രം അന്നും അവിടെ തെളിഞ്ഞു കാണുന്നുണ്ടായിരുന്നു. മഞ്ഞക്കളി എന്ന ഉത്സവകാലത്തു് ഒരു ദിവസം മഞ്ഞപ്പൊടി കുഴച്ചുരുട്ടിയ ഒരു ഉണ്ട സൂര്യമുഖി നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ നേരെ എറിയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്; അന്നു് ഉന്നം തെററി അതു ചുവരിന്മേൽ ചെന്നുകൊണ്ടിട്ടുള്ള ആ മഞ്ഞനിറവും ഇപ്പോഴും അവിടെ തെളിഞ്ഞുകിടപ്പുണ്ടു്. ആ മുറി ഉണ്ടാക്കിയ ഉടനെ, സൂര്യമുഖി ഒരു ദിക്കിൽ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരുന്നു:

'വിക്രമാദിത്യാബ്ദം 1910-ാമാണ്ടിൽ എന്റെ ഇഷ്ടദേവനും പാലകനുമായ എന്റെ ഭർത്താവിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭൃത്യയായ സൂര്യമുഖി ഈ മുറി ഒരുക്കിവെച്ചിരിക്കുന്നു.'

ഈ ശിലാലിഖിതത്തെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ പല പ്രാവശ്യം വായിച്ചു. എന്നിട്ടും അദ്ദേഹത്തിനു തൃപ്തിവരുന്നില്ല. നയനങ്ങളിൽ അശ്രുക്കൾ നിറഞ്ഞു് അക്ഷരങ്ങളെ കാണുവാൻ പാടില്ലാതെയായെങ്കിലും അദ്ദേഹം അവിടെനിന്നും മാറുന്നില്ല. അദ്ദേഹം വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സമയം വെളിച്ചം മങ്ങുന്നുണ്ടെന്നും വിളക്കു കെടാറായിരിക്കുന്നു എന്നും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ദീർഘശ്വാസത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം അവിടെത്തന്നെ നിലത്തു കിടന്നു. കിടന്ന ഉടനെ കാററു കലശലായി അടിച്ചുതുട

ങ്ങി. എണ്ണയവസാനിച്ച് അണയാറായ ആ വിളക്കിൽ മിന്നാമിനുങ്ങിയുടെ പ്രകാശംപോലെ മാത്രം ഒരു വെളിച്ചമുണ്ടായിരുന്നു. ആ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തിൽ ഒരു വിശേഷസംഭവമുണ്ടായി. വാതിലുകളുടെ ശബ്ദം കേട്ട് അത്ഭുതപ്പെട്ട്, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കിടക്കയുടെ സമീപമുള്ള വാതിലിൻെറ നേരെ നോക്കി. തുറന്നിട്ടിരുന്ന ആ വാതിലിൽകൂടെ, ആ മങ്ങിയ വെളിച്ചത്തിൽ, നിഴൽപ്രായമായ ഒരു സ്വരൂപം കണ്ടു. അത് ഒരു സ്ത്രീരൂപമാണെന്നും നാഗേന്ദ്രനാഥനു തോന്നി. എന്നാൽ പിന്നെ കണ്ടപ്പോഴ് അദ്ദേഹത്തിൻെറ രോമങ്ങൾകൂടി എഴുന്നേററു നില്ക്കത്തക്കവണ്ണം അദ്ദേഹത്തെ ഭയപ്പെടുത്തി; അദ്ദേഹം ആപാദചൂഡം വിറച്ചുതുടങ്ങി. ആ സ്ത്രീയുടെ മുഖത്തിനു സൂര്യമുഖിയുടെ ഛായയുണ്ടായിരുന്നു! നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ബദ്ധപ്പെട്ടെഴുന്നേററ് ആ രൂപത്തിൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു ചെന്നു. ആ സമയംകൊണ്ടു വിളക്കു കെട്ടുപോയതിനാൽ, ആ രൂപം അദൃശ്യമായി ഭവിച്ചു; ഉറക്കെ ഒരു ശബ്ദത്തോടുകൂടി ബോധരഹിതനായി നാഗേന്ദ്രനാഥൻ നിലത്തു വീണു.

നാഗേന്ദ്രനാഥനു ബോധമുണ്ടായ സമയം അകത്തു കൂരിരുട്ടായിരുന്നു. ക്രമത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബോധക്ഷയം തീരെ മാറി. ആ മോഹത്തിനുണ്ടായ കാരണമെന്തെന്ന് ഓർമ്മവന്ന സമയം അദ്ദേഹത്തിന്ന് അത്യാശ്ചര്യമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം ബോധംകെട്ടു വീണതു നിലത്തായിരുന്നു, പിന്നെ ഇപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ തലയെ ആശ്വസിപ്പിക്കുന്ന ആ തലയണ എവിടെനിന്നുണ്ടായി? അതൊരു തലയണതന്നെ ആയിരുന്നൊ? അല്ലെങ്കിൽ

അതു് ആരുടേയെങ്കിലും ഉത്സംഗമായിരുന്നോ—കുന്ദനന്ദിനിയുടേതോ?

അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംശയം തീർക്കുവാനായി അദ്ദേഹം, "നിങ്ങളാരാണു്?" എന്നു ചോദിച്ചു. എന്നാൽ തലയെ താങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആൾ ഉത്തരം ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ചൂടോടുകൂടിയ ഒന്നോ രണ്ടോ കണ്ണുനീർത്തുള്ളികൾ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ മുഖത്തു വീണു, അതുകാരണം തലയ്ക്കലിരിക്കുന്ന ആൾ കരയുന്നുണ്ടെന്നു മാത്രം അദ്ദേഹത്തിനു് അറിയാറായി. ആ ആളെ സ്പർശിച്ചറിയുവാൻ അദ്ദേഹം ശ്രമിച്ചു. തൊട്ട ഉടനെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു ഭ്രമിച്ചുപോയി; കുറെ നേരം അദ്ദേഹം നിശ്ചേഷ്ടനായി കിടന്നശേഷം വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടു് എഴുന്നേററിരുന്നു. മഴ മാറിയിരിക്കുന്നു, കാർമ്മേഘങ്ങളെ കാണ്മാനില്ല, അല്പമായ വെളിച്ചം മുറിയ്ക്കകത്തേയ്ക്കു് എത്തി നോക്കിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ എഴുന്നേററിരുന്ന ഉടനെ ആ സ്ത്രീ എഴുന്നേററു് ആ വാതില്ക്കലേയ്ക്കു സാവധാനത്തിൽ പോകുന്നതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ആ സമയം, അതു കുന്ദനന്ദിനിയായിരിക്കയില്ലെന്നു് അദ്ദേഹം ഊഹിച്ചു. ആളിനെയെങ്കിലും തിരിച്ചറിയത്തക്ക വെളിച്ചം അതിനകത്തുണ്ടായിരുന്നില്ല; എങ്കിലും ഭാവംകൊണ്ടും ഗതികൊണ്ടും ഏകദേശമൊന്നൂഹിക്കുവാൻ വഴിയുണ്ടായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുറെ നേരം അവളെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു, പിന്നെ ആ പോകുന്ന രൂപത്തിന്റെ കാൽക്കൽ വീണു്, ഗൽഗദത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:

"നിങ്ങൾ ഈശ്വരനൊ മനുഷ്യനൊ ആരായാലും

ഞാനിതാ നമസ്കരിക്കുന്നു; എന്നോടു, വാസ്തവം പറയ ണെ, ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ഇപ്പോഠം മരിക്കും."

ആ സ്ത്രീയുടെ മറുപടിയെന്തെന്ന് അദ്ദേഹം മന സ്സിലാക്കിയില്ല, എന്നാൽ ശബ്ദം കേട്ട ഉടനെ, ആ രൂ പത്തെ പിടിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം ചാടി എഴുന്നേററു. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ മനസ്സും ശരീരവും മരവിച്ചു തുകാരണം, മരത്തിൽനിന്നു വേർപെടുത്തിയ ലതയെ പ്പോലെ ആ വശ്യസ്വരൂപത്തിൻെറ പാദങ്ങളിൽ അദ്ദേ ഹം പിന്നെയും പതിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു സംസാരിപ്പാ നം ശക്തിയുണ്ടായില്ല. പിന്നെയും ആ സ്ത്രീ നിലത്തിരു ന്ന് അദ്ദേഹത്തിൻെറ തലയെടുത്തു മടിയിൽ വെച്ചു. പി ന്നെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആ മോഹാലസ്യത്തിൽനിന്നുണ ർന്നതു പ്രഭാതസമയത്തായിരുന്നു. അടുത്ത തോട്ടത്തിലെ വൃക്ഷങ്ങളിന്മേൽ പക്ഷികഠം പാടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. പു തിയതായി ഉദിച്ചുയരുന്ന ബാലാക്കരശ്മികഠം മുറിക്കക ത്തു പ്രകാശിക്കുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കണ്ണു തുറക്കാതെ തന്നെ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:

"കുന്ദെ, നീ എപ്പോഴാണു വന്നതു്? ഇന്നലെ രാത്രി മുഴുവനും ഞാൻ സൂമുഖിയെ സ്വപ്നം കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. എൻെറ തല സൂമുഖിയുടെ മടിയിൽവെച്ചു കിടക്കുന്നതാ യും ഞാൻ സ്വപ്നം കണ്ടു. നീ സൂമുഖിയാകുമെങ്കിൽ എ നിക്കു് എത്ര സന്തോഷമുണ്ടാകുമായിരുന്നു!"

"ആ നിർഭാഗ്യജീവിയെ കാണുന്നതു് അങ്ങയ്ക്കു് അ ത്ര സന്തോഷമാണെങ്കിൽ, അവഠം ഞാൻതന്നെയാണു്"

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ചാടി എഴുന്നേററു്, കണ്ണുതുടച്ചു്,

തല താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടു കുറെ നേരം ഇരുന്നു; പിന്നെയും കണ്ണു തുടച്ചു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി; അതിന്റെ ശേഷം ഇങ്ങനെ പതുക്കെപ്പറഞ്ഞു:

"ഇതു് എന്റെ മോഹം മാത്രമാണൊ? അല്ലെങ്കിൽ സൂര്യമുഖി ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ടൊ? ഇങ്ങനെ ഭ്രാന്തു പിടിച്ചു നടക്കേണമെന്നാണൊ എന്റെ ശിരസ്സിലെഴുത്തു്?"

അപ്പോൾ ആ സ്ത്രീ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളെ പിടിച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ അപേക്ഷിച്ചു: "എഴുന്നേല്ക്കണെ, എഴുന്നേല്ക്കണെ, എന്റെ സർവ്വസ്വമെ! ഞാൻ വേണ്ടതിലധികം ദുഃഖിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇന്നു് എന്റെ സർവ്വദുഃഖങ്ങളും അവസാനിച്ചു. ഞാൻ മരിച്ചിട്ടില്ല. അങ്ങയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനായി ഞാനിതാ പിന്നെയും വന്നിരിക്കുന്നു."

ഇപ്രകാരമുള്ള വ്യാമോഹം അധികനേരം നിലനില്ക്കുമൊ? നാഗേന്ദ്രൻ സൂര്യമുഖിയെ ആലിംഗനം ചെയ്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ തല അവരുടെ മാറോടണച്ചു പിടിച്ചു് രണ്ടുപേരുംകൂടി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. എന്നാൽ ആ കരച്ചിൽ എത്ര പരമാനന്ദത്തോടുകൂടിയതായിരുന്നു!

36

വിവരണം

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ അറിവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ട സംഗതികളെല്ലാം ഈ വിധം പറഞ്ഞു സൂര്യമുഖി ഭർത്താവിനെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തി;

"ഞാൻ മരിച്ചില്ല. എന്റെ മരണത്തെപ്പററി ആ കവിരാജൻ പറഞ്ഞതു് അസത്യമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം വാസ്തവമറിഞ്ഞിട്ടില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൊണ്ടു സുഖക്കേടു മാറി എനിക്കു ശക്തിയുണ്ടായ സമയം, അങ്ങയെക്കാണുന്നതിനു ഗോവിന്ദപുരത്തിലേയ്ക്കു പോരുവാൻ എനിക്കതിയായ ആഗ്രഹം തോന്നിത്തുടങ്ങി. എന്നെക്കൊണ്ടുപോരാൻ ആ ബ്രഹ്മചാരി സമ്മതിക്കുന്നതുവരെ, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ബുദ്ധിമുട്ടിച്ചു ഞങ്ങൾ ഇവിടെ വന്നതിനുശേഷം, അങ്ങു് ഈ ദിക്കിൽ ഇല്ലെന്നു ഞങ്ങളറിഞ്ഞു. ബ്രഹ്മചാരി എന്നെക്കൊണ്ടുപോയി, ഇവിടെനിന്നു് ആറു നാഴിക ദൂരെയുള്ള ഒരു ബ്രാഹ്മണഗൃഹത്തിൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രിയെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാനായി ഏല്പിച്ചുതന്നു. പിന്നെ അദ്ദേഹം അങ്ങയെ തിരയുവാൻ പുറപ്പെട്ടു. ഒന്നാമതു് അദ്ദേഹം കല്ക്കത്തയിലേയ്ക്കു പോയി; അവിടെവെച്ചു ശിരീഷചന്ദ്രനെ കണ്ടസമയം അങ്ങു മധുപുരത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കുന്ന വിവരം അറിഞ്ഞു അവിടെ ചെന്ന സമയം, ഞങ്ങൾ ഹരമണിയുടെ വീട്ടിൽ നിന്നു പോന്ന ദിവസം തന്നെ അവളോടുകൂടി ആ വീടു കത്തിപ്പോയ വിവരം അറിഞ്ഞു രാവിലെ പുലർന്നു നോക്കിയ സമയം, വെന്തുകിടന്നിരുന്ന ശരീരം ആരുടെയാണെന്നറിയുവാൻ ജനങ്ങൾക്കു സാധിച്ചില്ല. ആ വീട്ടിൽ രണ്ടുപേർ ഉണ്ടായിരുന്നവരിൽ ഒരുവൾ ദീനക്കാരിയായിരുന്നതു കാരണം. അവൾ രക്ഷപ്പെടുവാൻ വഴിയില്ലെന്നായിരുന്നു അവർ കരുതിയതു് അതു കാരണം, ഹരമണി രക്ഷപ്പെട്ടിരിക്കണമെന്നും മരിച്ചതു ഞാനായിരിക്കണമെന്നും അവർ ഊഹിച്ചു. ആ ഊഹ

പ്രകാരമുള്ള വർത്തമാനം നാടെല്ലാം പരക്കുകയും ചെയ്തു. രാമകൃഷ്ണറായി അപ്രകാരം കേട്ട വർത്തമാനം അങ്ങയോടും പറഞ്ഞു. ബ്രഹ്മചാരി, അങ്ങ് അവിടെ പോയിരുന്നതും എന്റെ മരണവൃത്താന്തവും എല്ലാം കേട്ടതിനുശേഷം ഇങ്ങോട്ടു പോന്നു. അങ്ങയുടെ പിന്നാലെതന്നെ അദ്ദേഹവും പോന്ന്, ഇന്നലെ രാത്രി പ്രതാപപുരത്തിൽ എത്തി. രണ്ടു ദിവസത്തിനകത്ത് അങ്ങും ഇവിടെ എത്തുമെന്നു ഞാനും കേട്ടു. ആ വിശ്വാസത്താൽ മിനിഞ്ഞാന്നു ഞാൻ ഇവിടെ വന്നു. ഇപ്പോൾ കുറെ ദൂരം നടക്കുന്നതിന് എനിക്കു പ്രയാസമില്ല. വിചാരിച്ച ദിവസം അങ്ങ് ഇവിടെ എത്തായ്കയാൽ ഞാൻ തിരിയെ പോയി, ബ്രഹ്മചാരിയെ കണ്ട്, തിരിച്ച് ഇങ്ങോട്ടു പോന്നു; ഇന്ന് ഒരു മണിക്ക് ഇവിടെ എത്തി. ജനാലവാതിൽ തുറന്നുകിടന്നിരുന്നതുകൊണ്ട്, ഞാൻ അകത്തുകടന്ന്, ആരും കാണാതെ കോണിച്ചുവട്ടിൽ ഒളിച്ചിരുന്നു. എല്ലാവരും ഉറക്കമായപ്പോൾ ഞാൻ എഴുന്നേററുപോന്നു. അങ്ങ് ഈ മുറിയിൽ തന്നെ കിടന്നുറങ്ങുമെന്ന് എനിക്കു നിശ്ചയമുണ്ടായിരുന്നു. ഞാൻ പുറത്തുനിന്ന് അകത്തേയ്ക്ക് എത്തിനോക്കി, അങ്ങു തല താങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതു കാണുകയും ചെയ്തു. അങ്ങയുടെ കാല്ക്കൽ വന്നു വീണെങ്കിലോയെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു; എങ്കിലും ഞാൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള അപരാധങ്ങൾക്ക് അങ്ങു മാപ്പു തന്നില്ലെങ്കിലോയെന്നു ഭയപ്പെട്ടു ഞാൻ പിന്മാറി. ജനാലയിൽക്കൂടെ നോക്കിക്കൊണ്ടു നിൽക്കുമ്പോൾ, 'അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ എന്നെ ക്കാണും,' എന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഞാൻ അകത്തുകടന്നുവന്നു, എങ്കിലും, അങ്ങു ബോധംകെട്ടു വീ

ണു. ആ സമയംമുതൽ അങ്ങയുടെ തല എന്റെ മടിയിൽ എടുത്തുവെച്ചുകൊണ്ടു ഞാനും ഇരുന്നു. എനിക്ക് അത്ര സന്തോഷം അനുഭവിപ്പാൻ യോഗമുണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എന്നാൽ, കഷ്ടം! അങ്ങ് എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ല; അങ്ങയുടെ കൈ എന്റെ ദേഹത്തിൽ വെച്ച സമയം അങ്ങയ്ക്ക് എന്നെ മനസ്സിലായില്ലല്ലോ! അങ്ങയുടെ ശ്വാസമാത്രത്താൽ ഞാൻ അങ്ങയെ അറിയുമായിരുന്നു."

37

കുമതിയും സുമതിയും

നാഗേന്ദ്രനാഥനും സൂര്യമുഖിയും സന്തോഷസാഗരത്തിൽ നിമഗ്നരായി അവരുടെ ശയനഗൃഹത്തിൽ ഇരുന്നു സൈ്വരസല്ലാപം ചെയ്യുന്ന സമയത്തുതന്നെ, ആ വീട്ടിൽ വേറെ ഒരു സ്ഥലത്ത് അതിസന്താപകരമായ മറ്റൊരു സംഗതി നടന്നിരുന്നു. അതിനെ വിവരിക്കുന്നതിനു മുമ്പ്, തലേദിവസം രാത്രി അവിടെ നടന്ന സംഗതിയെപ്പററി ചുരുക്കമായ ഒരു വിവരണം ഇവിടെ ആവശ്യമായിരിക്കും. നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തിരിച്ചു വന്നതിനു ശേഷം, കുന്ദനന്ദിനിയോടു സംസാരിച്ചില്ലെന്നുള്ള വിവരം നമുക്കറിയാമല്ലോ. അവരുടെ മുറിയിൽ കിടന്ന്, തലേദിവസം രാത്രി മുഴുവനും കുന്ദനന്ദിനി കരഞ്ഞിരിക്കുന്നു; ആ കരച്ചിൽ കുട്ടിക്കാലത്തു ദൗർഭാഗ്യം പിടിച്ചു കിടന്നു നിലവിളിക്കുന്നപോലെ ആയിരുന്നില്ല; അതു കഠിന

മായ മനോവേദനയോടുകൂടിയതായിരുന്നു. ബാല്യത്തിൽ തന്നെ, ഒരുവരും വിലമതിക്കുവാൻ പാടില്ലാത്തതും നിർമ്മായവുമായിരിക്കുന്ന അവളുടെ ഹൃദയസമ്പത്തിനെ മറെറാരാളിൽ സമർപ്പിച്ചതിന്നു പകരമായി അയാളിൽ നിന്നു" അവൾക്കു കിട്ടുന്ന പ്രതിഫലം ഉപേക്ഷമാത്രമായി വരുന്ന സന്ദർഭത്തിൽ പുറപ്പെടുന്ന അവളുടെ കരച്ചിലിന്റെ ഹൃദയഭേദകമായ വേദനയുടെ സ്ഥിതിയെന്തെന്നു" അറിയാവുന്നവർ മാത്രം കുന്ദനന്ദിനിയുടെ വിലാപത്തിന്റെ കാഠിന്യമറിയാം. 'ഞാനെന്തിനാണു" ഇതുവരെ എന്റെ ജീവനെ രക്ഷിച്ചതു"? എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ ദർശനമാത്രത്തിനായിട്ടോ? ഇനി ഏതു ഭാഗ്യോദയത്തെയാണു" ആഗ്രഹിക്കുവാനുള്ളതു"?' എന്നു" അവർ തനിയെ ചോദിച്ചു. പ്രഭാതത്തോടുകൂടി അവർ ഒന്നു മയങ്ങി. ആ മയക്കത്തിൽ പണ്ടു കണ്ടതുപോലെ ഒരു ഭയങ്കരമായ സ്വപ്നം കാണ്മാനിടയായി. നാലു കൊല്ലം മുമ്പു" അവരുടെ അച്ഛന്റെ മരണസമയത്തു" അവർ കണ്ടതും അവരുടെ അമ്മയുടെ ഛായയോടുകൂടിയതുമായ ആ തേജഃസ്വരൂപം, ഇപ്പോൾ കുന്ദനന്ദിനിയുടെ തലയ്ക്കുമീതെ പ്രത്യക്ഷമായി; എന്നാൽ ഈ സമയം ആ രൂപം മുമ്പിലത്തെപ്പോലെ പ്രകാശത്തോടുകൂടിയ പരിവേഷത്താൽ ചുററപ്പെട്ടിരുന്നില്ല; അതിനു പകരം ഉടനെ മഴ പെയ്യുമെന്നു തോന്നിക്കുന്ന കാർമ്മേഘങ്ങളോടുകൂടിയാണു" ആ രൂപം ഇറങ്ങി വന്നതു". ആ മേഘങ്ങളുടെ ഇടയിൽ നിന്നുതന്നെ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടിയ മറെറാരു മുഖവും കാണുന്നുണ്ടായിരുന്നു. കൂടക്കൂടെ ഇടിമിന്നലും പ്രകാശിക്കുന്നുണ്ടു" അവരുടെ അമ്മയുടെ ദയനീയമായ

മുഖം ഗൗരവത്തോടുകൂടിയിരുന്നു. നിരന്തരമായി ചിരിച്ചുകാണുന്ന മുഖം ഹീരയുടെ പ്രതിബിംബമാണെന്നു കുന്ദയ്ക്കു മനസ്സിലായി. അതവൾക്കു് അല്പം ഭയത്തെ ഉണ്ടാക്കി. അമ്മ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"കുന്ദെ, ഞാൻ മുമ്പെ ഒരുദിവസം വന്നപ്പോൾ എന്റെ വാക്കിനെ നീ വിശ്വസിച്ചില്ല, നീ എന്റെ കൂടെ പോരുകയും ചെയ്തില്ല; ഇപ്പോൾ നോക്കു, എന്തെല്ലാം ആപത്തുകൾ നിനക്കു വന്നു?" കുന്ദ കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. അമ്മ പിന്നെയും ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "ഞാൻ ഒരിക്കൽ കൂടി വരുമെന്നു് അന്നു ഞാൻ നിന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്, ഇതാ ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നു. ഇപ്പോൾ ഭൂലോകസുഖങ്ങളിൽ നിനക്കു തൃപ്തിവന്നു എങ്കിൽ എന്റെ ഒരുമിച്ചു പോരു."

"എന്നെ ഒരുമിച്ചു കൊണ്ടുപോകേണമെ, അമ്മെ; ഇനി ഇഹലോകവിഷയങ്ങളിൽ എനിക്കാഗ്രഹമില്ല."

അമ്മ വളരെ സന്തോഷത്തോടുകൂടി, "എന്നാൽ പോരു!" എന്നു പറഞ്ഞു മറഞ്ഞു.

കുന്ദ ഉണൎന്നു്, അവരുടെ സ്വപ്നത്തെപ്പറ്റി ഓൎത്ത സമയം, ഈ പ്രാവശ്യമെങ്കിലും സ്വപ്നത്തെ നിറവേററിത്തരണമേ എന്നു് അവർ ദൈവത്തോടു പ്രാൎത്ഥിച്ചു. രാവിലെ, ഹീര കുന്ദയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനായി അകത്തു കടന്നുചെന്ന സമയം, കുന്ദ അതുവരെ കരയുകയായിരുന്നു എന്നു് അവൾ അറിഞ്ഞു. കമലാമണി അവിടെ ചെന്നതുമുതൽ, ഹീര കുന്ദയോടു ഭക്തിബഹുമാനത്തോടുകൂടി പെരുമാറിത്തുടങ്ങി; കാരണം, നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തിരിച്ചു വരുന്ന വൎത്തമാനം ഹീര അറിഞ്ഞിരുന്നു. അവൾ മുമ്പു

ചെയ്ത പ്രവൃത്തികൾക്കുള്ള പ്രായശ്ചിത്തമോ എന്നു തോന്നിക്കത്തക്കവണ്ണം, ഹീര പണ്ടത്തേക്കാൾ അധികം വണക്കവും സ്നേഹവും ഉള്ളവളായി തീർന്നിരിക്കുന്നു. ഈ സൂത്രം എല്ലാവർക്കും എളുപ്പത്തിൽ അറിയാമായിരുന്നു; എങ്കിലും കുന്ദ അതിശുദ്ധയായിരുന്നതുകൊണ്ട്, പ്രയാസം കൂടാതെ അവരെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ ഹീരയ്ക്കു സാധിച്ചു. ഈ പുതിയ സ്നേഹത്തെപ്പററി കുന്ദയ്ക്കു യാതൊരു സംശയവുമുണ്ടായില്ല; ഹീര കുറെ അല്പരസക്കാരത്തിയാണെന്നല്ലാതെ, നന്ദിയില്ലാത്തവളെന്നു കുന്ദ വിചാരിച്ചില്ല. ഹീര ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"എന്തിനാണു കൊച്ചമ്മ കരയുന്നതു്?"

കുന്ദ ഹീരയുടെ മുഖത്തു നോക്കി നിന്നതല്ലാതെ, ഒന്നും മറുപടി പറഞ്ഞില്ല; ആ സമയത്തു് അവരുടെ കണ്ണുകൾ വീങ്ങിയിരിക്കുന്നതായും തലയണ നനഞ്ഞിരിക്കുന്നതായും ഹീര കണ്ടു.

"ഇതെന്താണു്? രാത്രി മുഴുവൻ കൊച്ചമ്മ കരഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. യജമാനൻ കൊച്ചമ്മയ്ക്കു് അപ്രിയമായി വല്ലതും പറഞ്ഞോ?"

"ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല," എന്നു കലശലായി തേങ്ങിക്കൊണ്ടു കുന്ദ മറുപടി പറഞ്ഞു.

കുന്ദയുടെ ഈ വ്യസനം കണ്ടിട്ടു ഹീരയുടെ ഹൃദയം സന്തോഷസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിപ്പൊങ്ങിത്തുടങ്ങി. എങ്കിലും ദുഃഖഭാവത്തോടുകൂടി അവൾ ചോദിച്ചു:

"യജമാനൻ വീട്ടിലെത്തിയശേഷം, കൊച്ചമ്മയോടു് എന്തെങ്കിലും സംസാരിച്ചോ? ഞാൻ കൊച്ചമ്മയുടെ

സ്വന്തം ശിഷ്യത്തിയല്ലെ, എന്നോടു പറയുവാൻ മടിക്കുന്നതെന്തിനാണു്?"

"എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തോടു സംസാരിപ്പാൻ സംഗതിയായില്ല."

"അതെന്താ, അങ്ങനെ, കൊച്ചമ്മെ? വളരെ ദിവസം കഴിഞ്ഞു വന്നിരിക്കുന്ന അദ്ദേഹത്തിനു കൊച്ചമ്മയോടു പറയുവാൻ ഒരു വൎത്തമാനവും ഇല്ലെന്നൊ?"

"അദ്ദേഹം എന്റെ അടുക്കൽ വന്നിട്ടില്ല," എന്നു പറഞ്ഞതോടുകൂടി കുന്ദ വീണ്ടും കരഞ്ഞുതുടങ്ങി.

ഹീരയ്ക്കു വളരെ സന്തോഷമായി. അവൾ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "അമ്മെ, ഇങ്ങനെ കരയുന്നതു് എന്തിനാണു്? തൊട്ടതിനെല്ലാം ബുദ്ധിമുട്ടുള്ളവരായി പലരുമുണ്ടു്, എന്നിട്ടും ഒരു സംഗതിയെക്കുറിച്ചു മാത്രം അമ്മ എല്ലായ്പോഴും കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്നതുപോലെയുള്ള ദുഃഖം അമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഇതിന്നു മുമ്പുതന്നെ അമ്മ ആത്മഹത്യ ചെയ്യുമായിരുന്നു."

ആത്മഹത്യ! ഈ കഠോരമായ വാക്കു് കുന്ദയുടെ ചെവിയിൽ കഠിനമായി തറച്ചു; വിറച്ചുകൊണ്ടു് അവർ നിലത്തിരുന്നു. തലേദിവസം രാത്രി ഈ സംഗതിയെക്കുറിച്ചു പല പ്രാവശ്യം അവർ ആലോചിക്കയുണ്ടായി; ഹീരയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട ഈ വാക്കുകൾ കുന്ദയുടെ ആലോചനയെ ഉറപ്പിക്കുന്നതായി തോന്നി.

ഹീര ഇങ്ങനെയും പറഞ്ഞു: "ഇപ്പോഴത്തെ എന്റെ ദുഃഖങ്ങളെന്തെല്ലാമാണെന്നു കേൾക്കു. ഒരാളെ

എന്റെ ജീവനെക്കാളധികം ഞാനും സ്നേഹിച്ചു. അദ്ദേഹം എന്റെ ഭർത്താവായിരുന്നില്ല; എന്നാലും എന്റെ കാററത്തെ എന്റെ യജമാനത്തിയിൽനിന്ന ഞാൻ മറയ്ക്കുന്നതെന്തിനാണ്? അതു മുഴുവൻ തുറന്ന പറയാവുന്നതാണ് അധികം നല്ലതു്"

ഈ ലജ്ജാഹീനമായ വാക്കുകൾ കുന്ദയുടെ ചെവിയിൽ പെട്ടില്ല. ആത്മഹത്യ എന്നും, മരിക്കുന്നതു് ഈ ദുഃഖമനുഭവിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ആശ്വാസകരമായിരിക്കില്ലെ എന്നും മാത്രം പിന്നെയും പിന്നെയും ആരോ പറയുന്നതുപോലെ അവൾക്കു തോന്നി.

ഹീര: "അദ്ദേഹം എന്റെ ഭർത്താവായിരുന്നില്ല. എന്നാലും ഞാനൊരു ഉത്തമഭർത്താവിനെക്കാളധികം അദ്ദേഹത്തെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം എന്നെ സ്നേഹിക്കുന്നില്ലെന്നു് എനിക്കറിയാമായിരുന്നു; എന്നെക്കാൾ എത്രയോ അധികം വിരൂപിയായ ഒരു പാപിയെയാണ് അദ്ദേഹം സ്നേഹിച്ചതു്." ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഹീര ദുഷ്ടതയോടും കോപത്തോടുംകൂടി കുന്ദയെ ഓട്ടക്കണ്ണിട്ടു നോക്കി, പിന്നെയും പറഞ്ഞു: "ഇതറിഞ്ഞുകൊണ്ടു്, ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നാലെ ഓടിച്ചെന്നില്ല; എങ്കിലും ഒരു ദിവസം ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ദുർവൃത്തരായി."

ഇങ്ങനെ ഓരോന്നായി, ആ ഭയങ്കരചരിത്രത്തെ മുഴുവൻ ഹീര ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞു. അവൾ ദേവേന്ദ്രൻ എന്നോ കുന്ദയെന്നോ ഒരു പേരും പറഞ്ഞില്ല. അവൾ ആരെ സ്നേഹിച്ചു എന്നും അയാളാൽ സ്നേഹിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീ ഏതെന്നും ഊഹിക്കാവുന്ന യാതൊരു സംഗതിയും പ്രസ്താ

വിച്ചില്ല. ഒടുവിൽ, അവൾക്കു കിട്ടിയ ശകാരത്തെപ്പററി പറഞ്ഞതിനുശേഷം, ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു:

"അപ്പോൾ ഞാൻ ചെയ്യുന്നതെന്താണെന്നു് അമ്മയ്ക്കു മനസ്സിലായൊ?"

"എന്താണു നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതു്?"

"ഞാൻ ഒരു കവിരാജന്റെ അടുക്കൽ പോയി. ജീവനാശത്തിനുള്ള എല്ലാത്തരം മരുന്നുകളും അയാളുടെ കൈവശമുണ്ടായിരുന്നു."

"അതിനുശേഷം?" എന്നു കുന്ദ പതുക്കെ ചോദിച്ചു.

"ഞാൻ തന്നത്താൻ മരിക്കുവാൻ ഉറച്ചു. അതിനായി കുറെ വിഷം വാങ്ങി, പിന്നെ 'മററുള്ളവർക്കുവേണ്ടി ഞാനെന്തിനു മരിക്കുന്നു?' എന്നു് എന്റെ മനസ്സിൽ തോന്നിയതുകൊണ്ടു്, ആ വിഷം ഒരു ചെപ്പിലാക്കി ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിട്ടുണ്ടു്."

ഹീരയ്ക്കു പ്രയാസംകൂടാതെ ലഭിച്ച ധനത്തെ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരുന്ന പെട്ടി ആ മുറിയുടെ ഒരു മൂക്കിൽനിന്നു ഹീര എടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു. അവൾക്കു കിട്ടിയ സമ്മാനങ്ങളും വേറെപ്രകാരം അവൾ സമ്പാദിച്ച സാമാനങ്ങളും ഹീര ഇതിലാണു സൂക്ഷിച്ചിരുന്നതു്. പെട്ടി തുറന്നു് ആ വിഷദ്രവ്യമെടുത്തു്, പാൽപ്പാടയെ നോക്കിനില്ക്കുന്ന പൂച്ചയെപ്പോലെ അത്യാന്തിയോടുകൂടി നോക്കുന്ന കുന്ദയെ കാണിച്ചുകൊടുത്തു. പിന്നെ, ഹീര ഓർമ്മക്കേടുകൊണ്ടെന്ന ഭാവത്തിൽ, പെട്ടി അടയ്ക്കാതെവെച്ചു്, കുന്ദയെ സമാധാനപ്പെടുത്തിത്തുടങ്ങി. ഈ സമയത്തുതന്നെ, പെട്ടെന്നു്, ആ കുടുംബത്തിന്റെ മററു ഭാഗങ്ങളിൽനിന്നു

സന്തോഷത്തോടുകൂടിയ ലഹളകൾ കേട്ടുതുടങ്ങി. ഹീര അത്ഭുതത്തോടുകൂടി എഴുന്നേററു് ഓടിപ്പോയി. ആ തരത്തിൽ നിർഭാഗ്യയായ ആ കുന്ദനന്ദിനി പെട്ടിയിൽനിന്നു് ആ വിഷദ്രവ്യത്തെ കൈവശപ്പെടുത്തി.

38

നിർവ്വഹണം

അവർ കേട്ട സന്തോഷശബ്ദങ്ങളുടെ കാരണമെന്തെന്നു് ആദ്യം ഹീരയ്ക്കു മനസ്സിലായില്ല. ഒരു വലിയ മുറിയിൽ അവിടത്തെ സ്ത്രീകളും കുട്ടികളും എല്ലാം ഒരാളുടെ ചുററും നിന്നു ലഹള കൂട്ടുന്നതു കണ്ടു. കൗസല്യ തുടങ്ങിയുള്ള ദാസികൾ സൗരഭ്യത്തോടുകൂടി എണ്ണ പുരട്ടി വേർപെടുത്തി നന്നാക്കുന്ന ആ ആളുടെ തലമുടിയല്ലാതെ മറെറാന്നും ഹീരയ്ക്കു കാണുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. നാലുപുറത്തും ചുററി നില്ക്കുന്നവരിൽ ചിലർ ചിരിക്കുന്നു, ചിലർ സംസാരിക്കുന്നു, മററു ചില കിഴവികൾ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. ആൺകുട്ടികളും പെൺകുട്ടികളും കൈകൊട്ടിപ്പാടി അവരുടെ നാലുപുറവും തുള്ളിക്കളിക്കുന്നു.

ഹീര അതിശയിച്ചു. ആ കൂട്ടത്തിൽ കടന്നു് അവൾ ഒന്നു് എത്തിനോക്കി. അല്പമായി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു നിലത്തിരിക്കുന്ന സൂര്യമുഖിയെ കണ്ട സമയം, ഹീരയ്ക്കുണ്ടായ അത്ഭുതം എന്തായിരുന്നു; അവർ, വളരെക്കാലമായി ഉപയോഗിക്കാതെ അഴിച്ചുവെച്ചിരുന്ന ആഭരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു് അലങ്കരിപ്പിക്കുവാൻ സമ്മതിച്ചുകൊണ്ടു്, അ

ല്ലം ലജ്ജയോടെ എല്ലാവരോടും വളരെ ഭയയോടുകൂടി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

മരിച്ചുപോയ സൂമുഖി സന്തോഷത്തോടുകൂടി ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ഇപ്പോൾ ഇവരുടെ ഇടയിൽ ഇരിക്കുന്നു എന്നു പെട്ടെന്നു വിശ്വസിക്കുവാൻ ഹീരയ്ക്കു കഴിഞ്ഞില്ല. "അതാരാണു്?" എന്നു് ആ കൂട്ടത്തിലുള്ള ഒരു സ്ത്രീയോടു് അവൾ വിക്കിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

കൗസല്യ ആ ചോദ്യം കേട്ടു്, "നീ അറിയില്ലേ? ഞങ്ങളുടെ ഈ ഭവനത്തിലെ പരദേവതയും നിന്നെ തൂക്കിക്കൊല്ലുവാൻ വിധിപ്പാനുള്ള ന്യായാധിപതിയും," എന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

ഇത്രകാലം ഹീരയെ ഭയപ്പെട്ടായിരുന്നു കൗസല്യ കഴിച്ചുകൂട്ടിയിരുന്നതു്. ഇപ്പോൾ, അവൾക്കു ദുഃക്രദശയായതറിഞ്ഞു ഹീരയ്ക്കു തിരിച്ചു വെച്ചുകൊടുപ്പാൻ കൗസല്യ മടിച്ചില്ല.

സൂമുഖി, അലംകൃതയായി, എല്ലാവരോടും കുശലപ്രശ്നാദികൾ കഴിച്ചശേഷം, കമലാമണിയോടു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു: "നമുക്കു പോയി കുന്ദയെ കാണുക. അവൾ എന്നോടു് ഒരു തെററും ചെയ്തിട്ടില്ല. എനിക്കവളോടു മുഷിച്ചിൽ ഇല്ല; ഇന്നുമുതൽ അവൾ എന്റെ അനുജത്തിയാണു്."

അവർ രണ്ടു പേരും മാത്രം പോയി. അവർ വളരെ നേരം കൂട്ടത്തിൽനിന്നു പിരിഞ്ഞിരുന്നു. ഒടുവിൽ, കമലാമണി, വളരെ വ്യസനത്തോടും ഭയത്തോടുംകൂടി കുന്ദയുടെ മുറിയിൽനിന്നു പുറത്തേയ്ക്കു വന്നു്, ഉടനെ നാഗേന്ദ്രനാഥന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഒരാളെ അയച്ചു.

അദ്ദേഹം വന്ന സമയം കുന്ദയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കു വേഗം ചെല്ലുവാൻ അവിടെ നിന്നിരുന്ന സ്ത്രീകൾ പറഞ്ഞു. മുറിയുടെ ഉമ്മറത്തു സൂമുഖി കരഞ്ഞുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതിനേയും അദ്ദേഹം കണ്ടു.

"എന്താണിതു്?" എന്നദ്ദേഹം ചോദിച്ചു.

"നാശം! ഒരു ദിവസമെങ്കിലും സന്തോഷമായിരിക്കുവാൻ എനിക്കു യോഗമില്ലെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിട്ടു വളരെ നാളായി; ഇല്ലെങ്കിൽ സന്തോഷം വന്ന ഉടനെ തന്നെ ഈ ദുഃഖം വന്നതെന്തിനാണു്?"

"എന്താണു് ഉണ്ടായതു്?"

"ഞാൻ കുന്ദയെ ഇതുവരെ വളർത്തിക്കൊണ്ടു വന്നു, ഇപ്പോൾ അവളെ എന്റെ അനുജത്തിയെപ്പോലെ സ്നേഹിക്കുവാൻ തീർച്ചയാക്കി ഞാൻ വന്ന സമയം, ഇതാ എന്റെ ആഗ്രഹം ഭസ്മപ്രായമായിത്തീർന്നു: കുന്ദ വിഷം തിന്നിരിക്കുന്നു."

"എന്താണു് ഈ പറയുന്നതു്?"

"അങ്ങു് അവളുടെ അടുക്കൽ ഇരിക്കു. ഞാനൊരു വൈദ്യനു് ആളെ അയയ്ക്കട്ടെ."

സൂമുഖി ആ ജോലിക്കും നാഗേന്ദ്രനാഥൻ കുന്ദയുടെ മുറിയിലേയ്ക്കും പോയി. കുന്ദയുടെ മുഖം കറുത്തും, കണ്ണുകൾ നിർജ്ജീവങ്ങളായും ശരീരം ശിഥിലമായും തീർന്നിരിക്കുന്നതായി അദ്ദേഹം കണ്ടു.

39

കുന്ദ തുറന്നു പറയുന്നു

കുന്ദ കട്ടിലിന്റെ കാലിന്മേൽ ചാരിക്കൊണ്ടു നില ത്തിരിക്കയായിരുന്നു. നാഗേന്ദ്രനാഥനെ കണ്ട സമയം, കുന്ദയുടെ കണ്ണുകൾ അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിത്തീർന്നു. അദ്ദേ ഹം അവളുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു നിന്ന സമയം, കുന്ദ മര ത്തിൽനിന്നു വേർപെടുത്തിയ വള്ളിപോലെ, അദ്ദേഹ ത്തിന്റെ കാൽക്കൽ വീണു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഇടറി യ ശബ്ദത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"കുന്ദേ, ഇതെന്താണ്? എന്തു കുററംകൊണ്ടാണു നീ എന്നെ പിരിഞ്ഞുപോകുന്നതു്?"

കുന്ദ ഭർത്താവിന്റെ ചോദ്യങ്ങൾക്ക് ഉത്തരം പറ ഞ്ഞു ശീലിച്ചിട്ടില്ല; എന്നാൽ ഇപ്പോൾ, അവരുടെ അ ന്ത്യകാലത്തു്, അവരുടെ നാവിന്റെ കെട്ടഴിഞ്ഞു. കുന്ദ ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചു: "എന്തു കുററത്തിനാണ് അങ്ങ് എ ന്നെ പിരിഞ്ഞുപോയതു്?"

മിണ്ടാതെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ തല താഴ്ത്തിക്കൊണ്ടു നിലത്തിരുന്നു.

കുന്ദ ഇങ്ങനെയും പറഞ്ഞു: "ഇന്നലെ അങ്ങ് ഇ വിടെ തിരിച്ചെത്തിയശേഷം, എന്നെ വിളിക്കയൊ, എ ന്റെ അടുക്കൽ ഒരിക്കലെങ്കിലും ഈ വിധം വന്നിരിക്ക യൊ ചെയ്തിരുന്നു എങ്കിൽ, ഞാൻ മരിക്കുകയില്ലായിരു ന്നു. എനിക്കു കുറച്ചു ദിവസം മാത്രമെ അങ്ങയൊരുമിച്ചി രിപ്പാൻ സംഗതി വന്നിട്ടുള്ളു, അന്നും എനിക്ക് അങ്ങയെ കണ്ടു തൃപ്തിയായിട്ടില്ല...ഞാൻ മരിക്കാതിരുന്നെനെ."

സ്നേഹസൂചകങ്ങളായും ഹൃദയഭേദകങ്ങളായുമുള്ള ഈ വാക്കുകളെ കേട്ടുകൊണ്ടു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മുട്ടിന്മേൽ തലവെച്ചുകൊണ്ടു നിശ്ശബ്ദനായി ഇരുന്നു.

അപ്പോൾ കുന്ദ പിന്നെയും ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഇന്നു കുന്ദ ഒരു വാഗ്മിയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു, അതു് അവളുടെ ഭൎത്താവൊരുമിച്ചുള്ള അവസാനദിവസമായിരുന്നല്ലൊ. "കഷ്ടം! ഇങ്ങനെ മിണ്ടാതിരിക്കരുതെ; എന്റെ മരണസമയത്തു് അങ്ങയുടെ മുഖകമലം പുഞ്ചിരിയോടുകൂടാതെ ഞാൻ കാണുന്നു എങ്കിൽ, എനിക്കു സുഖമായി മരിക്കുവാൻ കഴിയുകയില്ല."

സൂൎയ്യമുഖിയും ഈ വാക്കുകളെത്തന്നെ ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. മരണസമയത്തു് എല്ലാവരും സമമാണു്

"കുന്ദ എന്തിനാണു് ഇതു ചെയ്തതു്? എന്തുകൊണ്ടു് എനിക്കു് ആളെ അയച്ചില്ല?" എന്നു നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മനോവേദനയാൽ ഞെരുങ്ങിക്കൊണ്ടു ചോദിച്ചു.

"അതിനെപ്പററി വിചാരിക്കരുതെ; ഞാൻ പറഞ്ഞതു് എന്റെ മനസ്സിലെ സമാധാനക്കേടുകൊണ്ടാണു്. അങ്ങു് ഇവിടെ വരുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ, അങ്ങയെ കണ്ടതിനുശേഷം, മരിക്കുവാൻ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. സൂൎയ്യമുഖി തിരിച്ചുവരുന്ന പക്ഷം, അങ്ങയെ അവരുടെ അടുക്കൽ സുഖമായി കണ്ടു മരിക്കേണമെന്നായിരുന്നു ഞാൻ ഉറച്ചിരുന്നതു്. അവരുടെ സുഖമാൎഗ്ഗങ്ങളിൽ ഇനി ഞാനൊരു പ്രതിബന്ധമായിത്തീരുകയില്ല. ഞാൻ മരിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചതായിരുന്നു. എന്നാൽ അങ്ങയെ കണ്ട സമയം, എനിക്കതിനു മടി തോന്നിത്തുടങ്ങി." ആ

സമയം നാഗേന്ദ്രനാഥൻ മരണവേഗത്തോടുകൂടിയ ആ മുഖം പൂൎണ്ണാനുരാഗത്തോടുകൂടിയതായി കണ്ടു. അവരുടെ ദുഃഖാനപിതമായ മുഖത്തുള്ള ആ അനുരാഗത്തിൻെറ ലഘുവായ പ്രകാശം അദ്ദേഹത്തിൻെറ അവസാന ദിവസംവരെ നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ ഹൃദയത്തിൽ പതിഞ്ഞു കിടന്നിരുന്നു. കുറേനേരം മിണ്ടാതിരുന്നതിനുശേഷം, കുന്ദ വളരെ പ്രയാസത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"എനിക്കു സംസാരിച്ചു തൃപ്തി വന്നിട്ടില്ല. ഞാൻ അങ്ങയെ ഈശ്വരനെപ്പോലെ വിചാരിക്കുന്നു; എനിക്കു സംസാരിക്കുവാൻ ഒട്ടും ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല, എൻെറ ആഗ്രഹനിവൃത്തിയും വന്നിട്ടില്ല. മരണം അടുത്തു തുടങ്ങി, എൻെറ വായ വറളുന്നു, നാവു കുഴയുന്നു, എൻെറ ഇഹലോകബന്ധം അവസാനിക്കാറായി."

കുന്ദനന്ദിനി നാഗേന്ദ്രനാഥൻെറ മേൽ തലവെച്ചു്, കണ്ണുകളടച്ചു നിശ്ശബ്ദയായി കിടന്നു. വൈദ്യൻ വന്നു എങ്കിലും അദ്ദേഹം അവൾക്കു മരുന്നൊന്നും കൊടുത്തില്ല. നിവൃത്തിയൊന്നും ഇല്ലെന്നു കണ്ടിട്ടു വ്യസനത്തോടുകൂടി ഡാക്ടർ മടങ്ങിപ്പോയി. അവസാനസമയത്തു കുന്ദ സൂൎയ്യമുഖിയേയും കമലാമണിയേയും കാണുവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. രണ്ടുപേരും വന്നു; കുന്ദ അവരുടെ പാദങ്ങളെ തൊട്ടു നിറുകയിൽ വെച്ചു; അവർ ഉറക്കെ കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു. പിന്നെ കുന്ദ അവരുടെ ഭൎത്താവിൻെറ കാലുകളുടെ ഇടയിൽ മുഖം മറച്ചുവെച്ചു. അതിനുശേഷം, അവർ സംസാരിച്ചില്ല, ക്രമത്തിൽ തൻെറടവും വിട്ടു. അവരുടെ മുഖത്തെ ഭൎത്താവിൻെറ കാലുകളുടെ എടയിൽ വെച്ചുകൊ

ണ്ടു് ആ യൌവ്വനയുക്തയായ കുന്ദനന്ദിനിയുടെ ജീവൻ പോയി, ആ വികസിതപുഷ്പം നശിക്കയും ചെയ്തു.

സൂര്യമുഖി, അവരുടെ ഗൽഗദത്തെ അമർത്തിക്കൊണ്ടു് മൃതയായ സപത്നിയെ നോക്കി, "നിന്നെപ്പോലെ ഈ ഭാഗ്യം എനിക്കും ഉണ്ടാകേണമെ; എന്റെ തല എന്റെ ഭർത്താവിന്റെ കാലടികളിൽവെച്ചുതന്നെ എനിക്കും മരിക്കാറാകേണമെ," എന്നുപറഞ്ഞു്, കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഭർത്താവിന്റെ കൈപിടിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോയി.

നാഗേന്ദ്രനാഥൻ, അദ്ദേഹത്തിനു ധൈര്യമുണ്ടായ ശേഷം, കുന്ദയെ പുഴവക്കത്തു കൊണ്ടുപോയി, ഉദകക്രിയകൾ ചെയ്തു്, ആ മനോഹരരൂപത്തോടു യാത്രപറഞ്ഞു പോന്നു.

40

അവസാനം

കുന്ദനന്ദിനിയുടെ മരണത്തിനു ശേഷം, അവൾക്കു് ആ വിഷം കിട്ടിയതെവിടന്നാണെന്നു ജനങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചു തുടങ്ങി. അതു് ഹീരയുടെ പണിയാണെന്നു് എല്ലാവരും സംശയിച്ചും തുടങ്ങി.

ഹീരയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ നാഗേന്ദ്രനാഥൻ ആളെ അയച്ചു; എന്നാൽ അവളെ കാണുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല; കുന്ദ മരിച്ചതു മുതൽ അവളെ കാണാതെ ആയിരിക്കുന്നു. അന്നുമുതൽ ആ ദിക്കിലെങ്ങും ഹീരയെ ഒരാളും ക

ങ്ങിട്ടില്ല; അതിനുശേഷം, ഗോവിന്ദപുരത്തിൽ അവളു
ടെ പേരുതന്നെ കേൾക്കയുണ്ടായിട്ടില്ല.

ഒരിക്കൽ മാത്രം, ഒരു കൊല്ലത്തിനിപ്പുറം, അവൾ ദേവേന്ദ്രന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നിരുന്നു. ദേവേന്ദ്രനാൽ സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ട വിഷവൃക്ഷം ആ കാലംകൊണ്ടു കായ്ച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു; അയാളുടെ ദുർവൃത്തികൾ ഹേതുവായി അയാൾക്ക് ഒരു കഠിനരോഗം പിടിപെട്ടു; അയാൾ മദ്യപാനം നിറുത്തായ്കകാരണം, അതു മാറാത്തതായും തീർന്നു. കുന്ദയുടെ മരണം കഴിഞ്ഞ പിറേറക്കൊല്ലം ദേവേന്ദ്രനുള്ള കല്പനയും വന്നു. അയാളുടെ മരണത്തിനു രണ്ടോ മൂന്നോ ദിവസം മുമ്പെ, എഴുന്നേല്ക്കുവാൻ ശക്തിയില്ലാതെ അയാൾ കിടക്കുമ്പോൾ, വാതിൽക്കൽ ഭയങ്കരമായ ഒരു ശബ്ദം പെട്ടെന്നുണ്ടായി.

അതെന്താണെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ അന്വേഷിച്ചു സമയം അയാളുടെ ഭൃത്യൻ, "ഒരു ഭ്രാന്തി യജമാനനെ കാണുവാൻ വന്നു നില്ക്കുന്നു; അവളെ തടുത്തു നിൎത്തുവാൻ സാധിക്കുന്നില്ല," എന്നുള്ള വിവരം അറിയിച്ചു.

അവളെ കടത്തി വിടുവാൻ ദേവേന്ദ്രൻ പറഞ്ഞയച്ചു. ആ സ്ത്രീ കടന്നുവന്നു. രക്ഷക്കുറവുകൊണ്ടുള്ള പരവശതയല്ലാതെ, ഭ്രാന്തിന്റെ ലക്ഷണമൊന്നും അവളിലില്ലെന്നു ദേവേന്ദ്രൻ അറിഞ്ഞു; അവൾ ഒരു പിച്ചക്കാരിയാണെന്നാണ് അയാൾ വിചാരിച്ചതു്. അവൾക്കു ചെറുപ്പമായിരുന്നു; നല്ലകാലത്തെ സൌന്ദൎയ്യത്തിന്റെ ചില ലക്ഷണങ്ങൾ അപ്പൊഴും കാണാനുണ്ടായിരുന്നു; എങ്കിലും അപ്പോഴത്തെ സ്വരൂപം ഒന്നു കാണേണ്ട കാഴ്ച

തന്നെയായിരുന്നു. അവൾ തലയും മുലയും മൂടാതെ, കീറിപ്പറിഞ്ഞു് എച്ചുകെട്ടിയ ഒരു തുണിക്കഷണംകൊണ്ടു് അര മുതൽ കാലിന്റെ മുട്ടുവരെ കഷ്ടിച്ചു മറച്ചുടുത്തിരുന്നു; അവളുടെ, പൊടിയണിഞ്ഞു ജടപിടിച്ചു വിരൂപം പ്രാപിച്ച കേശഭാരം അഴിഞ്ഞു കിടക്കുന്നു; എണ്ണതേച്ചു കുളിക്കാതെ മ്ലാനമായിരിക്കുന്ന അവളുടെ ശരീരകാന്തി പൊടികൊണ്ടു മറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അവൾ അടുത്തുവന്ന സമയം, ഭൃത്യന്മാർ പറഞ്ഞപ്രകാരം അവൾ ശരിയായ ഒരു ഭ്രാന്തിയാണെന്നു് അയാൾക്കു തോന്നത്തക്കവണ്ണം അത്ര ഭയങ്കരമായി ദേവേന്ദ്രന്റെ നേരെ ഒന്നു നോക്കി.

അയാളുടെ നേരെ കുറേനേരം തുറിച്ചുനോക്കിയതിനുശേഷം, "ഞാൻ ആരെന്നറിയാമൊ? ഞാൻ ഹീരയാണു്," എന്നവൾ പറഞ്ഞു.

അവളെ മനസ്സിലായ സമയം, ദേവേന്ദ്രൻ അത്ഭുതത്തോടുകൂടി, "ആരാണു നിന്നെ ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആക്കിയതു്?" എന്നു ചോദിച്ചു.

ഹീര ക്രോധോന്മത്തയായി തുറിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടും ചുണ്ടുകടിച്ചു മുഷ്ടി ചുരുട്ടിക്കൊണ്ടും ദേവേന്ദ്രനെ ഇടിപ്പാനായി അടുക്കലേയ്ക്കു ചെന്നു; എന്നാൽ അവൾ തന്നത്താൻ ക്ഷമിച്ചു് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "എന്നെ ഈ സ്ഥിതിയിൽ ആക്കിയതു് ആരാണെന്നു് ഒരിക്കൽകൂടി ചോദിക്കു: ഇതു നിന്റെ പണിയാണു് ഇപ്പോൾ നീ എന്നെ അറിയുന്നില്ല. ഒരു കാലത്തു് എന്നെക്കൊണ്ടു നീ സന്തോഷിക്കയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. നീയതിനെ ഓർക്കുന്നില്ല, ഒരു ദിവസം നീ ഈ പാട്ടു പാടുകയുണ്ടായി,"—എന്നു പറഞ്ഞു് അവൾ ഒരു ശൃംഗാരഗീതം പാടി.

ഇപ്രകാരം പല സംഗതികളെയും അയാളെ ഓമ്മിപ്പിച്ചു, അവൾ ഇപ്രകാരംകൂടി പറഞ്ഞു: "നീ എന്നെ അടിച്ചോടിച്ച ദിവസം മുതൽ എനിക്ക ഭ്രാന്തു തുടങ്ങി. ഞാൻ വിഷം കുടിക്കുവാൻ ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ എന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു നേരമ്പോക്ക തോന്നി: അതു ഞാൻ കുടിക്കുന്നതിന്ന പകരം, നിന്നെയൊ കുന്ദനന്ദിനിയെയൊ കുടിപ്പിക്കണമെന്നു. അതിനായി എന്റെ സുഖക്കേടു കുറെ ദിവസത്തേയ്ക്കു ഞാൻ അടക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു; സുഖക്കേടു തോന്നുന്ന സമയത്തു ഞാൻ വീട്ടിൽതന്നെ ഇരിക്കും, സുഖമുള്ള സമയം ജോലിക്ക പോകയും ചെയ്യും. ഒടുവിൽ, നിന്റെ കുന്ദയെ വിഷം കുടിപ്പിച്ചതിന്നശേഷം, എന്റെ സുഖക്കേടു ഭേദമായി; എങ്കിലും അവളുടെ മരണം കണ്ടസമയം എനിക്ക പിന്നെയും സുഖക്കേടു വദ്ധിച്ചു. ഇനി ഒളിച്ചുവെയ്ക്കുവാൻ തരമില്ലെന്നറിഞ്ഞു, ഞാൻ വീടുപേക്ഷിച്ചു. ഇപ്പോൾ എനിക്ക ഭക്ഷണം കിട്ടുന്നില്ല. ഒരു ഭ്രാന്തിക്ക ഭക്ഷണം കൊടുക്കുന്നതാർ? അന്നുമുതൽ ഞാൻ ഇരന്നുതുടങ്ങി. എനിക്കല്പം സുഖമുള്ള സമയം ഞാൻ പിച്ചതെണ്ടുവാൻ പോകും; സുഖക്കേടു തോന്നുമ്പോൾ വല്ല മരച്ചുവട്ടിലും ഞാൻ മിണ്ടാതിരിക്കും. നീ മരിക്കാറായ വിവരം കേട്ടിട്ടു, നിന്നെക്കണ്ടു സന്തോഷിക്കുവാൻ ഞാൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നു. നരകത്തിലുംകൂടി നിനക്ക സ്ഥലമില്ലാതെ പോകട്ടെ എന്നു നിന്നെ ഞാനിതാ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു," എന്നിപ്രകാരം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു, ആ ഭ്രാന്തി ഉറക്കെ ഒന്നു ചിരിച്ചു.

ദേവേന്ദ്രൻ ഭയപ്പെട്ടു തിരിഞ്ഞു കിടന്നു; അപ്പോൾ ഹീര, പഴയ ശൃംഗാരഗീതത്തെ പാടിക്കൊണ്ടു, പുറ

ത്തേയ്ക്കോടിപ്പോയി. അതുമുതൽ ദേവേന്ദ്രൻെറ അന്ത്യകാലത്തെ കിടപ്പിന്നുകൂടി സ്വൈരമില്ലാതായി. അയാളം ബോധമില്ലാതെ, ഹീരയുടെ ശൃംഗാരഗീതത്തിലെ ചില വാക്കുകഠം പിറുപിറുത്തുകൊണ്ടു മരിച്ചുപോയി.

അയാളുടെ മരണശേഷം, വളരെക്കാലം അവിടത്തെ പാറാവുകാർ, രാത്രികാലങ്ങളിൽ ആ ഭ്രാന്തിയുടെ ഇടനെഞ്ഞു പൊട്ടിക്കൊണ്ടുള്ള പാട്ടിനെ അവിടത്തെ തോട്ടത്തിൽ കേട്ടിരുന്നു.

വിഷവൃക്ഷം അവസാനിച്ചു. അതു പല വീട്ടുകളിലും അമൃതിനെ ഉണ്ടാക്കുമെന്നു വിശ്വസിക്കയും അമൃതിനെ ഉണ്ടാക്കണമേ എന്നു സകലലോകനിയന്താവായ ഈശ്വരനോടു ഞാൻ പ്രാൎത്ഥിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

★